

STEPHAN HURWITZ

BIDRAG TIL LÆREN OM
KOLLEKTIVE ENHEDERS
PØNALE ANSVAR

G. E. C. GADS FORLAG - KØBENHAVN
MCMXXXIII

*Denne Afhandling er af det rets- og statsvidenskabelige
Fakultet antaget til offentlig at forsvares for den juridiske
Doktorgrad.*

København, den 1. Marts 1933.

Knud Berlin.
h. a. dec.

AARHUS
UNIVERSITET

Printed in Denmark

FR. BAGGES KGL. HOFBOGTRYKKERI
KØBENHAVN

JURIDISK INSTITUT

INDHOLDSFORTEGNELSE

	Side
§ 1. <i>Indledning</i>	1
I. Problemets forskellige Besvarelse til forskellig Tid. —	
II. Undersøgelsens direkte og indirekte Interesse. —III.	
Afgrænsning af Afhandlingens Opgave. — IV. Terminologi.	
§ 2. <i>Historisk Oversigt</i>	6
I. Det ældste kollektive Strafansvar. — II. Romerretten.	
— III. Glossatorerne. — IV. Kanonisk Ret. — V. Post-	
glossatorerne. — VI. Tiden indtil Slutningen af det 18.	
Aarhundrede. Den franske Ordonnance af 1670. — VII.	
Ophævelsen af det kollektive Strafansvar i det 18. og 19.	
Aarhundrede. Codex juris Bavarici. Den franske Straffelov af 1791.	

FØRSTE AFSNIT: TEORIEN

§ 3. <i>Fiktionsteorien</i>	17
I. Savigny's Lære. — II. Analyse af Fiktionsteorien.	
Specialitetsprincippet. — III. Fiktionsteoriens Udbredelse.	
— IV. Kritik.	
§ 4. <i>Viljesteorien</i>	25
I. Gierke's Lære. — II. Lærens senere Udformning. For-	
søg paa at begrunde Eksistensen af en »Fællesvilje«. Til-	
blivelsen af den konkrete Fællesviljes-Akt. — III. Organ-	
læren. — IV. Den praktiske Udformning af Straffesyste-	
met. — V. Kritik: »Fællesviljen« uden Støtte i Erfarings-	
grundlaget. Uholdbarheden af de paa »Fællesviljen« byg-	
gede Slutninger.	
§ 5. <i>Den nyere Dogmatik</i>	42
I. Den klassisk-dogmatiske Opfattelse. Goos. Torp. Roux.	
— II. Utilitetssynspunktets voksende Betydning. Begrænset	
Anerkendelse af det kollektive Pønalansvar i nyere Litteratur.	
— III. Nødvendigheden af en Undersøgelse af det faktiske Retsliv.	

II

Side

ANDET AFSNIT: POSITIV RET

§ 6. <i>Det principielle Standpunkt</i>	54
I. »Societas delinquere non potest« forudsætningsvis anerkendt som Hovedregel i gældende Ret. — II. Hovedregelens Fastslaaelse i dansk Praksis. — III. Hovedregelens Fastslaaelse i tysk Praksis. — IV. Hovedregelens Fastslaaelse i fransk Praksis.	
§ 7. <i>Udtrykkelige Undtagelser i Lovgivningen</i>	59
I. Dansk Lovgivning. A) Smørlovgivningen. B) Arbejdsoverenskomstretten. — II. Tysk Særlovgivning. — III. Fransk Særlovgivning. — IV. Rumænsk Særlovgivning.	
§ 8. <i>Undtagelser beroende paa særlig Lovfortolkning</i>	
I. Dansk Ret. A) Lov Nr. 70 af 27. Marts 1929 om Værn for Erhvervs- og Arbejdsmiljøet. B) Lov Nr. 139 af 28. April 1931 om Prisaftaler. C) Næringslov Nr. 138 af 28. April 1931. — II. Fransk Praksis' vidtgaaende Fortolkning. A) Overtrædelser af Told- og andre Afgiftslove. B) Udenfor Afgiftsdelikterne.	
§ 9. <i>Undtagelser baseret paa Forholdets Natur</i>	113
I. Dansk Ret. A) Praksis. B) Teoriens Antagelser med Hensyn til lex lata. — II. Fransk Praksis. — III. Engelsk-amerikansk Praksis. A) Ansvar for Undladelse af at opfylde lovmæssige Forpligtelser. B) Ansvar for positive Handlinger. C) Tilfælde, hvor det korporative Pønalansvar ikke anerkendes. D) Sammenfattende Karakteristik af det engelske corporationansvar. E) Amerikansk Praksis.	
§ 10. <i>Afsluttende Bemærkninger</i>	134
I. Resumé. — II. Nødvendigheden af en retlig Karakteristik af det kollektive Bødeansvar og visse andre Sanktioner mod den kollektive Enhed.	

TREDJE AFSNIT: SANKTIONERNES RETLIGE KARAKTER

Kapitel I: Bødeansvar.

§ 11. <i>Indledning</i>	138
I. Nødvendigheden af en Undersøgelse paa bredere Basis. — II. Planen for den følgende Fremstilling.	
§ 12. <i>Den objektive Overtrædelses Begreb og Hovedtyper</i>	140
I. Begreb. — II. Hovedtyper. A) Overtrædelser bestaaende	

III

Side

- i Ikkeopfyldelse af personlig Forpligtelse, begrundet i særlige Retsforhold. B) Overtrædelser udenfor særlige Forpligtelsesforhold.
- § 13. *Objektivt Driftslederansvar*..... 145
I. Fransk Praksis. — II. Dansk Ret. A) Enkeltmandsvirksomheder. 1) Lovbud. 2) Praksis. B) Virksomheder drevet af kollektive Enheder. 1) Ansvar paalagt Formanden, Direktøren etc. 2) Ansvar paalagt en Flerhed af Direktører. 3) Ansvar paalagt en Flerhed af Interessenter. 4) Ansvar paalagt Bestyrelsen. a) Bestyrelsen som saadan. b) Bestyrelsesmedlemmerne særskilt.
- § 14. *Objektivt Ejeransvar*..... 161
I. Fransk Praksis. — II. Dansk Ret. 1) Grundejeres Ansvar. 2) Vareejeres Ansvar for Afgiftsdelikter. 3) Ansvar for Ejere af Dyr.
- § 15. *Overtrædelser udenfor særlige Forpligtelsesforhold («Politiovertrædelser» i Almindelighed)*..... 165
I. Nødvendigheden af en Analyse af Begrebet Politiovertrædelse. — II. Begrebets forskellige Betydninger. A) Videre Betydning. B) Snævrere Betydning. Forsøgene paa at fastslaa et kvalitativt Kriterium. 1) Det etiske Kriterium. 2) Feuerbachs Kriterium. 3) Farekriteriet. 4) Binding's Kriterium. 5) Strafformaalet som Kriterium. 6) Goldschmidt's Teori. C) Opgivelse af et kvalitativt Kriterium. D) Videre Formuleringer af Politiovertrædelsesbegrebet. Frank. Torp. E) Begrebet bestemt alene efter Straffølgens ringe Intensitet. Sammenhængen mellem dette videre og de kvalitative Kriterier. Det objektive Bødeansvars Tilknytning til Politiovertrædelsesbegrebet i denne videre Betydning. — III. Tendensen til Objektivisering af Ansaret ved den her behandlede Gruppe af Overtrædelser. A) Fransk Ret. B) Dansk Ret. 1) Teorien. 2) Praksis.
- § 16. *Hæftelse for Andenmands Bøde*..... 183
I. Begreb. Variationer. — II. Institutets udstrakte Anvendelse. — III. Dets Forekomst i dansk Lovgivning.
- § 17. *Sammenfattende Karakteristik af det objektive Bødeansvar*..... 187
I. Forsøg paa at forklare Skyldmomentets Tilbagetræden begrebsmæssigt. A) Hauriou. Saleilles. B) Goldschmidt. — II. Real Begrundelse. A) Bødeansvar for »objektive Overtrædelser«. B) Hæftelse for Andenmands Bøde. 1) Spørgsmaal om Institutets civilretlige Karakter. 2) Institutets

IV

Side

offentligretlige Karakter. — III. Undersøgelsens Konklusion med Henblik paa kollektive Enheders Bødeansvar.

Kapitel II: Andre Sanktioner.

§ 18. <i>Konfiskation</i>	210
§ 19. <i>Fortabelse af Rettigheder og Privilegier, Opløsning og Suspension</i>	212

FJERDE AFSNIT: BETRAGTNINGER DE LEGE FERENDA

§ 20. <i>Det pønale Kollektivtetsansvars præventive Værdi og Forsvarlighed</i>	222
I. Indledende Bemærkninger. — II. Problemstillingen.	
A) Upønale Forholdsreglers præventive Funktion. B) Pønale Forholdsregler. — III. Pønalpræventive Hensyn.	
A) Det almindelige Gerningsmands- og Meddelagtighedsansvar. B) Lederansvaret. C) Muligheden af yderligere Prævention gennem Strafforholdsregler mod selve Enheden. — IV. Processuelle Hensyn. — V. Hensynet til den individuelle Strafrisiko.	
§ 21. <i>De i Betragtning kommende Enheder</i>	240
I. Offentligretlige og privatretlige Enheder. — II. Person- og Formueenheder. — III. Viljesbestemte og tilfældige Enheder. — IV. Enhedens økonomiske og personlige Struktur.	
§ 22. <i>Sanktionerne</i>	247
I. Individualstrafferettens Sanktioner. Bøde. Bødehæftelse. Konfiskation. Fortabelse af Rettigheder og Privilegier. Æresstraffe. — II. Særlige Kollektivitetssanktioner. Opløsning. Suspension. Kapacitets- og Lokalindskrænkninger.	
§ 23. <i>Omraadet for det pønale Kollektivtetsansvar</i>	255
I. Almenskadelige Overtrædelser med mindre Bodefølger. — II. Fiskale Overtrædelser. A) Told- og Afgiftsovertrædelser. B) Skatteovertrædelser. C) Stempelovertrædelser. — III. Arbejdsstridigheder. A) Overenskomststridigheder. B) Interessestridigheder. C) Forfølgelse af Enkeltmand. — IV. Trust- og Kartelmisbrug. A) Kollektive Aftaler. B) Forfølgelse af Enkeltmand. — V. Vejledende Synspunkter angaaende yderligere Omraade for pønalt Kollektivtetsansvar. A) Gruppering ud fra Overtrædelsernes Art. B) Gruppering ud fra Enhedernes Art.	

V

	Side
§ 24. <i>Kriterier til Adskillelse af Individual- og Kollektivitetsovertrædelser</i>	285
I. Hvem kan paadrage Enheden pønalt Ansvar? A) Samtlige Medlemmer i Fællesskab. B) Ledelsen. C) Underordnede Organer. D) Enkelte Medlemmer. — II. I hvilket Omfang kan vedkommende handle pønalt paa Enhedens Vegne? — III. Betydningen af Enhedens Formalitetsregler. — IV. Kollektivitetsdeliktets objektive Form og subjektive Tilregnelse.	
§ 25. <i>Det pønale Kollektivtetsansvars Gennemførelse</i>	303
I. Materielt. — II. Processuelt.	

LITTERATURFORTEGNELSE

- Aagesen, A.*: Indledning til den danske Formueret. Kbhvn. 1881.
- Actes du Congrès*: Se: Association internationale de Droit pénal.
- Algreen-Ussing, T.*: Haandbog i den danske Kriminalret. 3. Udg. Kbhvn. 1841.
- Andersen, Poul*: Hovedpunkter af Forvaltningsretten. I. Kbhvn. 1930.
- Arbejdskommissionen af 1925*. I. Betænkning vedrørende Mægling og Voldgift i Interessesstridigheder. Kbhvn. 1926.
- Archbold's Pleading, Evidence & Practice in Criminal Cases*. 24. Udg. London 1910.
- Association internationale de Droit pénal*. Deuxième Congrès internationale de Droit pénal. Actes du Congrès. Paris 1930.
- Bamberg, Hugo*: Zur Lehre von der Deliktsfähigkeit der juristischen Personen. Berlin 1898.
- Bar, L. v.*: Gesetz und Schuld im Strafrecht. II. Berlin 1907.
- Battaglini, G.*: Responsabilité pénale des personnes juridiques? *Revue internationale de Droit pénal* 1930 p. 347 ff.
- Baty, T.*: Vicarious Liability. Oxford 1916.
- Bekker, Ernst Immanuel*: System des heutigen Pandektenrechts. I. Weimar 1886.
- Bentzon, Viggo*: Personretten. 3. Udg. Kbhvn. 1930.
- Bentzon, Viggo*: Almindelig Retslære. 2. Udg. ved Vinding Kruse. Kbhvn. 1916.
- Berendes, Eduard*: Delict und Haftung der juristischen Person nach gemeinem Recht. Würzburg 1891.
- Beretning fra Fællesudvalget af 17. August 1908 angaaende Arbejdsstridigheder*. Kbhvn. 1910.
- Beretning fra Fællesudvalget af 1. Juni 1915 angaaende Arbejdsstridigheder*. Kbhvn. 1918.
- Bergendal, Ragnar*: Förekommer straffrättsligt ansvar för annans gärning i svensk rätt? *Svensk Juristtidning* 1928 p. 425 ff.
- Binding, Karl*: Handbuch des Strafrechts. I. Leipzig 1885.
- Binding, Karl*: Die Normen und ihre Übertretung. 2. Udg. Leipzig 1890.

VII

- Birck, L. V.*: Den økonomiske Virksomhed. I. Kbhvn. 1928.
- Bornemann, F. C.*: Samlede Skrifter. I og III. Kbhvn. 1863 og 1867.
- Bouvier, Émile*: De la responsabilité pénale et civile des personnes morales en droit français. Lyon 1887.
- Brice, Seward*: The law of corporations and companies. A Treatise on the doctrine of ultra vires. 3. Udg. London 1893.
- Bulletin de l'Union Internationale de Droit Pénal*: Se: Mitteilungen der Internationalen Kriminalistischen Vereinigung.
- Byloff, Fritz*: Vertragsbruch und Strafrecht. Graz 1905.
- Caloyanni, Megalos*: La responsabilité pénale des personnes morales. Actes du Congrès p. 73 ff.
- Cederberg, Lauri*: Minoritetsskydd i aktiebolag. Förhandlingarna å det femtonde nordiska juristmötet. Stockholm 1931.
- Cicala, Salvatore*: De la responsabilité pénale des personnes juridiques au point de vue du droit pénal interne. Actes du Congrès p. 118 ff. Revue internationale de Droit pénal p. 260 ff.
- Clark, Wm. L.*: Handbook of the Law of Private Corporations. 3. Udg. St. Paul, Minnesota, 1916.
- Cohn, Georg*: Kriegsverhütung und Schuldfrage. Leipzig 1931.
- Dalloz*: Code pénal annoté. 29. Udgave. Paris 1931.
- Dalloz*: Les Codes Annotés. Code pénal. Paris 1881.
- Dalloz*: Jurisprudence Générale. Recueil périodique et critique de jurisprudence, de législation et de doctrine en matière civile, commerciale, criminelle, administrative et de droit public. Paris.
- Dalloz*: Recueil Hebdomadaire de Jurisprudence en matière civile, commerciale, criminelle, administrative et de droit public. Paris.
- Dalloz*: Répertoire pratique. Paris.
- Doerr, Friedrich*: Deutsches Strafrecht. I. Stuttgart 1930.
- Ebermayer, Lobe og Rosenberg*: Reichs-Strafgesetzbuch mit besonderer Berücksichtigung der Rechtsprechung des Reichsgerichts. 3. Udg. Berlin og Leipzig 1925.
- Edgerton, Henry W.*: Corporate Criminal Responsibility. Yale Law Journal XXXVI, 6 (1927) p. 827 ff.
- Elmqvist, Hj. V.*: Den kollektive Arbejdsoverenskomst som retligt Problem. Kbhvn. 1918.
- Elmqvist, Hj. V.*: Svensk og norsk Arbejdsretslovgivning. Kbhvn. 1930.
- Elmqvist, W.*: Septemberforliget. Kbhvn. 1930.
- Entscheidungen des Reichsgerichts in Strafsachen*. Leipzig.
- Esch, Joseph*: Die kriminelle Deliktsfähigkeit der Körperschaften. Leipzig 1910.
- Ettinger, M.**: Responsabilité pénale des personnes morales. Actes

VIII

- du Congrès p. 132 ff. *Revue internationale de Droit pénal* 1929 p. 274 ff.
- Exner, Franz*: Gesellschaftliche und staatliche Strafjustiz. Zeitschrift für Strafrecht, Bd. 40, p. 1 ff.
- Fauconnet, Paul*: La responsabilité. Étude de Sociologie. Paris 1920.
- Feuerbach, P. J. A.*: Revision der Grundsätze und Grundbegriffe des positiven peinlichen Rechts. I—II. Erfurt 1799 og Chemnitz 1800.
- Feuerbach, P. J. A.*: Lehrbuch des gemeinen in Deutschland gültigen peinlichen Rechts. 9. Udg. Giessen 1826.
- Frank, Reinhard*: Das Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich. 17. Udg. Tübingen 1926.
- Frank, Reinhard*: Studien zum Polizeistrafrecht. Programm der Landesuniversität. Giessen 1897.
- Frank, Reinhard*: Verwaltungsstrafrecht. Se: Mitteilungen der Internationalen Kriminalistischen Vereinigung XII.
- Garçon, E.*: Code pénal annoté. I. Paris 1901—1906.
- Garçon, Maurice*: Code pénal annoté. III. Paris 1930.
- Garraud, R.*: Précis de droit criminel. 5. Udg. Paris 1895.
- Garraud, R.*: Traité théorique et pratique du droit pénal français. 3. Udg. Paris 1913.
- Géminel, Charles*: De la responsabilité pénale des associations. Paris 1899.
- Gierke, Otto*: Das deutsche Genossenschaftsrecht. I—III. Berlin 1868—1881.
- Gierke, Otto*: Die Genossenschaftstheorie und die deutsche Rechtsprechung. Berlin 1887.
- Givanovitch, Th.**: La responsabilité pénale des personnes morales (juridiques). Actes du Congrès p. 183 ff. *Revue internationale de Droit pénal* 1929 p. 306 ff.
- Goldschmidt, James*: Das Verwaltungsstrafrecht. Berlin 1902.
- Goos, C.*: Indledning til den danske Strafferet. Kbhvn. 1875.
- Goos, C.*: Den danske Strafferets almindelige Del. Første Afsnit: Om Forbrydelsen. Kbhvn. 1878.
- Goos, C.*: Forelæsninger over den almindelige Retslære. I—II. Kbhvn. 1890.
- Gunsburg og Mommaert**: La responsabilité pénale des personnes morales privées. Actes du Congrès p. 23 ff. *Revue internationale de Droit pénal* 1929 p. 219 ff.
- Haftcr, Ernst*: Die Delikts- und Straffähigkeit der Personenverbände. Berlin 1903.

IX

- Hansen, Alexander*: Den permanente Voldgiftsrets Kendelser 1900—1908 samt Septemberforliget af 1899 med Henvisninger. Kbhvn. 1909.
- Harris, Seymour F.*: Principles of the criminal law. 8. Udg. London 1899.
- Haimann, Julius*: Die rechtliche Natur der subsidiarischen Vertretungsverbindlichkeit dritter Personen nach den Zoll- und Steuergesetzen des deutschen Reichs. München 1892.
- Hauriou, Maurice*: Leçons sur le mouvement social. Paris 1899.
- Hauriou, Maurice*: Précis de droit administratif et de droit public. 11. Udg. Paris 1927.
- Hindenburg, A. L.*: Om juridiske Personers Ansvar til Straf og Erstatning, Ugeskrift for Retsvæsen 1902 p. 409 ff.
- Hippel, Robert v.*: Deutsches Strafrecht. II. Berlin 1930.
- His, Rudolph*: Das Strafrecht des deutschen Mittelalters. I. Die Verbrechen und ihre Folgen im allgemeinen. Leipzig 1920.
- Hurwitz, Stephan*: Konfiskation i Anledning af begaaede Lovovertrædelser. Kbhvn. 1930.
- Jellinek, Georg*: System der subjektiven öffentlichen Rechte. Freiburg i. B. 1892.
- Jørgensen, Poul Johs.*: Manddrabsforbrydelsen i den skaanske Ret paa Valdemarstiden. Københavns Universitets Festskrift, November 1922.
- Karlgrén, Hjalmar*: Studier över privaträttens juridiska personer och samfälligheter utan rättspersonlighet. Göteborg 1929.
- Kenny, C. S.*: Outlines of criminal Law. 12. Udg. Cambridge 1926.
- Knoke, Paul*: Artikel »Juristische Personen« i Handwörterbuch der Rechtswissenschaft. Bd. III.
- Kohler, Josef*: Studien aus dem Strafrecht. Mannheim 1890—97.
- Kohler, Josef*: Leitfaden des deutschen Strafrechts. Leipzig 1912.
- Kolderup-Rosenvinge, J. L. A.*: Grundrids af den danske Retshistorie. 3. Oplag. Kbhvn. 1860.
- Krabbe, Oluf H.*: Borgerlig Straffelov af 15. April 1930 og Lov af s. D. om Ikrafttræden af borgerlig Straffelov m. m. Kbhvn. 1930.
- Kruse, Vinding*: Arbejdets og Kapitalens Organisationer retslig behandlet. I. Kbhvn. 1913.
- Kruse, Vinding*: Ejendomsretten. I—V. Kbhvn. 1929—1933.
- Lajoie, Raoul*: De la bonne foi dans les contraventions. Paris 1886.
- Larsen, J. E.*: Samlede Skrifter. I. Kbhvn. 1861.
- Lassen, Julius*: Haandbog i Obligationsretten. Almindelig Del. Kbhvn. 1917—20.

X

- Lilienthal, Karl v.*: Die Strafbarkeit juristischer Personen. Vergleichende Darstellung des deutschen und ausländischen Strafrechts. V. Berlin 1908.
- Liszt, Franz v.*: Lehrbuch des Deutschen Strafrechts. 25. Udg. ved Eberhard Schmidt. Berlin og Leipzig 1927.
- Longhi, Silvio**: Responsabilité pénale des personnes juridiques. Actes du Congrès p. 104 ff. Revue internationale de Droit pénal 1929 p. 246 ff.
- Makarewicz, J.*: Einführung in die Philosophie des Strafrechts auf entwicklungsgeschichtlicher Grundlage. Stuttgart 1906.
- Makarewicz, J.*: Juristische Abhandlungen. Leipzig og Wien 1907.
- Martinez, J. A.**: La responsabilité pénale des personnes morales. Actes du Congrès p. 38 ff. Revue internationale de Droit pénal 1929 p. 234 ff.
- Masaveu, Jaime*: La responsabilité pénale des personnes morales. Actes du Congrès p. 54 ff.
- Matzen, H.*: Forelæsninger over den danske Retshistorie III. Kbhvn. 1895.
- May, J. W.*: The Law of Crimes. 3. Udg. Boston 1905.
- Mayer, Max Ernst*: Der allgemeine Teil des deutschen Strafrechts. 2. Udg. Heidelberg 1923.
- Merkel, Adolf*: Die Lehre von Verbrechen und Strafe, udgivet af M. Liepmann. Stuttgart 1912.
- Mestre, Achille*: Les personnes morales et le problème de leur responsabilité pénale. Paris 1899.
- Michoud, Léon*: La théorie de la personnalité morale et son application au droit français. 2. Udg. ved Louis Trotabas. II. Paris 1924.
- Mitteilungen der Internationalen Kriminalistischen Vereinigung*. XII. Berlin 1905.
- Mitteis, Ludwig*: Römisches Privatrecht bis auf die Zeit Diokletians. I. Grundbegriffe und Lehre von den juristischen Personen. Leipzig 1908.
- Mommsen, Theodor*: Römisches Strafrecht. Leipzig 1899.
- Morgenstierne, Bredo*: Om Erstatningsansvar for andres Handler, særlig om Statsansvar for Embedshandler. Norsk Retstidende 1887.
- Munch-Petersen, H.*: Den danske Retspleje. 2. Udg. I—V. Kbhvn. 1923—26.
- Møller, Axel*: Folkeretten i Fredstid og Krigstid. I—II. Kbhvn. 1925—31.

XI

- Oetker, Friedrich*: Kriminelle und civile Haftung Dritter nach hessischen Rechtsquellen. Juristische Festgaben für Rudolf von Ihering. Stuttgart 1892.
- Olshausen, J. von*: Kommentar zum Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich. 11. Udg. 1927.
- Oppenhof*: Das Strafgesetzbuch für die preussischen Staaten. 5. Udg. 1867.
- Pella, V. V.*: Aperçu sur la criminalité collective. L'esprit de corps et les problèmes de la responsabilité pénale. Paris 1920.
- Pella, V. V.*: La criminalité collective des États et le droit pénal de l'avenir. 2. Udg. Bukarest 1926.
- Penal Law and the Code of Criminal Procedure of the State of New York*. Bender's Edition. 24. Udg. Albany, N. Y. 1932.
- Ploscowe, M.*: La responsabilité pénale des personnes morales. Actes du Congrès p. 43 ff.
- Poetsch*: Die subsidiäre Haftung für fremde Geldstrafen nach deutschem Reichs- und preussischem Recht. Berlin 1907.
- Pollock, Fr.*: The Law of Torts. 11. Udg. London 1920.
- Pugliese*: Del delitto collettivo. Trani 1887.
- Radulesco, J.**: La responsabilité pénale des personnes morales. Actes du Congrès p. 163 ff. Revue internationale de Droit pénal 1929 p. 286 ff.
- Reuss, Leofrid*: Die Haftung Dritter nach bayerischen, preussischen und Reichs-Strafgesetzen. Würzburg 1900.
- Revue pénitentiaire et de Droit pénal*. Bulletin de la Société générale des prisons. 1920.
- Roux, J.-A.*: Cour de Droit pénal et de procédure pénal. Paris 1920.
- Roux, J.-A.*: Cours de droit criminel français. 2. Udg. I. Droit pénal. Paris 1927.
- Roux, J.-A.**: La responsabilité pénale des personnes morales. Actes du Congrès p. 65 ff. Revue internationale de Droit pénal 1929 p. 239 ff.
- Saleilles, Raymond*: De la personnalité juridique. 2. Udg. Paris 1922.
- Savigny, Friedrich Carl v.*: System des heutigen römischen Rechts. II. Berlin 1840.
- Schau, H. C. V.*: Om Straffens Begrundelse og Formaale. Kbhvn. 1889.
- Scheel, A. W.*: Personretten, fremstillet efter den danske Lovgivning. 2. Udg. Kbhvn. 1876.
- Sighele*: Les foules criminelles. Vigny 1892.
- Sindballe, Kristian*: Dansk Selskabsret. I—III. Kbhvn. 1928—32.
- Sirey*: Recueil général. Paris.

XII

- Sourdat, M. A.*: Traité général de la responsabilité. 5. Udg. Paris 1902.
- Stang, Fr.*: Norsk Formueret. I. 2. Udg. Kristiania 1921.
- Steincke, E.*: Nogle Træk af Næringsliv og Arbejdsstrid i Danmark for Aar 1900. Beretning fra Fællesudvalget af 1. Juni 1915 angaaende Arbejdsstridigheder p. 135 ff. Kbhvn. 1918.
- Stephen, J. F.*: A History of the criminal law of England. I. 1883.
- Stephen's Commentaries on the Laws of England.* 18. Udg. I—IV. London 1925.
- Tarde, G.*: La Philosophie Pénale. 2. Udg. Lyon—Paris 1891.
- Tchernoff, J.*: Traité de droit pénal financier. Paris 1920.
- Thaller, E.*: Traité élémentaire de droit commercial. 8. Udg. ved J. Percerou. Paris 1931.
- Torp, C.*: Den danske Strafferets almindelige Del. Kbhvn. 1918.
- Trops, Fritz*: Begriff und Wert eines Verwaltungsstrafrechtes. Breslau 1926.
- Umhauer, Erwin*: Ein Beitrag zur Lehre vom Begriff und Wesen des Polizeideliktes. Bühl 1904.
- Ussing, C.*: Den kollektive Aftale. Ugeskrift for Retsvæsen 1914 B. p. 121 ff.
- Ussing, C.*: Om Foranstaltninger imod Brud paa Overenskomster. Bilag I til Beretning fra Fællesudvalget af 17. August 1908 angaaende Arbejdsstridigheder. Kbhvn. 1909.
- Ussing, H.*: Skyld og Skade. Kbhvn. 1914.
- Ussing, H.*: Kaution. Kbhvn. 1928.
- Valeur, Robert*: La responsabilité pénale des personnes morales dans les Droits français et anglo-américains avec les principaux arrêts faisant jurisprudence en la matière. Paris 1931.
- Vidal, Georges*: Cour de Droit criminel et de science pénitentiaire. 6. Udg. ved Joseph Magnol. Paris 1921.
- Villefranche, Charles*: La responsabilité pénale du fait d'autrui. Bourg 1911.
- Vislie, Jon*: Lovmotivers betydning for lovfortolkningen. Oslo 1932.
- Wachensfeld, Friedrich*: Lehrbuch des deutschen Strafrechts. München 1914.
- Wharton, Francis*: A Treatise on Criminal Law. 10. Udg. Philadelphia 1896.
- Wiewiorska*: La responsabilité pénale des personnes morales. Actes du Congrès p. 144 ff.
- Wilda, W. E.*: Das Strafrecht der Germanen. Halle 1842.

XIII

Winn, C. R. N.: The criminal responsibility of corporations. The Cambridge Law Journal III, 3 (1929) p. 398 ff.

Wolf, Erik: Die Stellung der Verwaltungsdelikte im Strafrechtssystem. Festgabe für Reinhard von Frank. II. Tübingen 1930.

Wolff: Strafe ohne Schuld in deutschen Abgabengesetzen. Giessen 1913.

Ørsted, Anders Sandøe: Arkiv for Retsvidenskaben. III. Kbhvn. 1826.

Yderligere Litteraturangivelser er angivet i Teksten. Forkortede Litteraturangivelser i denne henviser til ovenstaaende Fortegnelse.

* betyder, at de nedenfor anførte Sidehenvisninger refererer til de af Association internationale de Droit pénal i 1930 udgivne *Actes du Congrès* (Deuxième Congrès international de Droit pénal, Bukarest 6.—12. Oktober 1929).

ANVENDTE FORKORTELSER

<i>A. C.</i>	Law Reports, Appeal Cases.
<i>C. P.</i>	Code pénal.
<i>Dalloz R. P.</i>	Dalloz, Répertoire pratique.
<i>D. H.</i>	Dalloz, Recueil hebdomadaire . . .
<i>D. P.</i>	Dalloz, Recueil périodique . . .
<i>E.</i>	Entscheidung des Reichsgerichts.
<i>East.</i>	East's Reports.
<i>H. D.</i>	Højesterets Dom.
<i>H. R. T.</i>	Højesterets Tidende.
<i>H. St. D.</i>	Landsover- samt Hof- og Stadsrets Dom.
<i>I. K. V.</i>	Internationale kriminalistiske Vereinigung.
<i>J. U.</i>	Juridisk Ugeskrift.
<i>K. B.</i>	Law Reports, King's Bench Division.
<i>K. O. D.</i>	Københavnsk Overretsdømme.
<i>K. P. D.</i>	Kriminal- og Politiretssdomme.
<i>Mod.</i>	Modern Reports.
<i>Q. B.</i>	Reports of Cases in the Queen's Bench.
<i>S. H. D.</i>	Sø- og Højesterets Dom.
<i>Sirey.</i>	Sirey, Recueil général.
<i>Sv. J. T.</i>	Svensk Juristtidning.
<i>U. eller U. f. R.</i>	Ugeskrift for Retsvæsen.
<i>V. L. D.</i>	Vestre Landsrets Dom.
<i>V. O. D.</i>	Viborg Overrets Dom.
<i>Ø. L. D.</i>	Østre Landsrets Dom.

§ 1.

Indledning.

I. Et Blik paa de skiftende Tiders Stilling til Spørgsmaalet om kollektive Enheders Strafansvar viser, at Bekræftelse og Fornægtelse af et saadant Ansvar har afløst hinanden i en bølgeformet Bevægelse¹⁾, alt efter som Kollektiviteternes Betydning og dermed Trangen til Begrænsning af deres Magt gennem pønale Sanktioner har været mere eller mindre fremherskende.

Medens saaledes et kollektivt Strafansvar er karakteristisk for primitive slægts- eller stammeorganiserede Samfund, synes den senere Romerret principielt at udelukke Strafansvar for kollektive Enheder. Det blomstrer op paa ny under Middelalderens stærke Korporationsdannelse og staar i fuldt Flor i europæisk Doktrin og Praxis helt frem til den franske Revolution. I den følgende Epoke, i hvilken Korporationerne ikke spiller nogen væsentlig Rolle, bliver derimod Antagelsen af de kollektive Enheders Strafuansvarlighed, teoretisk navnlig støttet paa *Savigny's* Autoritet, et lige saa selvfølgelig Dogme i europæisk Retsopfattelse som forhen det modsatte Dogme. Siden Slutningen af det 19. Aarhundrede begynder der dog, samtidig med at Selskabs- og Organisationsdannelsen tager Op-sving under den kommercielle og industrielle Udvikling²⁾,

¹⁾ Jfr. *Radulesco* p. 170: «L'évolution, que le problème de la responsabilité collective a subi, à travers l'histoire, pourrait se traduire par un graphique représentant deux courbes dont la deuxième est en cours de formation».

²⁾ Jfr. *Vinding Kruse*, Arbejdets og Kapitalens Organisationer p. XIII og p. 162 ff. angaaende Erhvervsorganisationernes Vækst siden Slutningen af det 19. Aarhundrede.

at gøre sig en Tendens gældende til en Nyindførelse af det kollektive Strafansvar. *Gierke* og hans Skole træder i Skranken for et saadant Ansvar som Konsekvens af den af disse Forfattere hævdede Opfattelse af den juridiske Person som en virkelig Viljesenhed, der opfylder ikke blot Formuerettens, men ogsaa Strafferettens almindelige Betingelser for at fungere som Deliktssubjekt («Viljesteorien»), og denne Teori tages, trods dens iøjnefaldende Svaghed, paa ny op af flere af den seneste Tids ivrigste Talsmænd for et kollektivt Pønalansvar. I den livlige Diskussion, der i Udlandets Litteratur for Tiden afspejler Problemets aktuelle praktiske Interesse³⁾, argumenteres i øvrigt væsentligst med Utilitetsbetragtninger, idet der overfor den herskende Strafferetsteoris kategoriske Afvisning af Pønalforanstaltninger mod kollektive Enheder fra adskillige nyere Forfatteres Side henvises til saadanne Foranstaltningers praktiske Nødvendighed eller Hensigtsmæssighed, hvilken atter fra anden Side bestrides⁴⁾.

Hvad gældende positiv Ret angaar, har de kontinentale europæiske Stater vel som Hovedregel fastholdt den traditionelle Teoris Standpunkt i Lovgivning og Praxis, men Undtagelser, der savner teoretisk Belysning i den almindelige Strafferetsdogmatik, forekommer dog med og uden Lovhjemmel, og vender vi os til engelsk-amerikansk Ret, finder vi indenfor et vist Overtrædelsesomraade en principiel Opgivelse af det traditionelle Dogme.

II. Den her skitserede teoretiske Uenighed om det fore-

³⁾ Jfr. f. Eks. *Ettinger* p. 132: «Le vieux problème de la responsabilité pénale des personnes morales, si souvent examiné, est devenu, ces temps derniers, de toute actualité, attirant l'attention universelle plus que jamais.»

⁴⁾ Den nyere Tendens henimod et kollektivt Strafansvar er særlig tydeligt kommet til Udtryk i de Rapporter, der afgaves til den 2. internationale Strafferetskongres i Bukarest (Oktober 1929), hvis Dagsordens første Punkt var: «La responsabilité pénale des personnes morales». Af ti Rapportører var her de otte Tilhængere af Strafansvarssystemet.

liggende Problem og dets afvigende Behandling gennem Tiderne og indenfor forskellige samtidige Retsforfatninger indeholder i sig selv tilstrækkelig Opfordring til en mere indgaaende Undersøgelse end den, Emnet hidtil har været underkastet i dansk Litteratur⁵). Interessen ved en saadan Undersøgelse beror imidlertid ikke blot paa de Bidrag, den muligvis kan give til Belysning af det specielle Spørgsmaal om kollektive Enheders Strafbarhed, men ogsaa paa, at der gennem de Analyser, som Undersøgelsen nødvendiggør, er Mulighed for at bidrage til en Klargøring af mere almindelige Sider af Strafbegrebet overhovedet, navnlig af Spørgsmaalet om Forekomsten og Begrundelsen af Straf uden de almindelige Skyldbetingelsers Iagttagelse.

III. Med nærværende Afhandling har Forfatteren, udover at give en almindelig Orientering, sat sig til Opgave dels at underkaste den vigtigste af den foreliggende omfangsrige Litteratur om Emnet en kritisk Bedømmelse,

⁵) Bortset fra en Artikel af *A. L. Hindenburg* i U. f. R. 1902 (p. 409 ff.) er Emnet kun blevet ret kortfattet behandlet som Led i de almindelige Lærebogsfremstillinger, jfr. *Ørsted*, Arkiv for Retsvidenskaben, 3. Del (1826) p. 97—100, *Bornemann*, Samlede Skrifter, 3. Bind (1866) p. 157—160, *Scheel*, Personretten, 2. Udgave (1876) p. 752—56, *Goos*, Den danske Strafferet, 2. Del (1878) p. 136—37, 267—80 jfr. 283, *Aagesen*, Indledning til den danske Formueret (1881) p. 208—11, *Torp*, Den danske Strafferets almindelige Del (1905) p. 216—19, *Krabbe* p. 14. For nylig har endvidere *Poul Andersen* i Hovedpunkter af Forvaltningsretten p. 30—31 gjort Spørgsmaalet til Genstand for Behandling med særligt Henblik paa »Forvaltningsstraffe». Ligeledes indeholder *Georg Cohn's* Afhandling *Kriegsverhütung und Schuldfrage*, udkommet i Leipzig 1931, Bidrag til Emnet, jfr. navnlig Afhandlingens Afsnit VII og IX og XI, med særligt Henblik paa Spørgsmaalet om et pønalt folkeretligt Statsansvar.

Af de nævnte Forfattere antager *Hindenburg* og *Poul Andersen* — sidstnævnte dog kun med Henblik paa Forvaltningsdelikter — at der bør kunne paalægges kollektive Enheder Strafansvar; ligeledes anser *Georg Cohn*, der gaar imod et folkeretligt Strafansvar, et indrestatsligt Strafansvar for Kollektiviteter for naturligt (l. c. p. 103—104). Iøvrigt har dansk Teori stillet sig skarpt afvisende overfor kollektive Enheders Strafbarhed saavel de lege lata, bortset fra enkelte Undtagelser, som de lege ferenda.

dels med en Undersøgelse af gældende positiv Ret i de vigtigste Retsforfatninger som Grundlag at give en selvstændig Karakteristik af de faktisk anvendte Sanktioner overfor kollektive Enheder, der kan tænkes at have en pønål Karakter, for endelig paa Basis heraf at tage Stilling de lege ferenda. Til denne Udvikling har det, under Hensyn til, at der ikke foreligger nogen anden dansk Monografi over Emnet eller nogen enkelt Fremstilling i Udlandets Litteratur, hvortil der kan henvises, været paa-krævet at medtage en kortere historisk Oversigt⁶).

Afhandlingen beskæftiger sig kun med Spørgsmaalet, forsaavidt angaar indre, national Strafferet (»droit pénal interne«); Spørgsmaalet om folkeretligt Pønålansvar for Statsenheder (»droit pénal international«), vil kun blive berørt til Belysning af Afhandlingens Problem⁷).

⁶) Jfr. herved *Haften* p. 2, der udtaler, at den historiske Side af Spørgsmaalet om juridiske Personers Deliktsevne og Strafbarhed maa betragtes som løst. Cfr. dog den nedenfor omtalte Tvivl med Hensyn til Romerrettens Stilling til Problemet.

⁷) Efter Verdenskrigen er der, navnlig gennem Association internationale de Droit pénal, udfoldet Bestræbelser for at skabe et teoretisk og praktisk Grundlag for et statsligt Strafansvar for Folkeretskrænkelser, særligt Angrebskrig. Paa Associationens første Kongres i Brüssel i 1926 var saaledes et af Programpunkterne Tilvejebringelsen af Statuter for en »Cour criminelle internationale«, og saadanne Statuter er senere vedtaget og offentliggjort. Der er af Associationen nedsat en Kommission »pour étudier: 1° les délits internationaux ainsi que 2° la propagande de guerre d'agression comme un »delictum juris gentium«. I Traad med disse Bestræbelser er ogsaa de under Associationens Auspicier afholdte Conférences internationales d'unification du droit pénal, ligesom Spørgsmaalet er taget op til Drøftelse paa Strafferetskongressen i Bukarest 6.—12. Oktober 1929, hvor følgende Resolution vedtoges med stor Majoritet (mod den italienske Gruppes Stemmer): »Le deuxième Congrès international de droit pénal, considérant que la guerre a été mise hors la loi par le Pacte de Paris d'avril 1928, reconnaissant la nécessité d'assurer l'ordre et l'harmonie internationaux par l'application de sanctions effectives aux États responsables dudit Pacte, émet le vœu: Que les organismes compétents appelés à étudier les moyens de rendre plus efficace les principes du Pacte de Paris et de les harmoniser avec les dispositions du Pacte de la Société des Nations

IV. Med Hensyn til Terminologien bemærkes, at Udtrykket »kollektive Enheder« her benyttes om enhver organiseret Personsammenslutning, der udgør en saadan Enhed, at der er Trang til i større eller mindre Omfang at behandle den som et selvstændigt Retssubjekt⁸). Udtrykket

prennent en considération les vœux votés en 1926, par le Premier Congrès international de droit pénal au sujet de la création d'une juridiction criminelle internationale et des cas de responsabilité des États et des personnes physiques qu'une telle juridiction devrait connaître.* (Actes du Congrès p. 668—69).

Lignende Bestræbelser er udfoldet gennem International Law Association, der har ladet udarbejde og har vedtaget et Udkast til en international Straffedomstol, jfr. om hele denne Udvikling *Caloyanni* i Actes du Congrès p. 73 f. Ved Vurderingen af disse internationale Bestræbelsers Betydning maa det ikke overses, at de i Verdenskrigen besejrede Stater ikke har været repræsenterede paa de nævnte Konferencer.

Litterært er særlig den rumænske Professor *V. Pella* traadt i Skranken for det folkeretlige Strafansvar, jfr. navnlig det af ham udgivne Værk *La criminalité collective des États et le droit pénal de l'avenir* (2. Udgave, Bukarest 1926), hvori indeholdes en interessant Enquête om Spørgsmaalet med Bidrag fra en lang Række Statsmænd og Jurister, jfr. endvidere den ovenfor omtalte Afhandling af *Caloyanni* med yderligere Litteraturhenvisninger. Den Opfattelse af Staten, hvortil disse Forfattere teoretisk støtter sig, hviler tildels paa den nedenfor i § 4 fremstillede og kritiserede Viljesteori.

Mod den strafferetlige Udformning af Krigsforebyggelsesretten gaar derimod *Georg Cohn* i den ovenfor i Note 5 nævnte Afhandling *Kriegsverhütung und Schuldfrage*. Afhandlingen paaviser de strafferetlige Elementer i Folkeforbundspagten Art. 16, cfr. *Axel Møller*, Folkeret II p. 95, Note 2, men tager, trods en principiel Anerkendelse af en Kollektivbevidstheds Eksistens og en Kollektivskylds Mulighed skarpt Afstand fra Art. 16's »straffe- og krigsretlige System«. Jfr. ligeledes *Axel Møller*, Folkeret I p. 282, der rent ud afviser Muligheden for et statsligt Strafansvar (»Naturligvis kan Staten som saadan ikke underkastes Straf«). Jfr. endvidere Litteraturhenvisninger hos sidstnævnte Forfatter I p. 284—285 og II p. 95, Note 2.

⁸) Umuligheden af at give en skarpere Fællesdefinition af de for Undersøgelsen i Betragtning kommende Enheder beror bl. a. paa, at dansk Ret i Almindelighed ikke opstiller legale Formkrav (i Retning af offentlig Autorisation, Anmeldelse til offentlige Registre eller lign.) for at tillægge en Sammenslutning en vis Retssubjektivitet, jfr. herved Grundlovens § 85. — Jfr. nedenfor p. 86 om det i Lov Nr. 536 af 4. Oktober 1919 gjorte Forsøg paa at definere Begrebet »Organisation«.

falder saaledes i det væsentlige sammen med den videre Betydning, hvori Udtrykket »juridiske Personer« ofte benyttes i nyere Litteratur⁹⁾; dette Udtryk er — bortset fra Referater og Drøftelse af Teorier, der særligt angaar »juridiske Personer« i snævrere Forstand — søgt undgaaet paa Grund af den med dets forskellige snævrere Betydninger¹⁰⁾ forbundne Uklarhed. »Kollektive Enheder« er dog forsaavidt snævrere end selv den snævraste Betydning af »juridiske Personer« som det sprogligt ikke omfatter organiserede Formue-, men kun Personenheder. Nogen større Ulempe opstaar dog ikke herved, da Strafansvar mod Anstalter og Stiftelser i Betydning af blotte Formueenheder som Retssubjekter baade efter positiv Ret og de lege ferenda i det hele, bortset muligvis fra processuelle Nemhedshensyn, er uden videre praktisk Betydning.

§ 2.

Historisk Oversigt.

I. Det gennemførte Individualansvar hører i alle Retsamfund en senere Udvikling til. Paa mere primitive Stadier har det været naturligt at opfatte de da fremherskende kollektive Enheder, Stammen, Slægten, Familien, som ansvarlige for de enkelte Medlemmers Retsbrud¹⁾, og man

⁹⁾ *Viggo Bentzon*, Personretten, § 26, *Viggo Bentzon*, Almindelig Retslære, 2. Udgave ved *Vinding Kruse* p. 31—35, *Hindenburg* i U. f. R. 1902 p. 409, jfr. det af *Vinding Kruse*, Ejendomsretten I p. 336 foreslaaede Udtryk »praktisk Enhed«, *Sindballe*, Dansk Selskabsret II p. 46 ff. Jfr. Lov 123, 15. April 1930 § 4, 1. Stk., jfr. § 49 in fine.

¹⁰⁾ Jfr. for dansk Teoris Vedkommende navnlig *Scheel*, Personretten, p. 722 ff., *Goos*, Almindelig Retslære I p. 172 ff.; jfr. om Terminologien »Juristische Personen« i tysk Ret f. Eks. Prof. *Paul Knoke* i Handbuch der Rechtswissenschaft III (1928), Artikel »Juristische Personen« og V (1927) p. 726 ff.; om det engelske »corporation« Begreb jfr. nedenfor § 9, Note 20.

¹⁾ Jfr. *Mestre* p. 5 og den der anførte Bibliografi, *Tarde* p. 136 ff., *Fau-*

har uden Betænkelighed rettet Strafforfølgning mod disse Enheder, ligesom man i vore Dage, under den endnu primitive Folkeretsudvikling, i vide Kredse finder det naturligt, at der iværksættes Strafforanstaltninger overfor Statsenheder i Anledning af folkeretlige Delikter²). Naar de oprindelige Gruppedannelser suppleres eller afløses af andre Enheder som dominerende den sociale Struktur, navnlig territoriale Gruppedannelser og Korporationer, rammer det kollektive Strafansvar fra gammel Tid saadanne Grupper³). Fra Oldtidens Retskilder har vi saaledes talrige Eksempler paa, at Byer og lignende En-

connet p. 67 ff. med Bibliografi, *Géminel* p. 5 ff., *Bouvier* p. 142, *Makarewicz* p. 305 ff., *Gierke*, Genossenschaftsrecht II p. 387, *Georg Cohn*, Kriegsverhütung und Schuldfrage p. 102; om nordisk Ret jfr. *Wilda*, Das Strafrecht der Germanen p. 173—74, *Kolderup-Rosenvinge*, Grundrids af den danske Rethistorie, 3. Oplag, § 155, § 156 Note e, *J. E. Larsen*, Samlede Skrifter I p. 501—504, *H. Matzen*, Forelæsninger over den danske Rethistorie, III p. 1—4, p. 95 ff. og p. 111, *Poul Johs. Jørgensen*, Manddrabsforbrydelsen i den skaanske Ret fra Valdemarstiden (Københavns Universitets Festskrift, November 1922) p. 26—29, p. 43—56, p. 58—64, p. 77—82, p. 84, p. 91—93, p. 105—107.

I Tilknytning til Familiens kollektive Ansvar staar det ligeledes af individuel Skyld uafhængige Ansvar, der i gammel Ret ofte paalægges Familiefaderen for Husstandens Delikter, jfr. *Bouvier* p. 142. For germansk Rets Vedkommende jfr. *His* p. 103 ff.: »Ursprünglich haftete der Hausherr kraft seiner Hausgewalt für alle Vergehen der Hausgenossen».

²) Jfr. *Georg Cohn*, Kriegsverhütung und Schuldfrage p. 102 om Sammenhængen mellem Krigsforebyggelsesrettens kollektive Skyldbegreb og den primitive Samfundsordnings »vorlogische» Skyldbegreb. Overfor stammemæssigt organiserede Folkeslag er endnu i moderne europæisk Kolonilovgivning det kollektive Stamme-Strafansvar i udstrakt Anvendelse, saaledes for Eksempel i Algier, Madagaskar, Syrien, Palæstina, Kiautschou; jfr. *Valeur* p. 21, *Makarewicz*, Einführung in die Philosophie des Strafrechts p. 325.

³) I England overtoges Slægtsansvaret af særlige Forbund (»tithings» eller »frith-borhs» eller »frank-pledges»), hvis Medlemmer var indbyrdes ansvarlige for hverandres Delikt (frank-pledge System), jfr. *Stephen*, Commentaries on the Laws of England, 18. Udg., IV p. 255, *Stephen*, A History of the criminal law of England, I p. 65, *Bouvier* p. 146, *Gierke*, Genossenschaftsrecht II p. 387.

heder som saadanne træffes af pønale eller delvis pønale Foranstaltninger⁴⁾.

II. Den almindelige Opfattelse gaar ud paa, at Romerretten i sin udviklede Form overhovedet ikke tilstoder egentlige Strafforanstaltninger⁵⁾ overfor kollektive Enheder: »universi delinquere non possunt«⁶⁾. Sætningen antages at gælde baade collegia og municipia⁷⁾. Forsaavidt Kilderne omtaler Opløsning af ulovlige Selskaber, ses heri ingen Straf-, men en forvaltningsmæssig Sikkerhedsforholdsregel. Det indrømmes, at actiones noxales ogsaa have mod juridiske Personer, men denne Ansvarlighed, der er en direkte Konsekvens af disses Ejendomsret over Slaver og Dyr, antages ikke at have nogen pønalt Karakter. Endelig erkendes det, at de juridiske Personer er pligtige at udlevere ulovlig Berigelse, jfr. bl. a.: lex 4 D. 43, 16; men ogsaa heri ses kun en civilretlig Hæftelse.

⁴⁾ Jfr. *Gierke*, Genossenschaftsrecht II p. 386 ff., 522 ff., 817 ff.; Genossenschaftsrecht III p. 169 f.; *Mestre* p. 109 ff.

⁵⁾ Visse mod Byer anvendte Forholdsregler, der af nogle Forfattere opfattes som pønale, antages i Almindelighed at have en folkeretlig eller krigsretlig Karakter, jfr. herved *v. Bar* p. 133, *Gierke*, Genossenschaftsrecht III p. 169, *Mommsen* p. 73 f., *Hafters* p. 66 ff. Der paalægges saaledes Kommuner Bøde, Landafstaaelse, Opløsning (*Mommsen* l. c.). *Karlowa* (citeret hos *Hafters* l. c.) anfører et Dekret af L. Helvius Agrippa af Aar 69 e. K., hvorefter en Kommune skal vige et af den okkuperet Omraade inden en bestemt Tid (Dekretet er aftrykt i *Bruns-Mommsen Fontes jur. rom. antiqui* (1893) p. 216 ff.). *Hafters* fremdrager den hos *Livius* lib. 26 c. 16 givne Beretning, hvorefter Byen Capua i Anledning af sit Frafald fra Rom i den anden puniske Krig helt udslettedes som By, jfr. *Géminel* p. 18.

⁶⁾ Jfr. navnlig *Savigny* p. 319 ff., *Mommsen* p. 73: »Ausgeschlossen (nemlig fra Straf) sind die Rechtssubjecte, auf welche der Begriff der Sittlichkeit keine Anwendung findet. Es gilt dies von jeder Gemeinschaft mehrerer Personen, auch dann, wenn derselben vom Staat die rechtliche Handlungsfähigkeit beigelegt ist«. Jfr. endvidere *Gierke*, Genossenschaftsrecht III p. 168, *v. Bar* p. 133, *Hafters* p. 6 ff. Denne almindelige Antagelse støttes navnlig paa lex 15 § 1 D. 4, 3, samt *Ulpian's fragmenta* XXII § 5. Jfr. ogsaa lex 22 C. 9, 47: Peccata suos teneant auctores nec ulterius progrediatur metus quam reperitur delictum.

⁷⁾ Jfr. *Géminel* p. 11.

Mod denne almindelige Antagelse af manglende Delikts-
evne gaar dog enkelte Forfattere, saaledes navnlig *Mestre*⁸⁾.
Omend han anerkender, at Romerretten har opfattet
universitas' Personlighed som ren Fiktion, mener han dog
at kunne udlede af Kildestederne (navnlig lex 9 § 1 D. 4,2
og lex 15 § 1 D. 4,3)⁹⁾, at Handler begaaet af den
juridiske Persons Flertal (jfr. lex 160 D. 50,17) tilregnedes
universitas selv til Straf. For Handler begaaet af Lederne
skulde universitas være ansvarlig i de Undtagelsestilfælde,
hvor der heftes for Tredjemands Delikt¹⁰⁾.

III. Hvis Romerretten virkelig er naaet til en Rets-
opfattelse, der udelukker det kollektive Strafansvar, har
denne Opfattelse i hvert Fald ikke formaaet at gøre sig
gældende overfor senere Tidens praktiske Trang til et
pønt Gruppeansvar.

Da Glossatorerne begynder deres Arbejde, staar de
allerede midt i en Tid, da man ikke tvivler om Tilstede-
ligheden af det korporative Strafansvar. Det er saaledes
almindelig Praksis i Italien¹¹⁾, at der anvendes Straffor-
holdsregler overfor delinkverende Byer. Den herskende
Praksis akcepteres af Glossatorskolen, der yderligere be-
styrker den gennem en behændig Fortolkning af saadanne
romerretlige Kildesteder, der efter deres Ordlyd vanskeligt
lader sig forene med det kollektive Ansvar. Saaledes om-

⁸⁾ l. c. p. 29—45.

⁹⁾ lex 15 § 1 D. 4, 3: quid enim municipales dolo facere possunt?

¹⁰⁾ *Mestre's* Udvikling tilbagevises energisk af *Hafters* p. 9 f. — Derimod
erkender nu *Lilienthal* p. 89, at det ikke længere kan anses som givet, at
Romerretten ikke gjorde Privatkorporationer strafansvarlige for deres Re-
præsentanters Delikter, jfr. *Mitteis*: Römisches Privatrecht I p. 403: »Ob
der Grundsatz von der Deliktsunfähigkeit der Gemeinden auch für die
Privatkollegien gegolten hat, ist nicht unzweifelhaft; es ist nicht unmög-
lich, dass sie für Delikte ihrer Vertreter haftbar gemacht worden sind«.

¹¹⁾ Jfr. om de korporative Straffes hyppige Anvendelse i Italien navn-
lig *Kohler*, Studien aus dem Strafrecht (Mannheim 1890—97) III (Das
Strafrecht der italienischen Statuten vom 12.—16. Jahrhundert) p. 188 ff.

skrives lex 1 § 22 D. 41,2 (universi consentire non possunt) til: universi consentire facile non possunt; paa lignende Maade indføjes et facile i lex 15 § 1 D. 4,3, hvorved naaes til en principiel Antagelse af Deliktsevne for universitas. Korporationsdelikt antages at foreligge først og fremmest, naar universitas har handlet ut universitas; Fortolkningen naar tillige til at gøre universitas ansvarlig som repræsenteret ved Flertalsbeslutning og gennem repræsentativt Kollegium¹²⁾. Derimod fastholdt Glossatorerne, at universitas ikke blev ansvarlig for de af den administrerende Myndighed begaaede Delikter¹³⁾, medmindre disse godkendtes af universitas¹⁴⁾.

I Overensstemmelse hermed opstilles som Hovedsætning for Kirkens Ansvar: *delictum personae non nocet ecclesiae*, i Modsætning til Tilfælde, hvor Deliktet udgik fra det til Kirken knyttede Kollegium af Gejstlige.¹⁵⁾

IV. I den kanoniske Ret antager Flertallet af Forfatterne lignende Resultater som Glossatorskolens, uanset at den kanoniske Teori — i Modsætning til Glossatorskolen — naar til skarp Erkendelse af Korporationens fiktive Personkarakter. Kun undtagelsesvis drages som logisk Konsekvens af Fiktionsopfattelsen, at den juridiske Person som saadan er uden Deliktsevne, saaledes navnlig af *Innocens IV* (»Fiktionsdogmets Fader«): »impossibile est

¹²⁾ Jfr. *Gierke*, *Genossenschaftsrecht* III p. 234.

¹³⁾ Jfr. *Mestre* p. 57.

¹⁴⁾ Jfr. *Gierke*, *Genossenschaftsrecht* III p. 235.

¹⁵⁾ Glossatorerne opfatter ikke universitas som personificeret Enhed, men simpelthen som Summen af de fysiske Individer, jfr. Glosen: »Universitas nihil aliud est nisi singuli homines qui ibi sunt«, cfr. derimod for Romerrettens Vedkommende lex 6 § 1 D. 1, 8 (*Mestre* p. 50). Først kanonisk Teori og Postglossatorerne genoptager Romerrettens Personifikations-Fiktion, jfr. *Bartolus*: »... et sic, secundum fictionem juris, universitas aliud est quam homines universitatis. Universitas proprie non potest delinquere, quia propria non est persona; tamen hoc est fictum positum pro vero, sicut ponimus nos juristae«.

quod universitas delinquat.« (1245). Med Hensyn til Korporationsdeliktets Straffølger lægges Vægt paa, at den Straf, der rammer universitas, bliver strengt korporativ, altsaa kun træffer Korporationen som saadan. Undtagelser herfra anerkendes dog begrundet i Reglerne om Straf »pro facto alterius«¹⁶). Tillige skal individuel Straf ramme de skyldige singuli, der har virket som Anstiftere eller Medhjælpere til Deliktet. Korporationsstraffene er dels verdslige (Bøde, Forbrydelse af Korporationsrettigheder), dels gejstlige (Ekskommunikation, Interdikt). Legemsstraf skulde omsættes til Bødestraf, da Korporationen var »talīs poenae incapax«¹⁷).

V. Den af Kanonisterne udviklede Opfattelse, hvorefter universitas fingeres at være en selvstændig Person med Handleevne ogsaa i Relation til Delikt og Straf¹⁸), optages og uddybes af Postglossatorerne og finder sin klassiske Udformning hos *Bartolus de Sassoferrato* (1314—1357), hvis Doktrin¹⁹) giver det teoretiske Grundlag for hele Middelalderens Korporationsansvar og videnskabeligt er herskende helt frem til *Savigny*²⁰).

Med Hensyn til universitas' Deliktsevne sonderer *Bartolus* mellem Delikter, som universitas kan begaa »proprie«²¹),

¹⁶) Jfr. herved *Damasus*: »nullus punitur aeternaliter pro peccato alterius. Sed quandoque temporaliter quis punitur vel propter enormitatem delicti vel propter terrorem« (*Mestre* p. 78).

¹⁷) Selve Straffene kunde ikke tages fra Romerretten. Her var saaledes Trang til Lovgivning, jfr. *Friedrich II's* 10 Authenticæ af 1220, der fastsatte Ban- og Bødestrafte overfor Kommuner (Gemeinde), som paa lagde Kirken Skatter eller angreb Kirkegods (*Haften* p. 14).

¹⁸) Først i kanonisk Teori indføres som almindelig Betegnelse for Gruppen Ordet persona, jfr. *Roffredus* og *Johannes Andreae* (*Mestre* p. 65).

¹⁹) *Bartolus*' herhenhørende Lære udvikles navnlig ad lex 16 § 10 D. 48, 19.

²⁰) Cfr. dog mod *Bartolus*' Lære allerede *Barthel. de Saliceto* (*Mestre* p. 107), jfr. § 3, Note 2.

²¹) »proprie«, fordi disse Delikter forudsætter Tilstedeværelsen af en Evne, som kun en Gruppe kan have, jfr. *Géminel* p. 34.

saaledes negativt Undladelsesdelikter og positivt Delikter af speciel korporativ Karakter (*statuta facere, collectas imponere, jurisdictionem dare*), og Delikter, som *universitas* kun kan begaa »improprie«, gennem sine Ledere eller Medlemmer, som f. Eks. Mord, Legemskrænkelser.

Om der i det enkelte Tilfælde kan statueres Korporationsdelikt, afhænger af, om der foreligger en i korporative Former fuldbyrdet Forsamlingsakt (*omnes ut universi, i Modsætning til omnes ut singuli*). Lige med *omnes* stilles dog Majoriteten, naar denne enten har besluttet, anstiftet, udført eller bifaldet Handlingen. Bortset herfra opgives Repræsentationsteorien.

Hvad angaar Deliktets Straffølger sondres skarpt mellem Straffen overfor *universitas* og Straffen overfor *singuli*. Som egnede Korporationsstraffe anses enhver Pengestraf, Konfiskation, Forbrydelse af Privilegier og Korporationsrettigheder og de af Kanonisterne antagne gejstlige Straffe. Med Hensyn til Anvendeligheden af Kapitalstraf sondres: Naar det drejer sig om Delikter, der paadrager den uskyldige Søn Straf sammen med Faderen, kan ogsaa *universitas* dømmes til Døden; saaledes kan i disse Tilfælde en By dømmes til Ødelæggelse, *universitas* til Opløsning. I andre Tilfælde maa Straffen derimod i Almindelighed ikke ramme uskyldige (Børn, retligt uansvarlige, Personer, der har modsat sig Deliktet), dog at det ikke lader sig gøre at undtage enkelte, naar det drejer sig om et »*collegium magnum et diffusum*«, f. Eks. en hel Provins. — Hvorvidt de enkelte Medlemmer kan straffes *ut singuli* afhænger af, om Deliktet er begaaet af Korporationen *proprie* eller *improprie*. I første Fald straffes *universitas* som Gerningsmand (*tanquam faciens*); Deltagerne har kun fungeret som medskyldige, f. Eks. ved at stemme for Handlingen, og de maa da straffes som meddelagtige (*tanquam fieri facientes*). I sidste Fald, f. Eks. naar Tyveri eller Mord er besluttet eller

bifaldet af universitas, straffes vedkommende fysiske Person som Gerningsmanden, universitas som meddelagtig.

VI. Gennem hele Middelalderen og helt frem til Slutningen af 18. Aarhundrede staar det kollektive Strafansvar i fuldt Flor i de enkelte Landes positive Lovgivning og Praxis. I italiensk Statutarret er den korporative Delikts-evne positivt anerkendt²²).

I Frankrig akcepteres Glossatorernes og Postglossatorernes Lære ligeledes²³). I Anledning af Uroligheder i Laon dømmer Parlamentet Byen til Forbrydelse af alle sine Privilegier. Lyon blev ekskommunikeret fra 1269 til 1271. Toulouse dømmes i 1331 til at miste sin »droit de corps et communauté« samt til Konfiskation af sin Formue i Anledning af, at Byens Myndigheder paa Begæring af 600 Borgere havde dømt en juridisk Student til Døden og henrettet ham trods hans Appel til Parlamentet i Paris. Endnu haardere gik det ud over Montpellier i 1379. Byen havde rejst sig mod et kongeligt Skattepaalæg, og en Del kongelige Embedsmænd var blevet dræbt under Striden. Til Straf mistede den sit Universitet, Konsulat og Raadhus og alle sine Privilegier og idømtes en Bøde paa 600000 livres d'or, hvorhos en Del af dens Mure nedreves og dens Grave opfyldtes. Tillige dømtes 600 af de mest skyldige Borgere til Døden. I 1548 forbryder Bordeaux sine gamle Privilegier som Følge af Opstand²⁴). Egentlig Lovgrundlag faar den herskende Praxis ved Ordonnancen af 1670, hvis titre XXI

²²) Jfr. *Kohler*: Studien, II—VI.

²³) Jfr. navnlig *Mestre* p. 109—128. — *Géminel* fremhæver, at Ansvarret — i Overensstemmelse med *Bartolus* — betragtes som uadskilleligt knyttet til Gruppens »personnalité«, og derfor ikke fandt Anvendelse paa Grupper, der ikke udgjorde virkelige Korporationer, saaledes navnlig Handelselskaber (*sociétés commerciales*), jfr. *Géminel* p. 52 f.

²⁴) *Bouvier* p. 146 omtaler et Edikt af Vilhelm Erobreren, hvori det bestemtes, at naar en Franskmand dræbtes i en canton, skulde dennes Indbyggere i Løbet af 8 Dage paagribe Morderen; i modsat Fald skulde Indbyggerne betale 47 Mark Sølv »à frais communes«. — Jfr. andre Eks-

har Overskriften: De la manière de faire le procès aux communautés des villes, bourgs et villages, corps²⁵⁾ et compagnies, jfr. denne titre's art. 1: »Le procès sera fait aux communautés des villes, bourgs et villages, corps et compagnies qui auront commis quelque rébellion, violence ou autre crime«. Art. 4 fastsætter de Straffe, der kan anvendes, nemlig Bøde, Forbrydelse af Privilegier og anden Straf, »qui marque publiquement la peine«, hvorved navnlig sigtes til Formuekonfiskation og Opløsning. Disse Bestemmelser ophæves først ved den franske Revolution. Men saa indgroet er dog Forestillingen om det kollektive Strafansvar, at man selv efter den principielle Ophævelse falder tilbage til den gamle Praksis. Saa sent som i 1793 erklæres Lyon skyldig i Modstand mod »l'établissement de la liberté« (Dekret af 21. vendémiaire Aar II). Byen skulde tilintetgøres. En Søjle skulde bære Indskriften: Lyon a combattu la Liberté; Lyon n'est plus. 1600—1800 Huse ødelagdes i Henhold til Dekretet²⁶⁾.

De romersk-tyske Kejsere straffer ligeledes Byer som saadanne²⁷⁾. Sachsisk Landret III 86 § 2 hjemler Bødestraf overfor Landsbykommuner²⁸⁾. — »Das gesammte politische Leben im Innern des Reichs (i Middelalderen) beruhte auf der Idee, dass die Städte für die Handlungen ihrer Behörden voll verantwortlich seien.«²⁹⁾. Medens By-

empler paa det kollektive Pønalansvar hos *Géminel* p. 40 ff., *Gunsburg* og *Mommaert* p. 24, *Martinez* p. 39 ff.

²⁵⁾ Ved »corps« sigter Ordonnansen til: Universiteterne, Kapitlerne, Kollegierne og Klostrene; ved »compagnie« til: »l'ordre des avocats, la communauté des procureurs, huissiers etc., les corps des arts et métiers, et autres compagnies analogues, autorisées pour s'assembler« (*Serpillon*, Ordonnance criminelle II p. 953, cit. hos *Géminel* p. 53).

²⁶⁾ Jfr. *Bouvier* p. 147.

²⁷⁾ Jfr. Eksempler hos *v. Bar* p. 134, Note 5.

²⁸⁾ Jfr. *v. Bar* l. c., *Maurer*: Geschichte der Dorfverfassung in Deutschland II p. 95, *His* p. 110—111.

²⁹⁾ *Gierke*, Genossenschaftsrecht II p. 819.

erne oprindeligt gøres ansvarlige endog for den enkelte Borgers Delikt, opnaar de efterhaanden, at Strafansvaret indskrænkes til Tilfælde, hvor Byraadet eller Borgerskabet i Følge Flertalsbeslutning er skyldig i Forseelsen eller dog har godkendt denne ved at yde Forbryderen Byens Beskyttelse³⁰⁾ — Ogsaa Gildernes Strafansvar er almindelig anerkendt, oprindeligt ifølge frivillig Overtagelse af det gamle Slægtsansvar³¹⁾. — Processuelt udformes Reglerne for Strafforfølgningen mod Byer etc. i Reichskammergerichtsordnung af 1555 Tl. 2, Tit. 10 § 1 jfr. § 2 (§ 1 taler om, hvorledes en »commune« »sich von dem Verdacht oder der Anklage des Landfriedensbruches durch Leistung des Purgatorieneides zu befreien hat«)³²⁾ — Teoretisk akcepterer ogsaa den gemeinrechtliche Doktrin overvejende Postglossatorernes Lære. Dog opstiller Forfattere, der beskæftiger sig mere indgaaende med Emnet, ofte Betingelser, der i Virkeligheden fører til at gøre Strafbarheden afhængig af individuel Skyld, saaledes naar der kræves Enstemmighed om den forbryderiske Beslutning³³⁾.

VII. I det 18. Aarhundredes sidste Halvdel vender Udviklingen i Teori og Lovgivning sig mod det kollektive Ansvar. Det af Oplysningstiden forfægtede Retfærdighedsideal kræver individuel Skyld som Basis for al Straf. Isoleret kommer den ny Tendens til Udtryk allerede i Codex juris Bavarici criminalis (1751) Kap. I § 28 og navnlig § 42: »In Verbrechen ganzer Communitäten, seynd nur jene allein, welche in dolo vel culpa versiren, zu bestraffen, ohne dass die Communität in corpore oder der unschuldige Theil etwas hierunter zu entgelten hat«. Afgørende Vendepunkt bliver dog først den franske Revolution, der samtidig

³⁰⁾ Jfr. *Gierke* l. c.

³¹⁾ Jfr. *Gierke*, Genossenschaftsrecht II p. 387, *His* § 7.

³²⁾ Jfr. *Hafters* p. 19.

³³⁾ Jfr. *v. Bar* p. 135 f.

med at forbyde al Korporationsdannelse³⁴⁾, ophæver det kollektive Strafansvar ved Straffeloven af 1791³⁵⁾. I Tyskland erklærer Lovbøgerne for Bayern (1813, § 71)³⁶⁾, Hannover (§ 56), Hessen (§ 44) sig udtrykkeligt mod det kollektive Ansvar, jfr. ogsaa Østrigsk Lovbog § 486.

Teoretisk fastlægges Grundlaget for de kollektive Enheders Strafuansvarlighed af *Savigny*, hvis Lære finder almindelig Anerkendelse i og udenfor Tyskland og som til Trods for den navnlig af *Beseler*, *Gierke* og *Mestre* i Slutningen af Aarhundredet udviklede Modanskuelser har maattet betragtes som herskende indtil den nyeste Tid. Striden mellem *Savigny's* og *Gierke's* Skole skal i det følgende gøres til Genstand for nærmere Omtale.

³⁴⁾ Jfr. Lov 14/17. Juni 1791: »L'anéantissement de toute espèce de corporation de citoyens de même état et profession étant une des bases fondamentales de la constitution française, il est défendu de les rétablir de fait sous quelque prétexte ou quelque forme que se soit«. Ifølge *Géminel* p. 56 er den umiddelbare teoretiske Basis for denne Bestemmelse *Thouret's* Discours i *Moniteur Universel* 1789. — Om *Rousseau's* Indflydelse se *Mestre* p. 124 ff.

³⁵⁾ Dog paalagde Lov af 10. vendémiaire Aar IV Kommunerne Bødeansvar, naar vedkommende Kommunes Indbyggere havde deltaget i »des délits commis sur son territoire par des attroupements et rassemblements«; jfr. ogsaa ovenfor om Dekretet af 21. vendémiaire Aar II. Loven om Kommunernes Strafansvar bortfaldt først i 1884, fra hvilken Tid Kommunernes Ansvar indskrænkes til et civilretligt Erstatningsansvar (Lov 5. April 1884 art. 106—109).

³⁶⁾ Mærk dog Forbeholdet i Slutningen af den bayerske Straffelovs art. 49: »vorbehältlich dessen, was in besonderen Verordnungen ausnahmsweise bestimmt ist«, jfr. *Haftler* p. 20 ff.

FØRSTE AFSNIT

TEORIEN

§ 3.

Fiktionsteorien.

I. *Savigny* var ingenlunde den første, der vendte sig mod Antagelsen af kollektive Enheders eller, for at blive i Fiktionsteoriens Terminologi¹⁾, juridiske Personers Deliktsevne²⁾. Ej heller var han den første, der fremhævede de juridiske Personers fiktive Karakter. Men han er den første,

¹⁾ *Savigny* beskæftiger sig, ligesom de fleste ældre Forfattere, kun med Straffbarhedsspørgsmaalet, forsaavidt angaar »juridiske Personer« i den ældre Teoris snævrere Forstand, jfr. om det snævrere Begrebs Afgrænsning i ældre dansk Litteratur *Scheel* p. 722 ff. I Afvisningen af Muligheden for saadanne Enheders Strafansvar ligger imidlertid implicite en tilsvarende som selvfølgelig forudsat Afvisning med Hensyn til kollektive Enheder, der end ikke formueretligt har Retssubjektivitet som fiktive Personer.

²⁾ Af ældre Forfattere, der gaar mod *Bartolus'* Teori fremhæves, foruden de i Note 3 nævnte, *Barthel. de Saliceto*, der kun vil straffe de virkelig skyldige Enkeltpersoner, og som afviser Fiktionsopfattelsen, idet han i universitas kun ser Summen af de enkelte Medlemmer (*Mestre* p. 107—108).

Fra Slutningen af det 18. Aarhundrede maa særlig fremhæves *Malblanc*: *Observationes quaedam ad delicta universitatum spectantes* (Erlangen 1792) og *Opuscula ad jus criminale spectantia* No. 1 (Erlangen 1793). *Malblanc* argumenterer navnlig med Korporationsstraffens Uretfærdighed (særlig derved, at den rammer Efterkommerne) og med de fleste Straffarters praktiske Uanvendelighed; jfr. *Hafter* p. 21.

Ogsaa *Feuerbach*, *Lehrbuch*, 1. Udg. (1801) § 36 gaar imod juridiske Personers Deliktsevne, navnlig støttet paa Retfærdighedsbetragtning. I senere Oplag tilføjes (§ 28) følgende Argument: »Weil eine Gesellschaft nur durch ihren bestimmten Zweck als eine moralische Person und als diese Gesellschaft besteht, so handeln die einzelnen Glieder nicht als Gesellschaft, sobald sie nicht für den Zweck der Gesellschaft, sondern für einen von demselben verschiedenen Zweck handeln« (cit. *Hafter* p. 20 ff.).

Jfr. ogsaa Litteraturhenvisningerne hos *v. Bar* p. 136 f.

der i nyere Tid³⁾ uddrager Mangelen af Deliktsevne som logisk Konsekvens netop af den da almindelige Opfattelse af den juridiske Person som retlig Fiktion⁴⁾.

I den senere Diskussion bliver den juridiske Persons »fiktionsmæssige Karakter« etc. et Slagord, bag hvilket der skjuler sig en betydelig Uklarhed. Til Afhjælpning af denne er det af Betydning at vende tilbage til Savigny's egen Udvikling.⁵⁾

Udgangspunktet for Savigny er Definitionen af den juridiske Person som »eine Person, welche bloss zu juristischen Zwecken angenommen wird« (p. 236). Nærmere bestemt ligger disse Formaal kun indenfor Privatretten (p. 237) og indenfor denne kun i Relation til Formuesforhold (p. 238). Det er derfor begrebsmæssigt udelukket, at juridiske Personer kan begaa Forbrydelser og lide Straf: »Das Criminalrecht hat zu tun mit dem natürlichen Menschen, als einem denkenden, wollenden, fühlenden Wesen. Die juristische Person aber ist kein solches, sondern nur ein Vermögen habendes Wesen, liegt also ganz ausser dem Bereiche des Criminalrechts. Ihr reales Daseyn beruht auf dem vertretenden Willen bestimmter einzelner Menschen, der ihr, in Folge einer Fiction, als ihr eigener Wille angerechnet wird. Eine solche Vertretung aber, ohne eigenes Wollen, kann überall nur im Civilrecht, nie im Criminalrecht, beachtet werden«. (p. 312). Derimod afviser Savigny det fra anden Side opstillede Argument mod juridiske Personers Deliktsevne, at de juridiske Personer kun skulde

³⁾ Jfr. fra ældre Tid *Innocens IV* (ovenfor p. 10), *Sinibaldo dei Fieschi* (citeret hos *Longhi*, Actes du Congrès, p. 119 som Fiktionsteoriens Grundlægger).

⁴⁾ Om Begrebet Fiktion jfr. bl. a. *Viggo Bentzon*, Almindelig Retslære, 2. Udgave ved *Vinding Kruse*, p. 36 ff., *Georg Cohn* i Juridisk Tidsskrift 1917 p. 165 ff., *H. Ussing* i Juridisk Tidsskrift 1917 p. 345 ff.

⁵⁾ *Savigny II* p. 235—373, navnlig p. 236—38 og 310—323.

være skabt for tilladte Formaaler, og at de, forsaavidt de gaar ud herover, ikke længere er juridiske Personer (p. 310). Dette Argument beviser for meget, idet det konsekvent fører til, at en juridisk Person overhovedet ikke skulde kunne indklages for Retten (p. 311).⁶⁾ Det rigtige er, at den forbryderiske Virksomhed ikke kan begaas af juridiske Personer, ikke fordi den er utilladt, men fordi den falder uden for den juridiske Persons Begreb. (p. 314—315)⁷⁾.

I Konsekvens af den juridiske Persons Begrebsbestemmelse som et blot »Formue havende Væsen« antager Savigny yderligere, at den juridiske Person heller ikke kan gøres ansvarlig for obligationes ex delicto, da ethvert Delikt forudsætter dolus eller culpa, altsaa »Gesinnung und Zurechnung« (p. 317).

I Strid med Begrebet er derimod ikke indirekte Indvirkninger, der kan have en vis Lighed med Straf, saaledes Forbrydelse af Privilegier og Opløsning, hvilke Forholdsregler er »politische Akte«, ikke Dommerhandlinger, og obligationes ex re (p. 318—19).

⁶⁾ Savigny gaar nemlig i Overensstemmelse med den ældre Opfattelse af Processens Genstand ud fra, at enhver Indstævning for Retten forudsætter en paastaaet Retskrænkelse, jfr. Savigny p. 312. Men »diese, die Klage bedingende Verletzung, hat eine bloss materielle Natur, und ist in den meisten und wichtigsten Anwendungen ganz unabhängig von der Gesinnung« (p. 312).

⁷⁾ Allerede før Savigny var der fra forskellige Sider fremkommet Røster, der hævdede, at den juridiske Person var i Besiddelse af »absolute Rechts- und Willensfähigkeit«, uden at der dog var givet Læren herom en lignende historisk Underbygning eller konsekvent Udformning som af den senere Beseler-Gierke'ske Skole. Savigny anfører saaledes for dette Standpunkt Stieber, Mühlenthal og navnlig Sintenis, De delictis et poenis universitatum (1825), men affærdiger den fremsatte Paastand gennem en kort Kritik p. 313 ff., idet han hævder, at den beror dels paa en »leere Abstraktion einer absoluten Willensfähigkeit, die . . . ganz ohne Grund angenommen wird«, dels paa en Forveksling af den juridiske Person og dennes enkelte Medlemmer.

II. Det essentielle i Fiktionsteorien er, som det vil ses, Deduktionen fra den juridiske Persons fiktive Personkarakter. Savigny benægter i og for sig ikke, at Person-sammenslutningen (eller Formueenheden) er en Realitet; Fiktionen bestaar i, at der af Staten tillægges denne (virkeligt eksisterende) Sammenslutning, retlige Egenskaber, som om den var en fysisk Person, hvad den givet ikke er og aldrig kan blive⁸⁾. Den Uklarhed, der som ovenfor nævnt undertiden gør sig gældende med Hensyn til Fiktionsteorien, skyldes, at man, jfr. straks nedenfor, ifølge en unøjagtig Sprogbrug erklærer selve Enheden for en Fiktion, et blot Begreb, »ein gedachtes Etwas« etc., hvoroverfor den modsatte Paastand om dens »Realitet« frembyder sig af sig selv⁹⁾.

Negativt karakteriseres Fiktionsteorien saaledes ved sin Fremhævelse af, at den juridiske Person ikke er nogen virkelig Person, som Følge deraf ej heller er i virkelig Besiddelse af de Egenskaber, der er karakteristiske for det fysiske Menneske, navnlig Bevidstheds-, og derunder Viljes-

⁸⁾ Jfr. rigtigt *Ettinger*, Actes du Congrès p. 623: »Je ne nie nullement la réalité, l'existence réelle des collectivités sociales . . . Elles existent, mais leur personnalité est une fiction«.

⁹⁾ Naar det saaledes siges af den *Gierke'ske* Skole, jfr. for Eksempel *Mestre* p. 177: » . . . l'attitude de l'État est donc la même vis-à-vis des individus et vis-à-vis des groupements: limiter et sanctionner un pouvoir naturel. Son rôle n'est pas un rôle créateur . . . « er dette kun rigtigt for saa vidt angaar Sammenslutningernes faktiske Virkelighed, ikke deres retlige Virkelighed som Retssubjekter. Her spiller Staten (Lovgivningen) netop en Skaberrolle, idet den i større eller mindre Omfang retligt ligestiller juridiske Personer med fysiske, hvad enten den nu som Betingelse for en saadan Ligestilling (Personalisering) kræver en speciel Koncession for hver enkelt Gruppe, eller i al Almindelighed personificerer dertil egnede Grupper, jfr. *v. Bar* p. 139: » . . . die Realität der juristischen Personen ist eine andere als die der physischen Personen. Sie stellen Verhältnisse dar von Personen zu Personen und von Personen zu Sachen . . . Die Verhältnisse sind real, aber die Vorstellung ihrer zusammengefassten Wirksamkeit als die einer Person ist nicht real, ist nur eine bequeme und naheliegende Fiktion«.

liv. Positivt fremhæver den, at man (d. v. s. Staten) indenfor et vist, een Gang for alle afgrænset Omraade, har anset det for hensigtsmæssigt at tillægge den samme Retsstilling som ellers kun tillægges fysiske Personer. Udenfor dette Omraade eksisterer den juridiske Person ikke som retlig Personenhed.

Denne Side af Fiktionsteorien har man med et træffende Udtryk kaldt »le principe de la spécialité«, det Princip, hvorefter de juridiske Personers Handleevne er begrænset »à la finalité en vue de laquelle elles sont établies«¹⁰⁾.

»Specialitetsprincippet« hviler atter paa den af Fiktionsteoriens Tilhængere hævdede Lære, at den juridiske Person kun kan skabes af Staten og derfor ikke kan have andre Rettigheder end dem, der udtrykkeligt er den indrømmet; jfr. herved *Feuerbach's* Betragtning, at et Selskab »nur durch ihren bestimmten Zweck als eine moralische Person und als diese Gesellschaft besteht«¹¹⁾.

III. Den her gengivne Opfattelse har i sin — ud fra det angivne Udgangspunkt — logiske Uangribelighed¹²⁾ i

¹⁰⁾ Jfr. *Mestre* i *Revue pénitentiaire* 1920 p. 240 ff.

¹¹⁾ Jfr. *Hafer* p. 20 ff. Samme Betragtning kommer endnu til Orde hos *v. Bar* p. 139: »Genau betrachtet gibt es . . . keinen für die sogenannte juristische Person geltenden Willen, der über die gesetzmässige Grenze hinausgeht. Damit ist schon die Möglichkeit abgeschnitten, dass eine juristische Person Delikte begehe, denn das Delikt geht über den Rahmen des Gesetzmässigen hinaus«. Jfr. p. 144, hvor det som Hovedargument mod juridiske Personers (principielle) Strafbarhed anføres, at den juridiske Personers Beslutning om at ville begaa Delikt eo ipso er ugyldig.

Jfr. ogsaa *Laurent* (cit. hos *Bouvier* p. 108): ». . . toute personne civile n'existe que dans un but déterminé«, jfr. *Bouvier* p. 109: ». . . l'incapacité est la règle, la capacité l'exception«, og p. 128 f.: den juridiske Person eksisterer kun »dans un certain but«. Dette Formaals maa være »un but licite«; altsaa er den juridiske Person »incapable de commettre des faits illicites«.

¹²⁾ I selve den begrebsmæssige Argumentation ligger Teoriens Styrke overfor en Samtid, der under Indflydelse af Romerrettens Autoritet, hvor-

lange Tider hersket som strafferetligt Grunddogme¹³). Lærebogsfremstillingerne i forrige Aarhundredes sidste Halvdel nøjes ofte med en Henvisning til den juridiske Persons Væsen som »blot Fiktion« for derpaa principielt at støtte Uansvarligheden. I dansk Litteratur kommer Opfattelsen tydeligt til Orde hos *Bornemann* og *Scheel*¹⁴), jfr. saaledes følgende Udtalelse af Bornemann: »Den Stiftelser, Communer, Corporationer gennem en retlig Fiction, skjøndt paa et naturligt Fundament, tillagte Evne til at optræde som Subjecter for visse Rettigheder (Formuerettigheder, publicistiske og politiske Rettigheder) kan hverken begrunde nogen Nødvendighed for eller nogen Ret til (min Fremhævelse) at tillægge disse fingerede Personligheder en fra de enkelte Medlemmers (eller Bestyreres) Villie forskjellig individuel Villie. Der mangler saaledes en Hovedbetingelse for disse Personers Strafbarhed, medens det er en Selvfølge, at under den modsatte Forudsætning Straffen maatte ramme den juridiske Person som saadan, og den alene«.

Medens *Bornemann* dog gør opmærksom paa den juridiske Persons »naturlige Fundament«, og medens *Scheel* fremhæver, at Spørgsmaalet »iøvrigt ikke er afhængigt af den juridiske Persons Beskaffenhed alene, men tillige (min Fremhævelse) af Strafferetsgrundsætningerne«, understreger Forfatterne i Slutningen af forrige Aarhun-

med de praktiske Behov stemmede, generelt accepterede *Savigny's* Definition og Begrebsbestemmelse af den juridiske Person.

¹³) Som Reaktion mod Fiktionsteorien, jfr. *Mestre* p. 179 ff., er der i forrige Aarhundrede forsøgt en Række Konstruktioner, der for saa vidt staar paa Fiktionsteoriens Grund, jfr. *Hafter* p. 30, som de gaar ud fra, at den juridiske Person ikke har nogen selvstændig naturlig Vilje, jfr. saaledes navnlig *Michoud's* »legale Viljesteori«, Teorien om »subjektløse Rettigheder« (*Windscheid, Brinz*) og *Jhering's* »Destinatarteori«. Jfr. om disse Teorier *Mestre* p. 179 ff., *Hafter* p. 28 ff., *Paul Knoke* i *Handbuch der Rechtswissenschaft* III p. 435 ff., *Hj. Karlgren*, *Studier* p. 47 ff.

¹⁴) *Bornemann* III p. 157 f., *Scheel* p. 752—53.

drede som sagt ikke sjældent blot den juridiske Persons »rent begrebsmæssige«, »rent fiktive Karakter« etc. Som karakteristiske Udtalelser kan — blandt mange andre — eksempelvis anføres: *Bekker*: »Handeln kann so wenig ein gedachtes Etwas, wie diejenigen Vermögenskerne, die nicht fysische Personen sind, oder die Vermögen selber — die Handlungsfähigkeit derselben ist allemal eine künstliche, durch die Herstellung besonderer Einrichtung bedingte«¹⁵). *Berendes*: »Es ist klar, dass blosse Begriffe nicht handelnd auftreten können, das ist nur eine Fähigkeit der mit Vernunft und Willen begabten Menschen«¹⁶); fra fransk Litteratur f. Eks. *Bouvier* (i en thèse af 1887), der omtaler de juridiske Personer som »êtres de création purement juridique«, »l'image trompeuse d'un être qui n'existe pas«, »personnalité fictive, qu'il est impossible de comparer à celle de l'homme«; jfr. for engelsk Retsopfattelses Vedkommende *Brice* (1893), der karakteriserer den juridiske Person med *Coke's* Ord: »It is a fiction, a shade, a nonentity, but a reality for legal purposes«, og som i Konsekvens heraf principielt erklærer den juridiske Person ude af Stand til at begaa treason eller felony eller anden »crime involving intent«¹⁷). Forsaavidt Forfatterne dog maa anerkende Undtagelser fra Hovedregelen ifølge positiv Lov, opfattes disse Undtagelser som Rester af ældre, mindre fremskreden Retsopfattelse¹⁸).

¹⁵) *Bekker* I Bd. p. 219.

¹⁶) *Eduard Berendes*: Delict und Haftung der juristischen Person nach gemeinem Recht. Dissertation. Würzburg 1891, p. 5.

¹⁷) *Brice* p. 1—2 jfr. p. 441—42.

¹⁸) Som Eksempler paa Fiktionsargumentets Anvendelse ogsaa i nyere Behandlinger af Emnet — nu dog mere og mere suppleret af andre Argumenter — kan nævnes *Garraud*, Traité théorique I p. 536: »... ce sont bien moins des personnes véritables que des moyens et instruments dont se servent les individus pour réaliser leurs volontés«; *Esch* p. 11: »Um deliktsfähig zu sein, müssten ... die Körperschaften reale Wesen sein,

IV. Kritik af Fiktionsteorien kan tænkes rejst og er blevet rejst navnlig ud fra følgende Synspunkter:

Enten kan det tænkes hævdet, at »juridiske Personer« og andre kollektive Enheder faktisk, d. v. s. uden Fiktion, er i Besiddelse af lignende eller i hvert Fald beslægtede Egenskaber som dem, der retligt præger den fysiske Person, navnlig selvstændig, virkelig Personlighed, Bevidsthed og Vilje, som Følge deraf selvstændig Handleevne, specielt Deliktsevne og Strafevn. Denne Paastand fremsætter den Gierke'ske Viljesteori, hvis Kritik af Fiktionsteorien saaledes er baseret paa en selvstændig, modsat Grundanskuelse med Hensyn til den kollektive Enheds Væsen. Kan denne Grundanskuelser Rigtighed godtgøres, er Fiktionsteoriens Udgangspunkt og Konsekvenser følgerig afvist som urigtige. Viljesteoriens nærmere Indhold og Spørgsmaalet om dens Holdbarhed — dermed altsaa eo ipso Kritik (og Modkritik) af Fiktionsteorien — er Genstand for de to følgende Kapitler.

Eller det kan hævdes, at vel har »juridiske Personer« og andre kollektive Enheder ingen selvstændig Bevidsthed, Vilje etc., at det forsaavidt beror paa en Analogi eller Fiktion, naar de i visse Retninger behandles, som om de var fysiske Personer, men at det er en *petitio principii*, at Anerkendelsen af deres Personegenskab begrebsmæssigt er begrænset til Formueretten. Om de strafferetligt bør anerkendes som Delikts- og Strafsubjekter ved Siden af de fysiske Enkeltindivider, er aldeles uafhængigt af, hvorvidt man i andre Discipliner vil strække den »juridiske Person« Begreb. Fører nu en strafferetlig, social Overvejelse til at erklære det for rigtigt at ramme de fysiske Personer, der

unterschieden von den einzelnen Mitgliedern . . . willens- und handlungsfähig . . . ».

Om Fiktionsteoriens Anerkendelse i Praxis henvises til Udviklingen nedenfor i § 6.

har sluttet sig sammen i en vis Enhed, gennem en over denne udtalt Straffedom, er dermed givet, at denne Enheds Begreb ikke falder udenfor Strafferetten. En omvendt Deduktion maa uden videre afvises.

Uanset hvad man antager med Hensyn til Viljesteorien, er det klart, at den sidstnævnte Argumentation er fældende for det af Fiktionsteorien opstillede Specialitetsprincip. Strafferetten staar frit.

En selvstændig Undersøgelse ud fra strafferetlige Betragtninger vil imidlertid — dersom Viljesteorien ikke anerkendes — føre til samme Resultat som Fiktionsteoriens Deduktion fra den juridiske Persons Begreb, saafremt de almindelige strafferetlige Grundsætninger om Individualskyld ubetinget fastholdes, jfr. nedenfor om den nyere strafferetlige Dogmatik. Fiktionsteoriens Resultat vil da stadig staa ved Magt, trods Specialitetsprincipets Forkastelse. Men hvis det egentlige Spørgsmaal netop er, om disse Grundsætninger kan og bør opretholdes, maa Fiktionsteorien blive helt uden Interesse; thi til dette Spørgsmaals Besvarelse kan den ifølge sit eget Indhold intet Bidrag give. Dens Betydning ophører i det Øjeblik, Problemstillingen ændres.

§ 4.

Viljesteorien.

I. Et ikke ringe Antal af de Forfattere, der i nyere og nyeste Tid har gjort sig til Talsmænd for de kollektive Enheders Delikts- og Strafevne, støtter principielt deres Opfattelse paa, at Enheden som saadan opfylder Grundbetingelserne for at fungere som Strafsubjekt, idet den navnlig er i Besiddelse af en (i retlig Forstand) fri, selvstændig Vilje, der er lige saa virkelig (ikke-fiktiv) som det fysiske Menneskes Vilje.

»Viljesteorien« — eller »die germanistische Genossenschaftstheorie«, som *Gierke* kalder den — kommer først til Orde i *Beseler's* Produktion¹⁾, men faar sin egentlige dogmatiske Udarbejdelse og skarpe Formulering hos *Gierke*, Skolens Hovedforfatter, gennem en Række meget omfattende, historisk indgaaende underbyggede Værker²⁾.

Gierke stiller sin Lære direkte mod *Savigny's*: »Den Kern der Genossenschaftstheorie bildet die von ihr dem Phantom der persona ficta entgegenstellte Auffassung der Körperschaft als realer Gesamtperson —«. (Genossenschaftstheorie p. 5). Det »deutschrechtliche Princip der gesamten Hand« udvikles som Modsætning til og til Afløsning af det romerretlige Fiktionsprincip (l. c. p. 341 ff.) »Die Körperschaft ist als reale Gesamtperson nicht bloss rechtsfähig, sondern auch willens- und handlungsfähig«. (p. 603) *Gierke* karakteriserer selv denne Lære som »den denkbar schärfsten Gegensatz zu der . . . romanistischen Lehre, nach welcher die juristische Person als eine blosse Fiktion schlechthin willens- und handlungsunfähig ist und gleich dem Kinde oder Wahnsinnigen erst durch eine nach dem Bilde der Vormundschaft eingerichtete Vertretung die Möglichkeit einer rechtlichen Bethätigung ihres Daseins gewinnt«. (p. 603). Og den saaledes antagne Viljes- og Handleevne er ikke et juridisk Kunstprodukt, skabt for visse Formaals Skyld. »Die Willens- und Hand-

¹⁾ *Beseler*: »Erbverträge« (1835) I p. 76 ff.; Volksrecht und Juristenrecht (1843) p. 158; Deutsches Privatrecht (1866) I § 66.

²⁾ Das deutsche Genossenschaftsrecht I—III, navnlig Bd. II (Geschichte des deutschen Körperschaftsbegriffes, Berlin 1873) og Bd. III (Die Staats- und Korporationslehre des Altertums und des Mittelalters und ihre Aufnahme in Deutschland, Berlin 1881); Die Genossenschaftstheorie und die deutsche Rechtsprechung, Berlin 1887. — Læren om de kollektive Enheders Strafansvar udgør ingenlunde disse Værkers Hovedindhold, men er nærmest et Biprodukt af Forfatterens almindelige Opfattelse af de kollektive Enheders Natur. Hverken *Gierke* eller *Mestre*, der overfører Viljesteorien til fransk Litteratur, er Kriminalister.

lungsfähigkeit der Körperschaft gilt uns als eine in und mit ihrer Persönlichkeit gegebene Wirklichkeit . . . Hier wie beim Einzelmenschen erblicken wir in dem als verursachende Kraft der äusseren Bewegungen gesetzten Willen den Kern der Rechtssubjektivität«. (p. 608), jfr. endnu skarpere p. 627: » . . . als reale Gesamtperson entbehrt die Gemeinheit so wenig des einheitlichen Gemeinbewusstseins wie des einheitlichen Gemeinwillens«.

Selve denne Begrebsbestemmelse er deduktivt udledet. Fra Antagelsen af den kollektive Enhed som »real Enhedsperson« er sluttet til Tilstedeværelse af »real Enhedsvilje« og »real Enhedsbevidsthed«. Og herfra fører Deduktionerne nu videre til, at det saaledes karakteriserede Væsen ogsaa maa være i Besiddelse af Deliktsevne (p. 743—771) og Strafevne (p. 771 ff.). Indvendingen, at Korporationsstraffen dog i sidste Instans altid rammer Individet, afvises som »unstichhaltig, sobald eben nur die Schmälerung oder Entziehung eines Rechtsgutes in Frage steht, welches die Verbandsangehörigen als Glieder des socialen Organismus und nicht zugleich in ihrem individuellen Fürsichsein zu geniessen haben« (p. 773). Og med samme teoretiske Konsekvens hævdes: »Endlich ist die Gesamtperson als solche auch fähig, die Strafe als ein Übel zu empfinden. Denn die oft aufgestellte gegentheilige Behauptung steht und fällt mit der Vorstellung der fingierten Persönlichkeit« (p. 774).

Naturligvis maa Gierke erkende, at den kollektive Enhed faktisk ingen Handler kan foretage uden ved fysiske Personers Mellekomst, men disse Personer optræder ikke som Repræsentanter for Enheden, men som dennes »Organer«, i Analogi med den fysiske Persons legemlige Organer, (»Organteorien«), jfr. nærmere om dette juridiske Organbegreb l. c. p. 614 ff. Gennem denne Konstruktion skal anskueliggøres, hvorledes »Organet« Handling kan betragtes som Enhedens »egen« Handling, i Modsætning

til, hvad der maatte antages, dersom man fastholdt den romanistiske Konstruktion, hvorefter den juridiske Person »repræsenteres« af Mellemmanden som en fra Enheden forskellig Repræsentant.

Da imidlertid den kollektive Enheds »Organ« er et menneskeligt Individ (eller en Flerhed af menneskelige Individer) i Modsætning til den fysiske Persons Organer, kan den enkelte Organhandling tillige betragtes under samme Synsvinkel som andre individuelle menneskelige Handlinger, og saaledes opstaar en »Verflechtung körperschaftlicher und individueller Aktion« (p. 768 ff.): »Schliesslich aber erschöpft das Körperschaftsdelikt als solches überhaupt niemals den Thatbestand, in dem es sich verwirklicht, sondern lässt stets einen Rest von selbständiger Individualverschuldung stehen«. Følgelig kan Korporationsstraffen vel tænkes forbundet med en individuel Afstraffelse af den som Individ skyldige Person. »Nur muss bei der Abmessung solcher Strafen stets darauf Rücksicht genommen werden, dass dem Individuen derjenige Bestandtheil der Strafthat nicht zugerechnet werden darf, für welchen eben lediglich die fehlerhafte Richtung des Gemeinwillens verantwortlich gemacht und welcher daher in der Körperschaftstrafe verbüsst wird«. (p. 769); jfr. p. 774: »Die schuldigen Einzelnen mag für ihr überschüssendes individuelles Verschulden noch eine besondere Individualstrafe erteilen . . .«. En Vejledning til Udfindelse af, hvad der i den konkrete Handling maa betragtes som »overskydende« Individualskyld giver Forfatteren ikke.

Om Individet i det enkelte Tilfælde har handlet som Individ eller som Organ for den kollektive Enhed er et faktisk Spørgsmaal. Negativt afgrænses Korporationsdeliktets Omfang kun ved Kravet om, at Organet har handlet »innerhalb seiner Zuständigkeit«, jfr. p. 758 ff., samt ved den — ud fra Gierkes egne Forudsætninger min-

dre konsekvente — Begrænsning, at det paagældende Delikt »an sich in die der fraglichen Verbandseinheit vom Recht gesetzte Lebenssphäre hineinfällt«. (p. 755). —

II. Det springende Punkt i Gierkes Teori er Antagelsen af en selvstændig »Gemeinwille«. Hvis den kun eksisterer som juridisk Konstruktion, falder hele Læren til Jorden. Det enkelte Menneskes Viljesliv er en psykologisk Realitet, erfaringsmæssigt givet. Kan der paavises en med denne psykologiske Realitet væsentlig beslægtet Evne eller Virksomhed hos et ikke fysisk Væsen?

Den paa Gierkes Lære grundede omfattende Litteratur har forsøgt at besvare dette Spørgsmaal bekræftende.

I en udførlig monografisk og meget citeret Behandling af Emnet søger *Achille Mestre* saaledes at underbygge den Gierke'ske Lære³⁾. Beviset for den korporative Viljes Selvstændighed finder Forfatteren i den (som han mener erfaringsmæssigt givne) Omstændighed, at Individerne ved at slutte sig sammen i Grupper opnaar »non pas seulement l'addition mais la multiplication de leurs énergies« (p. 137), hvorfor »Fællesviljen« maa være forskellig fra Summen af de individuelle Viljer⁴⁾. Denne Forskel viser sig ogsaa med Hensyn til den for Viljen afgørende Interesse: Medens den individuelle Vilje lader sig bestemme af individuel Interesse, bestemmes den kollektive Vilje af Gruppens Interesse; og medens den individuelle Interesse i Regelen har en temporær, øjeblikkelig Karakter, bestemmes Gruppens Interesse ved Traditioner, der gaar ud over det enkelte Individs Liv. (p. 137—39).

Til Belysning af »Kollektivviljens« Særegsistens og Betydning henviser *Mestre* ogsaa til Undersøgelserne ved-

³⁾ *Achille Mestre*, Les personnes morales et le problème de leur responsabilité pénale. Paris 1899.

⁴⁾ Jfr. *Mestre* p. 4: »La puissance des associations est hors de proportion avec la somme des pouvoirs qui appartiennent à chacun de leurs membres«.

rørende Masseforbrydelser (les crimes de la foule), navnlig *Sighele's* og *Pugliese's* Afhandlinger⁵⁾. Det karakteristiske ved disse Delikter er ligesom ved Korporationsdelikterne den individuelle Viljes Tilbagetræden for en ny Bevidsthed og Vilje, der ikke er identisk med Summen af de enkelte Viljer, idet Individerne som blotte Organer for Fællesviljen udfører Handlinger, som ingen af dem vil hver for sig. (*Mestre* p. 18 ff.).

I de senere fremkomne Afhandlinger, der slutter sig til den *Gierke'ske* Skole, spiller lignende Henvisninger til »la foule criminelle« en stor Rolle, jfr. saaledes *Hafter*⁶⁾ p. 55 f., *Pella* p. 13 ff., *Wiewiorska* p. 144 ff. Omend Forskellen mellem den kollektive Enhed (Korporation, corps etc.) og den uorganiserede Mængde anerkendes og understreges af vedkommende Forfattere, finder de dog et væsentligt Argument for Eksistensen af en »volonté générale hos de kollektive Enheder gennem Sammenligningen med »foule criminelle.«

Navnlig *Pella*, der ikke tvivler om, at Korporationerne har »une volonté propre, capable de délinquer, contre laquelle la société doit réagir en établissant certaines pénalités spéciales« (p. 15) har forsøgt en noget mere indgaaende Karakteristik af »la psychologie des foules et des corps«, støttet paa Undersøgelser af *Tarde*, *Sighele* og *Gustave le Bon*.

⁵⁾ *Sighele*: Les foules criminelles (Vigny, 1892), *Pugliese*: Del delitto collettivo (Trani 1887). Jfr. yderligere Litteraturangivelser hos *Georg Cohn* p. 106—108.

⁶⁾ *Hafter*, der med Afhandlingen: Die Delikts- und Straffähigkeit der Personenverbände (Berlin 1903) traadte i Forgrunden blandt Viljesteoriens Tilhængere, har senere selv opgivet Viljesteoriens Standpunkt, jfr. *Hafter*, Lehrbuch des schweizerischen Strafrechts (Berlin 1926) p. 64 f., navnlig under Hensyn til, at det — som han nu anerkender — ikke er lykkedes at føre Bevis for, at Korporationen i psykologisk Forstand kan have en skyldig Vilje. — *Hafters* Afhandling af 1903 er dog stadig af Interesse, forsaavidt den samler og konsekvent gennemfører Viljesteoriens Argumentation.

For *Pella* har »Fællesviljen« sit Udspring i »Korpsaanden« (esprit de corps), der karakteriseres »par une entente presque parfaite entre certains individus, par une uniformité à peu près absolue dans leur manière de penser et d'agir«, hvilken Enhed atter hviler paa »l'identité de profession ou par la communauté de croyances« (p. 15). Gennem denne Enhed fremtræder Korporationen (corps, l'agrégat, etc.) som en særskilt »Individualitet«, en »individualité supérieure« (p. 73 ff.) med egen Vilje og Deliktsevne. Man bør derfor i Virkeligheden ikke tale om Korporationsansvaret som en »responsabilité collective«, men om »responsabilité spéciale de la corporation« (ibid.) jfr. *Fauconnet* p. 341: »C'est parce que le groupe est un individu, que sa responsabilité se superpose à celle des individus composants.«⁷⁾

⁷⁾ I Afhandlingen *Kriegsverhütung und Schuldfrage* har nu ligeledes *Georg Cohn*, uden iøvrigt at tage Stilling til de af Viljesteorien hævdede Konsekvenser indenfor den interne Strafferet, gjort sig til Talsmand for den »sociale Bevidsthed« og Kollektivviljens virkelige Eksistens, som han finder godtgjort dels gennem den nyere Sociologis Undersøgelser, jfr. bl. a. *Tarde*, *Levy-Brühl*, *Gumplowicz*, dels gennem de personlige Erfaringer, de fleste Mennesker har haft Lejlighed til at gøre i bevægede Tider, f. Eks. ved Verdenskrigens Udbrud, eller under Deltagelse i Folkeforsamlinger eller lignende, ved hvilke Lejligheder den nationale Begejstring, den fængende Tale, den gribende kunstneriske Præstation etc. kan udløse »über-individuelle Bewusstseinszustände«, der ganske overvælder Enkelt sjælen, »so dass sie ihre Selbständigkeit verliert und sich nur noch als Teil der allgemeinen Seele zu betätigen vermag« (p. 108). Hvad angaar de sociologiske Undersøgelser, henviser *Cohn* navnlig til den moderne franske Skoles Paavisning af Efterligningen som det sociale Grundfænomen, og overhovedet til den herskende sociologiske Opfattelse af det enkelte Individ som psykisk afhængigt af dets sociale Atmosfære. »Nicht das Zusammenspiel der Einzelbewusstseine bringt die Gesellschaftspsyche hervor, sondern sie sind umgekehrt ein Abbild, eine individuelle Verarbeitung der gemeinsamen Seele« (p. 107). *Cohn*, hvis Undersøgelse er rettet paa Spørgsmaalet om Hensigtsmæssigheden af statsligt Strafansvar som Middel til Forebyggelse af Krig, afviser dog at bygge et saadant Ansvar paa den af ham anerkendte Kollektivvilje, idet han sonderer mellem Spørgsmaalet om en saadan Viljes Eksistens og Spørgsmaalet om Berettigelsen af at overføre de med Henblik paa Enkeltviljer udformede Skyld- og Strafbegreber paa »Folkeviljen«, jfr. navnlig Udviklingen p. 109 ff. og p. 144 ff.

Til Støtte for den kollektive Enheds »Virkelighed« og derigennem dens selvstændige Vilje og Deliktsevne henvises endvidere ofte til den mest omfattende og betydningsfulde af alle juridiske Personer: Staten. Det hævdes, at det strider mod naturlig Retsfølelse at opfatte Staten som en blot Fiktion⁸⁾, og at man i Folkeretten ikke tvivler om, at Stater som saadanne kan begaa folkeretlige Delikter⁹⁾.

Endelig opfattes ogsaa den retlige Anerkendelse af, at den kollektive Enhed som saadan kan være Genstand for strafbare Æresførmelser, som Bevis for Enhedens Sær eksistens og Strafbarhed, jfr. *Pella* p. 68: ». . . si elles peuvent être victimes de certaines délits, elles peuvent également être auteurs de certaines infractions«. Denne Opfattelse hviler tillige paa en tilsyneladende Billighedsbetragtning, jfr. *Pella*, Actes du Congrès p. 589, idet Strafansvarligheden opfattes som det naturlige Korrelat til den strafferetlige Beskyttelse mod Krænkelser, jfr. i tilsvarende Retning *Hindenburg* i U. f. R. 1902 p. 409 ff.

Bortset fra de nu omtalte Forsøg paa at give en positiv Begrundelse for Eksistensen af »der Gemeinwille«, »la volonté générale«, synes Forfatternes Overbevisning om denne Viljes Tilstedeværelse nærmest at have en følelses- og troesmæssig Karakter, der gør Overbevisningen lige saa stærk som utilgængelig for juridisk Argumentation, saaledes naar *Fauconnet* forsikrer: »Nous sommes aujourd'hui tout pénétrés de cette idée que les groupes sociaux ont une conscience, donc une personnalité et une volonté distinctes de celles de leurs membres« (p. 339), eller naar *Gunsburg* og *Mommaert* erklærer, »il est certain qu'au sein d'une collectivité se for-

⁸⁾ *Mestre* p. 191: Det er Forfatterne indenfor den offentlige Ret, der først har følt Trang til at komme bort fra Fiktionsteorien. Thi hvorledes anerkende, at Staten kan være en Fiktion?

⁹⁾ Jfr. *Jellinek* p. 26 ff.; jfr. ogsaa det hos *Torp* p. 216, Note 3 anførte Citat af *v. Liszt*.

ment, avec une facilité que les psychologues ont pu établir (?) une atmosphère et une volonté différentes de celles de plusieurs d'entre les personnes physiques qui y participent«. (p. 30), jfr. *Radulesco* p. 169: »La société, l'association et tout autre groupe social constituent des réalités pourvues d'une conscience, volonté et personnalité, distinctes de celles de leurs membres«¹⁰⁾.

En Vanskelighed for Teorien frembyder dog Spørgsmaalet om Tilblivelsen af den konkrete Fællesviljes-Akt. Saalænge Akten er under Overvejelse, eksisterer endnu kun Medlemmernes Enkeltviljer, der maaske gaar i hver sin Retning (*Mestre* p. 141 ff.). Hvornaar og hvorledes sker Overgangen til den kollektive Viljes Tilstedekomst?

Ogsaa dette Spørgsmaal besvares gennem en Parallelisering af den juridiske og den fysiske Persons Viljesliv. Ligesom hos Individet en Række successive Viljesbevægelser (»volitions«) gaar forud for og skaber den endelige Viljesakt, forberedes den »substantielle, materielle, sociale Korporationsvilje« gennem en Række »volitions« — nemlig Medlemmernes Overvejelser (*Mestre* l. c.; jfr. *Hauriou*: *Leçons sur le mouvement social* (1899) p. 85 ff.).

Da Forfatterne er enige om, at Fællesviljen opstaar ikke blot gennem Medlemmernes enstemmige Beslutninger, men ogsaa gennem Flertalsbeslutning, støder Teorien yderligere paa det Problem, hvorledes Minoritetens Enkeltviljer kan siges at være indeholdt i Majoritetens Beslutning. Teorien kan her ikke nøjes med en Henviisning til, at Majoriteten repræsenterer Helheden. Thi ifølge Teoriens egen Definition af Fællesviljen er denne den ved alle Enkeltviljernes Samstemning skabte Enhed (blot at denne En-

¹⁰⁾ Jfr. *Bamberg*, p. 35: »Die Verbandsperson des deutschen Rechts ist willens- und handlungsfähig. Sie will und handelt durch ihre Organe. Wenn ein verfassungsmässiges Organ innerhalb seiner Zuständigkeit thätig wird, so hat die Körperschaft selbst gehandelt. Infolge dessen kann sie durch ihre Organe auch Delikte begehen«.

hed ikke er lig med, men er mere end Summen af Enkeltviljerne).

Man mener imidlertid at have løst Problemet gennem følgende Argumentation: Ganske vist kræver den enkelte Korporationsbeslutning i Almindelighed kun Flertal. Men der er i hvert Fald eet Punkt, med Hensyn til hvilket alle Medlemmer har været enige, nemlig selve den Regel, at Minoriteten skal vige for Majoriteten, naar det drejer sig om Foretagelsen af Akter, der skal udtrykke den kollektive Enheds Vilje, jfr. *Mestre* l. c.; *Hafter* p. 80: Ethvert Medlem erklærer gennem sin Indtræden, »er sei von vornherein damit einverstanden, dass die Generalversammlung in bestimmter Form gewisse Beschlüsse fasse, dass der Direktor gewisse Geschäfte selbständig abschliesse u. s. w.«. Derfor staar vi overfor den virkelige Fællesvilje (Gesamtwille), selvom der ikke foreligger Enstemmighed (!)

III. Med Hensyn til Viljesteoriens andet Hovedpunkt, Gierkes Organlære, er ogsaa dette i alt væsentligt akcepteret af Skolens senere Forfattere, uden at disse har føjet væsentligt nyt til Gierkes Fremstilling. Man er enig om at fremhæve Betydningen af Sondringen mellem Repræsentant og Organ, *Mestre* p. 193, *Hafter* p. 52 ff., men advarer dog mod en Opfattelse, »die in sklavischer Analogie an den menschlichen Organismus anknüpft« (*Hafter* p. 46), idet det indskærpes, at der dog kun er Tale om »une analogie lointaine« mellem Gruppens og det menneskelige Legemes »Organer« (*Mestre* p. 217). For at undgaa for vide Analogier foretrækker *Hafter* at lade Opfattelsen af den juridiske Person som en »Organisme« afløse af »der Begriff der Organisation« (p. 49 ff.) »Organisation bedeutet . . . organismenähnliche Gestaltung eines immateriellen, nichtsdestoweniger aber wirklichen Wesens« jfr. p. 51: »... die Zusammenfassung der Verbandsorgane ist kein Organismus, sondern eine Organisation«. Organisationen af de

forenede Enkeltviljer er iflg. *Hafter* afgørende for, at »ein von den Individualwillen der einzelnen Mitglieder sich abhebender Sonderwille zum Ausdruck kommt« og dermed afgørende for Enhedens Deliktsevne (p. 65); den uorganiserede Personmasse (la foule criminelle) har derfor ingen selvstændig Deliktsevne (p. 55 ff.).

IV. Med Hensyn til den nærmere Bestemmelse af, hvilke juridiske Personer eller kollektive Enheder der har Deliktsevne, afviger Forfatterne indbyrdes, idet navnlig *Hafter* i Modsætning til *Gierke* vil udelukke Anstalter, særlig Stiftelser, fra Strafansvaret ud fra den Betragtning, at »diese Zweckvermögen« ikke har nogen »egen«, »ihren innewohnenden Gemeinwillen«, men lever i Kraft af en fremmed »transcendentalen Stiftungswillen« (p. 70 ff.) og altsaa ikke kan delinkvere »selvstændigt«, en Betragtning, der maa siges at være konsekvent ud fra Viljesteorien.

Ogsaa med Hensyn til Betingelserne for at antage Korporationsdelikt i det enkelte Tilfælde, særlig hvorvidt Handlingen skal falde indenfor Korporationens »Livssfære« eller ej, saavel som angaaende Spørgsmaalet om Korporationsstraffens Forbindelse med individuelle Straffe, afviger Forfatterne, men da disse Spørgsmaals Besvarelse ikke staar som direkte Konsekvenser af det principielle Udgangspunkt, vil Forfatternes Stilling hertil blive omtalt i en anden Sammenhæng, jfr. nedenfor §§ 20, 23 og 24.

Om selve Korporationsstraffene hersker der Enighed. Kun saadanne Straffe maa anvendes, der direkte »rammer Korporationen som saadan«. Til Dødsstraffen overfor fysiske Personer skal da her svare Opløsning af den juridiske Person, til Frihedsstraffe Forbud mod den juridiske Persons Virksomhed visse Steder. Endvidere og navnlig kan anvendes Straffe, der bestaar i Fortabelse af Rettigheder, Bødestraf, Konfiskationsstraf og Æresstraffe, jfr. nærmere i det følgende (§ 22).

Med den praktiske Udformning af Straffesystemet beskæftiger de paagældende Forfattere sig kun flygtigt. Den principielle Hævdelse af den kollektive eller korporative Særvilje og dermed den kollektive Enheds Delikts- og Strafevnne er afgjort Hovedsagen for Viljesteoriens Tilhængere. —

V. Den nu foretagne Gennemgang af den til Støtte for Viljesteorien fremkomne Litteratur viser formentlig i sig selv, at det trods alle Anstrengelser ikke er lykkedes dens Tilhængere at sandsynliggøre, end sige at bevise Eksistensen af en fra de menneskelige Enkeltviljer forskellig Enhedsvilje.

Udskilles rene Postulater og Cirkelbeviser¹¹⁾, ses Teorien at hvile paa nogle ganske faa Argumenter, hvis Utilstrækkelighed er aabenbar for en nøgtern Betragtning.

Saaledes med Hensyn til det ovenfor anførte Hovedargument, at Menneskene ved at slutte sig sammen opnaar en mere intensiv Energi end den, der vilde fremkomme som Resultat af en blot Sammenlægning af de enkelte Energier. Lad dette i og for sig være rigtigt, saa er dog hermed kun bevist, at hvert enkelt Individ Energi (Vilje) kan spændes til højere Intensitet eller kan faa en mere rationel Anvendelse (Undgaaelse af Kraftspild) gennem et organiseret Samarbejde med andre end ved isoleret Anvendelse¹²⁾. Kun hvis den individuelle Vilje havde en een Gang for alle

¹¹⁾ Jfr. f. Eks. *Haften* p. 45: »Dass ein solcher Sonderwille existiert, ist der beste Beweis dafür, dass auch ein Wesen wirklich besteht, das etwas anderes ist als nur eine Summe von Individuen« (!)

Den navnlig af *v. Liszt* til Støtte for de juridiske Personers Strafbarhed fremhævede Betragtning, at det er uretfærdigt »den Schuldigen straffrei zu lassen, das Organ fremden Willens aber mit der ausschliesslichen Verantwortlichkeit zu belegen« (p. 154 Note 4 in fine) gaar uden videre ud fra Eksistensen af en (skyldig) Kollektivvilje, omend Forfatteren ikke principielt støtter Korporationsansvaret paa en saadan Vilje, men »auf Tatsachen des Lebens«.

¹²⁾ Jfr. *Ettinger* p. 135 ff.

given, konstant Kraft, vilde Argumentet kunne have nogen Vægt; men selv da maatte det fremhæves, at Gruppens større Slagkraft kunde finde sin Forklaring i den organiserede Anvendelse af alle de i og for sig ikke forøgede Enkeltenergier.

Ikke bedre gaar det med Henvisningen til »la foule criminelle«. At A og B og C som Led af en ophidset Mængde begaar Forbrydelser, som de isoleret maa formodes ikke at ville have begaaet, beviser paa ingen Maade, at Mængden som saadan har en fra $A + B + C$ osv. forskellig »Vilje«, men kun at Individet A, Individet B, Individet C osv. er i Stand til under visse Omstændigheder at bryde de Hæmninger, der til daglig afholder ham fra kriminelle Handlinger. Atter her viser det individuelle Bevidsthedsliv sig elastisk. Ved en anden Lejlighed lader A sig maaske paavirke til at begaa en Forbrydelse under Indvirkning af Alkohol. Forholdet er ganske parallelt. Men ingen har her fundet paa at konstruere en over A's Bevidsthed staaende Særbevidsthed som ansvarlig for Forbrydelsen. — At ogsaa og navnlig en Række til daglig bestaaende kriminelle Tilbøjeligheder benytter Massesammenløbets gunstige Vilkaar til Plyndring og Vold er klart. Om særlige psykiske Forudsætninger for disse Forbrydelser er der ikke Tale; afgørende er blot den faktisk lettere Adgang til at begaa dem og den unormalt store Chance for at undgaa Paa-gribelse eller senere Identificering som Gerningsmand.

Heller ikke den af *Pella* saa stærkt fremhævede »Korps-aand« giver noget som helst Grundlag for de derpaa byggede Paastande. Korpsaanden er ikke Korpsets Aand i bogstavelig Forstand, men den Aand, der typisk besjæler de i Korpsset indrullerede Individuer. At disse paavirket af denne Aand kan tilsidesætte deres egoistiske Interesser og ofre sig for Helheden, forudsætter ikke Tilstedeværelsen af en særlig Kollektivbevidsthed; Selvopofrelse forekommer

uden Tilknytning til Korpsdannelser. Den fremhævede Enhed i Tankesæt og Følelser har sin ganske naturlige Forklaring dels i de paagældende Personers oprindelige Indstilling, der har motiveret deres Indtræden i Korpsset, dels i denne Indstillings Bestyrkelse gennem Omgangen med ligesindede, hvorunder de mere passive Elementer villigt akcepterer de mere aktive Elementers Autoritet.

Lige saa lidt kan det anerkendes, at der gennem den sociologiske Videnskab er tilvejebragt Grundlag for Antagelse af en egentlig Kollektivbevidsthed og -vilje. Hvor psyisk afhængigt det enkelte Individ end er af sit Milieu, berettiger dette dog ikke til at forlægge Bevidsthedslivets Eksistens udenfor Individualpsyken. Hvad særligt angaar de erfaringsmæssigt godtgjorte Virkninger af Massesuggestion, behøver der heri, som ovenfor nævnt, ikke at ligge andet eller mere end et Eksempel paa det individuelle Bevidsthedslivs Elasticitet.

Naar det fremdeles paastaas, at Staten dog givet ikke er nogen Fiktion, maa hertil svares, at Statens Personifikation beror paa Overførelsen af en Række iøvrigt kun for fysiske Personer gældende Retsregler; Staten bliver ikke herved selv en Person i samme Betydning som disse. En saadan almindelig Personkarakter kan for et abstrakt Væsen netop kun fingeres, hvorved naturligvis selve Statsvirkeligheden som faktisk Organisation af Individier ikke underkendes. Der gælder i denne Retning intet andet om Staten end om alle andre Sammenslutninger¹³⁾. Selv om Staterne kan være Subjekt for folkeretlige Delikter eller for egentligt Strafansvar, behøver de ikke at være i Besiddelse af selvstændig Vilje i egentlig Forstand, men et saadant Ansvar kan og maa forklares efter de samme Principer som Strafansvaret over for kollektive Enheder i øvrigt¹⁴⁾.

¹³⁾ Jfr. *Bouvier* p. 111 ff.

¹⁴⁾ *Jellinek's* herhenhørende Udvikling (p. 26 ff.) er ikke ganske klar.

Hvad endelig angaar det ovenfor anførte Argument vedrørende den de kollektive Enheder indrømmede strafferetlige Beskyttelse, er det uden videre klart, at en saadan Beskyttelse ikke nødvendigt forudsætter, at Enheden har den af Viljesteorien paaberaabte Karakter, ligesom der overhovedet ikke er givet nogen real Begrundelse af den kollektive Enheds Strafbarhed i de anførte Billighedsbetragtninger.

Til Indledning fastslaar han, at Staten besidder »Persönlichkeit«. Idet han anvender dette Udtryk lig med Retsevne, lærer han med Rette, at der kun eksisterer juridisk, ingen naturlig »Personlighed« (p. 27). Staten adskiller sig altsaa i denne Henseende ikke fra Enkeltindividet. Men, fortsætter Forfatteren, ethvert Retssubjekt maa have en Vilje, der er i Stand til at varetage dets retlige Interesser. Hvorfra henter nu Staten sin Vilje? »Da aller Wille menschlicher Wille ist, so scheint er selbst willensunfähig zu sein. Nur eine Vertretung für ihn wäre denkbar . . .« (p. 28). En saadan Repräsentation vil Forfatteren dog ikke antage. Statsviljen vilde herved ikke blive andet end de enkeltes Vilje, Staten selv et Væsen, »das sich aus eigener Kraft gar nicht und in keiner Richtung äussern kann, mithin ein Phantom — eine Fiktion . . .« (p. 28). For at undgaa disse Konsekvenser opstiller *Jellinek* da — i Strid med den ovenfor anførte Sætning, at al Vilje er menneskelig Vilje — den Paastand, at der kan tales om en virkelig Statsvilje: »Der Wille des Staates . . . ist keine Fiktion . . . Ist überhaupt die Existenz der Personeneinheit für das praktische Denken zugegeben, so hat sie, sofern ihre Zwecke stetig, in sich einheitlich, untereinander cohärent sind, in den constant auf die Versorgung dieser Zwecke gerichteten Willensakten unmittelbar ihren eigenen Willen« (min Fremhævelse). Statsviljen skulde saaledes være Synthesen af de enkelte (i og for sig individuelle) Viljesakter i statslig Interesse. At der dog kun her er Tale om en rent juridisk Konstruktion, synes at fremgaa af forskellige Udtalelser hos Forfatteren, saaledes navnlig følgende: »Mit derselben Denknødvendigkeit, mit der wir die Vielheit zur Einheit zusammenfassen, erscheint uns der in ihr auf Erreichung ihrer Zwecke gerichtete, constante, aktive Wille als ihr Wille, nicht nur als Wille des psychisch Wollenden« (p. 28). I hvert Fald erklærer *Jellinek*, at » . . . selbst unter dem Gesichtspunkt juristischer Erkenntniss kann nur der perfekte, in die Aussenwelt tretende Willensakt seiner Organe als ihm (d. v. s. Staten) eigen erklärt werden. Alle psychische Innerlichkeit hingegen ist ihm verschlossen«, jfr. i samme Retning p. 247 om Kollektiviteter i Almindelighed. Men herefter har Statens paastaede »Vilje« kun Navnet til fælles med den menneskelige Vilje, og der burde ingen Deduktioner kunne udledes af det saaledes opstillede i Bund og Grund uklare Begreb.

Paastanden om »Fællesviljen« er saaledes paa ingen Maade blevet bestyrket gennem de anførte Argumenter, og *Torp's* Karakteristik af Viljesteorien som »en kunstig, paa en ganske mystisk Personifikation af en upersonlig Retsenhed beroende og derfor teoretisk uholdbar Konstruktion« (*Torp* p. 216) staar trods den siden fremkomne Litteratur stadig ved Magt¹⁵).

Lige saa uholdbart Erfaringsgrundlaget for Viljesteorien viser sig at være, lige saa dristige er de Slutninger, man drager fra de paastaaede Erfaringer. Selvom virkelig en videnskabelig Undersøgelse havde konstateret en fra Enkeltbevidsthederne forskellig »Fællesbevidsthed« som dominerende Masseforbrydelserne, vilde der dog være et meget langt Skridt herfra til Antagelsen af en Fællesbevidsthed eller Fællesvilje som dominerende enhver Personsammenlutning uden Hensyn til dens Tal og Karakter¹⁶). Mellem en delinkverende, af Lidenskab oppisket Masse og et af tre

¹⁵) Naar *Pella*, Actes du Congrès p. 592, erklærer, at »du moment où l'on admet l'existence d'une psychologie de »l'individu agissant en masse«, du moment où l'on reconnaît la »déformation des volontés individuelles« on ne fait qu'affirmer, en employant d'autres expressions, la réalité de la psychologie collective«, da synes der i disse Udtalelser at ligge en Indrømmelse af, at den saakaldte kollektive Psykologi og dermed Kollektivviljen ikke er andet end et bekvemt Udtryk for den særlige psykiske Tilstand, hvori Individerne kan hensættes gennem gensidig Paavirkning. Men med en saadan Indrømmelse vilde hele Viljesteorien være opgivet. Tilbage stod da kun en Terminologiforskel.

Det er sandsynligt, at adskillige af Viljesteoriens Tilhængere faktisk ikke forbinder anden Forestilling med det uklare Begreb »Fællesviljen« etc. end netop de individuelle Viljers særlige Indstilling under Indflydelse af Samhørigheden. At de dog drager Slutninger, der alene retfærdiggøres gennem Antagelsen af en virkelig selvstændig, materiel Fællesvilje, er da et Eksempel paa, hvorledes en uheldig Konstruktion eller Terminologi kan forlede til uholdbare Deduktioner. Der foreligger her et haabløst Forsøg paa at komme uden om Fiktionsteoriens Konsekvenser gennem en Fiktion i anden Potens, idet man fingerer, at Fiktionen er virkelig.

¹⁶) *Mestre* p. 4: »Nous appellerons donc personnes morales les groupements qui sont aptes à avoir des droits, c'est-à-dire qui possèdent un pouvoir susceptible d'être limité et sanctionné par l'État«.

Personer bestaaende Aktieselskab, hvis Direktør indgaar en svingagtig Kontrakt til Selskabets Fordel, er der overhovedet intet Lighedspunkt i den her omtalte Retning. Ikke destomindre slutter Teorien, at kan der overhovedet paavises en »kollektiv Vilje«, maa enhver Personsammenslutning være i Besiddelse deraf. Med Rette bemærker *Roux* overfor denne besynderlige Anskuelse: »Quelque effort de compréhension que je fasse, je ne parviens pas à comprendre que, lorsque quatre individus se réunissent pour fonder entre eux une société de commerce ou d'industrie, et qu'après avoir rédigé des statuts, distribué les fonctions, fixé les apports, signé et tout conclu, ils se séparent, eh bien! ils sortent cinq de la pièce où ils s'étaient réunis: eux quatre et la société nouvelle qu'ils viennent de constituer« (Actes du Congrès p. 628).

Dristig og uunderbygget er ogsaa selve Slutningen fra Forekomsten af en handlende »Fællesvilje« hos Kollektivenheden til Antagelsen af denne Enheds Skyld- og Strafevne. Selvom der kunde antages en Kollektivvilje bag Korporationens Handlinger, er dog hermed ikke sagt, at Kollektivstraffen kan ramme denne Vilje, ligesom Individualstraffen rammer Individets Vilje, hvad der vilde forudsætte, at »Fællesviljen« bundede i et Bevidsthedsindhold af samme psykologiske Struktur og Identitet som den menneskelige Vilje¹⁷⁾. Forfatterne nøjes imidlertid med

¹⁷⁾ *Haft*, der mener at kunne sige, at der »mit dem Gesamtbeschluss oder der Organentschliessung auch eine Sonderintelligenz, eine Sonderenergie, ein Sonderbewusstsein des Verbandes entsteht« (!) (p. 95), advarer derimod mod »mystiske Forestillinger«, navnlig mod Antagelsen af en »Körperschaftsseele«, ». . . die ein einheitliches, stets tätiges geistiges Leben wie beim Einzelindividuum voraussetzen würde« (p. 95). Ikke destomindre erklærer han, at Forudsætningerne for en egentlig Straf er til Stede: »die schuldhaft^{en}e Handlung, ein straffähiges Objekt« (p. 128). »Dass der Verband solche Interessenverletzungen nicht in gleicher Weise »fühlt« wie der einzelne Mensch eine Freiheitsstrafe u. s. w. empfindet, ist ganz nebensächlich« (sic!) (p. 127).

simpelthen at postulere Strafevnen som Konsekvens af Deliktsevnen eller af den juridiske Persons »Personlighed«¹⁸⁾

§ 5.

Den nyere Dogmatik.

I. For at forstaa den Haardnakkethed, hvormed Viljesteoriens strafferetlige Tilhængere klynger sig til Læren om den kollektive Enhed som selvstændigt, virkeligt Viljesubjekt, maa man betænke, at disse Forfattere helt og ubetinget bekender sig til den klassiske Strafferets Grunddogmer: Ingen Straf uden Skyld; ingen Skyld uden fri Vilje; Strafansvaret maa kun ramme den skyldige¹⁾. Undtagelser fra disse Sætninger kan ikke rationelt forsvares.

¹⁸⁾ Synspunktet de juridiske Personers manglende Strafevne (uafhængig af deres eventuelle Deliktsevne) fremhæves bl. a. af *Garraud*, *Traité théorique* I p. 536: »La peine ne peut frapper un être incapable de comprendre le châtement, d'en souffrir, et ainsi d'en être intimidé ou corrigé«, jfr. *Torp* p. 217: »... al Straf er betinget af, at Handlingen ikke blot kan henføres til, men ogsaa tilregnes en eksisterende Person, hvis Karakter gennem Straffen kan paavirkes«.

Naar det heroverfor indvendes, at Strafformaalet ikke (alene) kan sættes i Specialprævention, overses det, at ogsaa de rent generalpræventivt betonedede Strafteorier normalt kræver et tilregneligt Strafsubjekt. —

Med Henblik paa Statsenheder paaviser *Georg Cohn*, *Kriegsverhütung und Schuldfrage*, p. 144 ff., de i Folkeforbundspagten Art. 16 hjemlede kollektive Strafforanstaltningers Urimelighed selv ud fra den af ham forsvarede Antagelse af en Kollektivviljes Eksistens.

¹⁾ Jfr. *Mestre* p. 277: det vilde ganske vist være »souverainement injuste« at straffe en Person for et Delikt, han ikke selv har begaaet. Men »... la personne morale peut commettre un délit: il n'est donc nullement injuste de lui en faire supporter les conséquences pénales«. Jfr. *Hafters* p. 111: »... will man das schuldhafte Handeln der Verbände leugnen, so ist eine Deliktsbegehung, die sogenannte Ungehorsamsdelikte mit einbegriffen, ganz ausgeschlossen; sollen Polizeistrafen dennoch zugelassen werden, so gehören sie in das hässliche Kapitel der Strafen ohne Schuld«. Jfr. ogsaa p. 126 ff.: Udgangspunktet for Undersøgelsen er Sætningen: Ingen Straf uden Skyld; »An diesem Satze ist festzuhalten, will man unser Problem rein durchführen...«. — I Konsekvens af Viljesteoriens Opfattelse er det ligeledes, naar det paastaas, at Strafansvar mod kollektive Enheder ikke

Fastholdes Opfattelsen af de kollektive Enheder som selvstændige Viljesenheder, hviler Strafansvaret solidt paa disse Grundpiller. Opgives Opfattelsen, bliver Strafansvar umuligt. Den kollektive Enhed opløses da i sine fysiske Komponenter; af disse er nogle skyldige, nogle uskyldige i de begaaede Delikter; kun de skyldige Enkelpersoner kan da straffes.

Idet nu Trangen til at ramme de kollektive Enheder som saadanne praktisk formenes at gøre sig gældende og samtidig de nævnte Grunddogmer staar som uopgivelige, presses de kollektive Enheder ind under den faste Lærebbygning — paa Bekostning af videnskabelig Klarhed.

Overfor denne Tendens optræder den nyere strafferetlige Dogmatik. Idet den med Rette afviser Viljesteoriens metafysiske Konstruktioner og kun ser fysiske Individer som Gerningsmænd til straffbare Handlinger eller Undladelser og som Subjekter for Straf, bringer den paa disse fysiske Personer Grunddogmerne til konsekvent Anvendelse og konkluderer følgelig ligesom Fiktionsteorien²⁾ i en absolut Fornægtelse af kollektive Enheders Strafansvar, i hvert Fald de lege ferenda³⁾.

Traviger Principet om Straffens Personalitet eller Individualitet, idet Enheden selv udgør en Individualitet, staaende over de fysiske Personers Individualiteter, jfr. f. Eks. *Fauconnet* p. 339 ff., cfr. herimod med Rette *Ettinger* p. 140.

²⁾ Forskellen mellem den ældre Fiktionsteoris og den nyere Dogmatiks Indstilling til Emnet ligger navnlig deri, at medens *Savigny* og *Feuerbach* deducerer Strafuansvarligheden først og fremmest ud af den juridiske Persons Begreb, deducerer den nyere Dogmatik Strafuansvarligheden ud fra de strafferetlige Grunddogmer under Paaberaabelse af, at Strafansvaret vil ramme de bag den kollektive Enhed staaende fysiske Personer, uanset hvor vidt man strækker den juridiske Persons Begreb. Fælles for de to Indstillinger er Fornægtelsen af den juridiske Person eller kollektive Enhed som selvstændigt, virkeligt Viljessubjekt.

³⁾ Jfr. for tysk Litteraturs Vedkommende navnlig *Binding*, *Handbuch I* p. 310; de lege lata navnlig *Ebermayer* p. 6, *Frank* p. 6, *Olshausen* p. 255 —56, *Wachenfeld*, *Lehrbuch des deutschen Strafrechts* p. 134 f., *Doerr*, *Deutsches Strafrecht* p. 40.

I dansk Litteratur er dette strafferetligt-dogmatiske Synspunkt med Styrke blevet gjort gældende af *Goos*⁴⁾ og *Torp*⁵⁾. Idet der om Teoriens Opfattelse af dansk Ret henvises til Fremstillingen nedenfor⁶⁾, skal her blot fremhæves, at Goos og Torp er enige om efter Forholdets Natur helt at ville udelukke »egentlige« Strafforanstaltninger overfor kollektive Enheder. Begge Forfattere deducerer rent logisk deres Begrundelse heraf fra Strafferettens »Væsen« eller dens »Grundsætninger«. Goos fremhæver saaledes indledningsvis, at den juridiske Person som manglende »anselig Tilværelse« og dermed Handleevne, ikke kan foretage en saadan retsstridig Handling, som udkræves til et Retsbrud. Heraf følger, at Forbrydelser ikke kan begaaes af juridiske Personer. Forskelligt fra dette Spørgsmaal er imidlertid Spørgsmaalet, om den juridiske Person kan rammes med Straf, nemlig for »strafbare Handlinger, som paa dens Vegne vare foretagne af dens Bestyrelse eller dem, der havde Hjemmel til at handle for den«. Men ogsaa dette Spørgsmaal besvares benægtende: »(Baade) Forholdets Natur (og den positive Ret) udelukker ogsaa en saadan Sætning, ligesom de over Hovedet udelukke Strafansvar for andres Handlinger . . .«. Ved »Forholdets Natur« sigter Goos her til det af ham som nødvendigt Moment i Forbrydelsens Begreb betegnede Krav om »Retsbrudets Tilregnelighed«, jfr. p. 261 ff., »et vist Forhold mellem en ydre Kjendsgerning og en Persons indre sjælelige Rørelser« (p. 262). Udelukkelsen af Straf »for andres retsstridige Handlinger« — og dermed af juridiske Personers Strafbarhed — er

⁴⁾ *Goos*, Om Forbrydelsen p. 136—137, 267—280, jfr. p. 283—285 og p. 309 ff.

⁵⁾ *Torp*, Alm. Del p. 216—219.

⁶⁾ p. 118 ff.

»den første Følgesætning af Tilregnelighedsfor-
dringen« (p. 267—68). End ikke hvor Loven afsvækker
Skyldkravet til en blot Præsumtion, kan Straffen paa-
lægges den juridiske Person; »Thi en saadan Formodning
er umulig ved den juridiske Person« (p. 270). — Beslægtet
med denne Argumentation er *Torp's*, naar han mod den
Gierke'ske Skole anfører (p. 217), at dennes Resultater
»komme i aabenbar Strid med den moderne Strafferets
Grundsætninger, hvorefter al Straf er betinget af, at Hand-
lingen ikke blot kan henføres til, men ogsaa tilregnes
en eksisterende Person, hvis Karakter gennem
Straffen kan paavirkes«; denne Grundsætning »ude-
lukker ethvert Strafansvar for andres Handlinger«, saa-
ledes ogsaa at der paalægges den kollektive Enhed Straf
for de af dens Organer begaaede Handlinger.

I nyeste Tid er samme »klassiske« Opfattelse med Styrke
blevet forfægtet af *Roux*, dels i hans Lærebøger⁷⁾ og i for-
skellige Domskommentarer⁸⁾, dels og navnlig paa Straffe-
retskongressen i Bukarest 1929⁹⁾. *Roux* drager Principet
om Straffens Personalitet (*la personnalité des peines*)
i Forgrunden af Diskussionen, det strafferetlige Grund-
princip hvorefter Straffen direkte og umiddelbart kun maa
ramme den skyldige Gerningsmand. Da al Afstraffelse af kol-
lektive Enheder direkte rammer dens Medlemmer, skyldige
og uskyldige i Flæng, muligvis lutter uskyldige, idet der kan
være foregaaet Personforandringer mellem Delikt og Straf,

⁷⁾ Jfr. *Roux*, *Cour de Droit pénal et de procédure pénal*, Paris 1920, p. 100—102, og i *Cours de droit criminel français*, 2. éd. tome 1, *Droit pénal*, Paris 1927, p. 137—141. (Det fyldigere Notestof i denne Udgave og Fremhævelsen af Sikkerhedsforanstaltningers Tilladelighed er et Tegn paa Emnets stigende praktiske Betydning).

⁸⁾ Jfr. navnlig *Sirey* 1901, 1, 57—59, *Sirey* 1910, 1, 49 og 593, *Sirey* 1921, 1, 89—91.

⁹⁾ Jfr. navnlig *Actes du Congrès* p. 66 ff. og p. 626 ff.

vil en saadan Straf indeholde et klart Brud paa den nævnte Grundsætning ¹⁰⁾11). Hertil kommer, at kollektive Enheders Strafansvar ogsaa iøvrigt vil være i Strid med de almindelige Betingelser for ethvert Strafansvar, idet Enheden ikke er i Besiddelse af Forstand og Vilje og derfor ikke

¹⁰⁾ Betragtningen gælder dog ifølge Forfatteren, jfr. Actes du Congrès p. 67 f., kun fuldt ud med Hensyn til private Enheder: »Pour les personnes morales du droit public ou du droit administratif . . . on ne saurait dire que le patrimoine qu'elles possèdent, soit la propriété des individus qui les composent». Jfr. nedenfor § 11 ved Note 3.

¹¹⁾ Viljesteoretikerne vil ikke anerkende denne Indvending, at Straffen ogsaa rammer de uskyldige Medlemmer; » . . . la peine corporative frappe . . . pénalement la seule personne morale» (*Mestre* p. 283); for Medlemmerne som Individer er der kun Tale om Straffens »nødvendige Følger«, der ved al Straf vil gaa ud over uskyldige. Jfr. *Haften* p. 131: For saa vidt Medlemmerne faktisk rammes individuelt gennem Korporationsstraffen (Bøden bevirker f. Eks. Selskabets Fallit, dermed Medlemmernes Ruin), maa det betones, at disse Følger ikke er Straf. (Om Hafters Forslag om praktisk at udligne saadanne Følger gennem Erstatning til de uskyldige, jfr. nedenfor p. 238 f.).

Heroverfor maa imidlertid bemærkes, at Korporationsstraffen direkte og umiddelbart rammer og tilsigter at ramme den kollektive Enheds fysiske Medlemmer, medens det Onde, Individualstraffen paadrager den dømtes paarørende, er en indirekte, eventuel Følge, der saavidt muligt søges undgaaet (jfr. Afskaffelsen af Formuekonfiskation som Individualstraf); jfr. *Villefranche* p. 16 f. Denne Forskel kan kun underkendes, naar man som Viljeteorien indskyder den kollektive Enhed som saadan som selvstændigt personligt Strafsubjekt foran de fysiske Personer, en Konstruktion, der rammes af den foran anførte almindelige Kritik af Viljeteorien.

Naar denne Forskel er tilbørligt understreget, maa det dog ikke overses, at der trods alt bestaar en reelt vigtig Lighed mellem Individualstraffens indirekte Følger for uskyldige paarørende, Kreditorer etc. og en eventuel Korporationsstrafs skadelige Virkninger for uskyldige Medlemmer, forsaavidt som det i begge Tilfælde er den generalpræventive Interesse i Strafinstitutets Anvendelse, der vejer tungere end Hensynet til at undgaa en i og for sig uønsket, men med Straffens Iværksættelse nødvendigt forbunden Skade for en særlig Kreds af Personer. Jfr. nedenfor § 20, V.

Om Forskellen mellem den Afvigelse fra Personalitetsprincippet, der sker ved Strafforanstaltninger, der direkte rammer den skyldiges paarørende og den Afvigelse fra Princippet, der baseres paa Strafsubjektets Mulighed for Afværgelse af Lovovertrædelsen, se nedenfor § 17, Note 11.

kan begaa nogen Brøde. Strafansvar kan derfor kun paalægges de enkelte skyldige. — Den kollektive Enheds Natur og Strafferettens Grundprincipper skulde derimod ikke være til Hinder for, at der træffes Sikkerhedsforanstaltninger (*mesures de sûreté*)¹²⁾ overfor Enheden, f. Eks. Konfiskation og Opløsning, og saadanne Sikkerhedsforanstaltninger kan vel hjemles i Straffelovgivningen¹³⁾.

Roux mener selv, at Sikkerhedsforanstaltnings-Begrebets Anvendelse kan tilvejebringe Forsoning mellem de modstridende Opfattelser¹⁴⁾. Men Sikkerhedsforanstaltningerne kan ikke omfatte Bødeidømmelse, og netop Adgangen til at idømme den kollektive Enhed Bøder er det praktiske Hovedpunkt for Tilhængerne af dens Strafbarhed.

II. Den dogmatisk-klassiske Teori, hvorefter enhver Form for Strafansvar overfor kollektive Enheder er — eller dog bør være — ubetinget udelukket, mødes — bortset fra Viljesteoriens modstaaende Opfattelse — i nyere Litteratur først og fremmest med den Indvending, at den er uforenelig med Livets praktiske Krav og positiv Ret og derfor urigtig.

Den franske Straffelov af 1808 og de deraf influerede Lovgivninger, siger Tilhængerne af de kollektive Enheders Pønalansvar, havde let ved at gøre alt Strafansvar individuelt. Thi den franske Revolution havde netop i Erkendelse af den Fare, Korporationsdannelse indeholdt for Samfundet, generelt forbudt de kollektive Enheders Eksistens. Vore Dages Lovgivere og Domstole staar overfor en helt anden Tingenes Tilstand. For længst har Trangen til Korporationsdannelse sejret over alle Forbud. Kollektive Enheder er ikke blot faktisk og retligt anerkendte og beskyttede, men de har opnaaet en Udbredelse og Magt som

¹²⁾ Jfr. om Terminologien nærmere nedenfor § 19, Note 9.

¹³⁾ Jfr. ogsaa *Ettinger* p. 142 ff.

¹⁴⁾ *Actes du Congrès* p. 71 f.

aldrig før. Det er nu blevet nødvendigt at bringe Sammenlutningerne »ind under Straffeloven«. Derigennem — og kun derigennem — skulde kunne tilvejebringes det socialt nødvendige Korrelat til deres Handleevne, der, som det fremhæves, faktisk rækker langt videre end det enkelte Individets Handleevne.

Paa et i November 1920 afholdt Møde i la Société générale des prisons¹⁵⁾ understregede samtlige Talere dette Krav. I sit afsluttende Resumé af Debatten udtaler saaledes *Magnol*: »En tout cas, ce qui domine le débat, c'est que, étant donné le développement des collectivités sous toutes leurs formes, sociétés, syndicats, associations, cette responsabilité pénale apparaît aujourd'hui comme le contre-poids nécessaire de la liberté corporative. La liberté ne se conçoit pas, en effet, sans une responsabilité correspondante . . .«.

Den samme Betragtning præger Flertallet af de paa Strafferetskongressen i Bukarest 1929 afgivne Rapporter og Indlæg, jfr. saaledes navnlig *Gunsburg* og *Mommaert*¹⁶⁾, *Martinez*¹⁷⁾, *Ploscowe*¹⁸⁾, *Longhi*¹⁹⁾, *Cicala*²⁰⁾, *Radulesco*²¹⁾, *Givanovitch*²²⁾, *Pella*²³⁾, *Calon*²⁴⁾, *Matter*²⁵⁾, *Vlavianos*²⁶⁾, *Rappaport*²⁷⁾, *Constantinides*²⁸⁾.

¹⁵⁾ Jfr. *Revue pénitentiaire et de Droit pénal* 1920 p. 237—252.

¹⁶⁾ *Actes du Congrès* p. 25 ff.

¹⁷⁾ *ibid.* p. 42.

¹⁸⁾ *ibid.* p. 43 ff.

¹⁹⁾ *ibid.* p. 108.

²⁰⁾ *ibid.* p. 131.

²¹⁾ *ibid.* p. 178 f.

²²⁾ *ibid.* p. 183.

²³⁾ *ibid.* p. 589 f.

²⁴⁾ *ibid.* p. 600 f.

²⁵⁾ *ibid.* p. 633 f.

²⁶⁾ *ibid.* p. 636 ff.

²⁷⁾ *ibid.* p. 640.

²⁸⁾ *ibid.* p. 653 f.

I Overensstemmelse hermed understreges Utilitetshensynet stærkt i nyere monografisk Litteratur²⁹⁾).

Det er nu klart, at saafremt disse Røster har Ret, saafremt der virkelig foreligger en social Nødvendighed for Strafforholdsregler overfor kollektive Enheder, maa den klassiske Teori for saa vidt opgives. Dette erkendes i Virkeligheden ogsaa, særligt i nyeste Tid, af flere af den traditionelle Teoris Talsmænd. Men det hævdes fra denne Side³⁰⁾, at den paastaede praktiske Nødvendighed af et korporativt Strafansvar ikke eksisterer. Der kan ikke uden videre sluttes fra de kollektive Enheders stigende Antal og Indflydelse til Nødvendigheden eller blot Hensigtsmæssigheden af et dem paahvilende Strafansvar. Thi Faren for Samfundet ligger i Virkeligheden ikke i den kollektive Enhed som saadan, men i dens Ledelse. Det er Lederne, hvem Straffetruslen skal afholde fra kriminelle Handlinger. Derfor er det individuelle Strafansvar overfor disse, eventuelt skærpet paa Grund af den større Samfundsfare, som de i Kraft af deres Stilling kan fremkalde, ikke alene tilstrækkeligt, men det eneste hensigtsmæssige.

Hermed er imidlertid Problemet forskudt fra det abstrakte Stridsspørgsmaal Fiktion-Virkelighed, Repræsentation-Egenvilje og fra Spørgsmaalet om det kollektive Ansvars Forenelighed med de strafferetlige Grundsætninger til det praktisk-socialt Spørgsmaal om Trangen til et kollektivt Strafansvar.

Medens det som sagt fra Tilhængerne af den traditionelle Teori — forsaavidt de overhovedet gaar ind paa Utilitetsbetragtninger — hævdes, at en saadan Trang overhovedet ikke eksisterer, og medens omvendt navnlig Viljesteoriens Forfægtere anser det for nødvendigt ganske generelt at

²⁹⁾ Jfr. *Valeur* p. 14 ff.

³⁰⁾ Jfr. navnlig *Roux*, *Actes du Congrès* p. 70 f. Jfr. nedenfor § 20 ved Note 7.

overføre og tilpasse det almindelige Straffesystem paa juridiske Personer, indtager adskillige — navnlig nyere — Forfattere i denne Henseende et mæglende Standpunkt, idet de uden at akceptere Viljesteoriens Konstruktioner, men paa mere praktisk Basis anser det for retfærdigt eller hensigtsmæssigt eller dog tilladeligt i et vist Omfang at anvende pønale Forholdsregler, navnlig Bødestraf, paa de kollektive Enheder som saadanne.

Som herhen hørende Forfattere kan — foruden flere af de lige ovenfor omtalte — fra dansk Litteratur nævnes *A. L. Hindenburg*³¹⁾ og *Poul Andersen*³²⁾, for tysk Litteratur Vedkommende *v. Bar*³³⁾, *Byloff*³⁴⁾, *Jellinek*³⁵⁾, *Kohler*³⁶⁾, *v. Lilienthal*³⁷⁾, *v. Liszt*³⁸⁾, *Max Ernst Mayer*³⁹⁾, *Makarewicz*⁴⁰⁾, *Merkel*⁴¹⁾, *Reuss*⁴²⁾; blandt franske Forfattere *Naquet*⁴³⁾, *Michoud*⁴⁴⁾, *Saieilles*⁴⁵⁾; endvidere indtages dette Standpunkt af engelsk Teori i Almindelighed, jfr. nedenfor § 9 III.

Flere af de nævnte Forfattere vil indskrænke de juridiske Personers Strafbarhed til at angaa »Politiforseelser« eller Smaadelikter (Jellinek, Kohler, v. Lilienthal, Saieilles), nogle medtager Tilfælde, hvor Bøden paalægges

³¹⁾ U. f. R. 1902 p. 409 ff.

³²⁾ Forvaltningsret I p. 30 f.

³³⁾ Gesetz und Schuld im Strafrecht II p. 133 ff.

³⁴⁾ Vertragsbruch und Strafrecht p. 84 ff.

³⁵⁾ System der subjektiven öffentlichen Rechte p. 246 ff.

³⁶⁾ Leitfaden des deutschen Strafrechts p. 163 ff.

³⁷⁾ Vergleichende Darstellung V p. 97 ff.

³⁸⁾ Lehrbuch p. 153 ff.

³⁹⁾ Der allgemeine Teil des deutschen Strafrechts p. 95 ff.

⁴⁰⁾ Juristische Abhandlungen p. 301 f.; Einführung in die Philosophie des Strafrechts p. 354 ff.

⁴¹⁾ Die Lehre von Verbrechen und Strafe p. 65.

⁴²⁾ Die Haftung Dritter p. 196 ff.

⁴³⁾ Note i Sirey 1917. 1. 81.

⁴⁴⁾ La Théorie de la personnalité morale II p. 246 ff.

⁴⁵⁾ De la personnalité juridique p. 321 f., 645 ff.

den, for hvis Regning der handles, uden personlig Skyld hos denne, samt Overtrædelser af Afgiftslove og procesuelle Regler (v. Bar, Michoud) eller fremhæver specielle Tilfælde, i hvilke Strafreaktion mod den juridiske Person kan forsvares, f. Eks. ved Kontraktbrud (Byloff), eller ved Fagforeningsdelikter (Naquet); jfr. om Afgrænsningen af Strafbarhedsomraadet for corporations i engelsk Ret nærmere nedenfor § 9 III D.

Begrundelserne samler sig trods adskillige teoretiske Variationer omkring væsentlig ensartede Utilitets- og Billighedsbetragtninger, idet navnlig fremhæves, dels Vanskeligheden ved i visse Tilfælde at ramme de enkelte skyldige Personer, der staar bag den kollektive Enheds Retsbrud, dels det ofte utilstrækkelige i at ramme disse enkelte Personer, dels endelig at det er rimeligt, at den kollektive Enhed til Fordel for hvilken de paagældende Handlinger udføres, ogsaa bærer det dermed forbundne civile og pønale Ansvar (*cujus commodum, ejus periculum*), saa meget mere som Retsordenen i Almindelighed yder den kollektive Enhed samme Rettigheder som Enkeltmand og det ikke blot indenfor Formueretten, men ogsaa strafferetligt, jfr. den kollektive Enheds Beskyttelse mod Ærefornærmelser⁴⁶).

Teoretisk forsvares ofte Forfattere, der principielt er Modstandere af Kollektivitets-Strafansvar, Anvendelse af lignende Kollektivitetssanktioner som de af Viljesteorien foreslaaede »Korporationsstraffe« (jfr. nedenfor § 22) under Paaberaabelse af, at det paagældende Ansvar i Virkeligheden ikke er, men kun ifølge sin ydre Form fremtræder som »Straf«; saaledes udsondres »Politistrafen« fra den egentlige kriminelle Straf⁴⁷), Bødeansvaret opfattes som

⁴⁶) Jfr. ovenfor p. 32.

⁴⁷) Jfr. nedenfor i § 17 I A og B om de af Hauriou, Saleilles og Goldschmidt fremsatte Teorier; jfr. endvidere v. Bar p. 153 (». . . und im Grunde sind

civil Retsfølge, beslægtet med eller identisk med Erstatningsforpligtelse⁴⁸) eller dog som ikke-pønalt⁴⁹), og forsaavidt det antages, at den juridiske Person bør kunne opløses eller suspenderes i Anledning af begaaede Lovovertrædelser, ses i Regelen heller ikke heri en Straf, men snarere en forvaltningsretlig Akt⁵⁰). Endelig opfattes Konfiskation, om hvis Anvendelighed paa Kollektiviteter der er almindelig Enighed, i Regelen som upønalt Forholdsregel⁵¹). Disse Forsøg paa at bestemme Sanktionernes retlige Karakter har dog som Regel en lidet indgaaende Karakter.

III. I det følgende, jfr. 3. Afsnit, vil saadanne Konstruktioners Holdbarhed blive underkastet nærmere Prøvelse gennem en Analyse af de paagældende Sanktioner. Det vil gennem denne Analyse blive forsøgt paavist, at ogsaa Bødesanktioner i Anledning af »Politiovertrædelser« ligesaa vel som Bødehæftelse har en pønalt Karakter, og at

Strafen wegen Unterlassung von Handlungen, die in allgemeinen Polizeigesetzen gefordert werden, doch nur Zwangsstrafen, wenngleich darüber gegenwärtig in einem förmlichen Strafverfahren erkannt wird«), *Jellinek* p. 247, *Kohler*, Leitfaden p. 163—64.

⁴⁸) Jfr. f. Eks. *Marcel Nast* i *Dalloz*, *Recueil périodique*, 1921. 1. 217 (Hvis man indrømmer juridiske Personers »responsabilité en ce qui concerne les peines pécuniaires, en réalité, il s'agit là plutôt d'une responsabilité civile que d'une responsabilité pénale«). *Roux*, *Cour de Droit pénal*. 1920, p. 100—102, *Cours de Droit criminel français*, I, 1927, p. 137—41, jfr. samme Forfatter i *Sirey*, *Recueil général*, 1901. 1. 57—59 (»une simple responsabilité civile du fait d'autrui«), *Vidal* p. 86, Note 1.

⁴⁹) *Hippel* II p. 123, Note 3 (»eine eigenartige selbständige Unrechtsfolge«), *Ebermayer*, *Lobe & Rosenberg* p. 6 (»Eine Haftung für Geldstrafe ist nicht Strafe selbst. Ausnahme: Reichsabgabenordnung § 357«), *M. E. Mayer* p. 95—97 (offentligretlig Kautio); *Trotabas* i *Dalloz*, *Recueil périodique* 1927. 3. 25 (den fiskale Bøde har aldrig pønalt, men »fiskal« Karakter).

⁵⁰) *v. Bar* p. 149, *v. Hippel* II p. 123, Note 3, *v. Lilienthal* p. 100, *M. E. Mayer* p. 95—97, *Roux* i *Sirey*, *Recueil général* 1921. 1. 89—91 (navnlig p. 90, Sp. 1).

⁵¹) Jfr. *Torp*, *Almindelig Del* p. 217—18 med Note 4, og nærmere i min Afhandling om Konfiskation, 3. Kapitel.

dette ogsaa kan være Tilfældet med Hensyn til Sanktioner som Konfiskation, Fortabelse af Rettigheder, Opløsning og Suspension.

Forinden der gaaes ind paa denne Analyse og paa Problemet om det kollektive Strafansvars Hensigtsmæssighed, vil det være gavnligt at søge Erfaringsmateriale i Lovgivning og Praxis her og i Udlandet om det positive Retslivs Stilling overfor Kollektivtetsansvaret. Det vil gennem en Undersøgelse heraf vise sig, at Sanktioner, hvis pønale Karakter fastslaaes i det følgende, faktisk praktiseres i et vist, omend sparsomt Omfang overfor kollektive Enheder, trods hidtil herskende Teoris stejle Afvisning af den blotte Mulighed herfor, uden at der dog nogetsteds er Tale om en Anerkendelse af Viljeteorien i Praxis. Den hidtidige teoretiske Behandling af Emnet har formentlig ikke lagt tilstrækkelig Vægt paa disse — og dermed beslægtede — positive Retsforeteelser.

ANDET AFSNIT

POSITIV RET

§ 6.

Det principielle Standpunkt.

I. Nogen generel Udtalelse, hvorved kollektive Enheders Strafbarhed udelukkes eller omvendt antages, indeholder dansk Lovgivning lige saa lidt som de kontinentale Lovgivninger i Almindelighed¹⁾. At Tavsheden i de europæiske Straffelovskodifikationer om det foreliggende Spørgsmaal de lege lata er ensbetydende med en forudsætningsvis Forkastelse af det kollektive Strafansvar i Almindelighed (»societas delinquere non potest«) er

¹⁾ Derimod indeholder den spanske Straffelov, der traadte i Kraft den 1. Januar 1929, i Artikel 44, jfr. Artiklerne 92, 93, 126, 127 og 128, udførlige Regler om Suspension og Opløsning af juridiske Personer, hvilke Regler Loven dog ikke opfatter som Straf-, men som Sikkerhedsforholdsregler, jfr. herved *Masaveu*, Actes du Congrès, p. 61—64.

Den italienske Straffelov af 19. Oktober 1930 (»Rocco's Straffelov«) paalægger ved Artikel 197 juridiske Personer en Hæftelse for de dens Repræsentanter idømte Bøder i Tilfælde af disses Insolvens. Lovteksten er saalydende: »Med Undtagelse af Staten, Provinserne og Kommunerne er juridiske Personer (gli enti forniti di personalità giuridica) saafremt en Dom for »contravvenzio« er fældet over en Person, der repræsenterer eller administrerer den juridiske Person eller staar i et Afhængighedsforhold til denne, og saafremt det drejer sig om en Overtrædelse, der indeholder Krænkelser af de Pligter, der paahviler den skyldige i Kraft af den Stilling, han beklæder, pligtige til, i Tilfælde af den dømtes Insolvens, at betale en Sum, der svarer til Beløbet af den idømte Bøde«. Denne Pligt betegnes i Artiklens Overskrift udtrykkelig som en »obbligazione civile«, jfr. *Battaglini*, Revue internationale de droit pénal 1930 p. 353, ligesom hele det paagældende Afsnit af Loven, hvorunder Bestemmelsen findes, bærer Titlen: Delle Sanzioni civili. Jfr. om de forud for den citerede Lovbestemmelse gaaende Kommissionsudkast af væsentlig lignende Formulering, *Aloisi* p. 647 f., *Longhi* p. 113.

imidlertid fast antaget i Teori og Praxis saavel herhjemme som i Udlandet^{1a)}.

Hvad engelsk Ret angaar, kunde det derimod synes, som om den modsatte Hovedregel var hjemlet allerede ved the Interpretation Act, 1889 (52 & 53 Vict. c. 63) s. 2, idet det her bestemmes, at »in the construction of every enactment relating to an offence punishable on indictment or summary conviction . . . the expression »person« shall, unless a contrary intention appears, include a body corporate²⁾. Rækkevidden af denne Regel er dog, efter den Fortolkning den har faaet i Praxis og herskende Teori³⁾, ikke større end at ogsaa engelsk Ret maa siges som Hovedregel at udelukke et pønalt Kollektivt ansvar. Formelt støttes denne Hovedregel paa Ordene »unless a contrary intention appears«, der fortolkes saaledes, at der kun bliver et ret snævert Undtagelsesomraade tilbage for kollektivt Strafansvar, jfr. nærmere nedenfor, materielt paa de samme Betragtninger over Straffens begrebsmæssige Forudsætninger, der ovenfor er gengivet som karakteristiske for den klassisk-dogmatiske Strafopfattelse⁴⁾.

^{1a)} Hvor bindende denne Forudsætning maa antages at være for fremtidig Praxis kan omtvistes, jfr. nedenfor i § 25.

²⁾ Jfr. *Hafter* p. 40 ff., *v. Bar* p. 156 ff., *v. Lilienthal* p. 94 ff., *Valeur* p. 42.

³⁾ Jfr. *Stephen's Commentaries on the Laws of England*, 18. Udg. I p. 382—83, *Archbold's Pleading, Evidence & Practice in Criminal Cases*, 24. Udg. p. 7—8, *Kenny, Outlines of Criminal Law*, 12. Udg. p. 63—66.

⁴⁾ I canadisk og amerikansk Lovgivning er optaget lignende udtrykkelig Hjemmel for Korporationsstrafansvaret som i the Interpretation Act, jfr. Canada's Criminal Code s. 2, § 13, jfr. ogsaa New York's Straffelov (*Bender's Edition 1932*) § 1932 (nedenfor § 22, Note 3) og den af *Radulesco, Actes du Congrès* p. 168 omtalte Lov for Staten Washington, og Praxis gaar her videre end den engelske Praxis i Retning af at statuere saadant Ansvar, jfr. nedenfor i § 9. — Staterne indenfor U. S. A. har dog ikke i Almindelighed optaget generel Hjemmel for det korporative Ansvar; en enkelt Stat, nemlig Louisiana er endog gaaet til den modsatte Yderlighed og har under Indflydelse af fransk Doktrin udtrykkeligt udelukket Muligheden af at gøre en Korporation som saadan pønalt ansvarlig (Lovtekst cit. hos *Valeur* p. 246).

II. Som ledende Afgørelse i dansk Praksis kan *Højesteretsdommen i U. 1884 p. 1129* betragtes. Det offentlige havde rejst Tiltale »mod Aktieselskabet Kjøbenhavns Renovationskompagni ved sammes Bestyrelsesformand N. N. og sammes Forretningsfører P. P.« for Overtrædelse af Sundhedsvedtægt (Aflæsning af Latrinindhold paa Utterslev Mark); Landsoverretten frifandt uden at gaa ind paa Sagens Realitet, med følgende principielle Begrundelse: »Da det Ansvar til Straf, der i det foreliggende Tilfælde maatte kunne være paadraget . . . ikke kan paalægges et Aktieselskab som saadant, vil det nævnte Selskab, mod hvilket Tiltalen i Virkeligheden alene er rettet, blive at frifinde for det Offentliges Tiltale«; Højesteret tager derimod Stilling til Realiteten og statuerer, at der foreligger en Overtrædelse af Sundhedsvedtægten, og at der »som Følge heraf« maa være paadraget Ansvar (efter Lov af 12. Januar 1858 § 2); men at Højesteret er enig med Overretten i, at Strafansvaret ikke kan paalægges Selskabet som saadant, kommer klart til Orde, idet Retten tilføjer: »og dette Ansvar findes efter Forholdets Natur at maatte paahvile Kompagniets Bestyrere (min Fremhævelse) og navnlig efter de Erklæringer, som i saa Henseende ere afgivne for Politiretten og Højesteret, at burde paalægges den under Sagen optraadte Bestyrelsesformand N. N. og Forretningsfører P. P., uden at den Maade, hvorpaa Sagen er bleven anlagt ved Politiretten, derfor vil kunne være til Hinder«.

Denne Afgørelse er formentlig den eneste foreliggende Højesteretsdom, der giver Udtryk for det principielle Standpunkt; i øvrigt er dette blevet fastslaaet ved en Række Domme af Overretterne, jfr. saaledes *H. St. D. i Juridisk Ugeskrift 1872 p. 742*. (Et Firma kan ikke idømmes Bøde for ulovlig Næringsbrug; Straffen maa paalægges vedkommende Indhavere af Firmaet); *V. O. D. i U. 1901*

p. 973 (Aktieselskab paastaaet bødefældt for Overtrædelse af Patentloven; frifundet, da der »... ikke kan gives ... Medhold i, at Bøden i det foreliggende Tilfælde kan paalægges Aktieselskabet som saadant«); *H. St. D. i U. 1904 p. 435* (Kuskenes Fællesforbund for Kjøbenhavn og Omegn ved dets Formand paastaaet bødefældt; Sagen afvises for saa vidt ex officio, »idet Strafansvar kun vilde kunne paahvile den eller de enkelte Personer, hvem det paagældende Forhold efter almindelige strafferetlige Regler maatte kunne tilregnes«); *H. St. D. i U. 1904 p. 529* (Stole-magersvendenes Fagforening og Karetmagernes Forbund paastaaet bødefældt; Dommen erklærer, at Strafansvar »allerede efter Forholdets Natur maa anses udelukket«); *H. St. D. i U. 1908 p. 298* (A/S Gyldendalske Boghandel—Nordisk Forlag paastaaet bødefældt »ved dets Bestyrelse«; det fremgaar af Dissensen, at Dommerne var enige om, at Straf ikke kunde paalægges selve Aktieselskabet, jfr. nedenfor p. 116); *K. O. D. i U. 1916 p. 865* (Aktieselskab ved dets Bestyrelses Formand tiltalt for Overtrædelse af Automobilloven; Selskabet »der iøvrigt som saadant ikke vilde kunne ifalde Strafansvar« frifindes); *V. O. D. i U. 1918 p. 362* (Tærskeselskabet »Enigheden« tiltalt for Overtrædelse af Jm. Bekg. vedrørende Dampkedlers Indretning og Tilsyn; Frifindelse, »idet Selskabet som saadant ikke vil kunne anses med Straf, men alene den eller de Personer, hvem det under Sagen omhandlede Forhold maatte kunne tilregnes ...«).

III. Fra tysk Praksis kan som ledende Domsafgørelser i samme Retning anføres *Rigsretsdom af 26. Maj 1887* (*E. 16 p. 121 ff.*), der i Præmisserne generelt udtaler: »... Die Unmöglichkeit, dass eine Aktiengesellschaft oder eine juristische Person als solche eine strafbare Handlung begehe, beruht darauf, dass derselben als einem nur fin-gierten Rechtssubjekte die natürliche Handlungsfähigkeit

und damit zugleich die strafrechtliche Verantwortlichkeit für dasjenige, was ihre Organe in ihrer Vertretung handeln, abgeht. Strafbar können sich deshalb durch ihre Handlungen nur die Vertreter für ihre Person machen»; endvidere *Rigsretsdom af 3. Maj 1900* (*E. 33 p. 261 ff.*) (»... der aus der Natur der Sache folgenden Unmöglichkeit einer kriminellen Verfolgung der juristischen Person...«); fremdeles *Rigsretsdom af 10. Januar 1896* (*E. 28 p. 103 ff.*): Underinstansen havde idømt et Ægtepar, der som Sælgere havde underskrevet en Kontrakt, en i Anledning af denne forskyldt Stempelbøde solidarisk. Rigsretten statuerer derimod (fuld) Straf for hver især, da Underinstansens Afgørelse strider mod de i Straffeloven indeholdte almindelige Strafferetsgrundsætninger; »nach ihnen kann Subjekt einer strafbaren Handlung nur eine physische Person sein, weder eine juristische Person noch eine zu einer juristischen Einheit gewordene Personenmehrheit. Ein sogenanntes Körperschaftsdelikt kennt das deutsche Strafrecht nicht...« (fremhævet af mig); noget mindre vidtgaaende synes efter Formuleringen *Rigsretsdom af 13. Marts 1911* (*E. 47 p. 90 f.*): Branntweinsteuergesetz § 131, der paalægger »Indehaveren« (»der Inhaber«) af en Virksomhed Medansvar for Afgiftsdelikter, begaaet af Virksomhedens Funktionærer, betinger dette Ansvar af Indehaverens Medviden, eller dog Ugatsomhed, altsaa af »strafrechtliches Verschulden«. »Dennach fordert das Gesetz eine bestimmte Schuldform, ein gesetzwidriges Handeln, welches nur von einer natürlichen Person betätigt werden kann... Deshalb kann der Ausdruck Inhaber nicht auch die offene Handelsgesellschaft umfassen...«; disse Præmisser synes i Virkeligheden at ville holde Vejen aaben for kollektive Enheders Bødeansvar i Tilfælde, hvor dette ikke er betinget

af Skyld, jfr. nu Reichsabgabenordnung af 13. December 1919 § 357 (nedenfor p. 87).

IV. Ogsaa talrige franske Domme fastslaar i absolutte Vendinger, at Strafforfølgning mod juridiske Personer er udelukket bortset fra modstaaende positiv Lovhjemmel. Som ledende Afgørelser i denne Retning fremhæves *Cour de cassation's Domme af 14. December 1838* (*Sirey 1839. 1. 332*)⁵⁾ og af 6. April 1894 (*Pandectes françaises 1894. 1. 552*)⁶⁾: »... on ne peut poursuivre devant les tribunaux de répression que des êtres réels, passibles d'une peine...«, og fra den seneste Tid *Cour de cassation's Dom af 10. Januar 1929* (*Gaz. Pal. 1929. 1. 395*)⁷⁾, der kasserer en af Cour de Limoges afsagt Dom, hvorved la Société Limoges-Tennis-Club var blevet idømt Bødestraf for Ikkeerlæggelse af Afgift til det Offentlige m. m., idet det udtaltes, at »l'amende est une peine; qu'il en est ainsi, en principe, en matière fiscale; que toute peine est personnelle, sauf les exceptions spécialement prévues par la loi; qu'elle ne peut en conséquence être prononcée contre une association, être moral, laquelle ne peut encourir qu'une responsabilité civile...«.

§ 7.

Udtrykkelige Undtagelser i Lovgivningen.

I. Igennem Domme som de i forrige Paragraf nævnte er kun det almindelige Princip fastslaaet i Overensstemmelse med den overleverede teoretiske Hovedanskuelse. Undtagelser fra dette Princip forekommer — eller antages i Teorien at kunne forekomme — dels baseret paa udtrykkelige, utvivlsomme Bestemmelser i Særlovgivnin-

⁵⁾ Jfr. *Bouvier* p. 159.

⁶⁾ Jfr. *Mestre* p. 228.

⁷⁾ Jfr. *Valeur* p. 30, Note 4.

gen, dels paa Basis af mere tvivlsomme Lovbestemmelser, der af Praxis eller af Teorien fortolkes som hjemlende et Selskabsansvar, dels endelig gennem en selvstændig, ikke paa udtrykkelige Lovbestemmelser, men paa Forholdets Natur støttet Praxis og Teori.

Udtrykkelig Lovhjemmel for et kollektivt Pønalansvar forekommer i gældende¹⁾ dansk Ret vistnok kun indenfor Smørlovgivningen, navnlig med Henblik paa Andelsmejerier, og indenfor Arbejdsoverenskomstretten, nemlig forsaavidt der tilkommer det ved Loven om den faste Voldgiftsret lovfæstede kollektive Bodssystem pønal Karakter.

A. Smørlovgivningen.

Smørloven af 10. April 1926 (Nr. 109), der former sig som et Tillæg til Loven af 12. April 1911 om Handel med Smør og fremmede Landbrugsprodukter m. m., er et Led

¹⁾ Af ældre nu ophævede Lovbud, der hjemlede kollektivt Pønalansvar, fremhæves navnlig *Laugs-Artikler for det forenede Kran- og Steensfører-Laug i Kjøbenhavn af 17. September 1784* § 6: »... da skal Lauget, for saadan Efterladenhed ... være forfalden i en Mulkt af 10 til 50 Rdlr. ... samt være pligtigt under lige Mulkt, at lade det Manglende ... sætte i ... Stand ...»; § 13: »... Gjør Prammanden herimod, da bøde Lauget for hver Time, der forsømmes, naar Veirliget ikke er imod, een Rdlr.«; jfr. herved Kjøbenhavns Hof- og Stadsrets Dom af 22. Juni 1802 i Arkiv for Retsvidenskaben 1. Del p. 42; endvidere *Fr. angaaende Haandværkslaugene i Kjøbenhavn af 21. Marts 1800* § 12 *in fine*: »... og ifald et helt Laug deri gjorde sig delagtigt, bør samme desforuden strax aldeles ophæves«, jfr. *Scheel*, Personret 2. Udg. p. 753, der opfatter Opløsningen som en »Tillægsstraf«, cfr. dog *Bornemann*, samlede Skrifter III p. 158 f. (»Næppe ... egentlig Straf«) og *Goos*, Om Forbrydelsen p. 270. Jfr. endvidere *Pl. 21. Maj 1811 om Jøders Begravelse* § 7 og fra nyere Tid den interessante Bestemmelse i *Lov Nr. 100 af 13. August 1886* § 7: »Ligeledes skal der for Bøder, idømte paa Grund af Indholdet af et Dagblad eller Ugeblad, saavel som for Bøder efter denne Lovs § 4 kunne søges Fyldestgørelse ved Execution i Bladets Indtægter, uden Hensyn til hvo der ellers maatte have Krav paa disse, dersom det Offentlige foretrækker dette fremfor at gjøre Bødedommen gjældende mod den Dømte paa sædvanlig Maade«. Jfr. om denne Bestemmelse Landstingsudvalgs Betænkning i Rigsdagstidende 1887—88, Till. B, Sp. 1399 ff., *Goos*, Speciel Del III p. 111, Note 13, *Hindenburg* i U. 1902 p. 415.

i Bestræbelserne for at hævde det danske Smørs Stilling paa Verdensmarkedet²⁾. Skal Lovens Bestemmelser om Smørrets rette Vand- og Fedtindhold, dets Vægt, Emballage, Pakning m. m. effektivt haandhæves — hvad der er paakrævet af Hensyn til Smørekporten — maa der skabes en særlig Prævention mod Overtrædelser fra de mindre nøjeregnende Mejeriers Side. Erstatningsansvar er ikke tilstrækkeligt: Hvis Overtrædelsen opdages ved Kontrollen inden Smørrets Salg, vil en Skade, der kan paadrage Erstatning, endnu ikke være indtraadt; og hvis Overtrædelsen først opdages, naar Varen er kommet til den udenlandske Køber, vil det være vanskeligt for denne at gennemføre et Erstatningskrav; desuden kan Overtrædelsen være af en saadan Art, at den ikke direkte medfører økonomisk Skade for den enkelte, men er egnet til at sænke det lurmærkede Smørs almindelige Anseelse. Der er følgende Trang til en yderligere Prævention gennem Straf, men denne Trang kan ikke imødekommes af et Strafansvar, der i eet og alt følger de almindelige strafferetlige Grundsatninger, idet det ofte vil vise sig vanskeligt eller umuligt at udfinde, hvem der bærer den individuelle Skyld for en forefunden Overtrædelse. Andelsmejeriformanden vil saaledes som Regel være uden personlig Skyld i Overtrædelser af Smørloven; hans Hverv er en Ombudsstilling, der paa-tages som et Æreshverv, uden at han kan følge Smørrets Behandling fra Dag til Dag³⁾; og hvad angaar Mejeribestyreren, der leder den daglige Drift, vil Overtrædelser vel hyppigt kunne tilregnes ham personligt, men der kan meget vel forekomme Tilfælde, hvor de konstaterede Fejl skyldes Mejeristpersonalet, uden at der kan rettes nogen Bebrejdelse for Forsømmelighed mod Bestyreren; at ud-

²⁾ Jfr. Lovens Motiver, Rigsdagstidende 1925—26, Tillæg A, Sp. 4537 ff.

³⁾ Rigsdagstidende 1925—26, Folket. Forh. Sp. 5037—38.

finde den enkelte skyldige indenfor Mejeristpersonalet vil som Regel være ugørligt.

I Praksis før Smørloven af 1926 havde man sat sig udover disse Vanskeligheder ved uden nærmere Skyldprøvelse at lægge Ansvar et snart paa Mejeriformanden, snart paa Mejeribestyreren, uden at der fulgtes noget bestemt Princip for, om denne eller hin skulde drages til Ansvar⁴⁾. Ved Udarbejdelsen af Forslaget til Smørloven af 1926 har man imidlertid ønsket, at denne Praksis, der dels var uensartet, dels uretfærdig, skulde afskaffes. Motiverne til Lovforslaget⁵⁾ fremhæver, at hvad enten man drager Bestyreren eller Formanden til Ansvar, sker dette ofte kun gennem en Fiktion om, at vedkommende selv har begaaet Overtrædelsen: »I Virkeligheden straffes han (Bestyreren) i disse Tilfælde paa Grund af, at han anses for at være den nærmeste til at bære Ansvar et for Mejeriets Drift, og det indskrænker sig derfor til en Udvidelse af Fiktionen, naar Formanden for Bestyrelsen drages til Ansvar«. Men naar Praksis saaledes allerede har sat sig udover den almindelige Teoris Fordringer, mener Motiverne, at man af praktiske Grunde bør udforme Ansvar et helt uafhængigt af denne, og det foreslaas da, »at Mejeriet som saadant skal drages til Ansvar, forsaavidt Overtrædelsen straffes med Bøder« (min Fremhævelse).

Til Forsvar herfor henviser Motiverne til, at der allerede i den nu ophævede foreløbige Lov af 13. August 1886 om Ansvar for Dagblade haves et Fortilfælde i dansk Lovgivning for »at straffe en juridisk Person« og til, at der ogsaa i gældende Ret forekommer Tilfælde, hvor Strafansvar paalægges juridiske Personer, navnlig Bødeansvar for Afgiftsovertrædelser, »hvilket ogsaa er saameget natur-

⁴⁾ Motiver I. c.

⁵⁾ Jfr. Note 2.

ligere, som Selskabsformen i de senere Aar har antaget større og større Udbredelse her i Landet.

Til disse Betragtninger, der vidner om en meget udstrakt Anerkendelse af det kollektive Ansvars Betimelighed hos Motivernes Forfatter, føjes dernæst det mere specielle Argument, at »de væsentligste og hyppigst forekommende Overtrædelser af de for Mejeriproduktionen hidtil givne Bestemmelser bestaar i, at der forefindes enten for meget Vand i Smørret og Osten eller ogsaa for lidt Fedt i Osten, og disse Overtrædelser er ensbetydende med en direkte økonomisk Fordel for Interessenterne i Mejeriet, saaledes at det ogsaa kun er naturligt, at disse rammes gennem et Bødeansvar, hvad der opnaas ved at straffe Mejeriet som saadant« (min Fremhævelse).

Det saaledes begrundede Kollektivtetsansvar skal ifølge Motiverne ikke blot angaa egentlige Mejerier, men ogsaa lignende Virksomheder, f. Eks. saadanne, der fremstiller behandlet Mælk, og Forhandlere.

For at gøre Bødeansvaret effektivt har man hjemlet Udpantningsret for Bøderne, »hvilket vil være nødvendigt, naar et Mejeri som saadant (min Fremhævelse) ifalder en Bøde«.

Ser vi nu paa, hvorledes det i Motiverne saa klart skildrede Kollektivtetsansvar er blevet udformet i den foreslaaede og vedtagne Lovtekst, maa det imidlertid erkendes, at denne har faaet en noget mindre utvivlsom Formulering. Det hedder i Hovedbestemmelsen, Lovens § 4: »Naar en Virksomhed gør sig skyldig i Overtrædelse af en vis Række nærmere angivne Lovbestemmelser, »skal den paagældende Virksomheds Ejer eller Bruger gøres ansvarlig. Saafremt Ejeren eller Brugeren er et Andels-, Aktieselskab eller lignende og Overtrædelser kun medfører Bødestraf, skal Virksomheden ved Formanden for Selskabets Bestyrelse (min Fremhævelse) drages

til Ansvar. — Bøderne vil i Tilfælde af manglende Betaling kunne inddrives ved Udpantning«.

At Meningen hermed fra Lovkoncipistens Side har været, at Strafansvaret skulde lægges paa Virksomheden som saadan, og at Formanden for Selskabets Bestyrelse derfor kun kan være nævnt med Henblik paa processuelle Skridts Foretagelse, navnlig ved Forkyndelse af Tiltale og Dom, er efter de ovenfor refererede Motiver sikkert. Det drejer sig jo ikke om nogen tilfældig, i Skyndingen fremkommet Nydannelse i Særlovgivningens Strafferet, ikke om nogen Straffebestemmelse, der uden Lovkoncipistens Agtpaagivenhed har indsneget en Afvigelse fra de normale Strafferetsprincipper i et Lovforslag, ved hvis Udarbejdelse man fortrinsvis har haft Opmærksomheden henvendt paa Lovens øvrige Bestemmelser, saaledes som Tilfældet ofte kan være i Særlovgivningen. Tværtimod er der Tale om en nøje begrundet Nydannelse, bevidst indført og forsvaret med teoretiske og praktiske Grunde. Og netop som Konsekvens af, at Virksomheden som saadan skulde være ansvarlig, er Udpantningsregelen foreslaaet, i Erkendelse af, at det (før Straffeloven af 1930) normale Middel til Bøders Inddrivelse, Afsoningsinstituttet, ikke duede, naar man nu ved Loven gik over til at gøre selve Mejeriet etc. til Strafsubjekt.

Da nu ogsaa den sprogligt rigtigste Forstaaelse af Lovens Ord »Virksomheden ved Formanden«, stemmer med den refererede utvivlsomme Mening⁶⁾ kunde det maaske synes overflødigt at opholde sig nærmere ved dette Spørgsmaal, idet man i det foreliggende ikke havde nogen Grund til

⁶⁾ Jfr. herved *H. Munch-Petersen*, *Den danske Retspleje* III, 2. Udg. p. 41, om at hvor f. Eks. A., et Selskab eller en Enkeltperson, er blevet dømt civilretligt »ved B. som Repræsentant«, er A. at anse som den egentlige Part.

at tvivle om den rette Fortolkning. Helt saa sikkert ligger Forholdet nu ikke, og det af følgende Grunde.

For det første har den saa omhyggeligt begrundede Ansvarsbestemmelse i Lovforslaget, der vedtoges i den oprindelige Formulering i begge Ting, haft en højst ejendommelig Skæbne under Rigsdagsbehandlingen⁷⁾. Den er ganske vist blevet vedtaget, men saaledes at man fra de Rigsdagsmedlemmers Side, der overhovedet kom ind paa Bestemmelsen, har tillagt den en Betydning stik modsat den, Motiverne udførligt gør Rede for⁸⁾. Denne Redegørelse er øjensynligt ogsaa gaaet hen over Hovedet paa den Minister, der fremsatte Loven og paa Regeringspartiets Ordfører, der gennemgik de enkelte Bestemmelser. Sidstnævnte forklarer udtrykkeligt Lovforslaget saaledes for Folketinget: »Det er Meningen, at hvor Ejeren eller Brugeren af Mejeriet er et Aktie- eller Andelsselskab, er det Mejeriets Formand (min Fremhævelse), der skal tiltales, naar der ikke er Tale om andet end Bødeansvar; kan der blive Tale om strengere Straf, maa det vel være Mejeriets Bestyrer, eller hvem der ellers er den rigtig skyldige, der skal have den«⁹⁾. Det er da intet Under, at en Mejeriformand blandt Rigsdagsmedlemmerne raaber Vagt i Gevær: »Hidtil har man kunnet drages til Ansvar og ifalde Straf for Overtrædelser med Hensyn til Smørrets Vandindhold, men i Henhold til Lovforslagets § 4 kan

⁷⁾ Jfr. Rigsdagstidende 1925—26, Folket. Tid. Sp. 4293, 5017, 6452, 6502, 6668; Landst. Tid. Sp. 1869, 1888, 1898; Till. A. Sp. 4523; Till. B. Sp. 2549; Till. C. Sp. 1691, 1849, 1869. — Kun ved Førstebehandling i Folketinget, Folket. Tid. Sp. 5017 ff. ses de her behandlede Spørgsmaal at være blevet drøftede.

⁸⁾ Maaske bortset fra det Folket. Tid. Sp. 5032 refererede Medlem, der ganske kort berører Spørgsmaalet, »hvorvidt det skal være Andelsmejeriet eller dets Bestyrer, der betaler Bøden« og nærmest hælder til det sidste, uden dog at tillægge Spørgsmaalet videre Betydning.

⁹⁾ Folket. Tid. Sp. 5022.

der gøres Strafansvar gældende for Overtrædelse af en Mængde andre Bestemmelser, og der staar da, at det er Formanden for Selskabets Bestyrelse, der drages til Ansvar (min Fremhævelse) for den paagældende Overtrædelse¹⁰⁾; dette Medlem argumenterer nu nærmere for, at »Ansaret, hvis det skal gøres gældende mod en enkelt Person, vist bør gøres gældende mod Mejeribestyreren eller Lederen af Mejeriet«, altsaa netop ud fra den Forudsætning, at der er Tale om et Individualansvar. Og ganske samme Opfattelse af Ansvarets formelle Karakter, kommer til Orde i Ministerens Svarbemærkninger¹¹⁾ om »den Bestemmelse, der gaar ud paa, at fremtidig kan Formanden (min Fremhævelse) for et Selskabs Bestyrelse drages til Ansvar for de Overtrædelser, der kun medfører Bødestraf«. Da Ministeren har forstaaet paa et af Medlemmerne, at det allerede i visse Tilfælde var saaledes, at Formanden kunde drages til Ansvar ved Domstolene, udtaler han, at »hvis det er saa, vil Forholdet jo blot være det, at man har lovfæstet noget, som allerede i Praksis er ved at være Tilfældet«. Ministeren gaar dog øjensynligt ud fra, at man ved at paalægge Bestyrelsesformanden Bøden rammer Mejeriet som saadant, idet han forsvarer den foreslaaede Regel (der i hans Fortolkning altsaa gaar ud paa direkte at gøre Formanden ansvarlig) som bedre end en Regel om at ramme Mejeribestyreren med den Begrundelse, at »det vil være rigtigst, at Mejeriet selv faar det økonomiske Ansvar og derved maaske bliver mere interesseret i, at Mejeribestyreren er saa omhyggelig og samvittighedsfuld som muligt«.

Det fremgaar af det nu anførte, at det ikke er let at sige, hvad der har været »Lovgiverens Hensigt« med den citerede Bestemmelse. Paa den ene Side har vi de grun-

¹⁰⁾ Folket. Tid. Sp. 5037—38.

¹¹⁾ Folket. Tid. Sp. 5042.

dige, teoretisk prægede og klare Motiver, der generelt gaar ind paa Spørgsmaalet om Tilstedelighed og Betimelighed af et Kollektivtetsansvar, besvarer dette Spørgsmaal bekræftende, og forklarer den specielle Bestemmelse i § 4 som et Udslag af disse Betragtninger, paa den anden Side en Rigsdagsforhandling, ført af landbrugskyndige Folk, der staar ganske fremmede overfor strafferetlige Spørgsmaal, og som uden at beskæftige sig et Øjeblik med Motivernes teoretiske Udvikling læser Lovforslagets Ord som paalæggende Mejeriformanden Ansvar. Om Lovforfatterens Mening er der ganske vist ingen som helst Tvivl. Men der er heller ingen Tvivl om, at denne Mening ikke har været bestemmende for »Lovgiverne«. Dog maa det betones, at ingen har taget Afstand derfra; man har blot ikke været opmærksom paa Problemet.

Vender vi os dernæst fra Motiver og Rigsdagsbehandling til selve Lovteksten, der jo under alle Omstændigheder maa blive den afgørende, maa den grammatisk berettigede Fortolkning, som ovenfor nævnt, formentlig føre til at betragte »Virksomheden« som saadan som Strafsubjekt, omend Rigsdagsbehandlingen har vist, at jævn, praktisk Læsemaade fæstner sig ved Formanden som den ansvarlige. Imidlertid maa det erkendes, at der i Praksis ofte er forekommet Eksempler paa, at Domstolene paa Basis af en Tiltale eller Strafpaastand mod et Selskab »ved N. N.« har ment at kunne paalægge Personen og ikke Virksomheden som saadan Bødestraf, jfr. nedenfor p. 116 f. Man kan ikke udelukke Muligheden af, at noget lignende vil blive antaget her.

Alt i alt forekommer det rigtigst at forstaa § 4 som en udtrykkelig Anerkendelse af, at kollektive Enheder som saadanne kan fungere som Strafsubjekter. Lovens Ord, rigtigst forstaaet, Udpantningsregelen og Lovens Motiver, som man fortolkningsmæssigt maa tillægge større Vægt

end de mindre velovervejede Bemærkninger, hvormed Loven er blevet kommenteret i Rigsdagen¹²⁾, fører til at antage dette Resultat.

Med Hensyn til de reale Betragtninger, der kan anføres for og imod at foretrække et Lederansvar eller et Virksomhedsansvar i et Tilfælde som dette, henvises til Udviklingen nedenfor i §§ 20 og 23.

B. Arbejdsoverenskomstretten.

Ved Lov Nr. 81 af 12. April 1910 om Oprettelse af en fast Voldgiftsret lovfæstedes det for dansk Ret ejendommelige¹³⁾

¹²⁾ Jfr. *Jon Vislie*, Lovmotivers betydning for lovforklaringen, Oslo 1932 p. 40—41.

¹³⁾ Om Udlandets Lovgivning vedrørende Arbejdsstridigheder (saa vel Retsstridigheder som Interessestridigheder) er udførligt Materiale samlet i Bilag 3—18 til Arbejdskommissionens Betænkning vedrørende Mægling og Voldgift i Interessestridigheder (1926), jfr. vedrørende den senere svenske og norske Lovgivning *Hjalmar V. Elmquist's* Foredrag: Svensk og Norsk Arbejdsretslovgivning, udg. af Industrifagene, Kbhvn. 1930.

Kun i faa Landes Lovgivning knyttes overhovedet strafferetlige Virkninger til Overenskomstbrud, derunder overenskomstsridig Strejke og Lockout, eller til Undladelse af at efterkomme Voldgiftskendelse.

I England findes overhovedet ikke Hjemmel for Gennemtvungelse af kollektive Arbejdsoverenskomster; der er hverken knyttet privatretlige eller strafferetlige Følger til Brud derpaa, og Overenskomsternes Opfyldelse hviler derfor alene paa Parternes »gode Tro«, jfr. Arbejdskommissionens Betænk. p. 145. Principielt samme Stilling indtager De forenede Stater, l. c. p. 137, Canada, l. c. p. 166, cfr. dog Straffebestemmelserne i The Industrial Disputes Investigation Act, 1907, §§ 57—60 (aftrykt i Beretning fra Fællesudvalget af 1. Juni 1915, p. 103—104), der efter Omstændighederne kan ramme en kollektiv Enhed, nemlig hvis Arbejdsgiveren er en Korporation eller et Selskab, der omfattes af Definitionen i Lovens § 1, og Frankrig, l. c. p. 151.

Efter tysk Ret har den i ret Form indgaaede kollektive Overenskomst vel privatretlig Gyldighed og kan søges gennemført ved civilt Søgemaal, men er uden strafferetlig Beskyttelse, l. c. p. 199. Det samme gælder Sverige, jfr. Loven om Kollektivoverenskomster af 22. Juni 1928 (*Elmquist* i det anførte Foredrag p. 50 ff.), der vel hjemler Erstatnings-, men intet Strafansvar.

Tilnærmelser til et pønalt System uden kollektive Sanktioner forekommer i Australien i den i New South Wales i 1926 vedtagne Lov,

kollektive Bodssystem i Anledning af Overtrædelser af kollektive Arbejdsoverenskomster¹⁴), jfr. Lovens §§ 4, 5 og 17, hvis Bestemmelser i det væsentlige uændrede og med

hvorefter der kan idømmes Bøder paa indtil 50 £ for ulovlig Afskedigelse, l. c. p. 120; som Hovedregel synes der dog lige saa lidt overfor Overenskomstbrud som overfor Nægtelse af at efterkomme den tvungne Voldgifts Kendelse at være hjemlet noget Magtmiddel til Rettens Gennemtvungelse, cfr. den l. c. p. 112 omtalte Deportationslov.

Et Pønalsystem med Individualsanktioner er gennemført i Finland ved Lov om kollektive Overenskomster af 22. Marts 1924. Herefter kan den Arbejdsgiver eller Arbejder, der bevidst overtræder Bestemmelser i den kollektive Overenskomst, hvoraf han er bunden, idømmes en Bod indtil højst 5000 respektive 500 Mark, l. c. p. 150.

Efter norsk Ret er ligeledes individuelle Straffebestemmelser gennemført ved Lov om arbeidstvister af 6. August 1915, 4. Kapitel, jfr. navnlig § 40 smh. med § 6, saaledes at Straffen, bestaaende i Bøder fra 5 til 25000 Kr., rammer de Enkeltpersoner, der deltager i ulovlig (derunder en mod Tarifaftale stridende) Arbejdsstandsning, og de Medlemmer af en Fagforenings eller Arbejdsgiverforenings Bestyrelse, der er med til at beslutte den, godkende den, støtte den m. m. (se Lovtekst aftrykt i Beretning fra Fællesudvalget af 1. Juni 1915 p. 51 ff.). Ifølge § 40 Nr. 3 kan imidlertid Strafsansvaret antage en *kollektiv* Karakter, idet Retten kan bestemme, at »vedkommende forening», naar Bestyrelsesmedlemmerne har paadraget sig Bødestraf, skal »hefte for bøtterne», dog at dette ikke gælder, hvis den skyldige har handlet i Strid med Foreningens Vedtægter eller Beslutning, som er fattet paa Foreningens Vegne. — Denne Bestemmelse er formentlig den, der indenfor fremmed Ret kommer det danske System nærmest ved ligesom dette at have en kollektiv-pønalt Karakter; i Modsætning til Forholdet i dansk Ret er der dog paa den ene Side kun Tale om en Bødehæftelse, paa den anden Side om Hæftelse for en Bøde, altsaa en ren Strafsanktion, modsat Bodens blandede Karakter.

Som i nogen Grad pønalt farvede Sanktioner, der direkte praktiseres mod den kollektive Enhed, kan fra fremmed Ret maaske nævnes den i Belgien hjemlede Regel om, at en Arbejderorganisation kan miste Retten til at oppebære Understøttelse ved visse overenskomststridige Handlinger, der er foretaget med Organisationens Tilslutning eller Støtte, jfr. Arbejdskommissionens Betænkning p. 131; jfr. ogsaa den sammesteds p. 112 refererede australske Retsafgørelse om Opløsning af en under Voldgiftsloven registreret Fagforening.

¹⁴) Efter Ordlyden af § 4 C i Lovene af 1910 og 1919 (»andre Tvistepunkter») kan under de nærmere i §en angivne Betingelser ogsaa Stridigheder, der ikke angaar Punkter, om hvilke der er sluttet Overenskomst, ifølge Parternes Aftale indbringes for Voldgiftsretten,

enkelte Tilføjelser¹⁵⁾ er gaaet over i den nu gældende *Lov Nr. 536 af 4. Oktober 1919 om Den faste Voldgiftsret*^{16a)}.

Berettigelsen af at anføre disse Regler som Undtagelse fra Lovgivningens ovenfor udviklede principielle Standpunkt er ikke uden videre given, idet det kan være noget tvivlsomt, hvorvidt og i hvilket Omfang Voldgiftsretslovens »Bod« overhovedet har pønalt Karakter. Medens den nærmere Undersøgelse af de paa de kollektive Enheder anvendte Sanktioners retlige Karakter først foretages nedenfor i Afhandlingens tredje Afsnit, vil det under Hensyn til Bodssystemets positivretlige Ordning være praktisk allerede her ved Gennemgangen af de positive Regler at drøfte Spørgsmaalet om deres pønale Funktion. Til Forstaaelse af disse Reglers Tilblivelse og Karakter vil det endvidere være nødvendigt kort at berøre deres Forhistorie¹⁶⁾.

Som en Forløber for det kollektive Bodssystem i dansk Ret kan den Praksis betragtes, der uden udtrykelig Hjemmel i Lov eller Overenskomst udviklede sig gennem »Den permanente Voldgiftsret« i dette Aarhundredes Begyn-

der ogsaa i saa Fald kan paalægge Bodsansvar, jfr. nu herom udtrykkeligt *Lov 1919 § 5 A Nr. 5*. Nogen udtrykelig Aftale om ogsaa at forelægge Retten Spørgsmaalet om Bods Idømmelse kræves ikke længere, cfr. om Forholdet ifølge *Lov 1910, Elmquist p. 196*.

Ved den Ændring af Litra C's Formulering, der fandt Sted ved Loven af 1919, sigtedes der dog ikke til Stridigheder udenfor Overenskomstkrænkelser, men til de Undtagelsestilfælde, hvor en enkelt Arbejder kan krænke Overenskomstplicht, jfr. Beretning fra Fællesudvalget af 1. Juni 1915 p. 10.

¹⁵⁾ Jfr. navnlig Affattelsen af *Lov 1919 § 4 C* og de ny Regler i *§ 5 A Nr. 1, 2. Stk.*, *§ 5 A Nr. 5* og *§ 17, 2. Stk.*

^{16a)} Jfr. endvidere den efter Tilendebringelsen af nærværende Arbejde tilblevne *Lov Nr. 17 af 31. Januar 1933 om Forlængelse af Overenskomster mellem Arbejdsgivere og Arbejdere og om Forbud imod Arbejdsstandsninger § 2*.

¹⁶⁾ Jfr. om den historiske Udvikling bl. a. Betænkning vedrørende Mægling og Voldgift i Interessestridigheder, afgiven af Arbejdskommissionen af 1925, Kbhvn. 1926 p. 13 ff., med Henvisninger, og de følgende Noter.

delse¹⁷⁾). Denne Voldgiftsret oprettedes i Aaret 1900 af De samvirkende Fagforbund og Dansk Arbejdsgiver- og Mesterforening i Henhold til Overenskomsten af 5. September 1899 («Septemberforliget») og havde til Opgave at behandle Sager angaaende Brud paa denne Overenskomst. Hverken i selve Overenskomsten eller i de den 23. Juni vedtagne Regler for Voldgiftsretten var der hjemlet denne nogen Kompetence til at paalægge Erstatning eller pønalt Ansvar for Overenskomstbrud; men allerede i den første Sag, der blev indbragt for Retten, rejstes Spørgsmaalet om pekuniært Ansvar som Følge af Overenskomstbrud¹⁸⁾. Formerne hos Aktieselskabet Smith, Mygind & Hüttemeier havde nedlagt Arbejdet, da Aktieselskabets Direktører nægtede at opfylde et af Formerforbundet godkendt Forlangende om at afskedige en Former, som ikke var Medlem af Forbundet. Under Voldgiftssagen paastod Arbejdsgiverforeningen De samvirkende Fagforbund tilpligtet til paa Formerforbundets Vegne at betale Aktieselskabet en Erstatning paa ca. 4000 Kr. At Formerforbundet havde overtraadt Overenskomsten baade gennem det omtalte Forlangende og gennem Arbejdsnedlæggelsen var i og for sig uden for Tvivl, og De samvirkende Fagforbund havde da ogsaa nægtet at godkende Forbundets Optræden. Men kunde der i den Anledning tillægges Klagerne den paastaaede Erstatning? De samvirkende Fagforbund gjorde principielt gældende, »at Brud paa en Overenskomst som den foreliggende overhovedet ikke kan medføre Erstatningsansvar«, og at der iøvrigt ikke var lidt det paastaaede Tab. Heroverfor fastholdt Klagerne principalt Kravet paa Erstatning, »men subsidiært, nemlig for det Tilfælde, at Retten ikke maatte finde, at Brud paa Overenskomsten

¹⁷⁾ Jfr. Bemærkningerne nedenfor i Note 20 om Tiden før 1900.

¹⁸⁾ Sagen er refereret i *A. Hansen*, *Den permanente Voldgiftsrets Kendselser 1900—1908*, Kbhvn. 1909 p. 3 ff.

hjemler Krav paa egentlig Erstatning«, paastod de de indklagede »dømt til i alt Fald at betale Klagerne en Bøde«, og hertil sluttede disse sig subsidiært, »idet de i Mangel af Frifindelse foretrækker at udrede en Bøde fremfor Erstatning«. Disse subsidiære Paastande, der isoleret set kan forekomme ejendommelige, er sikkert udformede efter Forhandling med Retten, der i Kendelsen udvikler det Synspunkt, at Septemberforliget ikke hjemler Ret til at tilkende »egentlig Erstatning« for Brud paa Overenskomsten, men at det derimod ikke udelukker Idømmelse af en »Bøde«. Begrundelsen er interessant. Det fremhæves først, at man ikke uden videre kan overføre Reglerne om Kontraktsbrud i Almindelighed paa Brud paa en Overenskomst af Septemberforligets særegne Art, da der er »væsentlig Forskel paa en almindelig Kontrakt, der tilsigter at ordne økonomiske Forhold mellem bestemte Parter, og en Overenskomst imellem to Centralforeninger af Arbejdsgivere og Arbejdere, som gaar ud paa at ordne en Række . . . Forhold af vidtrækkende Betydning for en Mængde underordnede Organisationer«, og dernæst betones særligt, at den praktiske Gennemførelse af »Tanken om Skadeløsholdelse« »sikkert i mangfoldige Tilfælde vil vise sig ganske umulig og derved tillige føre til uretfærdige Resultater. Thi for at udfinde, hvem i sidste Instans Tabet er tilføjet, og hvem det skyldes . . . maa Mellemværendet nødvendigvis opgøres mellem to og to af de muligvis mangfoldig interesserede«. Herefter finder Retten, at der »under Overenskomstens fuldstændige Tavshed desangaaende« ikke kan tilkendes »egentlig Erstatning«, og det selv om det »muligvis i enkelte Tilfælde i og for sig maatte være gørligt at paavise, at der er lidt Tab af en bestemt Størrelse«. Der ligger formentlig i disse Bemærkninger en Erkendelse af de samme Indvendinger mod en ren Erstatningsordning ved Brud paa Kollektivaftaler, der senere

blev skarpt præciserede i Beretning fra Fællesudvalget af 17. August 1908 angaaende Arbejdsstridigheder af *C. Ussing* jfr. Beretningens p. 11—12¹⁹⁾, nemlig dels Erstatningsinstitutets Utilstrækkelighed, saaledes i de mangfoldige Tilfælde, hvor Overtrædelsen ingen økonomisk Skade har til Følge (f. Eks. naar Regler om Formandsstilling, Lærlingeforhold etc. overtrædes), eller hvor den økonomiske Skades Størrelse eller Erstatningsregelens Skyldbetingelser ikke kan paavises, dels dets Usmidighed ved, at det uden at sondre efter Skyldens Grad, paalægger Overtræderen et Ansvar, der i Arbejdskonflikter efter Omstændighederne kan faa et ganske uforholdsmæssigt Omfang, altsaa Indvendinger, der baade rammer Erstatningsansvaret set fra Skadelidendes og Skadevolders Interesse. — Som nævnt frifandt Voldgiftsretten i den refererede Sag dog ikke ganske Formerne for pekuniær Følge af Retsbrudet, men valgte i Stedet for den paastaaede Erstatning paa 4180 Kroner at paalægge de Indklagede at betale en »Bøde« paa 300 Kroner til Klagerne i Overensstemmelse med de subsidiære Paastande. Begrundelsen herfor er saalydende: »Paa den anden Side maa det siges at være en naturlig Følge af et paa en Overenskomst begaaet Brud, som bestemt kan skønnes at have medført økonomisk Tab for den Forurettede, at det ikke bliver ganske uden økonomisk Udslag i den æskede Kendelse, men at det tværtimod paa følelig Maade gennem denne markeres, at der er lidt Tab ved den retsstridige Handling, og at der tillige herved tages et passende Hensyn til Retsbrudets Karakter. Under disse Omstændigheder vil der efter den af begge Parter nedlagte subsidiære Paastand være at paalægge de Indklagede en Bøde, som erlægges til Klagerne, og som efter Rettens

¹⁹⁾ Jfr. nærmere om Erstatningsansvarets Utilstrækkelighed, *C. Ussing*. Om Foranstaltninger imod Brud paa Overenskomster, Beretning fra Fællesudvalget af 1908, Bilag I p. 6 ff.

Skøn under Hensyn til samtlige Forhold skønnes passende at kunne ansættes til 300 Kr.»

Naar denne Begrundelse sammenholdes med Klagernes principale Erstatningspaastand og med de Indklagedes udtrykkelige Udtalelse om, at de »foretrækker at udrede en Bøde fremfor Erstatning«, vil det ses, at denne første Bødef afgørelse overfor en Arbejderorganisation i hvert Fald tildels er begrundet i, at »Bøden« opfattedes som det i Sammenligning med Erstatning for Skadevolderen mindre Onde. Den permanente Voldgiftsrets »Bøde« system er opstaaet som et Kompromis mellem paa den ene Side den fuldkomne Ansvarsfrihed for økonomisk skadegørende Overtrædelse af Septemberforliget og paa den anden Side det baade besværlige og for vidt rækkende Erstatningsansvar for saadan Overtrædelse. Under Septemberoverenskomstens Tavshed²⁰⁾ har man ikke ment at kunne statuere Erstatningsansvar, men har nok turdet indføre en Foran-

²⁰⁾ Cfr. derimod det i »Arbejdsgiverforeningen af 1896«s første Vedtægter opstillede Program for tvungen Voldgift og Oprettelse af en »Arbejdsdomstol«, hvori det udtrykkeligt udtales: »Arbejdsdomstolen bestemmer . . . , hvilken Extramulkt den Part, hvem Sagen gaar imod, skal betale udover den Mulkt, der eventuelt maatte være fastsat ved Voldgiftskendelsen«, jfr. Vedtægternes § 11 (citeret i Festskriftet Arbejdsgiverforeningen gennem 25 Aar, Kbhvn. 1921, p. 9—10), en Bestemmelse, der viser, at man allerede forud for Septemberforliget var fortrolig med den Tanke at belægge Overenskomstbrud med pønal Sanktion.

I den Overenskomst, der i 1898 afsluttedes mellem de to Hovedorganisationer om Nedsættelse af »Fællesudvalget til Afgørelse af Arbejdsstrid«, nævnes derimod, lige saa lidt som i Septemberforliget, nogen saadan Sanktion; det hedder blot, at Udvalget skal afgøre, »hvorvidt der ved opstaaede Stridigheder . . . er begaaet Brud paa bestaaende Overenskomster«, jfr. Arbejdskommissionen af 1925's Betænkning p. 15. — At dette Udvalg ikke destomindre har anset sig for kompetent til eventuelt at ikende Organisationens Bøde, fremgaar af dets Kendelse under Lockouten i 1899 (24. Juni 1899), der udtalte, at denne i visse Fag var i Strid med Overenskomstens Forudsætninger, men dog ikke skønnedes at indeholde »Retsbrud, som kunde medføre Erstatning eller Bøde«, jfr. *W. Elmquist*, Septemberforliget p. 10.

staltning, der forudsættes at blive mindre vidtgaaende i Omfang og i højere Grad betinget af det individuelle Retsbruds Karakter end Erstatning, men som dog, ligesom denne, forudsætter, at økonomisk Skade virkelig er lidt. Disse Synspunkter er fastholdt i Den permanente Voldgiftsrets senere Praksis.

Til Trods for Ordet »Bøde« ligger det pønale Element i denne Praksis fjernere end i de senere Voldgiftsretsloves Bodssystem, idet denne »Bøde« i Modsætning til »Boden« i Lovene af 1910 og 1919 betinges af økonomisk Skade og forudsættes i hvert Fald ikke at kunne overstige denne. Men den pønale Funktion ligger der dog i den omtalte »Bøde«praksis, at den utvivlsomt har haft en moralsk-repressiv Funktion ved at »markere« ikke blot, som nævnt ovenfor i Kendelsen, at økonomisk Skade er sket, men først og fremmest at dette kunde bebrejdes vedkommende Organisation som et Overenskomstbrud, jfr. e contrario Kendelserne i Sagerne 12, 13, 14, 17, 18, 23, der statuerer Overenskomstbrud uden Bødeansvar. Og denne Funktion synes at have haft større praktisk Betydning end selve Erstatningsfunktionen, idet Bøden overvejende er blevet ikendt med saa smaa Beløb, at den næppe kan have haft større Betydning som Genoprettelse, men fortrinsvis har været af moralsk Betydning.

For Udviklingen af det senere kollektive Bods-Ansvar for Overenskomstbrud har den nu omtalte oprindelige Bødepraksis sikkert været af Betydning. Gennem den — og formentlig ogsaa gennem egentlige Konventionalbods-aftaler, jfr. nedenfor Note 27 — var man vænnet til uden Anstød at tale om »Bødeansvar« i Relation til kollektive Enheder, og hverken teoretiske eller praktiske Indvendinger var blevet rejst overfor dette Ansvar.

Ved Loven af 12. April 1910 afløstes Den permanente Voldgiftsret af Den faste Voldgiftsret, hvis Kompetence

ikke som hin blot angaar Overtrædelser af Septemberforliget, men overhovedet Krænkelser af kollektive Overenskomster, undtagelsesvis ogsaa visse andre Tvistigheder²¹⁾. Der er ingen Anledning til her at gaa ind paa Lovens enkelte Bestemmelser, der overvejende er af processuel Karakter; kun Lovens Bodsbegreb og dens Bestemmelser om Organisationernes Ansvar i saa Henseende har her Interesse, navnlig i Forbindelse med dens Forhistorie og Begrundelse.

Begrebet »Bod« som Sanktion i Anledning af Krænkelse af kollektiv Arbejdsoverenskomst indføres ved Lovens § 5. Herefter kan »den eller de for det paaklagede Forhold ansvarlige ikendes en Bod, der, saafremt Skade er sket, skal tilfalde den skadelidende og i andre Tilfælde Sagsøgeren«.

Allerede af de citerede Ord fremgaar, at det for al Skadeserstatning essentielle Begrebsmoment, at en Skade (økonomisk eller immateriel) skal være lidt, ikke oprettholdes med Hensyn til Bodsbegrebet. Dette antager forsaavidt samme Karakter som det almindelige Bødebegreb. Hvor Skade er lidt, kunde det efter Lovens Formulering muligvis antages, at Boden er begrænset til en Skadeserstatnings Maksimum; men en saadan Forstaaelse vilde dog være urimelig, naar det tages i Betragtning, at Loven overhovedet ikke kræver Skade som Bodsbetingung; efter Omstændighederne vilde en saadan Forstaaelse endog kunne føre til, at Retsbryderen blev stillet bedre, naar der var indtraadt en Skade, nemlig en Skade af mindre Omfang, end hvor slet ingen Skade var indtraadt²²⁾. Voldgiftsretten har da ogsaa flere Gange antaget, at Boden kan overstige indtraadt Skade, saaledes at den til Skaden svarende Del tilfalder Skadelidende, medens den over-

²¹⁾ Jfr. iøvrigt om Forholdet mellem de to Voldgiftsretter: *Elmqvist*: Den kollektive Arbejdsoverenskomst p. 33—36.

²²⁾ *Elmqvist* l. c. p. 192.

skydende Del tilfalder Klagerne²³). Ogsaa denne overskydende Del af Boden opfylder utvivlsomt samme Funktion som Bøder i Almindelighed.

Omvendt fastholdes det i Den permanente Voldgiftsrets Praksis fulgte Princip, hvorefter den pekuniære Sanktion ikke behøver at give fuld Erstatning for lidt Skade, idet Boden ifølge § 5 vel skal beregnes efter den skete Skades Størrelse, men »under behørigt Hensyn til, i hvilken Grad Overtrædelsen har været undskyldelig fra Overtræderens Side«, ligesom Boden kan bortfalde under særlig formildende Omstændigheder og under visse Omstændigheder endog skal bortfalde. Paa den anden Side betragtes visse Forhold, saaledes at Overtræderen har nægtet at lade Sagen afgøre ved Voldgift, skønt pligtig dertil, som særlig skærpende Omstændigheder, der maa kunne medføre en Forhøjelse af Boden.

Med Hensyn til Spørgsmaalet, hvem Boden kan paalægges, er Regelen ifølge § 5, at »den eller de for det paaklagede Forhold ansvarlige« kan ikendes Bod; disse Ord maa efter Formuleringen i og for sig ogsaa kunne omfatte Organisationerne; Loven har imidlertid givet selvstændige Regler for disses Ansvar, idet den med Hensyn til overenskomststridige Forhold i Almindelighed bestemmer, at »naar ikke andet forud er vedtaget, kan der kun paalægges Organisationen som saadan retligt Ansvar, naar den har gjort sig delagtig i det paaklagede Forhold«; forsaavidt angaar overenskomststridige Arbejdsstandsninger fremgaar det af § 5, at Organisationen kan ifalde Bodsansvar, selv om den ikke har udvist nogen Delagtighed, nemlig naar Konflikten vedrører »Forstaaelsen af en foreliggende Priskurant med almindelige Bestemmelser eller en almindelig mellem Organisationerne bestaaende Over-

²³) *Elmquist*: l. c. p. 192, Note 9.

enskomst», jfr. herved Normen for Regler for Behandling af faglig Strid af 1908 § 5 om tvungen Voldgift i saadanne Konflikter.

Det hermed fastslaaede kollektive Bodsansvar er ligesom de øvrige Bestemmelser i Voldgiftsretsloven af 1910 foreslaaet af det i 1908 efter Indenrigsministerens Anmodning nedsatte Fællesudvalg af Delegerede for Arbejdsgiverforeningen («Dansk Arbejdsgiverforening og Mesterforening») og De samvirkende Fagforbund, hvis Forhandlinger lededes af *C. Ussing*.

Naar man nu spørger om, hvilke Grunde der kan have faaet Repræsentanter for Arbejdernes og Arbejdsgivernes Organisationer til selv at foreslaa Indførelsen af en af de almindelige Skadeserstatningsregler uafhængig pekuniær Sanktion for Overenskomstbrud, der under visse Betingelser skulde kunne ramme Organisationerne som saadanne, maa det straks siges, at der ikke kan findes tilstrækkelig Grund herfor i en blot teoretisk Erkendelse af, at Erstatningsinstituttet ikke med Held lod sig praktisere her. Enigheden om den kollektive Bodssanktion er først og fremmest fremkaldt af Trangen til at undgaa en som Regel langt mere bekostelig og skæbnesvanger Følge af Retstvistigheder mellem Organisationerne end baade Erstatning og Bøde, nemlig Arbejdskrigen. Det for begge Parter og for hele Samfundet u hensigtsmæssige i Krigen (Strejke og Boycotting, Lockout og Blokade) som Middel til at gøre Ende paa en Strid angaaende Forhold, om hvilke Overenskomst var afsluttet, maatte føre til, at man søgte en retlig Afgørelse paa saadan Strid gennem en dertil egnet Institution. Septemberforligets Bestemmelser om Voldgiftsret var det første afgørende Skridt herhenimod. Men lige saa nødvendigt som det var at skabe en egnet Instans til Afgørelse af Retstvisten, lige saa nødvendigt maatte det være at udruste denne Instans med Magt

til at paalægge Ansvar for Overenskomstbrud. Hvis Voldgiftsretten kun kunde udtale, hvem af Parterne der havde Ret eller Uret i en foreliggende Tvist, vilde dens Virksomhed ikke kunne erstatte Arbejdskrigen. Der vilde ikke være nogen retslig Prævention mod Retsbrud, og den forurettede maatte foretrække at svare med Strejke eller Lockout fremfor at søge en abstrakt Udtalelse om Retsspørgsmaalet gennem Voldgiftsretten. Det er Erkendelsen heraf, af Nødvendigheden af en egnet Sanktion for at undgaa uhensigtsmæssig Arbejdskrig, der sammen med Erkendelsen af Erstatningsinstituttets Uegnethed førte Den permanente Voldgiftsret ind paa, paa egen Haand, at etablere et saakaldt Bødesystem og senere udgjorde Hovedmotivet for Fællesudvalgets Forslag om kollektiv Bodssanktion²⁴). Netop Answarets kollektive Karakter maa i høj Grad føres tilbage til dette Synspunkt. Det var Arbejdsgiverne, der havde langt den største Interesse i, at Boden ikke blot paalagdes Enkeltpersoner, men Organisationen, thi medens der normalt vilde kunne søges Fyldestgørelse for ikendt Bod hos den enkelte Arbejdsgiver, vilde noget tilsvarende i Regelen ikke kunne ske hos den enkelte Arbejder; og overhovedet vilde den enkelte Arbejders individuelle Ansvar ogsaa bortset herfra være af ringe præventiv Værdi i Forhold til den egentlige Magtfaktor, Organisationens, Ansvar, medens den enkelte Arbejdsgiver ikke i samme Grad opslugtes af sin Organisation. Naar Arbejderrepræsentanterne dog kunde gaa med til i et vist Omfang at akceptere det — af Arbejdsgiverne krævede — kollektive Ansvar, maa dette sikkert i væsentlig Grad forklares ved, at de havde Valget imellem at akceptere dette eller at se Retsstridigheder afgjort ved en Arbejdskrig, der ifølge den sædvanligt anvendte Taktik i

²⁴) Jfr. Beretning fra Fællesudvalget af 1908 p. 13—16.

Arbejdsstridigheder gennem udvidet Lockout rettedes mod hele Organisationen, ikke blot mod vedkommende Enkeltgruppe af Arbejdere, hvorved Organisationen som saadan vilde komme til at bære Omkostninger, der sikkert i Regelen vilde overstige en af Voldgiftsretten idømt Bod.

Hvis dette Synspunkt, Organisationernes Ansvar som Assurance mod i og for sig uønsket Arbejdskrig, var blevet ført ud i sin yderste Konsekvens, maatte Organisationerne have paataget sig et almindeligt Ansvar for Medlemmernes Overenskomstbrud, saaledes at Boden i alle Tilfælde paa-lagdes vedkommende Organisation. Dennes Skyld eller Medskyld i den opstaaede Konflikt vilde da være uden Betydning. Om en saadan Garantipligt, for hvis Indførelse *C. Ussing* anfører en Række Hensyn²⁵⁾, overhovedet vilde have en pønål Karakter, kan omtvistes. *C. Ussing* benægter det: » . . . her er Tale om Organisationernes frivillige Overtagelse af en Garanti, der kan ses under Synspunktet: Assurance. Overtagelse af det kollektive Ansvar betyder, at samtlige Medlemmer af Organisationen for at undgaa de Ulykker, som Enkeltmedlemmers Overgreb i Skikkelse af Lockout kan paaføre dem alle, gennem deres Bidrag til Organisationskassen skaber en Forsikring, hvorved man bliver i Stand til at tilbyde den forurettede Arbejdsgiver en Affindelse, der for alle Parter vilde være billigere end Krigstilstanden er« (l. c. p. 17). Helt uden pønål Karakter er den foreslaaede Garantipligt dog næppe. Forsaaavdt den omfatter Ansvar for en af Medlemmerne forskyldt Bod af delvis pønål Karakter, synes den at burde sidestilles med den Hæftelse for Bøde, hvis pønåle Karakter nedenfor søges paavist, idet den i det hele og store opfylder samme Funktion som en saadan Hæftelse.

Imidlertid lykkedes det ikke at faa Arbejderrepræsen-

²⁵⁾ Beretning fra Fællesudvalget af 1908 p. 13 ff., jfr. Bilag I p. 9 ff.

tanterne til at gaa med til en generel Garantipligt for Arbejderorganisationerne. Man følte sig fra denne Side bl. a. afskrækket af den pekuniære Risiko, som det ubetingede kollektive Ansvar vilde medføre for Organisationerne, og man frygtede, at det vilde kunne demoralisere Medlemmerne at vide, at Organisationens vilde komme til at betale for deres Overtrædelser. Disse og andre Betæneligheder afholdt dog ikke Arbejderpartiet fra at enes med Arbejdsgiverpartiet om det noget mindre vidtgaaende kollektive Ansvar, der fik Udtryk i Loven, jfr. ovenfor. Naar herved Organisationernes »Delagtighed« i Retsbrudet blev understreget som den normale — men dog ikke altid gældende — Betingelse for Organisationens Ansvar, kom Sammenhængen mellem Organisationens Bodsansvar og almindeligt Bødeansvar, betinget af en vis Skyld, til at træde tydeligere frem. Noget bevidst pønalt Synspunkt har der dog ikke været Tale om fra Udvalgets, formentlig heller ikke fra Lovgivernes, Side. Man har uden videre fundet det fuldt naturligt, at Boden kunde paalægges den kollektive Enhed, naar den faktisk var delagtig, og har ikke taget Anstød af, at strengt taget jo dog altid kun fysiske Personer og ikke Organisationer som saadanne kan begaa Retsbrud; man har, netop fordi man ikke formelt arbejdede med »Straf« sanktioner, kunnet tage rent praktisk paa Tingene, og uhæmmet af teoretiske Forestillinger om Straffens Personalitet og juridiske Personers Strafuansvarlighed har man paa det ubearbejdede Felt af Retslivet, som de kollektive Overenskomster udgjorde, kunnet lægge Ansvaret dér, hvor man følte, at det naturligt hørte hjemme, uden Hensyn til, om Ansvaret for en teoretisk Analyse maatte komme til at staa som til Dels pønalt. At Organisationens som saadan praktisk talt kunde være »delagtig« eller »skyldig«, havde de Forhandlere, hvis Forslag ligger til Grund for Lovreglerne om kollektiv Bod,

haft alt for stor praktisk Erfaring for, til at de overhovedet skulde sætte Spørgsmaalet under Debat²⁶). Bemærkningerne i Fællesudvalgets Beretning p. 17 om det uretfærdige i at drage Organisationen til Ansvar og saaledes lade samtlige Medlemmer staa til Ansvar for enkelte Medlemmers Overgreb, gaar da ogsaa, efter hvad Sammenhængen viser, kun paa Spørgsmaalet om Organisationens Garantipligt, altsaa dens Pligt til at hæfte uden egen Delagtighed.

Men naar det saaledes er understreget, at det kollektive Bodsinstitut ikke bevidst er indført som en egentlig Strafforanstaltning, at det historisk til Dels maa forklares som et navnlig fra Arbejdernes Side paataget Offer til Undgaaelse af Arbejdskrig i Retsstridigheder, at det i sin oprindelige Fremtræden ikke tilsigter at lægge en yderligere pekuniær Sanktion til en Organisationerne paalagt Skadeserstatningspligt, men tværtimod at regulere en saadan nedad under Hensyn til Omstændighederne, saa maa det dog pointeres, at saaledes som Institutet nu een Gang er lovfæstet og navnlig saaledes som det anvendes i Praxis, har det faaet et utvivlsomt pønalt Islæt. Naar Bod nu paalægges uden eller udover tilføjet Skade, forfølger den forsaavidt ganske samme Formaal som en almindelig Bødestemmelse²⁷), og forsaavidt Organisationen uden egen

²⁶) Jfr. *C. Ussing* i U. 1914 B. p. 121.

²⁷) Jfr. *Elmqvist* l. c. p. 34: »Ved Bodsbegrebets Indførelse i Arbejdsoverenskomstretten, ved Anlæggelsen af strafferetlige Synspunkter paa Overenskomstbrudet er den kollektive Arbejdsoverenskomst fra et rent privatretligt Institut delvis gaaet over til at blive af offentligretlig Karakter. Ethvert Overenskomstbrud behandles til en vis Grad som Delikt, selvom det ikke i noget Tilfælde er Genstand for offentlig Paatale«. Jfr. p. 191: »... Lovens Bodsbegreb ... er af en sammensat Natur, idet det ved Siden af det strafferetlige Moment (Bøden) tillige indeholder et Erstatningsmoment af civilretlig Natur«; jfr. *C. Ussing* i U. 1914 B p. 127: »Følgen er en Bod, som hvis Tab er lidt, ganske vist kan træde i Stedet for Erstatning, men som hvor Skade ikke er lidt, optræder som Straf for det civilretlige Overenskomstbrud«; jfr. p. 128: »... først i det Øjeblik, der indføres

Delagtighed paalægges Bod for Medlemmers Overenskomstbrud, foreligger der her, i det Omfang i hvilket Boden overstiger paaført Skade, et med den almindelige Bødehæftelse ganske analogt Forhold²⁸⁾. Om Bødens og

Straffebod for at træde disse Interesser (nemlig Interesser af mere social end pekuniær Betydning) for nær, faar de nævnte kollektive Tilsagn i Overenskomsterne deres fulde effektive Betydning*.

I Beretningen fra Fællesudvalget af 1908 p. 11 karakteriseres den foreslaaede pekuniære Følge som »en Bod i Lighed med en Konventionalbod«. Men i Betragtning af, at Sanktionen kan ramme Parter, der overhovedet ikke har deltaget i nogen Aftale, og at dens Anvendelse heller ikke i Relation til Overenskomstkontrahenterne normalt forudsætter en udtrykkelig Aftale, men blot at den kollektive Aftale ikke har taget Afstand fra, at Overtrædelser af Overenskomsten indbringes for Voldgiftsretten, er denne civilretlige Analogi mindre træffende, omend det maa erkendes, at der i et vist Omfang gør sig deklaratoriske Momenter gældende i Bodssystemet, jfr. Lov 1919 § 4 — hvorved dog bemærkes, at den deri hjemlede Adgang til i Overenskomsterne at vedtage, at Overtrædelser ikke skal kunne indbringes for Voldgiftsretten, formentlig aldrig har været anvendt (se *Elmqvist's* Foredrag: Svensk og Norsk Arbejdsretslovgivning, udgivet af Industrifagene, Kbhvn. 1930, p. 52). — Et Konventionalbodssystem forudsættes derimod i det i 1893 i Folketinget fremsatte og vedtagne Forslag til Lov om Arbejdsretter og Enighedsskammer § 3: »Arbejdsretten afgør Stridigheder angaaende . . . Bøder og Erstatningsbeløb, som maatte være vedtagne for Forsømmelser eller Kontraktbrud«. Denne Bestemmelse tyder paa, at saadanne Vedtagelser faktisk har været i Brug i Praksis i en tidlig Periode af de faglige Voldgiftsretters Eksistens, jfr. om disses Opstaaen og om den historiske Udvikling indtil Aar 1900 *E. Steincke*, Nogle Træk af Næringsliv og Arbejdsstrid i Danmark før Aar 1900 (trykt i Beretning fra Fællesudvalget af 1. Juni 1915 angaaende Arbejdsstridigheder p. 135 ff.). I den af Kommissionen til Undersøgelse af Arbejderforholdene i Danmark under 25. Oktober 1878 afgivne Betænkning, indeholdende Udkast til Lov om Arbejdsretter, findes der dog lige saa lidt som i Næringskommissionens Betænkning af 13. Juli 1893 Antydning af Konventionalbodssystemet eller anden kollektiv Sanktion.

²⁸⁾ Teksten fremhæver kun et pønalt Element i Boden; der kan ikke herfra sluttes, at Boden iøvrigt følger de for Bøder i Almindelighed gældende strafferetlige Regler, f. Eks. med Hensyn til Forældelse og Modregning. Jfr. om den i Teksten anvendte Terminologi min Afhandling om Konfiskation p. 55.

Analysen angaar kun Voldgiftsretslovens Bodssystem; paa den i tysk Ret anvendte »Busse« kan Tekstens Betragtninger ikke uden videre overføres, da denne (fortrinsvis) ikendes med det Formaal at yde den krænkede

Bødehæftelsens pønale Funktion ogsaa i Relation til kollektive Enheder henvises til Fremstillingen nedenfor i tredje Afsnit. Gennem senere Tids undertiden meget høje Bodskendelser²⁹⁾ understreges for den almindelige Bevidsthed dette pønale Element i Bodene mere og mere ³⁰⁾.

Oprettelse («Genugtuung») for en ham tilføjet immateriel Skade og derfor i Almindelighed antages at have en civilretlig Karakter, omend den paalægges ved Straffedom, jfr. *v. Liszt* § 67, *Rosenfeld* i *Handwörterbuch der Rechtswissenschaft I* (1926) p. 861 ff., *Graf zu Dohna*, *Die Stellung der Busse*, Berlin 1902 (*Abhandlung des Kriminalistischen Seminar a. d. Universität Berlin*).

²⁹⁾ Ved den faste Voldgiftsrets Kendelse af 27. Juni 1917 idømtes Skibsværftsarbejdernes Fagforening en Bod paa 2000 Kr. for Opretholdelse af Strejker, der var erklæret ulovlige af Voldgiftsretten; da Foreningen herefter intet gjorde for at bringe Strejkerne til Ophør, idømtes den ved Kendelse af 14. Juli 1917 en Bod paa 30.000 Kr. (og erklæredes konkurs, da Bodene ikke blev betalt).

I 1918 besluttede Murersvendenes Fagforening ulovligt at holde weekend: Ved Voldgiftsrettens Kendelse af 15. Juli 1918 ikendtes Foreningen en Bod paa 1000 Kr.; da Foreningen herefter intet foretog sig for at forhindre det overenskomststridige Forhold, blev den ved ny Kendelse af 3. August 1918 idømt en yderligere Bod paa 10.000 Kr.; endelig dømtes Foreningen under 31. August 1918 til en yderligere Bod paa 60.000 Kr., da det ulovlige Forhold fortsattes, uden at Bestyrelsen foretog sig noget alvorligt Skridt for at bringe Konflikten til Ophør. (Ogsaa her blev Fagforeningen erklæret konkurs, hvorefter den opløste sig; nogen Tid efter blev der dannet en ny Forening, »Murersvendenes Fagforening af 1919«, bestaaende af de samme Medlemmer som den opløste Forening, og det ulovlige Forhold fortsattes; ved Kendelse af 11. December 1918 statuerede Voldgiftsretten imidlertid, at Opløsningen var ulovlig, idet »en Fagforening, der har afsluttet en Overenskomst for en vis Tid, ikke, saa længe denne Tid løber, ved en ensidig Beslutning kan frigøre sig eller sine Medlemmer fra de ved Overenskomsten paatagne Pligter«. Den ny Forening erklæredes herefter at være bundet ved Overenskomsten, men da den ikke ejede tilstrækkelige Midler til at betale Bod, blev de enkelte Medlemmer, der havde deltaget i de ulovlige Standsninger, idømt særskilt Bod).

Ved Kendelse af 21. Juni 1919 i Anledning af en af Maskinarbejderne iværksat Strejke overfor Københavns Flydedok og Skibsværft blev Forbundets Afdeling, der positivt havde støttet den ulovlige Strejke, idømt en Bod paa 10.000 Kr.; ved Kendelse af 9. Juli 1919 blev Afdelingen, der paa ny positivt havde opmuntret og støttet Arbejdsstandsningen, idømt en Bod paa 40.000 Kr. (og derefter erklæret konkurs).

³⁰⁾ I hvilken Grad Strafsynspunktet er blevet naturligt for Udform-

Den normalt gældende Betingelse for Organisationens Ansvar, at denne har været delagtig i Overtrædelsen, hvilken Betingelse Arbejderrepræsentanterne i Fællesudvalget af 1908 som nævnt tillagde megen Vægt, har i Praksis vistnok faaet mindre Betydning, end man havde forudsat, idet der stilles strenge Krav for at holde Organisationen fri for Delagtighedsansvar, saavel naar det drejer sig om Krænkelser af den kollektive Overenskomsts normative Funktion (dens Bestemmelser om de Regler, der skal være gældende for de individuelle Arbejdskontrakter) som om Krænkelser af Fredspligten³¹⁾. I sidstnævnte Henseende anses Organisationen forpligtet til »ikke alene at forholde Medlemmerne enhver Støtte til deres retsstridige Handlemaade — særlig maa der naturligvis ikke af Organisationen ydes pekuniær Støtte til Deltagerne i en overenskomststridig Strejke eller Lockout — men ogsaa til positivt at paavirke dem til at undlade eller til at ophøre med Anvendelsen af kollektive Kampmidler i Strid med Overenskomsten, samt til saavidt muligt at afbøde de for Modparten skadelige Virkninger af disse Midlers Anvendelse«³²⁾.

ningen af den kollektive Sanktion i Arbejdsstrid ogsaa i Interessestridigheder, belyses af det i Folketinget den 22. Marts 1923 af »Det radikale Venstre« fremsatte Forslag til midlertidig Lov om Voldgift i Arbejdsstridigheder, efter hvis § 10 Den faste Voldgiftsret i Tilfælde af Lovens Overtrædelse (navnlig ved Iværksættelse eller Opretholdelse af en i Henhold til Loven forbudt Strejke eller Lockout eller Nægtelse af at rette sig efter Voldgiftsdommen) skulde kunne optage Sagen til Behandling af egen Drift »og herunder idømme vedkommende Person eller Organisation Straf og Erstatning, idet Bestemmelserne i Lov Nr. 536 af 4. Oktober 1919 bringes til Anvendelse« (min Fremhævelse), jfr. Arbejdskommis-sionens Betænkning p. 19.

Det kan i denne Forbindelse ogsaa anføres som karakteristisk, at der i den nævnte Betænkning's Resumé af de gældende Lovbestemmelser vedrørende Den faste Voldgiftsret (ukorrekt) bemærkes, at Voldgiftsretten kan ikende den eller de ansvarlige en »Bøde«, l. c. p. 20.

³¹⁾ *Elmqvist*, Den kollektive Arbejdsoverenskomst p. 124 og p. 162 f.

³²⁾ *Elmqvist* l. c. p. 162.

De kollektive Enheder, der efter Voldgiftsretsloven, kan ifalde det omtalte Bodsansvar, er først og fremmest saadanne, der i Loven betegnes som »Arbejderorganisation« og »Arbejdsgiverorganisation«. Noget skarpt Kriterium for, hvornaar en Sammenslutning opnaar en saadan Fasthed og Karakter, at den bliver til »Organisation«, findes imidlertid næppe, dersom man da ikke vil gøre Begrebet afhængigt af, at Sammenslutningen er indregistreret eller lignende i Overensstemmelse med visse for Registreringen foreskrevne Betingelser, hvad der dog ikke her i Landet er nogen Stemning for. Vanskelighed med Hensyn til Begrebets Afgrænsning vil navnlig kunne opstaa med Hensyn til Sammenslutninger, der staar udenfor Hovedorganisationerne³³). For at bøde paa Uskarpheden har Loven i § 17 givet en Definition af, hvad den forstaar ved Organisation. Naar der herunder medtages »en Flerhed af Arbejdere, hvem der ved . . . Overenskomst mod Overholdelse af visse Pligter er tilsikret visse Arbejdsbetingelser, naar de nævnte Arbejdere beskæftiges hos de paagældende Arbejdsgivere«, vil det ses, at der i Virkeligheden ikke er givet anden Afgrænsning end den, der følger af, at der skal være sluttet en kollektiv Arbejdsoverenskomst med den paagældende Flerhed af Personer, jfr. ogsaa Motiverne til § 17. De Ulemper, der kan flyde heraf, er søgt afværget ved § 17, 2. Stk. om Voldgiftsrettens Afvisningsbeføjelse.

Paa Arbejdsgiversiden kan imidlertid ikke blot en Organisation, men ogsaa en »Enkeltvirksomhed«, jfr. § 4, staa som Kontrahent i den kollektive Aftale, og forsaavidt denne Enkeltvirksomhed bestaar af et Aktieselskab eller af en anden Sammenslutning der, uden at være en Arbejdsgiverorganisation i Lovens Forstand, udgør, hvad der i nærværende Afhandling betegnes som en kollektiv Enhed

³³) Jfr. Beretning fra Fællesudvalget af 1908 p. 29.

(»juridisk Person« etc.), kan ogsaa en saadan Enhed rammes af Bodsansvaret. Endelig kan dette — hvad der dog i denne Forbindelse er af mindre Interesse — ogsaa ifølge Praksis ramme de Enkelpersoner, der individuelt har gjort sig skyldige i Overenskomstrænkelse, saaledes at Ansvarer eventuelt paalægges solidarisk med Organisationens Bodsansvar³⁴⁾.

De her kort anførte materielretlige Regler berøres ikke af den i § 4 D indeholdte processuelle Regel, hvorefter Søgsmålet altid skal anlægges af og mod den mere omfattende Organisation, hvorefter de stridende Organisationer eller Enkeltvirksomheder er Medlemmer, idet denne Bestemmelse i Praksis fortolkes saaledes, at Overorganisationen, hvor denne ikke er ansvarlig efter Reglerne i § 5, vel staar som Procespart, men saaledes at vedkommende materielt ansvarlige Underorganisation eller Personer direkte dømmes til Bods Udredelse, cfr. Ordlyden af § 4 D in fine³⁵⁾.

II. I tysk Særlovgivning er Afvigelse fra Hovedprincippet først og fremmest hjemlet i *Reichsabgabenordnung* af 13. December 1919 § 357³⁶⁾, jfr. herved Strafregisterordnung af 8. Marts 1926 § 1, ifølge hvilken Domme i Henhold til den nævnte Paragraf i Skatteloven skal indføres i Straffe-registeret, der saaledes kommer til at omfatte ikke blot fysiske Personer, men ogsaa kollektive Enheder³⁷⁾.

³⁴⁾ *Elmqvist* l. c. p. 91 og p. 189.

³⁵⁾ *Elmqvist* l. c. p. 190—91.

³⁶⁾ »Wenn in Betrieben von juristischen Personen oder Personenvereinigungen Steuerzuwiderhandlungen begangen werden, kann da, wo das Gesetz die Strafe für verwirkt erklärt, ohne dass ein Verschulden einer natürlichen Person festgestellt zu werden braucht, die Geldstrafe gegen die juristische Person oder Personenvereinigung selber erkannt und diese in die Kosten des Strafverfahrens verurteilt werden«. Endvidere hæfter ifølge § 381 den kollektive Enhed for de Bøder og Omkostninger, dens Organer eller Repræsentanter idømmes, jfr. v. *Hippel*, *Deutsches Strafrecht* II p. 123, Note 5.

³⁷⁾ Jfr. v. *Liszt* p. 448.

Endvidere paalægger talrige tyske Særlove kollektive Enheder Hæftelse for Bødestrafte, der principalt er ikendt deres Organer, jfr. saaledes Vereinzollgesetz af 1. Juli 1869 § 153, Reichsabgabenordnung af 13. December 1919 § 381³⁸⁾ 39).

III. I fransk Særlovgivning er et kollektivt Pønalansvar udtrykkeligt hjemlet ved Lov af 17. Juli 1874 art. 6 og 8, jfr. Lov 21. Februar 1903 art. 130 overfor algienske Stammer i Anledning af Skovbrandstiftelse⁴⁰⁾. — Lov 15. Juli 1846 titre II art. 12—15 og 21 paalægger Jernbaneselskaber Bødestraf for »grande voirie«⁴¹⁾. — Code Forestier⁴²⁾ paalægger i en Række Tilfælde Kommuner Bødeansvar dels i deres Egenskab af Ejere af Dyr i Anledning af ulovlig Græsning, dels som Skovejere i Anledning af ulovlig Skovhugst; Kommunerne hæfter desuden som Kautionsister for de af deres Entreprenører forskyldte Bøder i Henhold til art. 82 med fl.⁴³⁾.

³⁸⁾ Jfr. *v. Liszt* p. 153 jfr. p. 353; jfr. ogsaa *v. Bar* p. 155, og *v. Lilienthal* p. 90, der citerer Lov af 20. Juli 1879 vedrørende die Statistik des Warensverkehrs § 17 og Salzsteuergesetz § 12 jfr. § 8.

³⁹⁾ I tysk Litteratur, jfr. *v. Lilienthal* p. 89, anføres fremdeles en Række Lovbud, der hjemler Opløsning af den kollektive Enhed, naar denne »sich gesetzwidriger Handlungen oder Unterlassungen schuldig machte«, jfr. saaledes Genossenschaftsgesetz § 81 og i lignende Retning Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung § 62, G. O. § 97, samt Lovbud, der hjemler Fortabelse af Privilegier, jfr. saaledes Reichs-Privatnotenbankgesetz af 20. August 1924 § 23; nogen egentlig pønal Karakter tør dog næppe tillægges disse Lovbud, jfr. nedenfor § 19.

⁴⁰⁾ Jfr. *Mestre* p. 308—49, *Garçon* ad art. 5 No. 97 ff., *Michoud* p. 257, *Roux* p. 140 Note 13, *Valeur* p. 21.

⁴¹⁾ *Garçon* l. c., *Géminel* p. 102, *Mestre* p. 300.

⁴²⁾ Jfr. om de enkelte herhenhørende Bestemmelser *Mestre* l. c., *Garçon* l. c., *Bowier* p. 169.

⁴³⁾ Fremdeles anføres i fransk Litteratur, jfr. *Valeur* p. 23, *Roux*, *Cours de Droit* 1927 p. 138, Note 8, en Række Lovbud, der hjemler Opløsning eller Suspension af kollektive Enheder, saaledes Lov 21. Marts 1884 art. 9; overfor syndicats professionnels, jfr. Lov 12. Marts 1920 art. 3; Lov 1. Juli 1901 art. 3 og 7 angaaende ulovlige Selskaber; der kan dog næppe

IV. Fra andre fremmede Retsforfatninger kan særlig fremhæves, at Rumænien, hvis Lovgivning paa dette Punkt har været under stærk Indflydelse af den ivrige Talsmand for det kollektive Pønalansvar *V. Pella*, i den seneste Tid har udstedt vigtige Straffebestemmelser overfor kollektive Enheder, saaledes Lov til Modvirkning af ulovlig Spekulation af 1923 og Mineloven af 1929. Den førstnævnte Lov paalægger Selskaber, for hvis Regning Overtrædelse af Loven er sket, Bøder fra 50.000 til 500.000 lei, uanset det Repræsentanten træffende individuelle Strafansvar. Den sidstnævnte Lov foreskriver ligeledes høje Bødestraffe baade mod vedkommende Selskab og dets Repræsentanter i Anledning af visse Overtrædelser⁴⁴⁾ ⁴⁵⁾.

§ 8.

Undtagelser beroende paa særlig Lovfortolkning.

I. Selv om det erkendes, at den gældende Strafferetslovgivning i de kontinentale Stater principielt forkaster Muligheden af et kollektivt Strafansvar, maa det antages, at Særlovgivningen kan fravige denne Hovedregel ikke blot ved udtrykkelige Undtagelser, men ogsaa forudsætningsvis. Der maa imidlertid kræves stærke Indicier, for at det med Rette kan antages, at Lovgivningen, uden positive Ud-

tillægges disse Bestemmelser nogen egentlig pønal Karakter, jfr. nedenfor § 19. — Det samme gælder det af *Basdevant*, *Revue pénitentiaire* 1920 p. 249 omtalte Reglement af Juli 1920, der hjemler Unddragelse af Understøttelse overfor Luftfartselskaber, efter Forfatterens Mening som pønal Foranstaltning. — Jfr. ogsaa de hos *Gunsburg* og *Mommaert*, *Actes du Congrès* p. 35 anførte Lovbud.

⁴⁴⁾ Jfr. om disse Love, *Radulesco*, *Actes du Congrès* p. 169 og *Pella* *ibid.* p. 583—84.

⁴⁵⁾ Fra italiensk Ret kan nævnes en Bestemmelse af 13. Marts 1904, der paalægger Forsikringsselskaber som saadanne Bøder, jfr. *Battaglini* i *Revue internationale de droit pénal* 1930 p. 351.

talelser herom, har villet fravige de almindelige Strafferetsprincipper. Teorien bør ikke, saaledes som det er sket i fransk Praksis, jfr. nedenfor, fingere en særlig Lovhjemmel for kollektivt Ansvar ved visse Overtrædelser.

I dansk Ret kan Spørgsmaalet om en forudsætningsvis Anerkendelse af det kollektive Strafansvar først og fremmest rejses med Hensyn til Loven om Værn for Erhvervs- og Arbejdskraften af 1929; dernæst ogsaa med Hensyn til Loven om Prisaftaler af 1931, endvidere skal der nedenfor gøres nogle Bemærkninger om Næringsloven af 1931.

A. *Lov Nr. 70 af 27. Marts 1929 om Værn for Erhvervs- og Arbejdskraften* indeholder i § 3 følgende Straffebestemmelse: »Enhver Art af økonomisk eller personlig Forfølgelse — derunder Boycotning—, som tilsigter paa uberettiget Maa- de at begrænse den enkeltes frie Adgang til Erhverv eller Arbejde eller hans (hendes) Ret til at være Medlem af eller staa udenfor en Organisation, er ulovlig og paadrager for- uden Erstatning for den Skade, nævnte Forfølgelse har tilføjet vedkommende, Bøder af indtil 100.000 Kr. eller simpelt Fængsel. Sagerne er Genstand for saavel offentlig som privat Paatale«. Hvad der rejser Spørgsmaalet om et Kollektivtansvar i Forbindelse med denne Paragraf, er navnlig Bødesatsens Højde¹⁾ sammenholdt med Bødebe- stemmelsens Formulering og Lovbestemmelsens Formaal, saaledes som det belyses af Lovens Motiver, af Rigsdags- forhandlingerne og de af Rigsdagens Udvalg afgivne Be- tænknninger.

Bødesatsen er i sig selv ekstraordinært høj. Da Lovfor- slaget første Gang fremsattes (17. Marts 1925), var det almindelige Bødemaksimum ifølge Straffeloven af 1866 4000 Kroner. Ganske vist var man kommet ind paa ved enkelte Love at fastsætte højere Maksima, men i Regelen

¹⁾ Jfr. *Knud Illum* i U. f. R. 1931 B. p. 2.

kun hvor det drejede sig om at skabe Prævention mod Overtrædelser, der kunde give Gerningsmanden betydelige Indtægter²⁾. I den anden Straffelovskommission, der i 1923 havde afgivet Betænkning, var Flertallet for Indførelse af et Dagsbodssystem, der tilsigtede at sætte Bøden »i nært Forhold til den paagældendes Indkomst«³⁾, og hvis Maksimum udgjordes af 90 Dagsbøder; Mindretallet, der gik imod dette System, og hvis Forslag senere lagdes til Grund for Straffeloven af 1930, foreslog ganske vist overhovedet at stryge Bødestraffens Maksimum, men at man ikke derved havde tænkt sig, at der i Almindelighed skulde kunne blive Tale om Bøder indtil 100.000 Kr., fremgaar bl. a. af Mindretallets Motiver (Sp. 147), hvor det hedder, at Maksimum, for at Rammen kunde blive tilstrækkelig rummelig, under alle Omstændigheder maatte sættes til »en meget betydelig Højde: 10.000 à 20.000 Kr.«

Den ekstraordinært høje Bødesats kan ikke forklares ved, at det drejede sig om at skabe Prævention mod Opnaaelse af en betydelig økonomisk Fordel ved Lovens Overtrædelse, saaledes at Udsigten til denne Fordel skulde neutraliseres gennem det mindst lige saa store økonomiske Bødeoffer. De Boycotforfølgninger, som Straffebestemmelsen i § 3 først og fremmest rammer, vil normalt ikke give den eller de skyldige nogen direkte økonomisk Fordel, eller overhovedet være foretaget af »Vindesyg«, jfr. Strfl. 1930 § 50. De vil ofte være baaret af et Hævnformaal, der vel tilføjer Skade, men ikke forøger Overtræderens Formue, snarere medfører Omkostninger, eller af et organisatorisk politisk Formaal, ved hvis Gennemførelse der ikke tilføjes den enkelte nogen (væsentlig) direkte Berigelse; og hvis vi ser paa de individuelle Overtrædere, der kan komme i Betragtning

²⁾ Jfr. Betænkning afgiven af Straffelovskommissionen af 9. November 1917, Motiver Sp. 135.

³⁾ I. c. Sp. 131.

som skyldige, vil heller ikke det almindeligt anerkendte Princip om Bødestraffens Udmaaling i Forhold til den skyldiges økonomiske Forhold (Straffelov 1866 § 59, Straffelov 1930 § 51 («særligt Hensyn til den skyldiges Betalings-evne»)) kunne forliges med den omtalte Bødesats, hvis denne skal have nogen praktisk Betydning, thi de individuelle Overtrædere, paa hvem Bestemmelsen kan faa praktisk Anvendelse er fortrinsvis Arbejdere, navnlig underordnede og overordnede Ledere af Fagbevægelsen, der ikke personligt kan antages at være ekstraordinært vel-situerede.

Allerede disse Betragtninger fører ind paa den Tanke, at Bødesatsen maa være udformet med Henblik paa mere kapitalstærke Strafsubjekter end de individuelle Arbejdere, Arbejdsgivere, Haandværksmestre o. l., der efter det strafferetlige Individualprincip vil kunne rammes af Bestemmelsen. Og denne Tanke, der til en vis Grad bestyrkes af Formuleringen: »Enhver Art af Forfølgelse . . . paadrager Straf«, der undgaar at nævne Strafsubjektet, bliver til Visshed, naar man gennemgaar Lovens Motiver og dens Forhistorie. Lovforslaget om Værn for Erhvervs- og Arbejdsmfriheden er som nævnt første Gang fremsat i Marts 1925⁴⁾. Det fremsattes da som privat Forslag af Venstrepartiet og var ikke ledsaget af egentlige Motiver. Forslagets Ordlyd var noget afvigende fra den, der blev Lovens endelige, men de Ord, der her er af Interesse, er uforandret gaaet igennem fra det første Forslag til den endelige Vedtagelse, bortset fra at Straffen oprindelig var fastsat som »simpelt Fængsel eller, under formildende Omstændigheder, Bøder indtil 100.000 Kr.«, medens dette ifølge et ikke nærmere begrundet Ændringsforslag i 1928 ændredes til »Bøder af indtil 100.000 Kr. eller simpelt Fængsel«⁵⁾. I Rigsdags-

⁴⁾ Rigsdagstidende 1924—25, Folketingets Forhandlinger Sp. 6080 ff.

⁵⁾ Jfr. Betænkning over Forslag til Lov om Værn for Erhvervs- og Ar-

samlingen 1924-25 naaede Forslaget kun at blive forelagt; det fremsattes derefter paany som privat Forslag og i samme Form i Begyndelsen af næste Rigsdagssamling (8. Oktober 1925) og naaede at komme til 1. Behandling, hvor dog ingen begærede Ordet. I Rigsdagssamlingen 1926-27 fremsattes Forslaget paa ny uforandret, men denne Gang som Regeringsforslag, idet Venstre i Mellemtiden havde dannet Regering, og nu ledsaget af egentlige Motiver. Det havde derefter en lang og trang Gang gennem denne og de to følgende Rigsdagssamlinger, med gentagne Henvisninger til Udvalg og langstrakte Rigsdagsdebatter af udpræget politisk Karakter, der kun giver faa Fortolkningsbidrag af nogen Betydning.

Ved Forslagets oprindelige Fremsættelse var det som sagt ikke ledsaget af Motiver. Men Ordføreren for Forslagsstillerne fremhævede de Maal, det forfulgte: det gjaldt om at værne om den frie Konkurrence; denne truedes af de mere og mere om sig gribende Organisationer, og der opstod saadanne Spørgsmaal som »Skal Organisationerne kunne sætte sig Maal, som det er strafbart for den enkelte at forfølge? Skal Organisationerne for at naa saadanne Maal kunne anvende Midler, som Enkeltpersoner ved Straffebestemmelser er afskaaret fra at søge anvendt?« (l. c. Sp. 6083). Lovgivningen maatte nu gennem denne Lov vende sig imod »Bestræbelserne for gennem . . . Monopoli-

bejdsfriheden. Afgiven af Folketingets Udvalg den 12. Dec. 1928. Rigsdagstidende 1928—29, Tillæg B. Sp. 463 ff.

Den oprindelige Ordlyd af § 3 var følgende: »Enhver Art af økonomisk eller personlig Forfølgelse af den enkelte i Pris- og Produktions- og lignende Forhold — derunder Boycotning —, der har til Formaal at begrænse den enkeltes Erhvervs- eller Arbejdsfrihed, hemme den frie Konkurrence og direkte eller indirekte at hidføre Monopolet indenfor det paagældende Erhverv, er ulovlig og paadrager, foruden Erstatning for den Skade, nævnte Forfølgelse har tilføjet vedkommende, Straf af simpelt Fængsel eller, under formildende Omstændigheder, Bøder indtil 100.000 Kr. Sagerne er Genstand for saavel offentlig som privat Paatale».

sering at hindre eller hemme Konkurrencen med det Endemaal at kunne udbytte Forbrugerne gennem en Opskrænkning af Prisen . . .» (l. c. Sp. 6084). Helt klar er Forbindelsen mellem de to opstillede Spørgsmaal og Lovens Formaal jo ikke, da det heller ikke hidtil havde været strafbart for Enkeltmand at danne Monopol i den angivne Hensigt. Men Meningen er øjensynligt den at dæmme op for Organisationernes Misbrug, hvad der ogsaa klart siges af Ordføreren ved det samme Forslags Fremsættelse i næste Rigsdagssamling: »Forslaget vender sig imod Organisationsuvæsenet«⁶⁾. Fremhævelsen af den fri Konkurrences Betydning og af Nødvendigheden af at beskytte Forbrugerne under Bibeholdelse af denne fri Konkurrence har for øvrigt sin særlige Motivering ved, at Forslaget paa en vis Maade kan siges at være stillet op fra Venstres Side som et Modstykke til det af den socialdemokratiske Regering kort forinden fremsatte Lovforslag om Priskontrol, der bekæmpedes af Venstre. Men Hovedformaalet med Lovforslaget var, at der skulde tages til Orde mod Organisationerne. Trangen hertil indenfor Venstre var i høj Grad blevet vakt og styrket gennem Kolindsund-Konflikten, der endnu ikke havde faaet sin Afslutning ved Højesteret, men som paa det Tidspunkt, da Lovforslaget blev formuleret og fremsat, tværtimod maatte synes at vise, at Enkeltmand stod ganske værgeløs overfor de store Arbejderorganisationer⁷⁾. Ganske vist skulde Loven ikke fremtræde som en Klasselov og derfor ikke være ensidigt rettet mod Arbejdernes Sammenslutninger, men at det var disses Handlemaade, der historisk gav Anledning til Lovforslagets Fremsættelse, er sikkert, og det er da ikke uberettiget, at man søger at forstaa Straffebestemmelsen i § 3 som udformet

⁶⁾ Rigsdagstidende 1925—26. Folketingets Forhandlinger Sp. 72 ff.

⁷⁾ Jfr. de frifindende Østre Landsrets Domme af 27. Februar og 27. Juni 1925 i Kolindsund-Sagerne (U. f. R. 1926 p. 643 ff.).

netop fortrinsvis med Henblik paa en Situation som i Kolindsund-Kampen, en Situation i hvilken det gjaldt om at skabe Værn mod en mægtig Organisations Overgreb. Dette bestyrkes ogsaa af Ordførerens Udtalelser specielt vedrørende § 3 ved den første Forelæggelse: »De Bøder, hvorom der i denne Forbindelse kan blive Tale, maa . . . kunne sættes højt, thi det drejer sig jo her hyppigt om meget kapitalstærke Selskaber og Fagforeninger, hvis Interesse i en Boycotnings Gennemførelse kan være saa stor, at Erstatningsansvaret ikke virker afskrækkende, men maa ledsages af et føleligt Bødeansvar. (min Fremhævelse). Man foreslaar derfor en Maksimumsbøde paa 100.000 Kr.«⁸⁾. Herefter er det klart, at man har tænkt sig, at Bødeansvaret skulde gaa ud over vedkommende Kollektivitet. Om det formelt skulde paalægges denne eller ej, har derimod næppe været overvejet.

Da Lovforslaget i Rigsdagssamlingen 1926—27 fremsættes som Regeringsforslag og forsynes med Motiver⁹⁾, siges det ligeledes — efter at det er fremhævet, at Straffebestemmelsen i § 3 ogsaa kan ramme Enkeltmand — at, »da det her kan dreje sig om meget kapitalstærke Aktieselskaber, Truster, Karteller og omfattende Arbejder- og Arbejdsgiverorganisationer, vil vor Lovgivnings sædvanlige Bødesatser ikke slaa til, hvis man effektivt vil ramme disse Magter i Nutidens Erhvervsliv (min Fremhævelse), naar de anvender Boycotning af den enkelte«. I umiddelbar Fortsættelse heraf, men mindre logisk ifølge Begrundelsen, fortsætter Motiverne med følgende Udtalelse: »Man foreslaar derfor ikke blot Erstatning for Tab forvoldt ved saadan Boycotning, men Fængsel som Straf, og kun under formildende Omstændigheder Bøder,

⁸⁾ Rigsdagstidende 1924—25, Folket. Forh. Sp. 6085—86.

⁹⁾ Rigsdagstidende 1926—27, Tillæg A, Sp. 3671—72.

idet det, hvor Talen er om en Organisation, er dennes Bestyrelse, som er ansvarlig« (min Fremhævelse).

Disse Udtalelser i Forbindelse med de foran citerede Udtalelser ved de foregaaende private Lovforslags Fremsættelse kan formentlig kun forstaas saaledes, at man har tænkt sig Bødeansvaret reelt lagt paa Organisationen, formelt paa dennes Bestyrelse, og antagelig har man ment, at det samme skulde være Tilfældet ikke blot, naar der var Tale om »Organisationer« (i Betydningen Arbejder- og Arbejdsgiversammenslutninger), men ogsaa i Forhold til de øvrige kollektive Enheder, Aktieselskaber o. s. v., der kunde falde ind under Loven. Man maa uden videre være gaaet ud fra, at det vilde blive de »kapitalstærke« Organisationer, der kom til at betale de Bøder, som paalagdes Bestyrelserne. Det er sikkert ogsaa med Henblik derpaa, at Fængselsstraf oprindeligt var foreslaaet som den principale Straf, medens Bøderne indtil de 100.000 Kr. kun kunde idømmes under formildende Omstændigheder: Fængselsstraffen var individuel og som saadan formentlig afskrækkende for Organisationens Ledere, Bøden vilde derimod blive udredet som en Art Driftsomkostning af Organisationens (formodet rummelige) Kasse. Skulde der overhovedet knyttes nogen Prævention af Betydning til et Bødeansvar, maatte dette derfor i hvert Fald sættes i Forhold til økonomiske Omstændigheder, der langt oversteg, hvad der kunde regnes med for Enkeltmand baade indenfor den ene og den anden Samfundsklasse. — Konsekvensen af saadanne Betragtninger, nemlig direkte at paalægge Enheden som saadan Bøden, har Motiverne blot ikke turdet drage. Man har tilsyneladende holdt sig paa de gode gamle Princippers Grund ved formelt at paalægge Bestyrelsen Ansvar og har, idet man i Virkeligheden identificerede Bestyrelsen og Enheden, ikke tænkt over, at det maatte blive Bestyrel-

sesmedlemmerne, man maatte hensætte til langvarig Afsoning, hvis Kæmpebøderne ikke blev betalt, et Forhold, der ikke egnede sig til at understrege, at Bødeansvaret var betinget af formildende Omstændigheder.

Den Mening, der saaledes har faaet Udtryk i Motiverne, har jo imidlertid ikke faaet Udtryk i Lovteksten, og Rigsdagsbehandlingen viser, at der har hersket megen Uklarhed med Hensyn til, hvorledes Bestemmelsen nærmere skulde forstaas paa dette Punkt (som paa saa mange andre Punkter), en Uklarhed, der trods gentagne Provokationer til Regeringen om nærmere Besked, ikke blev afhjulpen.

Allerede i den første Folketingsdebat i 1926-27 fremhæves det, at § 3 bør omredigeres; »saaledes bør det f. Eks. indføjes, at Organisationernes Bestyrelse er ansvarlige; det er ikke nok . . . at der i Bemærkningerne staar noget herom; det bør staa i selve Loven¹⁰⁾; fra anden Side gøres der opmærksom paa, at der er Organisationssammenslutninger, der ikke kan siges at have nogen egentlig Bestyrelse, f. Eks. Fællesorganisationer, der er Sammenslutninger af Organisationer, der har en Slags Fællesbestyrelse, bestaaende af samtlige Organisationers Bestyrelser, indtil 400 a 500 Personer. Og vedkommende Rigsdagsmand, der særligt har Frihedsstraffen for Øje, omend hans Bemærkninger er af samme Interesse med Hensyn til Bødestraffen, spørger med Rette: »Skal alle disse Mennesker puttes i Fængsel?¹¹⁾. Det samme Spørgsmaal dukker op i næste Rigsdagssamling, idet den socialdemokratiske Ordfører gør opmærksom paa, at det er »uklart, om man kan sætte en hel Organisations Bestyrelse i Fængsel efter denne Lov¹²⁾. Endnu i Rigsdagssamlingen 1928-29, da Loven gøres til Genstand for de hedeste Debatter og omsider vedtages,

¹⁰⁾ Rigsdagstidende 1926—27, Folket. Forh. Sp. 2041.

¹¹⁾ l. c. Sp. 2070.

¹²⁾ Rigsdagstidende 1927—28, Folket. Forh. Sp. 5942.

fremhæves Uklarheden, uden at der gives nogetsomhelst Svar paa de fremsatte Spørgsmaal. Socialdemokraternes Ordfører i Folketinget vender tilbage til sit Spørgsmaal, der jo ogsaa havde særlig Interesse for Fagforeningernes Parti, og udvider det nu til Problemet om, hvorvidt det overhovedet er Bestyrelsen, der skal hæfte: »Det er jo fuldstændig uopklaret indtil dette Øjeblik, hvorledes de (Domstolene) skal praktisere disse Straffebestemmelser, om de skal praktiseres overfor den enkelte Mand, overfor en Bestyrelse, overfor en Hovedbestyrelse, overfor en Generalforsamling«¹³⁾. Og i Landstinget udtaler Socialdemokraternes Ordfører: »Hvorledes man nu egentlig har tænkt sig, at man skulde faa fat paa disse 100.000 Kr. eller flere Hundrede Tusinde Kroner og hvem der skal betale dem, om det er Enkeltmand eller flere i Forening . . . om alt dette foreligger intet oplyst, eller om det er vedkommende Fagforening (min Fremhævelse), som maaske slet ingenting har haft med Sagen at gøre«¹⁴⁾. Fra Regeringens Side gaas der som sagt slet ikke ind paa Spørgsmaalet. Justitsministeren, der tager Ordet for at redegøre for de juridiske Forudsætninger for Lovens Forstaaelse¹⁵⁾, berører det overhovedet ikke, og Handelsministeren, der forelægger Lovforslaget i Landstinget efter dets Vedtagelse i Folketinget, refererer blot Bestemmelsen saaledes: ». . . den eller de skyldige kan straffes med Bøder paa indtil 100.000 Kr. eller med simpelt Fængsel« og begrundet derefter Loven med, at den skal »dæmme op for den haardhændede og hensynsløse Forfølgelse af den enkelte, som gennem Boycotning og andre Tvangsmidler udøves af Organisationerne . . .« (min Fremhævelse)¹⁶⁾, jfr. Ven-

¹³⁾ Rigsdagstidende 1928—29, Folket. Forh. Sp. 3180.

¹⁴⁾ Rigsdagstidende 1928—29, Landst. Forh. Sp. 1139.

¹⁵⁾ Rigsdagstidende 1928—29, Folket. Forh. Sp. 3142 ff.

¹⁶⁾ Rigsdagstidende 1928—29, Landst. Forh. Sp. 656.

stres Ordfører: »Man hører somme Tider . . . at de Bøder, her er Tale om, er alt for urimelige . . . Det kan jeg ikke erkende. Man maa jo gøre sig klart, . . . hvad det er for et Uvæsen man vil til Livs, og hvilke økonomiske Kræfter, der meget ofte vil vise sig at staa bagved de Forsøg paa Tvang, dette Lovforslag er rettet mod«, jfr. det af Ordføreren umiddelbart forinden omtalte »Organisations-tyranni«¹⁷⁾.

Det vil ses af de anførte Bemærkninger, der iøvrigt kun har en strejfvig Karakter, indskudt som de er i en politisk præget Debat, at man under selve Rigsdagsforhandlingerne har staaet uvis overfor, hvem der skulde være Lovens Strafsubjekt, trods Motivernes Udtalelse om »Bestyrelsen« som ansvarlig, og at man har været inde paa Spørgsmaalet, om Bøden kunde paalægges Kollektiviteten som saadan. Den samme Uklarhed har gjort sig gældende i Udvalgsforhandlingerne. I den udførlige Betænkning over Lovforslaget, der afgaves af Folketingets Udvalg den 15. Marts 1928¹⁸⁾, er aftrykt den Forespørgsel, som Udvalget sendte ud til en Række af de vigtigste i Landet eksisterende Organisationer og Sammenslutninger: »Finder Foreningen det paakrævet, at der lovgives saaledes (§ 3), at den Enkeltmand eller Organisation (min Fremhævelse), der ved Boycotning, Blokade og lignende overfalder og økonomisk angriber og skader anden Enkeltmand eller Organisations Erhverv, kan idømmes Erstatning for den forvoldte Skade og eventuelt tillige Fængsel eller Bøder?»¹⁹⁾. Herpaa svarer De samvirkende Fagforbund: ». . . der bør ikke af den Grund (Iværksættelse af Strejke eller Blokade, hvis Enighed ikke opnaas med Arbejdsgiverne) kunne idømmes Fagforeningerne Bøder eller disses Bestyrelser

¹⁷⁾ l. c. Sp. 660.

¹⁸⁾ Rigsdagstidende 1927—28, Tillæg B, Sp. 1713 ff.

¹⁹⁾ l. c. Sp. 1733—34.

Fængselsstraffe« (min Fremhævelse)²⁰⁾, en Udtalelse der altsaa forudsætter en Sondring mellem Strafsubjektet for Bøde- og Frihedsstraffen; ogsaa andre af de indløbne Svar synes efter Formuleringen at forudsætte, at der er Tale om et Bødeansvar, der skal paalægges Organisationens som saadan²¹⁾. — Derimod har Den faste Voldgiftsret i sin Erklæring til Udvalget ²²⁾ lagt Vægt paa Motivernes ovenfor anførte Bemærkninger, og udtaler med Rette herom, at »der savnes Regler om, under hvilke Betingelser det formueretlige og strafferetlige Ansvar kan gøres gældende mod vedkommende Organisations Bestyrelse, hvilket efter Motiverne agtes opnaaet . . .« — en Henstilling om Klarhed, der, som det fremgaar af ovenstaaende, lige saa lidt som de andre Henstillinger herom blev efterkommet. — Det skal endnu tilføjes, at den af Professor *Vinding Kruse* afgivne Betænkning over Lovforslaget²³⁾, der iøvrigt fik væsentlig Betydning for dettes endelige Udformning, ikke bringer noget Bidrag til Fortolkningen af det her behandlede Spørgsmaal. Derimod indeholder det Betænkningen vedføjede instruktive Memorandum vedrørende Organisationsfrihed i Danmark (der af Indenrigsministeriet var udarbejdet til Brug for Arbejdsbureauet i Genève) følgende almindelige Udtalelse om »Foreningers« Strafansvar ifølge dansk Ret: »Der kan ikke paalægges Foreningen som saadan et egentligt Strafansvar. Kun den Person eller de Personer, der har gjort sig skyldige i vedkommende strafbare Handling, kan straffes«²⁴⁾. — Paa de her paapegede Modsigelser synes man fra ingen Side at have været opmærksom.

²⁰⁾ I. c. Sp. 1795—96.

²¹⁾ Jfr. navnlig Betænkningens Underbilag 10 (I. c. Sp. 1769—70).

²²⁾ Betænkningens Bilag 4 (I. c. Sp. 1831—32).

²³⁾ I. c. Sp. 1825—26.

²⁴⁾ I. c. Sp. 2009—10.

Som Resultat af den foretagne Gennemgang af Rigsdagsforhandlingerne kan det siges, at Spørgsmaalet om Strafsubjektet ikke er blevet undergivet nogen egentlig Drøftelse. Motivernes kortfattede og kategorisk formede Udtalelser er ikke blevet uddybet trods de talrige Provokationer, og der er omvendt ikke taget Afstand fra de i Betænkning og Forhandlinger fremsatte Udtalelser, der forudsætter en anden Ansvarsordning.

Nu maa det vel bemærkes, at ogsaa Motivernes Ansvarsordning i Virkeligheden indeholder en meget betydelig Afvigelse fra almindelige Ansvarsprincipper, dersom den skal forstaas saaledes, at der paalægges Bestyrelsesmedlemmerne eller den samlede Bestyrelse et pønalt Garanti-ansvar, uden at de individuelle Skyldbetingelser behøver at være paavist. Om en saadan Afvigelse fra de almindelige Principper ved et saa vidtrækkende individuelt Ansvar, som det, der her vilde blive Tale om, kan statueres alene paa Basis af Motivudtalelserne er yderst tvivlsomt. For saavidt angaar Frihedsstraf tør det i hvert Fald antages med Sikkerhed, at vore Domstole ikke vil fravige det almindelige Skyldkrav. Og hvad angaar Bødestraf, turde der ikke hidtil foreligge noget Eksempel paa, at man har objektiveret denne, hvor der var Tale om velfærdsødelæggende Bødeansvar med subsidiær Adgang til Afsoning.

Paa den anden Side maa det indrømmes, at Lovens Formaal ved Fastsættelsen af den ekstraordinært høje Bødesats, i Regelen ikke vil kunne ventes opnaaet, naar Bødeansvaret gøres afhængigt af de almindelige individuelle Skyldbetingelser. For det første vil det i store Konflikter, hvori omspændende Organisationer er indblandet, være overordentlig vanskeligt, for ikke at sige umuligt at udfinde de individuelt skyldige. En lovstridig Beslutning om »Forfølgelse« i Lovens Forstand kan være fattet ved hemmelig Afstemning paa et Møde med Hundreder af

Deltagere, der i lige Grad kan opfattes som Hovedorganisationens Ledere, uden at det bagefter lader sig oplyse, hvem der har stemt for og hvem imod. Og hvor dernæst en Persons »Skyld« i strafferetlig Forstand lader sig fastslaa, vil det ofte stille sig saa, at hans individuelle Skyld i Forhold til den organisatorisk iværksatte Overtrædelse af Loven er ganske ringe, idet vedkommende saa at sige har været et Redskab for stærkere, men uhaandgribelige Kræfter. At straffe denne Enkeltmand med en Bøde paa mange Tusinde Kroner, som han maatte afsone, dersom Organisationen ikke betalte den — hvad Domstolene ikke kunde være berettigede til at stole paa, at den vilde gøre — vilde derfor i Regelen være uforeneligt med de Principper, der gælder for Straffens Udmaaling.

Naar dette tages i Betragtning, og naar det tillige betænkes, at Motiverne vel vil gøre Bestyrelsen ansvarlig, men at dette ifølge det ovenfor fremsatte maatte forstaas saaledes, at man regnede med, at den kollektive Enhed som saadan vilde komme til at bære Udgiften til Bøden, forekommer det rigtigt at antage, at Domstolene ifølge Lovens Hensigt og Formulering maa være berettigede til at paalægge Kollektiviteterne som saadanne at udrede Bøde, hvor dette skønnes hensigtsmæssigt, og det saa meget mere som det i det hele taget har været Rigsdagsflertallets Mening med § 3 i videste Omfang at overlade dens Fortolkning til Domstolene. Lovens høje Bødegrader vil i hvert Fald næppe kunne anvendes i Praxis, hvis denne Fortolkning ikke antages, og praktisk lader denne sig vel gennemføre, nu da de ved den ny Straffelov fastsatte Udpantningsregler er traadt i Kraft. Om der er Trang til et saadant Ansvar ved Siden af det individuelle, skyldbetingede Ansvar, er et andet Spørgsmaal. Det er meget muligt, at det Rigsdagsflertal, der satte Loven igennem, har skudt over Maalet med den drakoniske Bødebestemmelse. Hidtil

har der i hvert Fald ikke været Brug for altfor voldsomme Bødestraffe, og Praxis har hidtil ikke villet paalægge Kollektiviteterne som saadanne Ansvar efter Loven. Ganske vist kunde der siges at være indeholdt en Forudsætning om dettes Tilstedelighed i en *Vestre Landsretsdom i U. 1931 p. 580*, der frifandt »Dansk Kedel- og Maskinpasserforbund, Fredericia Afdeling« for en af en Lokomotivfører nedlagt Paastand om Straf i Henhold til Loven, idet Dommen støttede denne Frifindelse paa materielle Grunde uden at tage Afstand fra, at Strafpaastanden var rettet mod den kollektive Enhed som saadan, men senere Domme tager forudsætningsvis Afstand fra det kollektive Ansvar. I den i *U. 1932 p. 357* refererede Sag var Paastand om Straf alene nedlagt overfor et Andelsforetagende (»Broderup Andelsmejeri«); Vestre Landsret idømmer paa Basis heraf Formanden for Andelsmejeriet, ikke dette, Bødestraf. I Sagen *U. 1932 p. 534* var Paastanden om Straf rettet baade mod Formanden for Dansk Arbejdsmandsforbund, Svendborg Afdeling, og mod Afdelingen som saadan; Østre Landsret paalægger kun Formanden Straf (Højesteret frifinder af materielle Grunde). I ingen af de nævnte Sager giver Dommene nogen udtrykkelig Begrundelse af Enhedens Ansvarsfrihed, omend der navnlig i den første Sag, hvor Paastanden alene var rettet mod Enheden, havde været god Anledning hertil. Om dette skyldes, at man har villet holde Spørgsmaalet aabent, eller at det kollektive Ansvars Umulighed har været anset som en Selvfølge, faar staa hen. Proceduren i de paagældende Sager har øjensynligt ikke tillagt Spørgsmaalet Vægt. — I de øvrige refererede Sager²⁵⁾, der hidtil har været ført angaaende Loven af

²⁵⁾ Jfr. foruden Ugeskriftets Referater en Række Domme, der er gengivet som Bilag til Betænkning over Forslag til Lov om Ophævelse af Lov Nr. 70 af 27. Marts 1929 om Værn for Erhvervs- og Arbejdsfriheden, afgiven af Landstingets Udvalg den 26. Februar 1932.

27. Marts 1929, har Spørgsmaalet om det kollektive Strafansvar allerede af den Grund ikke faaet nogen udtrykkelig Besvarelse, at Paastand om Straf kun har været nedlagt i Relation til Enkelpersoner²⁶⁾, jfr. *U. 1930 p. 1070*, *U. 1931 p. 390*, *p. 636*, *p. 1137*, eller at Paastand kun har været nedlagt om Erstatning, jfr. *U. 1932 p. 572*. At Erstatning kan paalægges Enheden som saadan har naturligvis ikke været draget i Tvivl.

Men hermed er jo ikke sagt, at Trangen til det kollektive Ansvar ikke kan dukke op, og Domstolene har da formentlig ikke ved den foreliggende Praksis afskaaret sig fra at anerkende dette. Da Loven og dens Motiver ingensomhelst Vejledning giver med Hensyn til Betingelserne for og Virkningerne af et saadant Ansvars Idømmelse, maatte Udformningen heraf være overladt til Domstolene selv, og det vilde da være naturligt at følge de Principper, der gennem Loven om den faste Voldgiftsret og Den faste Voldgiftsrets Praksis er fastslaaede for Bodsansvaret ved Overenskomstkrænkelser, saaledes at det navnlig gjordes til almindelig Betingelse for Organisationens Ansvar, at den som saadan havde gjort sig delagtig i den paagældende Overtrædelse (hvortil efter Omstændighederne Passivitet maatte være tilstrækkelig, jfr. ovenfor p. 85) og saaledes at det kollektive Ansvar ikke udelukkede, men blot supplerede det individuelle Strafansvar, jfr. iøvrigt Bemærkningerne nedenfor i Afsnittet de lege ferenda.

B. Lov om Prisaftaler af 28. April 1931 (Nr. 139) indeholder i § 5 et vigtigt strafferetligt Supplement til den nu gennemgaaede Bestemmelse i Erhvervs- og Arbejdsfrihedslovens § 3. Medens denne tog Sigte paa at ramme den (personlige og) økonomiske Forfølgelse af den enkelte, knytter

²⁶⁾ Det er derfor ukorrekt, naar Ugeskriftets Redaktion i sit Resumé af Sagerne *U. 1931 p. 390* og *p. 1137* taler om »Rederiets«, respektive »Foreningens« (Frimidelse for) Strafansvar.

Prisaftaleloven i § 5 Straf til økonomisk Magtmisbrug til Skade for Almenheden, for Forbrugerne i Almindelighed, selv om ingen Enkeltmand er blevet forulempet²⁷). Medens Prisaftalelovens Straffebestemmelse paa dette Punkt gaar videre end Frihedslovens, er den snævrere med Hensyn til Overtrædelsens Subjekt: Frihedslovens § 3 rammer enhver, der foretager den nævnte Forfølgelse, altsaa hvad enten den foretages af Enkeltmand, af økonomiske Sammenslutninger indenfor Erhvervslivet, eller af Arbejder- eller Arbejdsgiverorganisationer (omend den fortrinsvis var motiveret af Hensynet til at ramme Overgreb iværksat af sidstnævnte Grupper); Prisaftaleloven derimod rammer kun økonomiske Misbrug iværksat af visse økonomiske Sammenslutninger indenfor Erhvervslivet, nemlig af »Truster, Karteller og lignende Sammenslutninger af monopolagtig Karakter«, jfr. Lovens § 1. Nærmere bestemt er de Misbrug, § 5 vil ramme, Prisaftaler truffet af de omtalte Sammenslutninger, naar saadan Aftale, »har medført eller tilsigter aabenbart urimelig Prisdannelse« eller »søges hævdet ved utilbørlige Foranstaltninger«. I saa Fald skal Aftalen af Domstolene erklæres ugyldig, »og Bøde efter Omstændighederne kunne idømmes.«

Dersom det nu antages, at Erhvervs- og Arbejdshedsloven kan fortolkes som indeholdende en indirekte Hjemmel for et Kollektivtetsansvar, kunde maaske et saadant Ansvar ogsaa anses for hjemlet med Hensyn til Prisaftaleloven allerede paa Grund af den nære Samhørighed mellem disse to Love, jfr. en Udtalelse i Landstingsudvalgets Betænkning vedrørende Forslaget til Prisaftaleloven om, at »dette Lovforslag i sine Principper nøje følger

²⁷) Jfr. Betænkning over Forslag til Lov om Prisaftaler m. v. afgiven af Folketingets Udvalg den 20. Marts 1931 (Rigsdagstidende 1930—31, Tillæg B. Sp. 1889 ff.) p. 3. Jfr. *Vinding Kruse* i U. 1931 B. p. 285.

Principperne i Erhvervs- og Arbejdskraftloven.«²⁸⁾ En saadan Slutning synes dog for dristig. De Betragtninger, der kunde anføres for Muligheden af et Kollektivtansvar ved Loven af 1929, navnlig Henvisningen til, at Loven regnede med Idømmelse af Bøder af en Højde, der langt oversteg, hvad den individuelt skyldige kunde paaregnes at være i Stand til at udrede, samt Henvisningerne til de i Lovens Tilblivelseshistorie indeholdte Forudsætninger om Fravigelse af de sædvanlige Skyldbetingelser, kan ikke overføres paa Loven af 1931. Bødebestemmelsen gaar her blot ud paa, at »Bøde« kan idømmes, og ganske vist er Bøderammen herved uden Maksimum, saaledes at der formelt er Hjemmel til at gaa op til endnu højere Bøder end efter Loven af 1929, men der foreligger intetsomhelst, om at man har tænkt sig eksorbitant høje Bødestraffe anvendt; at Maksimum ikke angives, tilkendegiver saaledes ikke, at Bødesatsen her, som ved Loven af 1929, har en ekstraordinær Karakter, men er en simpel Konsekvens af Principet i Straffeloven af 1930 § 51 jfr. Straffelovens Ikrafttrædelseslov § 6. Ej heller indeholder Lovens Motiver eller Forhistorie lignende Forudsætninger som Loven af 1929, og der er navnlig ikke her Tale om at dæmme op for Misbrug iværksat af kapitalstærke Organisationer, hvis Enkeltmedlemmer ikke ejer økonomiske Værdier af Betydning.

Tør der saaledes intet bygges paa en Slutning fra Loven om Erhvervs- og Arbejdskraft, bliver det Spørgsmaalet, om der i selve Loven af 1931 kan findes nogen Forudsætning om Muligheden af et Kollektivtansvar. Hvad der her i højere Grad end ved Særlovgivningen i Almindelighed giver Anledning til overhovedet at tage Spørgsmaalet op, er dette, at selve Overtrædelsens Gerningsindhold kræver,

²⁸⁾ Betænkning over Forslag til Lov om Prisaftaler afgiven af Landstingets Udvalg den 24. April 1931 (Rigsdagstidende 1930—31, Tillæg B. Sp. 2981 ff.) p. 3.

at Kontrahenterne i den ulovlige Aftale eller Iværksætterne af de utilbørlige Foranstaltninger er en overindividuel Enhed, en »Trust, Kartel eller lignende Sammenslutning«²⁹⁾. For en umiddelbar Betragtning kunde det da være nærliggende at mene, at der her var særlig Grund til direkte at ramme disse Sammenslutninger.

At noget saadant har været tilsigtet af Loven, kan dog ikke antages. Ikke blot foreligger der, som nævnt, intet i Motiverne i videre og snævrere Forstand³⁰⁾, der antyder, at sligt har været paatænkt. Men heller ikke reale Betragtninger over Lovens Formaal fører til at anse Muligheden af et saadant Ansvar som væsentlig for Gennemførelse af dette Formaal. Forholdet er nemlig det, at det individuelle Skyldansvar her normalt vil gøre god Fyldest. Naar det objektive Gerningsindhold, som Lovens § 5 kræver, normalt en Aftale af et vist Indhold, er konstateret, vil dermed i Regelen ogsaa Gerningsmandsspørgsmaalet være løst paa tilfredsstillende Maade, hvis Ansvaret lægges paa de Enkeltpersoner, der har indgaaet den paagældende Aftale (evt. iværksat den utilbørlige Foranstaltning), idet disse Enkeltpersoner normalt tør antages at være vedkommende Koncerns virkelige Ledere, der er ansvarlige for dens Prispolitik. De Overtrædelser, der er Tale om ved denne Lovbestemmelse, er altsaa Overtrædelser, der normalt frem-

²⁹⁾ Hvorved dog bemærkes, at en Trust efter almindelig Begrebsbestemmelse ogsaa kan være en uden Sammenslutning dannet Enkeltvirksomhed, naar denne danner en tilsvarende prisbestemmende Indflydelse som Sammenslutningstruster, jfr. *F. Zeuthen* i Bilag 4 til den ovenfor nævnte Folketingsudvalgsbetænkning og den i den ligeledes ovenfor nævnte Landstingsudvalgsbetænkning indeholdte Redegørelse angaaende Kartel- og Trustbegreberne af *Vinding Kruse*; selv som Enkeltvirksomhed vil Trusten dog saa at sige altid være mere end Enkeltmands Virksomhed, normalt et Aktieselskab, sjældnere et Kommanditselskab eller navngivent Interessentskab, jfr. *Vinding Kruse* l. c.

³⁰⁾ Jfr. Bemærkninger til Forslag til Lov om Prisaftaler m. v. Rigsdagstidende 1930—31, Tillæg A, Sp. 5823 ff.

træder som begaaet netop af Lederne, i Modsætning til saa mange andre Overtrædelser indenfor Handels- og Industrivirksomheder, der umiddelbart fremtræder som begaaet af det underordnede Personale, eller hvis Hensførelse til Enkeltmand praktisk frembyder Vanskelighed. Naturligvis kan der ved de her omhandlede Prisaftaleforseelser forekomme Tilfælde, hvor Individualansvaret er utilfredsstillende, saaledes ved Benyttelse af Straamænd eller hvor de enkelte er afhængige af en Kapitalmagt, der ikke kan rammes gennem Individualansvaret, men dette, der vel bør iagttages, naar Spørgsmaalet drøftes de lege ferenda, kan ikke berettige til allerede de lege lata at indfortolke et Kollektivitetsansvar i Trustlovgivningen, naar dennes Formaal normalt ikke kræver et saadant.

Iøvrigt maa det bemærkes, at de i Loven af 1931 nævnte Sammenslutninger ikke uden videre kan antages at være praktisk velegnede Subjekter for Bødestraf, selv om Loven hjemlede et Kollektivitetsansvar. Karteller udgør saaledes ikke en saadan juridisk Enhed³¹⁾, at det i Regelen vilde være hensigtsmæssigt at paalægge Kartellet som saadant at udrede Bøde, idet dette navnlig vilde kunne føre til praktiske Vanskeligheder ved Bødens Inddrivelse. Om dette Spørgsmaal henvises iøvrigt til Betragtningerne nedenfor de lege ferenda.

Medens Prisaftalelovens § 5 herefter ikke kan antages at hjemle et fra de almindelige Regler afvigende Strafansvar, maa den i Lovens § 6 omtalte »Tvangsbøde« til Fremtvængelse af Oplysninger i Vægringstilfælde kunne paalægges vedkommende Enheder direkte, i Overensstemmelse med den Praxis, der iøvrigt følges med Hensyn til ikke

³¹⁾ Jfr. til Forstaaelse af Lovens Terminologi ved Anvendelsen af Udtrykkene »Truster, Karteller og lignende Sammenslutninger af monopolagtig Karakter« de ovenfor nævnte Betænkninger af *F. Zeuthen* og *Vinding Kruse*.

repressivt virkende Tvangsbøder, jfr. nedenfor § 17, Note 19. Om disse Bøder bestemmer Loven da ogsaa udtrykkeligt, at de kan inddrives ved Udpantning.

C. Af nyere Love kan endelig i denne Forbindelse nævnes *Næringsloven af 28. April 1931 (Nr. 138)*, der i § 13 for det Tilfælde, at en Forretningsvirksomhed fortsættes af vedkommende næringsdrivendes Konkurs- eller Dødsbo, bestemmer, at »det retlige Ansvar for Forretningens tilbørlige Drift paahviler saavel den antagne Bestyrelse som Boet«. Efter Sammenhængen synes denne Bestemmelse dog nærmest kun at sigte til civilretligt Ansvar. Derimod maa Regelen i Næringslovens § 95, 2. Stk. om Konfiskation af den ved forsætlig Overtrædelse af Loven indvundne Fortjeneste ogsaa kunne anvendes overfor Boet som saadant, uanset saadan Konfiskations overvejende pønale Karakter, jfr. min Afhandling om Konfiskation p. 133—34 angaaende den nærmere Begrundelse for, at res scelere quaesitae bør kunne inddrages ogsaa til Skade for Dødsboet^{31a}).

II. Medens dansk — og tysk — Praksis ikke kan siges gennem udvidende Fortolkning af foreliggende Lovbud at

^{31a}) Særlige Holdepunkter for et af Lovgiveren tilsigtet Kollektivtetsansvar kan heller ikke paavises med Hensyn til Lov Nr. 286, 18. November 1931 og senere Love om Foranstaltninger til Værn for den danske Valuta og de i Henhold hertil udstedte Bekendtgørelser, jfr. nu Lov Nr. 164, 30. Maj 1932; det høje Bødemaksimum (50.000 Kr.) forklares tilstrækkeligt gennem Nødvendigheden af meget høje Bødesatser ogsaa i Relation til Enkeltmand paa Grund af de paagældende Delikters særlige Beskaffenhed. Det samme gælder Bekendtgørelse Nr. 231, 22. September 1931 om Forbud mod Udførsel af Guld (Bøder indtil Kr. 10.000). Om Praksis uden særlig Lovhjemmel kan anvende saadanne Bødebestemmelser paa Kollektiviteter, er et andet Spørgsmaal, jfr. herom nedenfor p. 303 ff.

De i de omtalte og lignende Lovbud indeholdte Regler angaaende Konfiskation af Udbytte og hvad dertil svarer, kan utvivlsomt anvendes ogsaa paa Udbytte vundet af Enheder, selv om disses Pønalansvar ikke anerkendes, jfr. Strfl. 1930 § 77 og min Afhandling om Konfiskation p. 131—34.

have søgt Hjemmel for det iøvrigt udelukkede kollektive Ansvar afgiver fransk Praxis ikke faa Eksempler paa en meget vidtgaende Fortolkning i denne Retning, idet adskillige Domme som en Del af deres Begrundelse for saadant Ansvar henviser til, at vedkommende Lovbud ifølge sin Ordlyd omfatter ethvert Retssubjekt uden at sondre mellem fysiske og juridiske Personer. Selv Cour de cassation har i flere Tilfælde været tilbøjelig til paa denne Maade at finde den »særlige Lovhjemmel«, der skulde retfærdiggøre den juridiske Persons Pønansvar.

A. Dette gælder først og fremmest med Hensyn til Overtrædelser af Told- og andre Afgiftslove.

De vigtigste herhenhørende Tilfælde er følgende: En underordnet Funktionær i Jernbaneselskabet Paris—Lyon Méditerranée havde gennem længere Tid i Komplot med flere andre indsmuglet Tobak i Vandbeholderen paa en Lokomotivtender. Ved *Cour de cassation's Dom af 22. Marts 1907* konfiskeredes Lokomotivet, idet statueredes, at »l'art. 4 de la loi du 2 juin 1875, ainsi d'ailleurs que les autres lois en matière de douanes, ordonne la confiscation des moyens de transport d'une manière absolue; . . . elle affecte la chose elle-même, abstraction faite du propriétaire.« (Sirey 1907. 1. 473)³²).

Et Selskab, la Société des établissements Lieutard, der havde gjort sig skyldig i ulovlig Fremstilling og Salg af Absint, idømtes ved *Cour de cassation's Dom af 7. Marts 1918* bl. a. fiskal Bødestraf i Henhold til art. 35 i decret af 1. germinal Aar 13, der bestemmer, at »les propriétaires de tous objets compris au tarif sont responsables du fait de leurs facteurs, agents ou domestiques, en ce qui concerne les droits, confiscations, amendes et dépens«. Dommen

³²) Jfr. *Matter*, Actes du Congrès p. 634.

støtter sig til, at denne Artikel »a ainsi institué, à la charge des propriétaires, une responsabilité pénale, à raison du fait d' autrui, et qu'il ne distingue pas selon que le propriétaire est une personne réelle ou une société . . .« (min Fremhævelse).

Ved samme Dom dømtes Selskabet desuden efter Lov af 16. Marts 1915 art. 1, der som Straf for ulovlig Fabrikation og Salg af Absint foreskriver »fermeture de l'établissement«, uden at Loven særlig har taget Stilling til det Tilfælde, at Etablissementet ejes af en juridisk Person. Cour de cassation erklærer imidlertid, »que les infractions aux dispositions de la loi précitée sont purement matérielles; qu'elles existent par le seul fait de la perpétration de l'acte prohibé, indépendamment de l'intention . . .«, at »la fermeture de l'établissement . . . affecte l'établissement même trouvé en délit; qu'elle doit être prononcée, dès que l'existence de la contravention est constatée, quel que soit le propriétaire de l'établissement, et alors même que le propriétaire ne serait pas en cause comme pénalement ou comme civilement responsable; que conséquemment, la circonstance que la partie poursuivie est une société, être moral, ne saurait, à raison de la nature de cette peine, mettre obstacle à son application«.

Ved en Bekendtgørelse af 18. Oktober 1921 angaaende Fabrikation, Salg og Besiddelse af Alkoholika i Indokina Artikel 4 er det bestemt, at enhver »personne ou société, village ou association des villages«, der vil fabrikere visse Alkoholika, først skal indhente Toldvæsenets Tilladelse. Artikel 94 i samme Bekendtgørelse hjemler Bøde- eller Fængselsstraf overfor »quiconque, sans y avoir été autorisé, se livre, en Indochine, à la fabrication des alcool . . .« hvortil slutter sig en Præsumptionsregel om, at Besiddelse af visse Genstande tjenlige til Alkoholfremstilling i sig udgør den strafbare Lovovertrædelse. Paa Basis heraf dømte

Cour de cassation den 17. Juli 1926 en Kommune i Indokina, Cat-Thuong, til Bøde og Konfiskation, under Henvisning til at den nævnte Artikel 94 »ne fait pas de distinction entre les personnes physiques et les personnes morales (min Fremhævelse) visées par l'article 4«, og til at »l'infraction ainsi définie est purement matérielle (min Fremhævelse), quelle existe par le seul fait de la détention prohibée, par une commune non autorisée à fabriquer de l'alcool, sur un terrain lui appartenant, de substances en fermentation . . .«. Det tilføjes i Dommen, at den paagældende Bøde og Konfiskation, hvorfor Kommunen er »pénalement responsable« »doivent être considérées en l'espèce comme ayant le caractère de réparations civiles«. (Sirey 1927 1. 395.).

Med lignende Begrundelse erklæredes endelig la Société Union Approvisionnement for »pénalement responsable« for visse Afgiftsdelikter ved *Cour de cassation's Dom af 18. Februar 1927*: »Attendu que, s'il est vrai en principe, qu'à raison de la personnalité des peines, une société commerciale, être moral, ne saurait encourir une responsabilité pénale, même pécuniaire, cette règle comporte des exceptions résultant des lois spéciales: qu'il en est notamment ainsi en matière de contraventions aux lois sur les contributions indirectes; que les infractions de cette nature sont purement matérielles et que les amendes qui les sanctionnent sont moins une peine que la réparation du préjudice causé a l'État; — Attendu, en outre, que, l'art. 35 du décret du 1er germinal an 13 . . . a institué à la charge des propriétaires une responsabilité pénale à raison du fait d'autrui, et qu'il ne distingue pas selon que le propriétaire est une personne réelle ou une société . . .«

B. Udenfor Afgiftsdelikterne har *Cour de cassation* ogsaa i enkelte andre Tilfælde med lignende Begrundelse statueret Bødestraf overfor kollektive Enheder, saa-

ledes ved en Dom af 4. November 1898 (Sirey 1901. 1. 57), der ikender et Rederiselskab, la Société Saint-Martin, Legasse, Neveu et Cie., Bødestraf for »débarquement non autorisé« under Henvisning til, at den i décret af 18. Marts 1852 Artikel 11 jfr. Artikel 5 foreskrevne Bødestraf skal fældes solidarisk »tant contre l'armateur que contre le capitaine, maître ou patron«, og at denne Tekst ikke sonder mellem Tilfælde »où l'armateur est une personne réelle, et le cas où c'est une société, et qu'il y a d'autant moins lieu de faire cette distinction, que l'article 5 punit le fait matériel indépendamment de toute intention.«

§ 9.

Undtagelser baseret paa Forholdets Natur.

I. De nu gennemgaaede Domme søger formelt deres Støtte (i hvert Fald delvis) i den særlige Ordlyd af et specielt Lovbud, omend det navnlig for de sidstnævnte franske Dommes Vedkommende er klart, at den paagældende Lovfortolkning er ganske uden Realværdi. Materielt hører disse Domme derfor hjemme i samme Gruppe af Tilfælde som dem, der nu skal omtales, nemlig Tilfælde, hvor den kollektive Enheds Pønalansvar end ikke formelt begrundes ved Særbestemmelse i Lovgivningen, men alene ved Forholdets Natur.

A. Fra dansk Praksis skal her nævnes, at vore Domstole i adskillige Tilfælde har statueret, at kollektive Enheder kan idømmes Procesbøder, jfr. saaledes *H. D. i U. 1899 p. 343* (Forsikringsaktieselskabet »Tre Kroner« idømt Mulkt for unødigt Trætte), *H. St. D. i U. 1914 p. 836* (Danske Grundejeres Brandforsikring ligesaa), *H. D. i U. 1914 p. 938* (A/S Idun ligesaa i Anledning af Udeblivelse), *H. D. i H. R. T. 1919 p. 79* (lignende Afgørelse), jfr. *H. D. i H. R. T.*

1916 p. 590 om tilsvarende Afgørelse med Hensyn til appellerende Handelsfirma; cfr. dog herved *H. D. i U. 1923 p. 810*, der paalagde Aktieselskabet Nordisk Stormforsikrings Direktør Bøde for urimelig Anke¹). De respektive Domme indeholder i den her omhandlede Henseende ingen Begrundelse.

Endvidere har danske Domstole ikendt kollektive Enheder Toldbøder, jfr. *H. St. D. i U. 1910 p. 331* (A/S Meyer & Henkel idømt Mulkt i Henhold til Forordning af 1. Februar 1797 § 175 m. fl. Lovbud; hverken Proceduren eller Dommen ses at fremhæve Indstævntes Karakter af Aktieselskab som særligt Moment); *S. H. D. i U. 1930 p. 579* (Firmaet C. Herschend & Co. dømt for Overtrædelse af Toldlov Nr. 108, 29. Marts 1924 § 8, uden at vedkommendes Karakter af Firma ses at være kommet i Betragtning hverken fra Tolddepartementets eller Rettens Side).

Det er endvidere fast Praksis i Departementet for Told- og Forbrugsafgifter, at Told- og Afgiftsbøder paalægges Aktieselskaber²). Medens man fra gammel Tid har paalagt Aktieselskaberne som saadanne Toldbøder, uden at Enkeltpersoner har været nævnt ved Siden af Selskabet som Strafsubjekt, er man i de senere Aar, da Antallet af Bødesager og Bødernes Højde er steget stærkt, kommet ind paa at formulere Kendelsen saaledes, at Bøden paalægges vedkommende Aktieselskab »ved dets Direktør«. Herved har man dog ikke tænkt sig at opgive Selskabet som an-

¹) Jfr. ogsaa den redaktionelle Note i U. f. R. 1919 p. 640 med Henvisning til Justitsministeriets Skrivelse Nr. 162, 6. Juni 1916, hvori udtales, at der efter Justitsministeriets Formening ikke kan udfærdiges Afsoningsordre, naar en Bøde, der er paalagt et Aktieselskab, ikke betales. Redaktionen af Ugeskriftet formener, at den Vanskelighed ved Bødestraffens Eksekution, der saaledes har vist sig, vil føre til, at end ikke processuelle Bøder fremtidig paalægges Aktieselskaber som saadanne. Den omtalte Vanskelighed bortfalder imidlertid, naar Bøden gøres inddrivelig, jfr. nedenfor i § 20.

²) Jfr. Poul Andersen, Forvaltningsret I p. 31.

svarligt for Bøden, men man har ønsket, for større Effektivitets Skyld, tillige at kunne holde sig til Direktøren personligt, navnlig for eventuelt at kunne iværksætte Afsoning. Dette sidste har dog atter maattet opgives, da Justitsministeriet har modsat sig, at der skrides til Afsoning paa Basis af Kendelser som de nævnte. Men Formen »Aktieselskabet ved dets Direktør« er dog blevet bevaret, og Departementet anser sig for beføjet til paa Basis af en saadan Kendelse at iværksætte Udpantning saavel overfor Selskabet som overfor Direktøren personlig. — Med Hensyn til Forbrugsafgifter er det ligeledes Praksis, at Bøden paalægges Selskabet ved dets Direktør; muligvis er i enkelte Tilfælde anvendt Formen Selskabet ved dets Bestyrelse, men som Regel følges samme Praksis i de to Kontorer indenfor Departementet, der har at gøre med henholdsvis Told- og Afgiftsovertrædelserne³⁾.

Vor fiskale Strafferet iøvrigt fastholder derimod principielt Individualitetsprincippet, jfr. med Hensyn til Skattebøder Statsskatteloven (Nr. 149, 10. April 1922) § 41, 3. Stk., hvorefter Bødeansvaret paahviler den eller dem, der paa vedkommende Selskabs eller Forenings Vegne har underskrevet Selvangivelsen, og med Hensyn til Stempelbøder Stempelovens § 37, 3. Stk., der gør Bestyrelsesmedlemmerne ansvarlige for Bødernes Betaling, naar Modtageren af et stempelpligtigt Dokument er et Selskab; med Hensyn til Stempelovertrædelser i Almindelighed følger Skattedepartementet⁴⁾ iøvrigt den Praksis overfor Selskaber at paalægge et enkelt Medlem af Bestyrelsen, i Regelen dennes Formand, Bødeansvaret, uden Hensyn-tagen til Spørgsmaalet om individuel Skyld⁵⁾ (cfr. derimod

³⁾ Departementets Kendelser foreligger ikke trykt eller alment tilgængelige; ovenstaaende Fremstilling hviler paa Oplysninger, der velvilligst er overladt mig af Departementet.

⁴⁾ Efter hvad Departementet velvilligst har meddelt mig.

⁵⁾ Det maa forøvrigt bemærkes, at et Selskabsansvar for Stempelbøder

de i Stempellovens §§ 38—40 omhandlede Bøder, der ifølge § 42 kun paalægges de efter Straffelovgivningens almindelige Regler ansvarlige Enkelpersoner).

Som Tilfælde hvor Praxis har anerkendt Kollektivtetsansvaret maa fremdeles nævnes *V. O. D. i U. 1906 p. 161* (Singer & Co. Symaskineaktieselskab var sat under Tiltale for Overtrædelse af Fr. 1. Juni 1832 (ulovlig Bogføring) »ved dets Direktør N. N.« Underretsdommen frifandt, fordi Loven ikke ansaas for overtraadt, men gaar øjensynligt ud fra, at Straf i modsat Fald vilde kunne paalægges Selskabet som saadant. At Retten opfatter Tiltalen som vendt mod selve Selskabet, uanset dens noget uklare Formulering (»Aktieselskabet ved N. N.«), fremgaar klart af Dommens Præmisser, jfr. Udtrykkene »det tiltalte Firma«, »det Forhold, som under nærværende Sag er lagt de Tiltalte til Last«, hvilken sidste — iøvrigt mindre heldige Flertalsform — jo i hvert Fald ikke kan være anvendt til Betegnelse af Selskabets Direktør.

I flere andre Tilfælde, hvor Tiltale eller privat Strafpaastand har været rettet mod et Selskab »ved« visse Personer, navnlig Bestyrelsen, har Praxis derimod paalagt disse Personer, og ikke Selskabet som saadant, Bødestraf, jfr. saaledes *H. D. i U. 1884 p. 1129* (jfr. ovenfor p. 56) (»uden at den Maade, hvorpaa Sagen er bleven anlagt ved Politiretten, herfor vil kunne være til Hinder«) og *H. St. D. i U. 1908 p. 298*. I denne Sag havde V. Pios Boghandel indstævnet A/S Gyldendalske Boghandel - Nordisk Forlag »ved dets Bestyrelse, I. F. D. Hegel m. fl.« til Straf, Konfiskation og Erstatning i Anledning af begaaet Eftertryk. Dommerne var enige om, at Straf ikke kunde paalægges »selve det indstævnte Aktieselskab«, jfr. ovenfor p. 57; der-

har haft mindre praktisk Værdi end for Told- og Afgiftsbøder, da Stempelbøde i Modsætning til disse ikke hidtil har kunnet inddrives ved Udpantning, men kun ved Afsoning, jfr. Stempellovens § 44 in fine.

imod antog de Voterendes Majoritet, at der paa Basis af Stævningen mod Selskabet ved dets Bestyrelse kunde paalægges Bestyrelsesmedlemmerne Bøde for den skete Overtrædelse af Forfatterloven, cfr. herimod den til Dommen afgivne Dissens, der med Rette lægger Vægt paa, at Forligsklage og Stævning overhovedet ikke var rettet mod Bestyrelsesmedlemmerne personligt, at Citanterne alene havde begæret Bødestraf anvendt mod selve det indstævnte Forlag, og at Bestyrelsesmedlemmerne ikke havde faaet nogen Anledning til at protestere mod, at Bødeansvaret paalagdes dem personligt; jfr. fremdeles den i *U. 1925 p. 540* meddelte Sag, hvor en Byggeforening ved dens Formand tiltaltes for Overtrædelse af Bygningslovgivningen, og hvor Underretten dømte Formanden paa Basis af denne Tiltale, jfr. *V. L. D. i U. 1932 p. 357*, der paa Basis af en Straffaastand mod et Andelsmejeri som saadant, dømte dettes Formand (for Overtrædelse af Loven af 27. Marts 1929). — Disse Domme kan saaledes ikke anføres som Eksempler paa, at Praxis har akcepteret et kollektivt Pønalansvar, men hører hjemme i den nedenfor p. 152 ff. omtalte Kreds af Tilfælde, hvor et objektiveret Ansvar paalægges den kollektive Enheds Ledere. Dog kan det bemærkes, at Dommen i *U. 1908 p. 298* forsaavidt nærmer sig et kollektivt Ansvar, som den paalægger Bestyrelsesmedlemmerne in solidum Bødestraffen og derved naar et lignende Resultat som visse ældre Domme, jfr. *Juridisk Ugeskrift 1871 p. 321* og *H. R. T. 1874 p. 39*, der paalægger Bestyrelsen som saadan, altsaa som kollektiv Enhed, Bødestraf. Af Hensyn til disse Dommes nære Tilknytning til det objektiverede individuelle Lederansvar, vil det dog formentlig være rigtigst at behandle dem i Forbindelse hermed, jfr. nedenfor p. 157 ff. Ej heller kan den omtalte Dom i *U. 1908 p. 298* anføres som Eksempel paa det kollektive Pønalansvar, fordi den dømte Selskabet som saadant til

under en daglig Mulkt at udlevere de ulovligt trykte Skrifter til Konfiskation⁶⁾).

Derimod foreligger der en senere Dom, der ikke viger tilbage for at paalægge et Aktieselskab Bødestraf efter Forfatterlovens § 17 for Forfatterretskrænkelse jfr. *H. St. D. i U. 1919 p. 638*, og nogen Underkendelse af et saadant Ansvars Mulighed ligger der ikke i Højesteretsdommen i samme Sag, der vel frifinder, men af materielle Grunde og uden Afstandtagen fra, at Underinstansen har bødefældt et Aktieselskab som saadant⁷⁾.

Det kan fremdeles anføres her, at flere Domme paalægger kollektive Enheder som saadanne Tvangsbøder, jfr. f. Eks. *H. D. i U. 1918 p. 912*, *H. St. D. i U. 1908 p. 298* (cfr. *H. D. i U. 1906 p. 235*, der efter udtrykkelig Paastand herom paalægger Bestyrelsen in solidum Tvangsbøde⁸⁾).

B. I dansk Teori har endvidere Ørsted de lege lata opstillet den almindelige Sætning, at »i alle de Tilfælde, hvor en befuldmægtiget Persons Handlinger kunde virke Strafskyld for Mandanten, maa og en Corporation af ethvert Slags lide under de Forbrydelser som begaaes af dem, der ere bemyndigede til at handle paa sammes Vegne⁹⁾. Medens Bornemann¹⁰⁾ endog opfatter dette som en »Selvfølge«, tager Goos¹¹⁾ udtrykkelig Afstand fra Opstillingen af en saadan Regel: »Det er ikke givet, men maa særlig godtgøres, at den Afvigelse fra det normale, som kan paapeges i hine Tilfælde, strækker sig saa vidt, at Konsekvensen ogsaa vil kræve Straf for juridiske Personer«, hvilket Goos kun vil anerkende er Tilfældet, hvor det »klart

⁶⁾ Jfr. om denne Konfiskations Karakter min Afhandling om Konfiskation p. 261—62, og om Tvangsbødens Karakter nedenfor § 17, Note 19.

⁷⁾ Jfr. *Poul Andersen*, Forvaltningsret I p. 31 Note 38.

⁸⁾ Om Tvangsbødens retlige Karakter jfr. nedenfor i § 17, Note 19.

⁹⁾ Saaledes Ørsted, Arkiv for Retsvidenskaben 3. Del p. 98 ff.

¹⁰⁾ Samlede Skrifter III p. 159.

¹¹⁾ Om Forbrydelsen p. 270 ff.

fremgaar, at Lovgiveren ordner det paagjældende Ansvar efter ganske andre Hensyn end de strafferetlige Principper og i Virkeligheden som en civil Retsfølge, der kun fører Navn af Straf . . .«. Som saadanne Tilfælde nævner Goos dels Lovbud, hvor Straffen er Konfiskation, dels erkendes det, at der ogsaa kan forekomme Eksempler paa, at Bødestraffen »for en tredie Mands Forseelser er anordnet paa en saadan ekceptionel Maade, at ogsaa en juridisk Person konsekvent maatte kunne tiltales til at lide denne Straf . . .«, omend saadant anses for at være uden praktisk Betydning paa Grund af den hidtil gældende Regel om, at Straffebøder ikke inddrives, dels endelig nævner Goos Tilfælde, hvor Straffen iflg. positiv Ret bestaar i den juridiske Persons Opløsning. — Udover de her nævnte Tilfælde antager *Scheel*¹²⁾, at hvor »Forbrydelse af Gods eller Bøder finde Sted i Contractforhold paa Grund af visse Krænkelser mod Medcontrahenten«, maa dette ogsaa gælde om juridiske Personer, paa Grund af saadan Strafs »nøie Forbindelse med de civilretlige Virkninger af Contract«; endvidere antager *Scheel*, at juridiske Personer ikke blot kan idømmes løbende Tvangsbøder^{12a)}, men ogsaa »Straffebøder, naar der er paalagt dem en særlig Forpligtelse, som de ikke efterkomme og hvis Opfyldelse ikke tilstrækkeligen kan sikkert ved Tvangsbøder«; endvidere naar de er Ejere af Gods og »ikke efterleve de Ejeren under Straf paalagte Forpligtelser . . . eller begaae visse andre Forseelser med Hensyn til saadan Gods«; endelig antages de juridiske Personer for strafansvarlige med Hensyn til Stempelovertrædelser og Rettergangsforseelser. Det fælles Synspunkt for alle disse Tilfælde skulde være, at Bøderne her er

¹²⁾ Personretten, 2. Udgave p. 754 f.

^{12a)} Jfr. saaledes ogsaa *Goos* l. c. p. 274, Indledning p. 81, *Aagesen* Indledning til den danske Formueret p. 208.

»Tvangsmidler til at bevirke Opfyldelsen af en civilretlig Forpligtelse«, cfr. mod hele denne Udvikling *Goos* l. c. p. 273 ff., *Aagesen*, Indledning til den danske Formueret p. 209—11.

Medens ialt Fald den hidtil foreliggende Praksis ikke afgiver Holdepunkter for, at *Ørsteds* og *Bornemanns* endsige *Scheels* generaliserende Regler er antaget i positiv Ret¹³), og medens det om Scheels teoretiske Konstruktion af det omtalte Ansvar yderligere maa siges, at den sikkert ikke er træffende, jfr. nærmere nedenfor i § 17, maa det dog fremhæves, at de nævnte Forfattere og navnlig Scheel netop peger paa Tilfælde, hvor man i fremmed, særlig engelsk, Praksis har ment at kunne statuere et kollektivt Pønalansvar, og hvor der da ogsaa gør sig en Række særlige Momenter gældende til Fordel for et saadant Ansvar, hvorom nærmere i det følgende.

II. Hvad angaar fransk Praksis, har — afset fra de ovenfor nævnte Tilfælde, hvor Afgørelserne alle delvis søgte Støtte i en særlig Lovfortolkning — navnlig Conseil d'État, men ogsaa de ordinære Underinstanser, i en Række Tilfælde statueret Bødestraf for kollektive Enheder uden Henvisning til særlige Lovbestemmelser.

Saaledes maa det betragtes som fast Praksis ved Conseil d'État¹⁴) — i Modsætning til den af Cour de cassation fulgte Praksis — at der paalægges kollektive Enheder Bødeansvar for »grande voirie«, jfr. navnlig *Conseil d'État's Dom af 21. Januar 1925* over Société des automobiles Bellanger: »... Considérant que le caractère de personne morale affectant les sociétés anonymes ne fait pas obstacle a ce que lesdites sociétés soient condamnés, pour contraventions de

¹³) Cfr. saaledes med Hensyn til Stempelovertrædelser ovenfor Note 5.

¹⁴) Jfr. om Conseil d'État's herhenhørende Praksis *Garçon* ad art. 5, No. 97 ff., *Géminel* p. 102, *Hauriou* i Sirey 1897. 3. 113; *Mestre* p. 303, *Michoud* p. 252.

grande voirie, aux sanctions pénales prévues en la matière . . . » (D. P. 1925. 3. 39 og den der anførte Note).

Som mere specielle Afgørelser kan anføres: En Kommune havde under Krigen i 1870 ladet fælde en Del Træer efter Ordre fra det tyske Militær og tiltaltes i den Anledning for at have begaaet et délit forestier. Ved Dom af *Cour d'Appel i Amiens* frifandtes Kommunen vel under Hensyn til den foreliggende force majeure, men Dommen anerkendte principielt dens Pønalansvar, idet udtales, »qu'une réunion d'individus, agissant collectivement, peut commettre un délit et être par conséquent passible d'une peine en réparation de ce délit«. (Sirey 1873. 2. 73)¹⁵). Disse vidtgaaende Præmisser er dog ganske i Strid med Praksis i Almindelighed.

Fra den seneste Tid nemlig 31. August 1926 foreligger en Dom af *Tribunal de Commerce de la Seine*, der — ligeledes i Strid med Praksis i Almindelighed — idømmer et Selskab Bødestraf for Overtrædelse af Lov af 24. Juli 1867 art. 64 (Ikke-Angivelse af Selskabets Karakter af Aktieselskab og af Selskabsformuen¹⁶). Dommen giver imidlertid ingen-
somhelst Begrundelse for denne Afvigelse fra gældende Praksis.

III. Af særlig Interesse i denne Forbindelse er — som videstgaaende — engelsk-amerikansk Praksis¹⁷).

Medens den herskende Opfattelse i engelsk Teori og Praksis endnu i det 18. Aarhundrede gik imod Antagelsen af kollektive Enheders Pønalansvar¹⁸), ledsages den stor-

¹⁵) Jfr. *Géminel* p. 107.

¹⁶) D. P. 1927. 2. 112.

¹⁷) Jfr. *Stephen*, Commentaries I p. 382 f., *Archbold* p. 7 f., *Kenny* p. 63 ff., *Brice* p. 1 ff., p. 441 ff., *Harris* p. 26; *Wharton* I p. 113 ff., *May* p. 43 f., *Clark* p. 249 ff.; *Winn*, The criminal responsibility of corporations (i The Cambridge Law Journal, vol. III No. 3 (1929) p. 398 ff.); *Valeur* p. 33 ff., *Haftler* p. 40 ff., *v. Bar* p. 156 ff., *v. Lilienthal* p. 94 ff.

¹⁸) Jfr. *Kenny* p. 63—64.

industrielle Udvikling i det 19. og 20. Aarhundrede af en langsomt stigende Anerkendelse af et saadant Ansvar. Uden at være hæmmet af en almindelig Kodifikations udtrykkelige eller forudsætningsvise Forkastelse af Kollektivansvaret har den engelske Praksis — og i Overensstemmelse hermed Teorien¹⁹⁾ — lidt efter lidt lempet sig efter det praktiske Retslivs formentlige Behov, indtil i vore Dage Pønalansvar for corporations²⁰⁾ kan betragtes som gældende Ret inden-

¹⁹⁾ Jfr. Litteraturhenvisningerne ovenfor i Note 17.

²⁰⁾ Om Begrebet corporations i Modsætning til unincorporated associations jfr. *Stephen, Commentaries* I p. 374 ff. Kriteriet for, at Sammenslutningen udgør en corporation, er at den ved en særlig Akt fra Statens Side er blevet forlenet med juridisk Personlighed, medens dette ikke er Tilfældet med Hensyn til unincorporated associations, hvilket dog ikke udelukker, at Lovgivningen kan have tillagt saadanne Sammenslutninger visse Rettigheder og Pligter, hvorved disse bliver til legale Enheder uden at være juridiske Personer. Som de vigtigste corporations nævnes Banker og (incorporated) »companies»; til unincorporated associations hører bl. a. trade unions. — Indenfor corporations sondres mellem corporations aggregate, bestaaende af en Flerhed af Personer, og corporations sole, bestaaende af en enkelt Person og dennes Successorer (f. Eks. Kongen).

Bestemmelsen i the Interpretation Act angaar kun corporations (og har i Relation til disse naturligvis kun praktisk Interesse med Hensyn til corporations aggregate); andre associations kan som Hovedregel heller ikke i engelsk Ret forfølges og straffes som saadanne. Dette gælder principielt ogsaa med Hensyn til trade unions. Kriminelt Ansvar for Boycotting, udøvet gennem trade unions kan saaledes kun paalægges de efter almindelige Skyldregler ansvarlige Enkeltpersoner, jfr. the Conspiracy and Protection of property Act, 1875 (38 & 39 Vict. c. 86) s. 7, jfr. *Vinding Kruse, Arbejdets og Kapitalens Organisationer* p. 185 ff. (Ved Arbejds-overenskomstkrænkelser opstaar Spørgsmaalet ikke, da disse ikke efter engelsk Ret medfører pønale Sanktioner, jfr. ovenfor § 17, Note 13).

For Ikke-Opfyldelse af visse særlige Forpligtelser paalægger dog the Trade Union Act, 1871 (34 & 35 Vict. c. 31) indregistrerede trade unions Bøder, dels Tvangsbøder, jfr. s. 15., dels egentlige repressive Bøder, jfr. s. 16 (angaaende Pligten til Indberetning til Registrator m. m.): »Every trade union which fails to comply with or acts in contravention of this section, and also every officer of the trade union so failing, shall each be liable to a penalty not exceeding five pounds for each offence; jfr. herved ogsaa the Trade Union Act Amendment Act, 1876 (39 & 40 Vict. c. 22) s. 15, og Trade Disputes and Trade Unions Act, 1927 (17 & 18

for visse, dog forholdsvis snævre, Grænser. Støtte i Lovgivningen har denne Evolution navnlig faaet ved den ovenfor omtalte Interpretation Act of 1889 og ved the

Geo. 5, c. 22) s. 4, der til en vis Grad udvider Bestemmelsen i Trade Union Act, 1871, s. 16, til at angaa uregistrerede trade unions.

En mere almindelig Adgang til at sagsøge en indregistreret trade union i dens indregistrerede Navn, til Trods for at den ikke udgør nogen corporation, antoges endvidere ved den meget omtalte Dom i Sagen *The Taff Vale Railway Company and The Amalgamated Society of Railway Servants* («Taff Vale Case»). Ved Dommen, der er aftrykt i Ugeskrift for Retsvæsen 1902 p. 418 ff., som Bilag til A. L. Hindenburgs Artikel om juridiske Personers Ansvar til Straf og Erstatning, stadfæstede House of Lords (i 1901) en af Dommer Farwell afsagt Kendelse, hvorefter der, paa Basis af et Søgemaal mod en Fagforening som saadan, nedlagdes Forbud overfor denne mod Foretagelsen af en Række ulovlige Boycothandlinger til Skade for Jernbaneselskabet, jfr. *Vinding Kruse*, Arbejdets og Kapitalens Organisationer p. 215. Direkte angaar Dommen ikke kriminelt Ansvar, men kun Spørgsmaalet om Forbud, og de i de forskellige Vota indeholdte Udtalelser for, at Fagforeningerne som saadanne bør hefte med deres økonomiske Midler for den Skade, de forvolder, sigter snarere til civilt end til kriminelt Ansvar. Men naar trade unions først sidestilles med corporations i Henseende til at kunne være Genstand for civilt Søgmaal og Forbud, er dermed ogsaa Muligheden for Strafforfølgning mod trade unions lige som mod corporations aabnet.

The Taff Vale Case efterfulgtes imidlertid af en Lov, the Trade Disputes Act, 1906, der udtrykkelig afskar Muligheden for selvstændig Forfølgning mod trade unions, jfr. om denne Lov og dens Forhistorie Udviklingen hos *Vinding Kruse* l. c. p. 214 ff. Denne Uansvarlighedsbestemmelse er nu atter blevet modificeret ved den ovenfor omtalte Trade Disputes and Trade Union Act, 1927, jfr. navnlig s. 1 § 4, der ophæver Uansvarligheden, forsaavidt angaar ulovlig Strejke og Lockout, jfr. *Valeur* p. 57, og dermed atter direkte aabner Adgang til at paalægge Enheden civilt Ansvar og indirekte skaber Mulighed for, at Praksis kan supplere dette Ansvar med et pønalt.

Med Hensyn til de amerikanske labour unions, der ligesom de engelske trade unions er unincorporated, fremhæves U. S. A.'s Højesterets Dom af 5. Juni 1922 i Sagen *The United Mine Workers and the Coronado Coal Company* («Coronado Case»), der statuerede, at »non incorporated« labor unions kan være ansvarlige efter Trustloven af 2. Juli 1890 til Udredelse af »tredobbelt Skadeserstatning«, altsaa i Virkeligheden kan være underkastet et delvis pønalt Bodsansvar. Dommen refereres og kommenteres af *Ed. Lambert* i *Dalloz*, *Recueil périodique* 1922. 2. 153, og af *Valeur* p. 61 jfr. p. 231 ff.

Criminal Justice Act, 1925 (15 & 16 Geo. 5. c. 86) s. 33, der afhjælper de straffeprocessuelle Vanskeligheder med Hensyn til Forfølgningen af corporations. Iøvrigt har Praksis i det væsentlige selv brudt sig Vej. Netop derfor har det den største Interesse at følge denne Udvikling gennem de ledende Domsafgørelser²¹⁾).

A. Den første Breche i Dogmet om de kollektive Enheders Strafuansvarlighed skyder den engelske Praksis gennem Antagelsen af, at en »corporation« kan straffes for Ulydighed mod et retsligt Paalæg angaaende Opfyldelse af en ved statute paalagt Forpligtelse. Som ledende Dom nævnes her *The Queen v. The Birmingham and Gloucester Railway Company*, 28. Maj 1842²²⁾. Det nævnte Jernbanselskab tiltaltes for Undladelse af at opfylde en lovmæssig Forpligtelse til at opføre en Broforbindelse mellem to Ejendomme, som var blevet adskilt gennem Jernbaneanlæg. Heroverfor henviste Selskabet dels til, at et Selskab ifølge materiel engelsk Ret ikke kunde forfølges som saadant, men at Forfølgningen maatte rettes mod dets enkelte Medlemmer, dels til, at ihvertfald straffeprocessuelle Regler maatte udelukke saadan Forfølgning. I førstnævnte Henseende paaberaabte Selskabet sig et tilsyneladende stærkt Præjudikat nemlig en af Chief Justice *Holt* i 1701 afsagt Dom²³⁾, der kategorisk erklærer: »En corporation kan ikke forfølges, kun dens enkelte Medlemmer kan forfølges særskilt«. I sidstnævnte Henseende paaberaabte man sig, at en Sag af den omtalte Art ifølge Loven skulde indbringes for Domstole, for hvilke den indstævnte ikke havde Ret til at møde ved attorney, men skulde give personligt Møde;

²¹⁾ Disse findes samlet hos *Robert Valeur*, La responsabilité pénale des personnes morales dans les droits français et anglo-américains avec les principaux arrêts faisant jurisprudence en la matière, Paris 1931. Jfr. endvidere *Winn* l. c., *Archbold* p. 7—8, *Kenny* p. 64—66.

²²⁾ 3 Q. B., 223.

²³⁾ 12 Mod., 559.

da det imidlertid var givet, at en corporation ikke kunde give personligt Møde, maatte processuel Forfølgning mod den for de paagældende Domstole være umulig. — Dommen afviser begge disse Indvendinger. Chief Justice Holt's Udtalelse betegnes som alt for vidtgaaende, idet den »er i Modsigelse med en hel Række Afgørelser, der viser, at en corporation kan forfølges pønalt for Ikke-Opfyldelse af en den ved Lov paalagt Forpligtelse . . .«, saaledes for Undladelse af at reparere en Vej (Rex v. The Mayor, etc. of Liverpool (3 East, 86)) eller en Bro (Rex v. The Mayor, etc., of Stratford upon Avon (14 East, 346)). Hvad dernæst angaar det fremhævede processuelle Forhold, viser dette kun, at der kan være visse Vanskeligheder forbundet med Forfølgningen, idet det bliver nødvendigt for Anklagemyndigheden »par certiori« at indbringe Sagen for en Ret, hvor der kan procederes ved attorney. Paa samme Maade kan det Forhold, at en Korporation ikke kan underkastes Fængsling, medføre visse Vanskeligheder for Eksekutionen af en over den udtalt Straffedom, men dette kan paa ingen Maade berøre selve dens pønale Ansvarlighed. Nogen udtrykkelig real Begrundelse giver Dommen egentlig ikke. En saadan fremkommer derimod i senere Præjudikater vedrørende lignende Forhold, jfr. saaledes navnlig *Reg. v. Tyler and the International Commercial Company Ltd.*²⁴⁾ (1891), hvor Dommeren udtaler: »Direktørerne og de overordnede Funktionærer i Selskabet, der er de virkeligt ansvarlige for dettes Undladelse af at opfylde Lovens Krav, kan ikke rammes ifølge the statute. Der vilde da ikke være noget Middel til Lovens Gennemførelse overfor et ulydigt Selskab, hvis man ikke i et saadant Tilfælde kunde forfølge Selskabet pønalt«.

Med disse Domme betragtes Korporationers Pønal-

²⁴⁾ 2 Q. B., 588.

ansvar for Undladelse af lovmæssige Forpligtelser for fastlagt i engelsk Ret. En ganske tilsvarende Praksis byggede paa samme Argumentation, forekommer i U.S.A.^{24a}).

B. Men hvorledes, hvis der er Tale ikke om Undladelse (»omission«), men om positiv Handling (»commission«)?

Spørgsmaalet drøftes indgaaende i Sagen *The Queen v. The Great North of England Railway Company* (Dom af 12. Juni 1846)²⁵). Nævnte Selskab var anklaget for ulovlig at have afskaaet og spærret offentlig Vej, men gjorde gældende, at en corporation ikke kunde drages pønalt til Ansvar for en Lovovertrædelse bestaaende i »commission«. Man paa-beraabte sig den just citerede Dom, der netop havde lagt Vægt paa, at Sagen drejede sig om Ulydighed overfor en Lovforpligtelse, og føjede hertil som real Grund for Sondringen, at medens Undladelsen af Korporationsforpligtelsens Opfyldelse ikke kan tilregnes det enkelte Individ som saadant, kan man ved det positive Delikt altid forfølge den Person, der har udført Deliktet, og den eller dem, der har givet Ordre til dets Udførelse. — Dommen paaviser klart Uholdbarheden i denne Betragtning. For det første understreger den, at der overhovedet ikke lader sig opstille nogen skarp Grænse mellem de to Deliktsformer: »Hvis A har faaet Ret til at opføre en Bro med Rækværk, men opfører den uden Rækværk, bestaar Overtrædelsen da i Konstruktionen af en ubeskyttet Bro eller i Undladelse af at beskytte den?« Men selv om Sondringen altid let kunde foretages, hvorfor da opstille den? »Denne Sondring vilde være bund-ulogisk. Det er lige saa let at forfølge et Selskab eller en Person for at have opført en Barriere tværs over en offentlig Vej som for at have undladt at reparere denne, og man kan lige saa godt idømme en Bøde for Handling

^{24a}) Jfr. nedenfor under E.

²⁵) 9 Q.B., 315.

som for Undladelse²⁶⁾. At det skulde være overflødigt at kunne forfølge Korporationen, fordi man kan holde sig til de Personer, der har stemt for eller udøvet den strafbare Handling, vil Dommeren ikke anerkende. Ganske vist er der ingen Tvivl om, at en saadan Forfølgning kan ske. »Men det Offentlige kan ikke vide, hvem der har stemt for Beslutningen, og hvad angaar selve Gerningsmændene, vil disse, dersom de overhovedet lader sig identificere, ofte være Personer i ganske underordnet Stilling. At ramme dem er intet effektivt Middel til at forhindre Korporationen i at begaa Delikter«. »Det eneste Middel bestaar i pønål Forfølgning overfor den, der virkelig har begaaet Deliktet, det vil sige Korporationen, handlende gennem sin Majoritet . . .« I U. S. A. fastslaas et tilsvarende Resultat, jfr. navnlig en Dom af 1852, *Commonwealth v. Proprietors of New Bedford Bridge*²⁷⁾.

C. Hermed er principielt det korporative Pønålsansvar anerkendt ogsaa forsaavidt angaar positive Handlinger. Men i hvilket Omfang? Dommen af 1846 er ingenlunde Udtryk for en generel Anerkendelse af Ansaret for alle positive Delikter. For det første slutter den sig udtrykkeligt til den i ældre Domsudtalelser hævdede Regel, at »en corporation kan ikke gøre sig skyldig i treason eller felony«. Dernæst tilføjer den hertil som yderligere Begrænsning: ejheller i Mened eller Legemskrænkelser. Og endelig fremsætter Dommeren den almindelige Udtalelse, at man overhovedet ikke kan tilregne Korporationen »umoralske Handlinger«, idet disse karakteriseres ved et pligtstridigt mennesskeligt Sindelag.

²⁶⁾ Jfr. i samme Retning *Evans & Co. Ltd. v. L. C. C.* (1914) 3 K. B. 315; et Selskab dømtes her for Overtrædelse af the Shops Act, 1912, s. 4, fordi dets Forretning havde været holdt aaben i Strid med Lovens Lukke-regler; Forseelsen kunde med samme Ret konstrueres som »misfeasance«, nemlig at holde Forretningen aaben, eller som »nonfeasance«, nemlig Undladelse af at lukke den. Jfr. *Winn*, p. 399.

²⁷⁾ Jfr. nedenfor under E.

Med enkelte Variationer i Begrundelsen har senere engelsk Praksis bestandig fastholdt disse Begrænsninger, jfr. fra den seneste Tid Dommen i Sagen *The King v. Cory Brothers and Company Limited* af 28. Februar 1927²⁸⁾.

I denne Sag var vedkommende Selskab anklaget dels for Manddrab, dels for at have fremstillet et mekanisk virkende Apparat, der var beregnet paa at dræbe eller saare enhver, der kom i Berøring dermed, i Strid med Bestemmelsen i Offences against the Person Act, 1861, sec. 31. Fra Anklagemyndighedens Side fremhævedes, at The Criminal Justice Act, 1925, i Almindelighed har gjort corporation til Strafsubjekt. »Den betegner et videre Skridt i den Udvikling, der gaar i Retning af at ligestille den kunstige Enhed, corporation, med den fysiske Person overfor kriminel Forfølgning«. De Vanskeligheder, Praksis tidligere mødte, eksisterer ikke længere: de processuelle Vanskeligheder er ophævet ved Criminal Justice Act, og hvad angaar Straffen, kan efter sec. 5 i Offences against the Person Act ogsaa felony efter Rettens Bestemmelse straffes blot med Bødestraf. — Dommeren giver imidlertid Forsvaret Medhold i den Opfattelse, at Criminal Justice Act sec. 33 alene har processuel Betydning, og at Omfanget af de Delikter, for hvilke corporation kan ifalde Strafskyld, derfor maa bestemmes ganske uafhængigt af denne Lov. Spørgsmaalet er da blot, om de tidligere Præjudikater — hvoraf den ovenfor citerede Dom af 1846 fremhæves som det vigtigste — er forældede under Hensyn til den moderne Udvikling. Dette Spørgsmaal besvarer Dommeren, uden nærmere Begrundelse, benægtende: »... jeg føler mig bundet til de Autoriteter, der ganske klart paaviser, at der under den nuværende Retstilstand ikke kan være Tale om kriminel Forfølgning mod en corporation for felony

²⁸⁾ K. B. (1927) 810 ff.

eller for en Overtrædelse af den i Offences against the Person Act. sec. 31 omtalte Art . . .«

Et beslægtet Tilfælde forelaa i Aaret 1900 til Afgørelse for Canadas Højesteret; nemlig Sagen *The Union Colliery Company and Her Majesty the Queen*²⁹⁾: Paa Grund af mangelfuld Vedligeholdelse af en af Selskabet opført Bro over Trent River styrtede et af Selskabets Tog ned i Floddalen, hvorved seks Personer omkom. Selskabet fandtes herved skyldig i Overtrædelse af den canadiske Straffelovs sec. 213, der bestemmer: »Enhver, der har levende eller livløs Genstand under sin Varetægt eller Kontrol, eller som fremstiller en Genstand af hvilkensomhelst Art, der ved Mangel paa Forsigtighed eller Omsorg kan formodes at udsætte Menneskeliv for Fare, har Pligt til at forebygge saadan Fare og er strafansvarlig, dersom han uden lovlig Undskyldning undlader at opfylde denne Forpligtelse«, jfr. Lovens sec. 3, hvorefter Udtryk som »Person«, »Ejer« og lignende ogsaa anses at omfatte juridiske Personer. Da sec. 213 ingen Straf fastsætter, bestemtes denne i Henhold til common law som Bødestraf (5000 Dollars). — Det vilde ligge nær at opfatte denne Dom som Udtryk for, at Canadas Højesteret anerkendte juridiske Personers Strafskyld ogsaa for (uagtsomt) Manddrab i Modsætning til engelsk Praksis. Men dette er ikke Tilfældet. Dommen betoner udtrykkeligt, at Sagen ikke angaar Manddrab, men »alene kriminel Forsømmelighed med Hensyn til Opfyldelse af en Forpligtelse.« Den gaar saaledes rent formelt ikke videre end engelsk Praksis. Paa den anden Side afviser den ikke Muligheden af korporativt Ansvar for Manddrab, som den snarest synes at være stemt for, idet den udtaler, at det »ikke er nødvendigt her at afgøre Spørgsmaalet, hvorvidt korporative Grupper under den nuværende Retstilstand og

²⁹⁾ Gengivet hos *Valeur* p. 167 ff., jfr. 31 Can. Sup. Ct. 81 (1900).

under Hensyn til den stadig videregaaende Praksis vedrørende disses civile og pønale Ansvar er i Stand til at begaa denne Forbrydelse.« (min Fremhævelse).

D. Vil man forsøge at give en sammenfattende Karakteristik af, i hvilket Omfang engelsk Praksis for Tiden anser corporations for strafansvarlige, kan det med Hjemmel i de citerede ledende Domme først fastslaas, at korporativt Strafansvar i hvert Fald anses udelukket, hvor Forbrydelsen har Karakter af 1) treason, 2) felony, eller 3) hvor den foreskrevne Straf alene er Livsstraf, Legemsstraf eller Frihedsstraf, ikke Bødestraf³⁰). Her forudsættes uden videre den i Interpretation Act omtalte »contrary intention« (ovenfor p. 55) at foreligge³¹). Endvidere kan som specielt fremhævede Tilfælde, hvor Domstolene har taget udtrykkelig Afstand fra Kollektivtetsansvaret, nævnes Lovovertrædelser indeholdende personlig Vold samt Mened³²).

Baade Dommere og Teorien har dernæst forsøgt at generalisere de misdemeanor Tilfælde, hvor Korporationsansvar skulde være udelukket trods Muligheden af at idømme Bødestraf for Forseelsen, saaledes, at overalt hvor den individuelle Strafbarhed er betinget af subjektiv Skyld, af »mens rea«³³), kan corporation ikke drages til Ansvar³⁴). I det hele og store er denne Generalisation

³⁰) Ligeledes anses det korporative Strafansvar for udelukket, hvor Forbrydelsen in concreto er saa grov, at Bødestraf, omend hjemlet for Overtrædelse af den Art, maa betragtes som en for ringe Repression; *Kenny* p. 66.

³¹) Jfr. *Archbold* p. 7, *Kenny* p. 65, *Stephen*, Commentaries I p. 382; ovenfor p. 127 angaaende Sagen *The Queen v. The Great North of England Railway Co.*; jfr. *Hawke v. Hulton & Co.*, (1909) 1 K. B. 93.

³²) *The Queen v. The Great North of England Railway Co.* (ovenfor p. 127).

³³) Jfr. *Kenny's* Definition »intending to do what you know to be illegal« og nærmere Begrebsbestemmelse i *Outlines of Criminal Law*, 12. Udg. p. 39; jfr. *ibid.* p. 43 ff. Eksempler paa Ansvarets Objektivisering gennem Afsvækkelse af mens rea Fordringen.

³⁴) ovenfor p. 127; jfr. *Stephen*, Commentaries I p. 382.

ogsaa træffende. Men Praxis ligger ikke helt fast. Navnlig nyere Domme⁸⁵⁾, der endnu ikke er blevet ophøjede til ledende Domme, afgiver Eksempler paa, at Praxis ikke er vejet tilbage fra at antage Korporationsstrafansvar for hjemlet ved statute-Bestemmelser, der i hvert Fald for saa vidt lægger Vægt paa subjektive Betingelser, som de lader bevist Uskyld disculpere⁸⁶⁾.

Det Omraade, der bliver tilbage til Korporationsstrafansvaret, kan herefter siges principielt kun at omfatte Bødeovertrædelser, hvis Strafbarhed ikke er betinget af mens rea, eller med et andet Udtryk objektive Bødeovertrædelser.

Herunder falder for det første Brud paa de corporations ved statute paalagte særlige Forpligtelser, hvad enten dette Brud giver sig Udtryk i en omission (nonfeasance) eller en commission (misfeasance); saadanne Forpligtelser vil i Regelen være fastsat i Almenhedens Interesse for at afværge Skade for denne, jfr. de ovenfor p. 124 ff. citerede Domme, og fortolkes som havende en rent objektiv Karakter, hvis blotte Ikkeopfyldelse medfører Bødeansvar.

Selv om ingen speciel statute Forpligtelse er krænk

⁸⁵⁾ Jfr. *Winn* p. 401 ff.

⁸⁶⁾ Jfr. saaledes *Pearks, Gunston & Tee, Ltd. v. Ward*, (1902) 2. K. B. 1, angaaende Overtrædelse af the Sale of Food and Drugs Act, 1875, s. 6, i hvilken Sag Dommer Channell udtalte, at det tiltalte Selskab ogsaa vilde kunne drages til Ansvar efter s. 3, uanset at denne Bestemmelse lader Bevis for manglende subjektiv Skyld disculpere; endvidere *Chuter v. Freeth*, (1911) 2. K. B. 832, hvor et Selskab anklagedes og dømtes for Overtrædelse af the Sale of Food and Drugs Act, 1899, s. 20, sub-s. 6, der bestemmer, at enhver Person, der giver en Køber urigtig Garantierklæring, ifalder Bøde, medmindre han kan bevise, at han havde Grund til at tro paa den af ham afgivne Erklæring; det udtales i Dommen, at en corporation kan afgive Garanti gennem sine Funktionærer, og »through its agents» kan den tro eller ikke tro paa Garantiens Sandfærdighed.

Gennem Domme som disse er Praxis muligvis ved at nærme sig til en mere almindelig Anerkendelse af corporations' Strafbarhed, saaledes som Tilfælde har været i nyere amerikansk Praxis.

antages corporations dernæst strafansvarlige for Handlinger eller Undladelser i Almindelighed, der har den omtalte almenskadelige Karakter, »public nuisance«³⁷⁾ i Modsætning til Krænkelser af blot individuelle Retsgoder³⁸⁾. Indenfor dette Omraade har common law, der iøvrigt fastholder mens rea Fordringen ved al Straffbarhed, fraveget Skyldkravet³⁹⁾.

Endvidere anses corporations for strafansvarlige for Overtrædelse af forskellige statutes, der fortolkes som belæggende den blotte objektive Overtrædelse med Bødestraf⁴⁰⁾; det drejer sig ogsaa her i Regelen om almenskadelige Handlinger, der søges hindret ved mindre Bødestrafte⁴¹⁾ samt om fiskale Overtrædelser⁴²⁾.

Fremdeles antages Bøder at kunne paalægges corporations, hvor det drejer sig om lignende almenskadelige Overtrædelser, der vel kræver Forsæt, men ikke hos Strafsubjektet selv, idet Straffen rammer Husbonden, Chefen etc., naar den underordnede har handlet forsætligt⁴³⁾.

³⁷⁾ »offence . . . of a public nuisance (i. e. one from which no particular individual incurs any special damage)«, (*Kenny* p. 46).

³⁸⁾ Jfr. *Griffiths v. Studebakers Ltd.* (1924) 1 K. B. 102: En af Selskabets Chauffører havde i Strid med Reglerne i the Road Vehicles Regulations, 1922, jfr. the Roads Act, 1920, haft mere end to Passagerer i Vognen. Skønt Selskabets Ledelse udtrykkeligt havde forbudt, at noget saadant skete, kendtes Selskabet skyldig af Appelretten under Fremhævelse af, at »the Legislature may prohibit an act or enforce a duty in such words as to make the prohibition or the duty absolute; in which case the principal is liable if the act is in fact done by his servants«; Dommen kommenteres i *The Cambridge Law Journal*, vol. II, No. 2 (1925) p. 229 ff. og i vol. III, No. 3 (1929) p. 400; jfr. ogsaa den sidstnævnte Sted omtalte Sag mod *the General Steam Navigation Co. Ltd.*, der som Ejere af Damperen *Eagle* idømtes en Bøde paa 100 guineas for at have taget et større Antal Passagerer om Bord end tilladt ved Damperens Certifikat, hvorved the Merchant Shipping Act var overtraadt.

³⁹⁾ Jfr. *Kenny* p. 46.

⁴⁰⁾ *Winn* p. 400.

⁴¹⁾ *Kenny* p. 43.

⁴²⁾ *Valeur* p. 40.

⁴³⁾ *Moussell Bros., Ltd. v. L. N. W. Railway Co.* (1917) 2 K. B. 836; *Winn* l. c. p. 401.

I Resumé er det engelske corporations-Bødeansvar saaledes i det hele og store begrænset til et Overtrædelsesomraade, der negativt karakteriseres ved, at Strafbarheden ikke, eller ikke i samme Grad som ellers, er betinget af mens rea, og som positivt karakteriseres ved, at Overtrædelserne fortrinsvis udgør public nuisance (i Modsætning til Krænkelser af individuelle Retsgoder).

E. Indtil den nyeste Tid har Praxis i *U. S. A.* i det hele og store fulgt de samme Linier som engelsk Praxis med Hensyn til corporations' Strafansvar⁴⁴). Bødeansvar er saaledes fortrinsvis blevet paalagt for »breach of duty«, hvis Strafbarhed ikke forudsætter subjektive Betingelser, jfr. som Eksempler fra det righoldige Domsmateriale: Tilstopning af Flodleje, Spærring af offentlig Vej, Udsendelse af giftige Luftarter, Bibeholdelse af Krudtmagasin i befolket Kvarter, Salg af Spiritus til mindreaarige, fiskale Overtrædelser⁴⁵).

Men i de sidste Aar har der gjort sig en stærk Tendens gældende til ogsaa at paalægge corporations Strafansvar udenfor dette Omraade, ogsaa for Delikter, der kræver Forsæt eller egentlig forbryderisk Hensigt⁴⁶). Amerikansk

⁴⁴) Jfr. *Wharton*, Criminal Law, I p. 113—117; *May*, Criminal Law p. 43—44; *Clark*, Private Corporations, p. 249—52.

⁴⁵) Jfr. Domscitater hos de i forrige Note citerede Forfattere samt hos *Winn* p. 401 ff., *Valeur* p. 40.

⁴⁶) Jfr. *Clark* l. c. p. 253: »... there are a number of recent decisions holding that a corporate entity may be held criminally liable for an offense involving as a necessary element guilty knowledge or criminal intent, as, for example, a conspiracy unlawfully to restrain freedom of trade, knowingly and fraudulently concealing corporate property from a trustee in Bankruptcy in violation of the Bankruptcy Act, knowingly depositing obscene newspapers in the United States mail, willfully and unlawfully destroying property of a landlord, knowingly obstructing the highway, criminal libel, and grand larceny«. Jfr. yderligere Domscitater hos *Winn* p. 402—03, *Valeur* p. 48.

Praksis og Teori er nu stærkt paa Vej til en generel Anerkendelse af, at Ledernes *dolus tilregnes corporation*⁴⁷⁾.

§ 10.

Afsluttende Bemærkninger.

I. De foregaaende Undersøgelser viser, at gældende Ret i Tyskland, Frankrig og England principielt følger de samme Linier som gældende dansk Ret med Hensyn til Kollektivitetens pønale Ansvar. I alle de nævnte Retsforfatninger har det positive Retsliv gennem Lovgivning og Domstole og herskende Teori akcepteret den klassiske Strafferetslære, hvorefter kun det enkelte menneskelige Individ kan begaa og straffes for Overtrædelse af de med Straf belagte Forbuds- og Paabudsnormer. Men i ingen af Retsforfatningerne er dette principielle Synspunkt blevet ubetinget fastholdt: der forekommer i alle de nævnte Landes Lovgivning eller Praksis Eksempler paa, at Bøder paalægges Enheder som saadanne, og Hovedparten af disse Undtagelsestilfælde angaar fra Land til Land de samme eller beslægtede Arter af Overtrædelser, nemlig 1) almen-skadelige Smaaovertrædelser med i Regelen mindre Bødefølger (dansk Smørlov, fransk Lovgivning og Praksis med Hensyn til Skovdelikter og Vejdelikter (»grande voirie«), engelsk Praksis vedrørende »public nuisance«-Overtræ-

⁴⁷⁾ Jfr. en Udtalelse af Dommer *Hiscock* i Sagen *People v. Rochester Ry. and L. Co.* 195 N. Y. 102: »At times Courts have halted at the suggestion that a corporation can be guilty of a crime whereof the element of intent was an essential ingredient. But this doctrine . . . may now be regarded as established and there is nothing therein which is unjust or illogical« (citeret hos *Winn* p. 403); jfr. *Bishop*, *New Criminal Law*, § 417: »Within the sphere of its corporate capacity . . . (a corporation) has the same capabilities of a criminal intent and of act — in other words, of crime — as an individual man . . .« (cit. *ibid.*). Jfr. yderligere Citater nedenfor i § 23, Note 34.

delser i Almindelighed og Overtrædelser indeholdende Brud paa de Enheden som saadan paahvilende særlige Forpligtelser i det offentliges Interesse¹⁾; 2) fiskale Overtrædelser (tysk Reichsabgabenordnung § 357, dansk, fransk, engelsk-amerikansk Praksis). Som fælles Karaktermærke for disse typiske Undtagelsestilfælde, saavel i dansk som fremmed Ret, gælder det negative Kriterium, at der ved de Overtrædelser, hvortil Kollektivtetsansvaret knyttes, gør sig en Tendens gældende til i større eller mindre Omfang at fravige de almindelige Skyldbetingelser, ogsaa naar Talen er om Individualansvar²⁾.

Udover disse mere generelle Kollektivtetsansvarstilfælde forekommer der enkelte fra Land til Land varierende Tilfælde af mere singulær Karakter. Af størst Interesse er her det ejendommelige danske Bodssystem overfor Organisationer i Anledning af Arbejdsoverenskomstrænkelse og i Forbindelse hermed det muligvis hjemlede kollektive Ansvar for Overtrædelser af Loven om Erhvervs- og Arbejdsmiljø. Disse sidste Eksempler paa et kollektivt Pønansvar er, i Modsætning til de øvrige, karakteriserede ved, at det drejer sig om Overtrædelser, der ifølge selve deres Gerningsindhold normalt vil blive begaaet af Kollektiviteter, hvorfor selve Sanktionerne er udformet med Hensyn til disse³⁾.

Endvidere anerkendes det i Almindelighed, at saadanne Forholdsregler som Konfiskation, Bødehæftelse, Tvangs- bøde, Rettighedsfortabelse, Suspension og Opløsning efter

¹⁾ Nærmest i Klasse med denne Gruppe staar det i dansk Praksis antagne Kollektivtetsansvar for Procesbøder.

²⁾ Jfr. ovenfor p. 132 om engelsk Rets Opgivelse af mens rea For- dringen ved de heromhandlede Overtrædelser, jfr. iøvrigt nedenfor i 3. Afsnit.

³⁾ Noget tilsvarende gælder med Hensyn til de ovenfor p. 7, Note 2, og p. 88 nævnte Eksempler paa kollektive Sanktioner mod den indfødte Befolkning i gældende Kolonilovgivning.

gældende Ret kan anvendes overfor Kollektiviteterne⁴⁾.

II. Med Hensyn til Spørgsmaalet om Bødeansvars Anvendelighed overfor kollektive Enheder viser den foretagne Gennemgang af positiv Ret med tilstrækkelig Tydelighed Muligheden af et saadant Ansvar⁵⁾. Alene Spørgsmaalet om det Omfang, hvori kollektivt Bødeansvar er hensigtsmæssigt, staar i Virkeligheden tilbage som Emne for en kriminalpolitisk Diskussion.

Forinden denne Diskussion optages i nærværende Afhandling, forestaar dog en vigtig teoretisk Opgave.

Ganske vist fremgaar nemlig Bødeansvarets praktiske Mulighed i Relation til de kollektive Enheder af det foregaaende. Men dets retlige Karakter i denne Relation er endnu ikke bestemt. Som ovenfor nævnt antages det fra forskellig Side⁶⁾, at Bøden, forsaavidt den paalægges kollektive Enheder, ikke er nogen »egentlig Straff«, men nærmest en civilretlig Foreteelse, eller en »Politistraf« etc. af forvaltningsretlig Karakter. Omend Bødeansvar da i et vist Omfang tilstedes overfor de kollektive Enheder, anses dog Regelen om deres Strafuansvarlighed opretholdt.

Det har nu ikke blot teoretisk Interesse at paavise saadanne Opfattelsers Uholdbarhed. Ogsaa for de materielle Overvejelser de lege ferenda er det naturligvis af afgørende Betydning, at der skabes fuld Klarhed over det kollektive Bødeansvars retlige Natur.

Ligeledes er der Trang til en nærmere retlig Karakteristik af de ovenfor nævnte Forholdsregler (Konfiskation,

⁴⁾ Jfr. ovenfor p. 47, p. 52 og Eksempler fra positiv Ret § 6, Note 1, p. 88, § 7, Noterne 13, 36, 38, 39, 43, p. 109. — Om Tvangsbødeforholdsregler overfor Kollektiviteter jfr. særligt ovenfor p. 118 med Note 7, 119 med Note 12a, og nedenfor § 17, Note 19.

⁵⁾ Jfr. *Makarewicz*, Einführung in die Philosophie des Strafrechts, p. 347: »... wer sie verneint, kennt die Entwicklungsgeschichte des Strafrechts nicht«.

⁶⁾ Jfr. ovenfor p. 51—52.

Rettighedsfortabelse, Opløsning, Suspension), om hvis Anvendelighed paa de kollektive Enheder der hersker Enighed, men som af herskende Teori frakendes pønol Karakter⁷⁾).

Afhandlingens følgende Afsnit er helliget disse Opgaver⁸⁾.

⁷⁾ Jfr. ovenfor p. 52.

⁸⁾ Jfr. herved *Makarewicz* l. c., der med Rette fremhæver, at det Spørgsmaal, der staar tilbage for den juridiske Teori, ikke er Spørgsmaalet, om Kollektivansvaret er muligt, men »wie sie rechtswissenschaftlich zu konstruieren und zu begründen sei. Die Theorie muss hier der alltäglichen Praxis gerecht werden, muss die Rechtserscheinung als eine nicht mehr hinwegzuleugnende anerkennen«.

TREDIE AFSNIT

SANKTIONERNES RETLIGE KARAKTER

KAPITEL I BØDEANSVAR¹⁾

§ II.

Indledende Bemærkninger.

I. Gennem den foregaaende Kritik af Viljesteorien er der taget Afstand fra den Opfattelse, hvorefter den kollektive Enhed som saadan skulde opfylde de almindelige strafferetlige Betingelser for at fungere som tilregneligt Strafsubjekt. Der kan herefter alene være Tale om, at en Bøddom udtalt over den kollektive Enhed og (eventuelt) eksigibel i dens Formue rammer fysiske Personer, normalt Enhedens individuelle Komponenter²⁾ i det Forhold, hvori de er lodtagne i denne Formue, eller — forsaavidt den kollektive Enhed i den Forstand maatte udgøre en »juridisk Person«, at ingen Enkeltperson kan siges at være lodtagen i dens Formue eller overhovedet at have noget retligt Krav paa denne³⁾ — i hvert Fald rammer Komponenterne i deres Interesse som Medlemmer af den kollek-

¹⁾ Vedrørende Karakteren af den danske Voldgiftsretslovs kollektive Bodssanktion henvises til den selvstændige Udvikling ovenfor p. 70 ff.; forsaavidt angaar det i Boden liggende Bødeelement, omfattes Sanktionen ogsaa af den i nærværende Afsnit givne Analyse.

²⁾ Jfr. f. Eks. *Garraud*, *Traité théorique et pratique du droit pénal français*, I. p. 538: »Frapper la personne morale, ce serait, du fond des choses, frapper des individus«. *Ettinger* p. 137: ». . . la responsabilité de la personne morale collective se réduit, en réalité, à la punition des individus, indépendamment de leur faute et de leur activité objective«.

³⁾ Jfr. ovenfor § 5, Note 10.

tive Enhed. Naar Talen er om Enheder med mange smaa Participanter, f. Eks. store Aktieselskaber, Fagforeninger, Kommuner, vil Forholdet dog ofte praktisk stille sig saaledes, at i hvert Fald mindre Bøder, paalagt Enheden, ikke vil medføre nogen følelig Ulempe for det menige Enkeltmedlem. Hvis saadanne Kollektivitetsbøder overhovedet medfører Ulempe for nogen, vil det i Regelen være for Enhedens Ledere, der dels vil kunne have Besvær af den mod Enheden rejste Forfølgning, dels vil kunne have en saadan organisationsmæssig Indstilling og Æresfølelse, at de føler Bødedommen over Enheden som en Bødedom over dem selv, dels endelig vil kunne risikere Kritik i Anledning af den ved Bøden understregede Forsømmelighed, jfr. nedenf. p. 233 f.

Naar Bødedommen over den kollektive Enhed imidlertid ikke betinges af, at de Enkeltpersoner, der rammes, har begaaet et dem tilregneligt, retsstridigt Forhold, end-sige, at der skulde være ført Bevis herfor i straffeprocessuel Form, kan Bødeansvaret for saa vidt siges at være løst fra det almindelige strafferetlige Skyldkrav og have antaget en mere objektiv Karakter.

Skal nu dette Bødeansvars Væsen og reale Forudsætninger nærmere belyses, maa der først og fremmest spørges, om den omtalte Fravigelse af Skyldkravet har en ganske singulær Karakter, eller om der ogsaa udenfor Spørgsmaalet om de kollektive Enheders Bødeansvar møder os lignende Fænomener. Naar dette sidste Spørgsmaal maa besvares bekræftende, idet en ret vidtgaaende Objektivitet ogsaa af det individuelle Bødeansvar kan konstateres i positiv Ret, synes det nødvendigt at optage Undersøgelsen paa en bredere Basis, for at vinde Klarhed over de muligvis fælles Forudsætninger og Karaktermærker for Skyldkravets Tilbagetræden. Den første Opgave, der paa-trænger sig ved Forsøget paa retligt at karakterisere de

kollektive Enheders Bødeansvar, bliver saaledes en Undersøgelse af, i hvilken Grad og indenfor hvilket Omraade Tendensen til et objektivt Bødeansvar i det hele taget gør sig gældende⁴). Først naar denne Undersøgelse, der efter Opgavens Natur ikke kan undgaa at blive ret bred, er tilendebragt, kan en sammenfattende Karakteristik af det objektive Bødeansvar med særligt Henblik paa det kollektive Bødeansvar forsøges.

II. Den følgende Undersøgelse af Skyldkravets Tilbage-træden ved det individuelle Bødeansvar vil først beskæftige sig med saakaldte »objektive Overtrædelser« og dernæst med saakaldt »Hæftelse for Andenmands Bøde«. I først-nævnte Henseende vil en Hovedsondring blive gjort mellem Overtrædelser i og udenfor særlige Forpligtelsesforhold. Overtrædelserne i særlige Forpligtelsesforhold grupperes efter disse Forholds typiske Karakter (Driftsleder-, Ejerforhold); ved Spørgsmaalet om Muligheden af at udsondre en særlig Gruppe af Overtrædelser udenfor særlige Forpligtelsesforhold til særskilt retlig Behandling med tilbagetrædende Skyldkrav, gaas særligt ind paa en Analyse af Politiovertrædelsesbegrebet.

§ 12.

Den »objektive Overtrædelse«s Begreb og Hovedtyper.

I. Flere af de ovenfor citerede franske og engelske Domme begrundede den kollektive Enheds Bødeansvar med, at den foreliggende Lovovertrædelse havde en »rent materiel« eller »rent objektiv« Karakter, at selve den »materielle Overtrædelse« straffes etc.

⁴) Et Bidrag til en saadan Undersøgelse foreligger for svensk Rets Vedkommende i *Ragnar Bergendal's* Afhandling i Sv. J. T. 1928 p. 425—459: »Förekommer straffrättsligt ansvar för annans gärning i svensk rätt?» Iøvrigt er Spørgsmaalet, saa vidt vides, ikke gjort til Genstand for mere indgaaende Undersøgelse i nyere nordisk Litteratur.

Navnlig i fransk Praxis og Teori¹⁾ har Begrebet »den objektive Overtrædelse« — baade ved Kollektivitets- og Individualovertrædelser — vundet et ikke ringe Raaderum, omend herskende Teori stiller sig afvisende overfor Begrebet. For vort Emne er det af betydelig Interesse at undersøge dette Begreb og dets Anvendelse nærmere.

En strafbar objektiv Overtrædelse kan i streng sproglig Forstand defineres som et Forhold, hvis Strafbarhed alene betinges af et objektivt Gerningsindholds Tilstedeværelse, idet bortses fra ethvert subjektivt Skyldrekvisit. I denne Betydning har Begrebet næppe nogen praktisk Anvendelse i moderne Retsforfatninger, idet personlig Utilregnelighed (Barnealder, Afsindighed og lignende Tilstande) som altovervejende Hovedregel vil udelukke ethvert direkte Strafansvar. Begrebet faar derimod praktisk Betydning, naar man lader det omfatte strafbare Forhold, hvis Strafbarhed ikke forudsætter Skyld i Betydning af personlig Tilregnelse (*dolus* eller *culpa*). Vi vil i det følgende bruge Udtrykket objektiv Overtrædelse i denne Forstand, altsaa lig strafbart hændeligt Forhold. At et Forhold betegnes som objektivt strafbart udelukker herefter ikke Muligheden for den Undskyldningsgrund, at Strafsubjektet er personligt utilregnelig. Ej heller udelukker Begrebet, at vis major anerkendes som Undskyldningsgrund, saaledes som Tilfældet faktisk er i fransk Praxis, jfr. nedenfor. Indenfor Begrebet falder endelig ogsaa Tilfælde, hvor Straffrihed indrømmes paa Betingelse af, at Forholdet hverken kan tilregnes Strafsubjektet eller hans Folk, idet Straffen i saa Fald meget vel kan indtræde for et i Forhold til Strafsubjektet hændeligt Forhold. Udenfor Begrebet falder derimod Tilfælde, hvor *dolus* eller *culpa* vel ikke behøver at paavises som Betingelse for Strafbarhed,

¹⁾ Jfr. navnlig nedenfor § 17 I A.

men hvor denne dog bortfalder, dersom den anklagede sandsynliggør eller beviser, at han er uden Brøde. Der foreligger her Skyldansvar med afkræftelig Skyldpræsumption. Forsaavidt Loven udtrykkelig opstiller en uafkræftelig Skyldpræsumption, foreligger der vel in abstracto Skyldansvar, i det konkrete Tilfælde derimod eventuelt strafbart hædeligt Forhold. Her omtales kun Tilfælde, hvor ingen saadan udtrykkelig Præsumption er opstillet af Løven.

Til Afgrænsning af de her omtalte Tilfælde fra den nedenfor opstillede Gruppe, Hæftelse for den af Andenmand forskyldte Bødestraf, bemærkes: Den objektive Overtrædelse (strafbar casus) betegner et fra Strafsubjektets Side foreliggende objektivt Forhold (Handling eller Undladelse), der som saadant er belagt med Straf, forsaavidt et objektivt retsstridigt Forhold. Om Forholdet in concreto realiseres ved en anden Persons Mellemkomst er begrebsmæssigt irrelevant. Hvis der f. Eks. paahviler A. en personlig Forpligtelse, hvis Ikkeopfyldelse objektivt medfører Straf for A., vil denne Straf ramme ham, hvad enten han simpelthen undlader at foretage nogen til Pligtens Opfyldelse egnet Handling, eller han aftaler med B., at B. skal opfylde Forpligtelsen, og denne derefter undlader at opfylde Aftalen. I begge Tilfælde synes den mest retvisende Betegnelse af Forholdet at være denne: A. straffes for sin egen — muligvis hverken kulpøse eller doløse — Ikkeopfyldelse af den ham paahvilende Pligt. Hans Ansvar er ikke betinget af en andens Brøde eller overhovedet af, at der findes nogen anden ansvarlig end han selv, end-sige at denne anden skulde have forskyldt eller endog være idømt den Bøde, han, A., kommer til at udrede. Anderledes i de i § 16 anførte Tilfælde: her hæfter A. for den af B. selvstændigt forskyldte, eventuelt idømte Bøde. A.'s Hæftelse er da ikke baseret paa eget selvstændigt strafbart Forhold uden Skyld, men paa et særligt ansvars-

begrundende Forhold til en anden Person B., hvis Handling eller Undladelse — normalt — opfylder de almindelige Strafbarhedsbetingelser²⁾).

II. De strafbare objektive Overtrædelser kan med Udgangspunkt i fransk Praksis grupperes efter visse Hovedtyper, hvis Forekomst ogsaa til en vis Grad kan paavises for dansk Rets Vedkommende.

A. Den første Hovedtype kan kort karakteriseres som Overtrædelser bestaaende i Ikkeopfyldelse af personlig Forpligtelse, begrundet i særlige Retsforhold.

²⁾ Terminologien »Ansvar for anden Mands Delikt« etc. bruges i stærkt afvigende Betydning hos forskellige Forfattere. Roux taler saaledes kun om strafferetlig »responsabilité du fait d'autrui« i Tilfælde, hvor dette Ansvar baseres paa et almindelige Strafbetingelser opfyldende Forhold hos den ansvarlige; det særlige er altsaa ikke her, at der mangler egen »faute« hos den ansvarlige, men at vedkommende »faute« bestaar i Foraarsagelsen af en andens strafbare Gerning (»fait«) jfr. Udviklingerne hos Roux i Sirey, Recueil général 1910 1. 49 og 593, 1921 1. 89 ff., samt den paa Roux's Opfattelse hvilende Afhandling af *Villefranche*: La responsabilité pénale du fait d'autrui (Bourg 1911). Hvor den ansvarlige ikke opfylder Strafferettens almindelige Betingelser for Strafansvar, er hans Ansvar kun en »responsabilité indirecte«, et civilretligt Kautionsansvar. — Roux's »responsabilité du fait d'autrui« er saaledes i Virkeligheden et blot Meddelagtighedsansvar.

Andre Forfattere udskyder vel fra Begrebet »Ansvar for andens Handling« etc. Meddelagtighedstilfælde og overhovedet Tilfælde, hvor Ansaret baseres paa eget retsstridigt, tilregneligt Forhold, men fastholder Terminologien for Tilfælde, hvor Ansaret vel forudsætter objektiv Pligtforsømmelse, men ikke subjektiv Skyld hos den (fra Gerningsmanden forskellige) ansvarlige, jfr. saaledes *Bergendal* p. 427 ff.

Nærmest i Overensstemmelse med den i Teksten fulgte Terminologi er *Garçon* l. c. No. 53 ff., forsaavidt han udtaler, at de Tilfælde, hvor Loven eller Reglementer paalægger en Person en Handle- eller Undladelsespligt under Strafsanktion, kun indeholder en Række tilsyneladende Undtagelser fra Regelen om Straffens Personalitet; i Virkeligheden er vedkommende her ansvarlig for sin egen Fejl. Af systematiske Grunde behandler *Garçon* dog disse Tilfælde under Fremstillingen af Ansaret for fait d'autrui.

Hos *Baty*, *Vicarious Liability*, Oxford 1916, Kap. X, anvendes Terminologien »vicarious criminal liability« fortrinsvis om Tilfælde der i nærværende Afhandling karakteriseres som »objektive Overtrædelser«.

Fransk Praksis antager, at »enhver Person, hvem et Politireglement paalægger Pligt til personligt at iagttage visse Forholdsregler, er strafansvarlig for de Undladelser overfor Reglementet, der begaas af hans Repræsentanter, selv under hans Fraværelse og uden hans Vidende«³⁾). Hvad der saaledes gælder om Pligter paalagt ved Politireglement, gælder i samme Grad om tilsvarende Pligter paalagt ved Lov⁴⁾).

Den her udtalte almindelige Regel viser sig ved nærmere Betragtning af Praksis at have to Hovedanvendelsesomraader: undertiden rammer det objektive Strafansvar Lederen af visse Virksomheder som saadan, undertiden Ejeren af fast eller rørligt Gods i denne hans Egenskab. Med korte Betegnelser kan man kalde disse to Ansvarsformer henholdsvis pønalt Driftslederansvar og pønalt Ejeransvar. En Mellemløst danner Tilfælde, hvor Ansvarer rammer Indehaveren af en vis Virksomhed, omend han ikke leder Bedriften. Formelt er der her Tale om et Ejeransvar, men dette pønale Bedriftsejeransvar er dog reelt saa nøje forbundet med Driftslederansvaret, at det vil være naturligt at behandle det sammen med dette. Under samme Gruppe kan endvidere medtages Tilfælde, hvor Ansvarer rammer Transportledere som Skibsførere o. l.

B. Den anden Hovedtype angaar Overtrædelser udenfor særlige Forpligtelsesforhold. Positivt vil denne Gruppe blive forsøgt indholdsbestemt nedenfor i § 15.

³⁾ *Dalloz*, Recueil périodique 1920, Artikel »peine«, No. 121.

⁴⁾ Eksempler paa en tilsvarende Ansvarsordning forekommer i engelsk Ret, jfr. det af *Baty*, *Vicarious Liability*, Oxford 1916, Kap. X samlede Domsmateriale med den p. 215 ff. gængsne Opregning af Tilfælde »in which innocence has been made criminal by statute«; jfr. ogsaa Eksempler hos *Kenny*, *Outlines of criminal Law*, 12. Udg. p. 43 ff., *Winn* p. 400.

§ 13.

Objektivt Driftslederansvar.

I. Som et karakteristisk fransk Præjudikat kan — blandt mange andre — anføres en *Dom af Cour de cassation af 21. December 1907* (Sirey 1910. 1. 593). Ved denne Dom dømtes en Entreprenør for Overtrædelse af et kommunalt Reglement, der fastsatte visse Vilkaar for Virksomhedens Udøvelse, under Hensyn til, at Chefen maatte anses for »personnellement tenu de les faire exécuter«. Han var nemlig da ansvarlig »dans le cas même où l'infraction a été commise par le fait de ses préposés«, og det selv om han havde gjort Personalet bekendt med Forskrifterne og selv om der ikke fra hans Side forelaa nogensomhelst »défaut de surveillance«. Afgørende var blot: »le fait même de l'inobservation du règlement par son préposé«. En hel Række af lignende Afgørelser resumeres saaledes hos *Dalloz, Recueil périodique*, 1920, Artikel »peine« No. 122: ». . . celui qui exerce une industrie ou une profession dont les conditions et le mode d'exploitation sont réglementés dans un intérêt de salubrité et de sécurité publiques, est pénalement responsable des infractions aux règlements, dont il est personnellement tenu d'assurer l'exécution, bien qu'elles soient commises par ses préposés, même lorsqu'il n'a ni connu ni toléré ces infractions«. Ved disse Afgørelser er der statueret et saadant »objektivt« Ansvar bl. a. for Bagermestre, Vognmænd, Murmestre, Indehavere af Renovationsfirmaer og lignende Virksomheder, Apotekere og Beværtere¹⁾. — Paa lignende Maade antages ved Virksomheder, der drives af kollektive Enheder »les chefs de l'entreprise« at være personligt ansvarlige for Brud paa

¹⁾ Jfr. den udførlige Opregning af Domsafgørelserne hos *Garçon* ad. art. 1 No. 53 ff.

Virksomheden vedkommende Reglementer²⁾. Endvidere maa her erindres om de ovenfor omtalte Domme, der paalægger Virksomheder som saadanne fiskale Bøder (og Konfiskation) under Henvisning til den fiskale Overtrædelses materielle Karakter³⁾.

II. I dansk Ret forekommer Eksempler paa — eller dog Tilnærmelser til — et under denne Gruppe hørende Ansvar, dels ved Virksomheder, drevet af Enkeltmand, dels og navnlig ved Virksomheder drevet af kollektive Enheder, idet der i de Tilfælde, hvor dansk Rets Hovedregel om ikke at paalægge selve den kollektive Enhed som saadan pønalt Ansvar følges, kan paavises en vis Tendens til at »objektivere« Pønalansvaret for Lederne under Henvisning til en vedkommende i Kraft af hans Stilling paahvilende Forpligtelse.

A. Idet foreløbig ses paa Enkeltmandsvirksomheder, kan her for det første anføres en Række Lovbud, der foreskriver visse Regler for Udøvelsen af særlige Virksomheder (indenfor Industri, Handel og Haandværk) og gør Virksomhedens Leder eller Indehaver ansvarlig for Overtrædelse af disse Regler, jfr. nedenfor under 1 a. Den naturligste Opfattelse af disse Bestemmelser synes at være den ovenfor fremstillede, at Chefen etc. er pligtig at sørge for de paagældende Reglers Opfyldelse, at enhver Overtrædelse eo ipso er ensbetydende med hans (objektive) For-

²⁾ Jfr. *Garçon*, Code pénal annoté, Bd. I ad art. 5, No. 97. Jfr. ogsaa *Géminel* p. 107.

³⁾ Jfr. herved for italiensk Rets Vedkommende *Longhi* p. 115 f., der ligesom fransk Praxis antager, at den fiskale Overtrædelse er given med selve den forpligtedes Ikkeopfyldelse af den fiskale Pligt («le seul fait de l'inexécution»), og at saadanne Overtrædelser ved Virksomheder, der drives af kollektive Enheder, maa kunne tilregnes disse. — Angaaende Eksempler paa objektivt fiskalt Strafansvar i tysk Ret jfr. *Wolff*, Strafe ohne Schuld in deutschen Abgabengesetzen, Giessener Diss. 1913, jfr. v. *Liszt* p. 897 ff. med Litteraturhenvisninger. — Jfr. iøvrigt om den fiskale Bødes Karakter nedenfor § 17, Note 1.

sømmelse af at opfylde denne ham paahvilende Pligt. Dette gælder, selv om Lovbudet er saaledes formuleret, at »Chefen etc. er ansvarlig for Fuldmægtigens Overtrædelse«, naar dette efter Sammenhængen maa forstaas saaledes, at Chefen ikke kan fri sig for sit Ansvar ved at henvise til en Fejl hos Fuldmægtigen. Medens saadanne Tilfælde teoretisk skarpt lader sig adskille fra Tilfælde, hvor den overordnede hæfter for den af den underordnede selvstændigt forskyldte Bøde uden egen (objektiv) Pligtundladelse, er den faktiske Agrænsning af de enkelte Lovsteder undertiden vanskelig paa Grund af en vis Uklarhed i Formuleringen.

Dernæst synes det rigtigt at henhøre til Gruppen visse Afgiftslovbud, der paalægger Lederen etc. af en Virksomhed et direkte Strafansvar uden subjektivt Skyldrekvisit, idet Forholdet opfattes saaledes, at der paahviler Lederen etc. en Pligt til at sørge for Berigtigelsen af de med Virksomheden forbundne særlige Afgifter, jfr. nedenfor under 1 b. Forsaavidt der derimod er Tale om en Lederen etc. paahvilende Hæftelse for fiskale Bøder, forskyldt af de i Bedriften ansatte Funktionærer, henføres dette Forhold til den nedenfor i § 16 angivne Ansvarsgruppe: Hæftelse for Andenmands Bøde.

Fremdeles hører under denne Gruppe de i Praxis forekommende Tilfælde af objektiveret Ansvar for Overtrædelser af Næringslovgivning m. m., jfr. nedenfor under 2. Der foreligger her, hvad der ovenfor betegnedes som »Bedriftsejeransvar«.

1 a. Som Lovbud, der henhører under denne Gruppe, kan her nævnes: *Lov om Udvandrerens Befordring 1. Maj 1868 § 7* (Agenten er i Et og Alt ansvarlig for Fuldmægtigens Overtrædelse af denne Lov), *Bekendtgørelse om Reglement for Skovshoved Baadehavn Nr. 121, 18. September 1876 § 7* (Skibsellev Baadføreren er i enhver Henseende ansvarlig for sit

Mandskab), *Lov om nogle Politiforholdsregler vedrørende Beværtninger og Gæstgiverier Nr. 151, 1. April 1921 § 3* (Gæstgivere og Beværtere fritages ikke for Ansvar ved Paa-beraabelse af Forsømmelse fra deres Personales Side), *Lov om Tillæg til Lov om Handel med Smør m. m. Nr. 109, 10. April 1926 § 4* (. . . skal den paagældende Virksomheds Ejer eller Bruger gøres ansvarlig)⁴⁾ 4a).

b. Hertil kommer en Række Bestemmelser i Afgiftslovgivningen⁵⁾. *Lov om Beskatning af Brændevinsbrænding Nr. 47, 1. April 1887* bestemte saaledes i § 46: »Bøder efter denne Lov tilsvares af Brændevinsbrænderen, medmindre han tilvejebringer Sandsynlighed for, at den strafbare Handling ikke kan tilregnes ham selv eller hans Folk. For Delagtighed i den ulovlige Handling bøder Brændevinsbrænderens Folk desuden hver for sig $\frac{1}{5}$ af den for Overtrædelsen foreskrevne Bøde«.

Paa lignende Maade bestemmer *Lov om Beskatning af Spiritus m. m. Nr. 109, 1. April 1922 § 24*: »Den, der til Tab for Statskassen afgiver urigtig Angivelse paa Spiritus til Udførsel eller Denaturering (§ 17), saavel som den, der bringer denatureret Spiritus i drikkelig Stand eller uden særlig Tilladelse afhænder eller overdrager ufuldstændig denatureret Spiritus, straffes, forsaavidt han ikke godtgør,

⁴⁾ Lignende objektive Straffebestemmelser indeholdes i forskellige Regulativer, jfr. saaledes *Regulativ vedrørende Renlighed i Slagtehus m. m. Nr. 168 af 18. Maj 1925 § 14*: »For Overtrædelse af de i dette Regulativ givne Bestemmelser, som angaar personlige Forhold, er foruden vedkommende Person ogsaa Forretningens Indehaver ansvarlig; cfr. paa den anden Side *Regulativ for Bagerier og Konditorier Nr. 101, 17. Marts 1931 § 20, Stk. 2*: »Det paahviler saavel Virksomhedens Leder eller Indehaver som vedkommende Arbejdere at overholde de i dette Regulativ fastsatte Bestemmelser, og de paagældende er hver for sig ansvarlige for Overtrædelser, der kan lægges dem til Last«.

^{4a)} Her kan ogsaa nævnes de i Bygnings- og Brandvæsenlovgivningen indeholdte pønale Ansvarsbestemmelser, jfr. nedenf. § 14, Noterne 1—2, forsaavidt Ansvaret paalægges den, der har forestaaet Udførelsen af et Arbejde.

⁵⁾ Jfr. nedenfor p. 163—64.

at Fejlen er ham og hans Folk utilregnelig med Bøder fra . . .«, jfr. herved § 26: »Foranstaaende Straffebestemmelser finder Anvendelse paa den, der leder Driften af en Spiritusfabrik eller Destillationsanstalt, være sig som Ejer, Forpagter eller Bestyrer. For Delagtighed i den ulovlige Handling bøder de i den paagældende Virksomhed ansatte desuden hver for sig $\frac{1}{5}$ af den for Overtrædelsen foreskrevne Bøde«.

Medens disse Lovbud dog aabner Adgang til Straffrihed ved Godtgørelse eller Sandsynliggørelse af, at Overtrædelsen end ikke kan tilregnes Virksomhedens Folk, indskrænker andre Lovbud sig til en Bestemmelse efter samme eller lignende Formel som den just citerede § 26 i Spiritusbeskatningsloven, jfr. saaledes allerede *Lov om Beskatning af Roesukker Nr. 52, 3. Maj 1873*, *Lov om Stempelafgift af Cigaretter m. m. Nr. 182, 8. Juni 1912 § 20*, *Lov om Tobaksafgifter Nr. 46, 18. Februar 1922 § 35*, *Lov om Omsætningsafgift af Chokolade og Sukkervarer m. m. Nr. 219, 1. Maj 1923 § 22*, *Lov om Afgift paa Omsætning af stærke Drikke Nr. 83, 22. Marts 1930 § 19*, og synes herved at ville knytte Ansvar et ubetinget til den materielle Overtrædelse. Herfor taler maaske ogsaa e contrario § 15 i *Lov om Afgift paa Omsætningen i Kafeer, Restaurationer m. m. Nr. 253, 12. Juni 1922*, idet den bestemmer: »Toldbestyrelsen kan, naar Overtrædelsen skønnes at være begaaet uden den Hensigt at besvige Statskassen, og Omstændighederne i øvrigt taler derfor, nedsætte eller eftergive Bøden«.

Ret uklar forekommer endelig *Lov om Afgift af Benzin Nr. 132, 29. Juni 1927 § 6*, naar den i Stykke 2 først bestemmer: »Den, som uden Finansministerens Tilladelse fremstiller Benzin her i Landet eller ved urigtig Bogføring eller paa anden Maade gør Forsøg paa at unddrage den for de fremstillede Varer pligtige Afgift, straffes med Bøde indtil 20.000 Kr. eller Fængsel . . .« og efter denne tilsyneladende subjektivt betingede Straffebestemmelse ud-

taler: »Foranstaaende Straffebestemmelser finder Anvendelse saavel overfor den, der leder den paagældende Virksomhed, være sig som Ejer, Forpagter eller Bestyrer, som overfor de ved den paagældende Virksomhed ansatte, der har deltaget i den ulovlige Handling«. Formentlig maa Regelen forstaas saaledes, at Lederens Ansvar vel er betinget af subjektiv Skyld hos Gerningsmanden, men ikke af egen personlig Skyld.

Kredsen af de ansvarlige foresatte varierer noget i de herhenhørende Lovsteder. Normalt nævnes »den, der leder Driften . . . som Ejer, Forpagter eller Bestyrer«. Undertiden medtages »den, som forestaar et Udsalg af de afgiftspligtige Varer«, jfr. saaledes *Lov om Stempelafgift af Cigaretter m. m. Nr. 182, 8. Juni 1912 § 20*, jfr. i lignende Retning *Lov om Beskatning af Øl Nr. 111, 1. April 1922 § 20*; sidstnævnte Bestemmelse medtager desuden »den eller dem, hvem Førelsen af Bøgerne efter §§ 5 og 6 paahviler . . . for saa vidt Straffebestemmelserne har Hensyn dertil«.

2. Uden positiv Lovhjemmel har dernæst Praksis i ikke helt faa Tilfælde fraveget Skyldkravet og nøjedes med at konstatere den objektive Overtrædelse af den vedkommende paahvilende Forpligtelse. Saaledes har man i Praksis anset den, for hvis Regning en Næring drives for (ene)ansvarlig for Overholdelse af Næringslovens Regler, uanset om nogen personlig Brøde kan tilregnes ham eller ej⁶).

Noget lignende synes ved *Ø. L. D. i U. 1928 p. 563* antaget med Hensyn til Overtrædelse af Beværterloven: En Beværter, der (udelukkende) benyttede sine Lokaler (»Folkets Hus») til Udlejning som Selskabslokaler, førte ikke selv Kontrol med, at de Foreninger, der lejede Lokalerne,

⁶) Jfr. *Torp*, Almindelig Del p. 470 og Domme hos *Goos*, Strafferettens specielle Del, II p. 154, Note 14; jfr. Eksempler paa tilsvarende svensk Praksis hos *Ragnar Bergendal*, Sv. J. T. 1928 p. 441 f.

kun gav Medlemmer Adgang, men paalagde vedkommende Foreninger selv at føre streng Kontrol. Forsaavidt vedkommende Forening ikke selv havde en Person, som den ønskede at benytte som Kontrollør, anviste Beværteren Foreningen en saadan, der lønnedes af Foreningen. Da nu i et givet Tilfælde Kontrollen svigtede og som Følge deraf flere Ikkemedlemmer deltog i et Foreningsbal, ikendtes ikke blot Foreningens Formand Bøde i den Anledning, men ogsaa Beværteren mulkteredes for Overtrædelse af Beværterlovens §§ 29 og 30, da han ikke kan antages at have været berettiget til med frigørende Virkning for sig . . . ganske at overlade Kontrollen med Adgang til de paagældende Lokaler til vedkommende Forening«, cfr. dog den til Dommen afgivne Dissens, der gaar imod at paalægge Beværtere en »som Regel formentlig uopfyldelig Pligt til ved direkte og selvstændig Kontrol at sikre sig fornøden Legitimation af enhver, der indlades i Lokalet«. — En lignende Afgørelse af Østre Landsret er meddelt i *U. f. R. 1931 p. 153*, idet her en københavnsk Beværter straffedes efter Politivedtægtens § 83, jfr. § 103, fordi der til Selskabslokaler, som han havde udlejet til en Forening til Afholdelse af en Medlemsfest, var blevet givet Adgang for andre end Foreningens Medlemmer, og det uanset at han havde truffet Aftale med Foreningen om, at den selv skulde besørge Kontrollen.

I samme Retning gaar *Østre Landsrets Dom i U. 1931 p. 624*, hvorved to Indehavere af et Bageri idømtes Bøder efter Lovbekg. Nr. 230 af 9. Juni 1920 (om Arbejde i Bagerier og Konditorier) § 6 i Anledning af, at Bestyreren af Bageriet, der selvstændigt forestod dettes Drift, ved sin Ankomst til Bageriet ca. 20 Minutter før Kl. 4 Morgen havde tændt op i Ovnen og iøvrigt anvendte Tiden indtil Kl. 4 til Omklædning o. l. Indehaverne, af hvilke den ene boede i en anden By, henviste forgæves til, at de var uden

Kendskab til, at Bestyreren overtraadte Bestemmelsen om Tidspunktet for Arbejdets Begyndelse. Landsretsdommen gaar slet ikke ind paa dette Spørgsmaal, men gaar øjensynligt ud fra, at Indehaverens Ansvar uden videre Prøvelse er givet, saasnart »Overtrædelse« af vedkommende Lovbud er konstateret.

En lignende rent objektiv Begrundelse synes at være anvendt ved *K. P. D. i U. 1911 p. 941*, der straffer en Entreprenør for Politiforseelse, fordi hans Folk havde ladet Af-fald henligge ved Kajen. — Et andet Eksempel paa objektivt Entreprenøransvar findes formentlig i *K. P. D. i U. 1907 p. 955* angaaende Overtrædelse af Bygningsloven, jfr. dennes § 76.

Ved Betragtningen af det foreliggende trykte Doms-materiale maa imidlertid fremhæves, at dette ifølge selve Sagens Natur kun kan give mangelfuld Oplysning om den i Praxis virkelig fulgte, almindelige Fremgangsmaade, idet Flertallet af de herhenhørende Sager er smaa Bødesager, der afgøres administrativt eller dog ikke senere trykkes, ligesom endelig de Afgørelser, der naar frem til Referat i Domssamlingerne, i Regelen ikke tager principiel eller udtrykkelig Stilling til Skyldspørgsmaalet. Gennem Domme som de anførte kan der derfor højst være Tale om at spore en vis Tendens til Fravigelse af det dogmatiske Skyldprincip.

B. Denne Tendens ytrer sig, som ovenfor antydet, navnlig hvor vedkommende Virksomhed drives af en kollektiv Enhed.

1. En Række Domme paalægger her Formanden eller Direktøren for paagældende Selskab etc. pønalt Ansvar i denne hans Egenskab, uden at der finder nogen virkelig Prøvelse Sted af de almindelige individuelle Skyldbetingelser; undertiden henvises herved udtrykkeligt til, at vedkommende er »ansvarlig for« Selskabet etc., eller at han

har erklæret sig rede til at bære det eventuelle Ansvar;« i Regelen nøjes Dommene dog med blot at nævne vedkommendes Stilling som Formand etc.⁷⁾. I et Tilfælde, hvor Formanden var fraværende ved Sagens Anlæg, skubbedes Anklagen over paa Næstformanden, der saaledes opfattedes som subsidiært ansvarlig i Formandens Sted, jfr. *K. P. D. i U. 1907 p. 957* (»N. N. i sin Egenskab af Næstformand for det Mosaiske Trossamfund« tiltalt for Overtrædelse af Næringsloven), et typisk Udtryk for Ansvarets garantimæssige, ikke skyldbetingede, Karakter.

Dommene angaar navnlig Næringslovovertrædelser, jfr. foruden den just citerede Dom eksempelvis *H. D. i U. 1925 p. 890* (Tiltale mod »Borgmester for Københavns Magistrats 2. Afdl. N. N. — paa Kommunens Vegne«), *H. St. D. i U. 1906 p. 75* (»findes Aktieselskabet . . . at have gjort sig skyldig i uberettiget Næringsbrug . . .«; den adm. Direktør idømt Bøde) og lignende Overtrædelser, jfr. *H. D. i U. 1909 p. 888* (Formanden for »De samvirkende Principal- og Tjenerforeninger« dømt for ulovlig Forhyring; ». . . Tiltalte har erkendt, at han som Formand for Fællesforeningens Repræsentantskab bærer Ansaret . . .«); uretmæssig Konkurrence, jfr. f. Eks. *S. H. D. i U. 1927 p. 520* (»N. N. som Formand og ansvarlig for »De samvirkende Købmandsforeninger i Danmark«, *S. H. D.*

⁷⁾ Som Eksempel fra den nyeste Tid kan nævnes *V. L. D. i U. 1932 p. 357*, der paa Basis af en Strafpaastand, alene nedlagt overfor »Broderup Andelsmejeri«, idømte Formanden for dette Bødestraf for Overtrædelse af Loven om Værn for Erhvervs- og Arbejdsfrihed af 27. Marts 1929. Domspræmisserne oplyser intet om, at der har fundet en Prøvelse af de individuelle Skyldbetingelser Sted. Det hedder blot: »Idet de Sagsøgte (nemlig Mejeriets) retsstridige Vægning ved at optage Sagsøgeren Sørensens som Interessent . . . maa anses som en saadan økonomisk Forfølgelse af ham, som tilsigter paa uberettiget Maade at begrænse hans fri Adgang til Erhverv og hans Ret til at staa som Medlem af de Sagsøgte Mejeri, vil Formanden for dette, Gaardejer N. N. . . . være at anse med . . . Straf . . .« (mine Fremhævelser).

i U. 1926 p. 1035 og i U. 1925 p. 450⁸⁾); Overtrædelser af Margarinelovgivningen, jfr. *H. St. D. i U. 1904 p. 738* (»Ifølge fornævnte Aktieselskabs Loves § 18 er Tiltalte som Forretningsudvalgets Formand den, mod hvem Retskrav mod Selskabet skal indtales, og han har ogsaa under et paa Foranledning herfra optaget Reassumptionsforhør erkendt, at han som Selskabets Ansvarshavende ene repræsenterer samme udadtil«); jfr. i tilsvarende Retning *H. D. i U. 1906 p. 826*; Overtrædelser af Smørlovgivningen, jfr. *V. L. D. i U. 1925 p. 977* (Ved Dommen blev N. N. i Egenskab af Formand for Bestyrelsen for Gjøl Andelsmejeri som ansvarlig for en paa Mejeriet sket Overtrædelse af §§ 2 og 7 i L. 129 af 12/4 1911 (Salg af »Vandsmør« i lurmærket Indpakning) anset med Bøde, uanset at han efter sin Forklaring ikke befattede sig med Mejeriets tekniske, men kun dets økonomiske Ledelse, og at der alt af Mejeren var vedtaget en Bøde for den foreliggende Forseelse); Overtrædelse af Varemærkelov, jfr. *H. D. i U. 1914 p. 946* (». . . et herværende Aktieselskab, i hvilket Tiltalte er Direktør og Aktionær . . .«); jfr. *H. D. i U. 1907 p. 562*; endvidere Overtrædelser af Sundhedsvedtægt, jfr. *K. P. D. i U. 1903 p. 723* (Direktøren for A/S Svitzer, »der havde erkendt, at han som adm. Direktør . . . bar Ansvaret«, dømt i Anledning af Dampskibets Udsendelse af for stærk Røg, forårsaget af hensynsløs Fyring med uheldigt Brændselmateriale); *H. D. i U. 1903 B p. 254* (Tiltalte, Direktøren for A/S Københavns

⁸⁾ I de i U. 1931 p. 17 refererede Domme, der straffer Direktøren for A/S A. C. Illum og Direktøren for A/S Silkehuset for Overtrædelse af Konkurrenceloven i Anledning af ulovlige Udsalg, kan der vel ikke ses at foreligge konkrete Eksempler paa Fravigelse af det personlige Skyldkrav; det kan imidlertid let tænkes, at den øverste Direktør for et Stormagasin faktisk ikke har haft nogen Skyld i en ulovlig Avertering for en af Magasinets Afdelinger; men herpaa vilde der som Regel næppe blive lagt Vægt i Praxis.

Sprittfabriker »har erkendt som Selskabets tekniske Direktør at have Ansvar for Fabrikens Drift og for Tilholdets Efterkommelse . . .«); fremdeles Politiforseelser, navnlig bestaaende i Afholdelse af offentlig Dans etc., jfr. *Ø. L. D. i U. 1929 p. 966* (Formanden for »De samvirkende Afholdsforeninger«), *H. D. i U. 1917 p. 209* (Formanden for Dansk Typografforbund), *H. D. i U. 1908 p. 415* (Formanden for »Privat Teater-Selskab«), *V. O. D. i U. 1895 p. 450* (N. N. i Egenskab af Formand for socialdemokratisk Vælgerforening i Varde sat under Tiltale for Overtrædelse af . . . i Politivedtægt, i Anledning af, at den nævnte Forenings Bestyrelse, for hvis Optræden ved den paagældende Lejlighed Tiltalte havde erkendt at være ansvarlig . . .). Endelig erindres om den ovenfor p. 114 omtalte Praksis i Departementet for Told- og Forbrugsafgifter, hvorefter Told- og Afgiftsbøder paalægges Aktieselskaber ved Selskabets Direktør, saaledes at denne bliver personlig ansvarlig for Bøden, uden at der spørges om hans individuelle Skyld.

2. Hvor Selskabet ledes af en Flerhed af Direktører, synes Ansvar undertiden paalagt disse flere efter tilsvarende Principper, jfr. f. Eks. *K. O. D. i U. 1916 p. 193* (Et Jernbaneselskabs Direktion mulkteret for ikke at have efterkommet Sundhedskommissionens Paalæg om at holde en Kælder tør ved Udpumpning), *K. P. D. i U. 1910 p. 899* (N. N. og P. P. i deres Egenskab af adm. Direktører for A/S Burmeister & Wain sat under Tiltale for Overtrædelse af Regulativ for Jærnstøberier og Maskinfabriker paa Grund af utilstrækkelig Opvarmning af et Værksted), *H. St. D. i U. 1905 p. 561* (Tre Personer tiltaltes »som Direktører for Aktieselskabet« for Overtrædelse af et Tilhold om ikke at lade støjende Arbejde udføre i fri Luft; uagtet Tilholdet kun var givet de to af Direktørerne, idømtes alle tre Bøder, af Politiretten solidarisk, af Overinstansen hver

især); *H. St. D. i U. 1903 p. 16* (De tre Direktører for A/S De danske Sukkerfabriker hver især idømt Bøder for Overtrædelse af Ferskvandsfiskeriloven, idet Vandet i en Aa var blevet forurennet ved Spildevands-Afløb fra en Selskabet tilhørende Fabrik: »Da nu de Tiltalte maa antages at bære Ansvar for de saaledes oplyste Overtrædelser . . .«). Det er klart, at Bøden i saadanne Tilfælde i endnu højere Grad, end hvor kun Enedirektøren, Formanden etc. rammes, vil kunne træffe Personer, hvem i Virkeligheden intet dadelværdigt Forhold kan lægges til Last.

3. Det samme gælder Tilfælde, hvor Bøden idømmes en Flerhed af Interessenter (hver for sig) uden Prøvelse af hver enkelts Forhold til den begaaede Overtrædelse og uden Hensyn til eventuelle Aftaler om Arbejdets Fordeling mellem dem, jfr. herved *Ø. L. D. i U. 1925 p. 894* (Imellem tre Interessenter, der i Fællesskab ejede et Mejeri, var oprettet en Kontrakt, hvorefter den ene af dem var antaget som Bestyrer, saaledes at han paa egen Haand ledede Mejeriets daglige Drift; de to andre indfandt sig kun undtagelsesvis i Mejeriet. Ansvar efter Smørloven for Overtrædelse af Bestemmelserne angaaende Handel med Smør og dettes Mærkning paalagdes alle tre Interessenter, for de to ikke bestyrende Interessenters Vedkommende, »idet disse . . . dog havde Raadighed over dettes (Mejeriets) Drift i Forbindelse med Bestyreren«; noget egentligt Skyldmoment er næppe tilsigtet fastslaaet med denne Passus, jfr. nu Smørloven 1926 § 4); *K. O. D. i U. 1916 p. 1036* (To Personer, der i Forening drev Bygningsentreprise, begge ansvarlige for manglende Autorisation af deres Bøger og Underskrift af Status, skønt Bogføringen var overladt den ene af dem); *V. O. D. i U. 1898 p. 85* (Et Interessentskab bestaaende af fem Interessenter idømt Bøder for hver især, uden individuel Undersøgelse, for Overtrædelse af Lov om Dampkedler).

4. En lang Række Domme lægger endelig Ansvar paa den kollektive Enheds Bestyrelse etc. under saadanne Omstændigheder, at en lignende Opgivelse eller Vigen fra de almindelige individuelle Skyldbetingelser maa formodes faktisk at finde Sted⁹⁾.

a. Særlig klart træder dette frem i de Undtagelsestilfælde, hvor Domstolene har paalagt Bestyrelsen som saadan, som personificeret Enhed, Bøden jfr. *H. St. D. i Juridisk Ugeskrift 1871 p. 321* (Bestyrelsen for Haandværker-Sangforeningens Stiftelse i Helsingør tilpligtet at bøde 5 Rdlr. for undladt Renholdelse af en Rendesten; Dommen nævner overhovedet ikke de enkelte Bestyrelsesmedlemmer) og *H. D. i Højesteretstidende 1874 p. 39* (Bestyrelsen for Det forenede Dampskibsselskab paa Langeland og Lolland idømt Bøde for Krænkelse af Færgesteds Eneret). Her foreligger i Virkeligheden Eksempler paa Strafforanstaltninger paalagt kollektive Enheder som saadanne, blot at Straffen ikke rammer den større Enhed, under hvis Virksomhed Overtrædelsen er sket, men en snævrere kollektiv Enhed, der udgør dens Organ¹⁰⁾.

I Klasse med disse Domme staar, jfr. ovenfor p. 116, en Afgørelse som den i *U. 1908 p. 298* refererede, hvor Bestyrelsesmedlemmerne (mod Dissens) solidarisk idømtes Bødestraf for Overtrædelse af Forfatterloven, uden at de overhovedet havde haft Lejlighed til at gøre individuelle Indsigelser gældende, idet Stævningen i Sagen og Straffaastanden alene var rettet mod Selskabet, jfr. ogsaa *H. D. i U. 1884 p. 1129* (ovf. p. 56), der idømte de under Sagen optraadte Bestyrere for Aktieselskabet Kjøbenhavns Renovationskompagni in solidum Bøde for Overtrædelse af Sundhedsvedtægt, uanset at Tiltalen var rettet mod Selskabet. Gennem Højesterets Begrundelse af Ansvar

⁹⁾ Om tilsvarende svensk Praksis, se *Ragnar Bergendal* l. c. p. 442 ff.

¹⁰⁾ Jfr. ogsaa Stempeloven § 37, 3. Stk.

skinner dettes objektive Karakter klart igennem; efter at have konstateret, at Kompagniet har oversiddet Fristen for Efterkommelse af vedkommende Paabud (om Nedlæggelse af et Latrinoplag), og efter at have konstateret dette Paabuds Overensstemmelse med Lovgivningen, statuerer Retten, at »som Følge heraf maa Ansvar efter Lov om Tilvejebringelsen af Sundhedsvedtægter af 12. Januar 1858 § 2 være paadraget ved den skete Overtrædelse af den omhandlede Bestemmelse«. Denne Konstatering af, at Ansvar er paadraget, er øjensynligt det primære i Sagen; først i anden Række kommer Spørgsmaalet om, hvem Ansvar skal paalægges. Da nu Højesteret ligesaa lidt som Landsoverretten udtrykkeligt vil paalægge Aktieselskabet Bøden, men paa den anden Side heller ikke vil lade Overtrædelsen straffri, statueres, at »dette Ansvar findes efter Forholdets Natur at maatte paahvile Kompagniets Bestyrere«; under Hensyn til de i Sagen afgivne Erklæringer (formentlig angaaende Ansvarets Paatagelse) paalægges Ansvar dog ikke samtlige Bestyrelsesmedlemmer, men Bestyrelsesformanden og Forretningsføreren.

b. De herhenhørende Domme, der paalægger de enkelte Bestyrelsesmedlemmer etc. særskilt Bødestraf som »ansvarlige for« sket Overtrædelse, uden virkelig subjektiv Prøvelse, angaar i det hele og store de samme Forseelsesomraader som de ovenfor nævnte Domme vedrørende Formandsansvaret, idet der overhovedet ikke ses at være fulgt faste Regler for, hvornaar Anklage er rejst mod Formand, Direktør etc., hvornaar mod (eventuelt tillige mod) Bestyrelse etc.

Vedrørende Næringslovsovertrædelser kan saaledes eksempelvis anføres: *V. O. D. i U. 1918 p. 104* (Forbrugsforenings Bestyrelsesmedlemmer alle straffet, uden at der gaas ind paa de individuelle subjektive Betingelser), jfr. tilsvarende *H. St. D. i U. 1886 p. 1020*; *K. O. D. i U. 1903*

p. 550 (Et Aktieselskabs Bestyrelsesmedlemmer ansvarlige for, at uvedkommende trods trufne Foranstaltninger var blevet beværtet ved en Foreningsfest); cfr. herimod *H. D. i U. 1903 B. p. 18*, der i noget højere Grad synes at lægge Vægt paa Skyldspørgsmaalet (». . . have ogsaa de tiltalte Bestyrelsesmedlemmer erkendt, at de ikke have kunnet undgaa at tænke, og ogsaa af og til indbyrdes have talt om, at Varer, som udleveredes af Foreningen, maatte være gaaede til Ikke-Medlemmer, uden at de dog have haft nogen bestemt Kundskab i saa Henseende . . .«).

Endvidere fremhæves Domme angaaende: Overtrædelser af Margarinelovgivningen, jfr. *K. O. D. i U. 1915 p. 346* (Brugsforenings Bestyrelsesmedlemmer dømt, Uddeleren frifundet, fordi han »kun er optraadt som lønnet Funktionær for den nævnte Forening, paa hvis Ansvar Tilvirkningen skønnes udelukkende at være sket«). Jfr. herved *V. O. D. i U. 1911 p. 526* (Paa et af et Aktieselskab ejet Mejeri var sket Overtrædelse af Loven om Tuberkulose hos Hornkvæg og Svin; Overretten dømte hvert enkelt af Bestyrelsesmedlemmerne med Bemærkning, at »den Omstændighed, at der . . . er truffet Overenskomst mellem Mejeriets Bestyrelse og den fungerende Mejeribestyrer om, at Sidstnævnte skal være ansvarlig for den behørige Iagttagelse af Lovens Forskrifter, ikke (kan) frigøre de Tiltalte for det dem overfor det Offentlige paahvilende Ansvar«). Denne Dom forandredes imidlertid af Højesteret, jfr. *U. ibid.*, idet Højesteret, der i det hele synes noget mindre tilbøjelig til at give efter for Tendensen til objektivt Pønalansvar, vel paalægger den Person Bøde, der har »haft det særlige Hverv som Medlem af Bestyrelsen . . . at føre Tilsyn med Nørresundby Fællesmejeri«, men iøvrigt frifinder, da de »foreliggende Oplysninger om den samlede Bestyrelses Stilling og Virksomhed« ikke findes at afgive tilstrækkeligt Grundlag for at paalægge Strafansvar, cfr. nu

Smørlov 109, 10. April 1926 § 4, ovenfor p. 63; Overtrædelser af Apotekerloven, jfr. *H. D. i U. 1896 p. 755* (En Brugsforening havde solgt »Wunderkronessens« og havde derved overtraadt den gamle Apothekerforordnings § 30; Bestyrelsens Medlemmer idømtes hver for sig Bøde, dog at Højesteret undtager et enkelt af Medlemmerne, »da det ikke med Sikkerhed fremgaar af Sagens Oplysninger, at . . . Salg af Kronessens har fundet Sted, efter at Tiltalte N. N. var blevet Medlem af Bestyrelsen«); uretmæssig Konkurrence, jfr. *H. D. i U. 1925 p. 863* (H. R. T. 1925 p. 316); Eneretskrænkelser, jfr. *H. D. i U. 1899 p. 532* (Syv Bestyrelsesmedlemmer tiltalt for Krænkelse af Færgesteds Eneret); Overtrædelser af Bygningsloven, jfr. *H. D. i U. 1901 p. 479* (Værkfører, der ledede den daglige Drift, havde i Strid med Bygningsloven, paa egen Haand og uden forudgaaende Konference med Bestyrelsens Medlemmer, indrettet Værksted paa et Hanebjælkeloft; Bestyrelsesmedlemmerne blev først vidende om Indretningen efter Arbejdets Udførelse; Værkføreren og samtlige Bestyrelsesmedlemmer straffet); Politifor-seelser vedrørende ulovlig Dans etc., jfr. *H. D. i U. 1898 p. 897* (Bestyrelsen for »Tveraa Klub« mulkteret arbitrært (!) for ulovlig Dans og Udskænkning), jfr. her-ved *Ø. L. D. i U. 1926 p. 403* (Medlemmerne af »Lorry Klub«s Bestyrelse ansvarlige for Afholdelse af offentlig Dans uden Politiets Tilladelse), cfr. *Ø. L. D. i U. 1926 p. 129*, hvor Ansaret i en tilsvarende Sag (»Adlon Klub«) paalagdes Klubbens Formand.

Forsaavidt særlige Lovbestemmelser under Straf paa-lægger Stiftere, Bestyrelsesmedlemmer, Direktører etc. For-pligtelser, jfr. navnlig Aktieselskabslovgivningen¹¹⁾, og be-tinger Straffen af en vis Skyld, er det klart, at almindelig

¹¹⁾ Jfr. om Aktieselskabsloven af 15. April 1930 *Sindballe*, Dansk Sel-skabsret III p. 40, 47, 54, 191—92, 231—32, 250.

Skyldprøvelse maa ske, jfr. herved *H. D. i U. 1923 p. 871*, *V. L. D. i U. 1924 p. 109*, *H. D. i U. 1924 p. 211*, *Ø. L. D. i U. 1925 p. 185*, *H. D. i U. 1925 p. 873*, *H. D. i U. 1932 p. 284*. Om nogen formel Afgivelse fra Skyldbetingelsen bliver der da i hvert Fald ikke Tale. Noget andet er, at det, som tidligere nævnt, staar i Domstolenes Magt gennem Fortolkning af det elastiske Uagtsomhedsbegreb faktisk ogsaa i disse Tilfælde i nogen Grad at objektivere Bestyrelsesansvaret.

§ 14.

Objektivt Ejeransvar.

I. Fransk Praxis afgiver adskillige Eksempler paa, at objektivt Bødeansvar i den foran angivne Betydning paalægges Ejere som saadanne for Ikkeopfyldelse af reglementariske Bestemmelser vedrørende den ejede Genstand, jfr. saaledes *Dom af Cour de cassation af 3. Juni 1856* (Sirey 1856. 1. 786), der fastslaar, at Grundejere er personligt ansvarlige for Opfyldelsen af Anordninger, der reglementerer »l'usage des eaux entre les fonds riverains d'un cours d'eau«, selvom de ikke bor paagældende Sted, og selvom de har betroet en af dem ansat Trediemand at overvaage Reglementernes Overholdelse; jfr. herved ogsaa Code forestier art. 147 og art. 199, hvorefter Bødeansvaret rammer Ejere af Dyr i denne deres Egenskab, og det ifølge Praxis, selvom Ejeren har betroet Opsigten med Dyrene til en særlig Hyrde.

II. I dansk Ret forekommer navnlig følgende under denne Gruppe hørende Tilfælde:

1. Grundejeres Ansvar. *Anordning om Københavns Renovation af 7. Maj 1777 § 6* bestemte, at »Grundejerne . . . hæfte alene, og ikke deres Folk, for Politiets Tiltale, om mislig Feining befindes«, og paa lignende Maade bestemte *Politivedtægter for København Nr. 125, 22. Juni*

1883 § 93 mere generelt: »Grundejerne er personligt ansvarlige for Opfyldelsen af alle dem som saadanne ifølge denne Vedtægt paahvilende Pligter, og skulde ikke kunne undskylde sig med Forsømmelse fra deres Folks eller Lejeres Side«. Nu indeholder *Politivedtægten for København Nr. 35, 1. Marts 1913 § 104* samme Tekst, men med følgende Tilføjelse: »Enhver Grundejer kan imidlertid beskikke og for Politiet opgive en i vedkommende Ejendom eller dog i samme Politikres, hvori den er beliggende, boende Mand, som kan og er villig til i alle Ejendommen vedkommende, af denne Vedtægts Bestemmelser opstaaende Forhold at træde i Ejersens Sted overfor Politiet og det offentlige. Ansaret gaar i saa Tilfælde fra Grundejeren over paa den af ham beskikkede Mand«.

Udtryk for en lignende objektiv Tendens forekommer i Domme som *K. O. D. i U. 1908 p. 552* (Husejer dømt for Overtrædelse af Lov om Brandvæsenet¹) i Anledning af forskellige Mangler, skønt det ikke var bevist, at han ved sidste Brandsyn havde faaet Paabud om at fjerne disse, og skønt de hidrørte fra Tiden, før han blev Ejer), cfr. *H. D. i U. 1901 p. 155* (Husejer ikke Strafansvar efter Bygningsloven²) for Indretninger anbragt forud for hans Erhvervelse af Ejendommen, men dømt til under daglig Mulkt at fjerne saadanne); jfr. *H. D. i U. 1913 p. 94* (At en Ejendom var taget til brugeligt Pant kunde ikke fritage Tiltalte for det ham som Ejer paahvilende Ansvar med Hensyn til Overtrædelse af Bygningslovgivningen; vedkommende dømtes til under en daglig

¹) Jfr. herved Lov om Brandvæsenet i Kjøbenhavn af 15. Maj 1868 § 40 jfr. §§ 14—15, Lov om Brandvæsenet i Kjøbstæderne Nr. 28, 21. Marts 1873 § 35 jfr. §§ 8—9, Lov om Brandpolitiet paa Landet Nr. 174, 31. Marts 1926 § 17.

²) Jfr. herved Bekg. af Bygningslov for Købstæderne Nr. 210, 1. August 1912 § 36, Bekg. af Bygningslov for København Nr. 211, 1. August 1912 § 76, Bekg. af Bygningslov for Frederiksberg Nr. 212, 1. August 1912 § 73.

Tvangsmulkt at bringe Bygningen i Overensstemmelse med Bygningsloven); i denne Forbindelse kan ogsaa nævnes *V. L. D. i U. 1927 p. 1013* angaaende Skovejeres Ansvar for ulovlig Hugst (Tiltalte var Ejer af en Skovejendom og havde givet Inspektøren, der drev Ejendommen for ham, Ordre til ikke at lade hugge i Skoven uden Skovtilsynets Tilladelse. Efter Aftale med Skovrideren foretog Inspektøren en Hugst, som han angav skete til Gaardens eget Brug, men efter at Hugsten var sket, blev Ejendommen solgt, og Inspektøren solgte nu, inden den nye Ejers Overtagelse, paa egen Haand det huggede. Den tidligere Ejer dømtes herefter ifølge Skovforordningens § 20 til at tilsvare Amtsfattiggassen det huggedes Pengeværdi, skønt Dommen udtrykkelig erklærer, at der »efter det oplyste ikke vil kunne rettes nogen Bebrejdelse mod Tiltalte for den af hans Inspektør mod hans Ordre foretagne ulovlige Hugst«. Idet Dommen til Begrundelse heraf blot henviser til »Beskaffenheden af de i Forordningens § 20 for saadan Hugst fastsatte Følger«, synes den at gaa ud fra, at der her ikke er Tale om noget Pønalansvar, en Forudsætning, der imidlertid næppe holder Stik)³⁾.

2. Vareejeres Ansvar for Afgiftsdelikter. *Toldforordningen af 1. Februar 1797 § 110* bestemmer, at »Paa-skud om Fuldmægtigers eller Tyendes Forseelser antages ikke, naar Varer anholdes. Enhver indestaar for, hvem han bruger, og denne staar igen ham til Ansvar«. I Overensstemmelse hermed antages det i Toldpraksis i Almindelighed, at Ansvar efter Toldforordningen ikke er afhængig af subjektive Betingelser. Med Hensyn til Klareringsangivelser kommer Toldvæsenets Opfattelse særlig klart til Orde i Præmisserne til *S. H. D. i U. 1930 p. 579*. I det paagældende Tilfælde, der er refereret ovenfor p. 114,

³⁾ Jfr. min Afhandling om Konfiskation p. 213 med Note 4.

begrundede Tolddepartementet sit Bødekrav først og fremmest paa det blotte Faktum, at behørig Angivelse (af værditoldbeskattede Varer) objektivt ikke var sket: »dermed er Bødeansvaret givet. Subjektive Betingelser kræves ikke . . . Det er Forordningens Princip, at al Klarering skal ske i H. t. Angivelse fra en indenlandsk Borger og paa dennes Ansvar . . .«; denne Fortolkning skulde ogsaa have Støtte i *Toldloven af 29. Marts 1924 § 12* ifølge en e contrario Slutning fra 2. Stk., der i Modsætning til 1. Stk. udtrykkelig opstiller subjektive Betingelser. Hertil bemærker Sø- og Handelsretten, at den »finder i alt væsentligt at maatte give de sagsøgte Medhold i, hvad der fra deres Side er anført med Hensyn til Forstaaelsen af de i Toldlovgivningen indeholdte Straffebestemmelser«⁴⁾.

Muligvis kan i denne Forbindelse ogsaa anføres *Lov om Omsætningsafgift af Motorkøretøjer Nr. 196, 15. Juli 1927 § 15* (». . . ifalder den, hvem Afgiftens Erlæggelse paa-hviler, en Bøde paa . . .«) og § 17 (». . . bøder Ejeren af det paagældende Køretøj indtil 2000 Kr.«).

3. Endelig forekommer i dansk Ret ogsaa Eksempel paa, at Ejere eller Besiddere af Dyr paalægges pønalt Ansvar i denne deres Egenskab uden subjektive Betingelser, jfr. saaledes den gamle *Hundelov, Nr. 46, 12. April 1889 § 8*, hvorefter »Ejerne af løsgaaende Hunde er ansvarlige for, at disse ikke bide sagesløse Personer« m. m., og som til dette Ansvar knytter den objektivt holdte Straffebestemmelse: »Forulempes nogen paa en af de nævnte Maader af en Hund, uden selv at være Skyld deri, anses Ejeren med Bøder fra 2 indtil 100 Kr. . . .«, jfr. herved Paragraffens sidste Stk., hvorefter Ansvaret, naar Hunden ifølge Overenskomst har Tilhold hos en anden end Ejeren, paahviler denne anden, en Bestem-

⁴⁾ Jfr. herved *Toldlovsbekg. Nr. 171, 11. Maj 1928 § 48, Lov om Tillæg til Lov mod Smugleri Nr. 85, 31. Marts 1931 §§ 1 og 4*.

melse, der ved den ny *Hundelov* Nr. 127, 18. April 1925 § 13 er udvidet til den almindelige Regel, at »Ansaret paahviler den, der holder løsgaaende Hunde«, altsaa til en Regel om pønalt Besidderansvar. Som Eksempler paa Anvendelsen af det her omtalte objektive Strafansvar kan anføres *K. P. D. i U. 1906 p. 508*, hvor Hundens Ejer synes at have været uden Skyld, og *H. D. i U. 1917 p. 187*, der paalagde Hundens Ejer Bøde, da det maatte antages, at »Skylden for Sammenstødet laa hos Hunden«, jfr. Notten til Dommen i Ugeskriftet.

§ 15.

Overtrædelser udenfor særlige Pligtforhold (»Politiovertrædelser« i Almindelighed).

I. Den hidtil paaviste Forekomst af objektivt Bødeansvar — eller Tendens hertil — viser som fælles, typisk Træk Ansarets Tilknytning til et særligt Forpligtelsesforhold.

En lignende Objektivisering af Pønalanaret — eller Tendens hertil — kan dog ogsaa paavises uden for saadanne særlige Forhold. Positivt kan de herhenhørende Tilfælde, der nu skal omtales, med et gængs Udtryk foreløbig karakteriseres som Politiovertrædelser i Almindelighed, d. v. s. udenfor særlige Pligtforhold¹⁾.

Forinden der gaaes nærmere ind paa disse Tilfælde, maa imidlertid — allerede af terminologiske Hensyn — det mangetydige Begreb Politiovertrædelse underkastes en Analyse og defineres til Brug ved den videre Udvikling. Denne Analyse har ikke blot indirekte Interesse for vort Emne,

¹⁾ Jfr. *Cicula* p. 124 f. (»l'exigence de la volonté n'est pas l'élément unique de l'imputabilité et de la responsabilité pénale, étant même admis dans le droit positif des formes de responsabilité . . . sans faute (domaine des contraventions de police), qu'un fort courant scientifique a raison de considérer comme des cas préliminaires de la responsabilité objective ou légale«); *Bergendal* p. 430.

ved at angaa Omraadet for Straf uden Skyld eller et umiddelbart til dette Omraade grænsende, nemlig Omraadet for Straf med svækket Skyldkrav, men direkte Interesse derved, at netop Politiovertrædelserne er nævnt som det særlige Deliktsomraade, der falder indenfor de juridiske Personers Kapacitet²⁾).

II. Udtrykket Politiovertrædelse (og forskellige Varianter heraf som for Eksempel Politiforseelse, Politidelikt, Politiret, i den senere Tid ogsaa Forvaltningsdelikt etc.)³⁾ bruges i flere videre og i flere snævrere Betydninger.

A. I videre Betydning angiver det som Regel, synonymt med Udtryk som Overtrædelse, Forseelse o. l., blot Deliktets kvantitativt ringe Strafbarhed («Bagatelstrafferet»), jfr. den franske Straffelovs »contravention«, den tyske Straffelovs »Übertretung«. Undertiden kombineres med dette kvantitative Kriterium visse af de Kriterier, der opstilles for det snævrere Overtrædelsesbegreb.

B. I snævrere Betydning er Politiovertrædelsen etc. en kvalitativt særmærket Del af det strafbares Omraade, snart saaledes, at Politiovertrædelsen dog anses som et »egentligt Delikt«, realt og systematisk henhørende under Strafferetten, snart saaledes, at det helt udskydes af Strafferetten som væsensforskelligt fra de »egentlige« eller »kriminelle Delikter«.

1. Historisk⁴⁾ kan Begrebet i snævrere Betydning føres tilbage til Opstaaelse af et særligt »Politi« (lig Forvaltning) i italiensk middelalderlig Ret. Kriteriet for Politiretten

²⁾ Jfr. saaledes *Jellinek, Kohler, v. Lilienthal, Saleilles* paa de ovenfor i § 5, Noterne 35, 36, 37 og 45 anførte Steder.

³⁾ Jfr. om Terminologien Forvaltningsstraf-Politistraf *Poul Andersen*, Forvaltningsret I. p. 26.

⁴⁾ Jfr. om »Politiretten«s Historie navnlig *Goldschmidt*, Das Verwaltungsstrafrecht, og i Mitteilungen der Internationalen kriminalistischen Vereinigung, 12. Bd. p. 217 ff., særlig p. 220 Note 2. Jfr. ogsaa *Goos*, Om Forbrydelsen, p. 35 ff.

sætter de italienske Jurister i Overtrædelsens etiske Karakter, under Henvisning til Ulpian *lex 42 D 50, 16*: »probra quaedam natura turpia sunt, quaedam civiliter et quasi more civitatis«. Dette etiske Kriterium, som ogsaa Oplysningstiden akcepterede, hævdes endnu fra mange Sider som afgørende Skelnemærke. Politiovertrædelserne er herefter den Del af det strafbare Omraade, hvor Straffen ikke er betinget af noget umoralsk Forhold, i Modsætning til de egentlige Forbrydelser, for hvis Begreb Umoralitet opfattes som essentielt. Ogsaa Forfattere, der ikke vil anerkende det etiske Kriterium som afgørende, fremhæver dog den samme Tankegang i Tilslutning til andre Kriterier⁵⁾.

2. Det etiske Kriteriums Uskarphe'd er fra forskellig Side søgt afhjulpet gennem Opstilling af mere juridiske Kriterier. Der kan her paapeges følgende Hovedretninger:

Feuerbach finder det afgørende Skelnemærke for Politiiuretten i Angrebsobjektets Art. I Overensstemmelse med Oplysningstidens Filosofi anser han den egentlige Strafferets Opgave begrænset til Indgriben i saadanne Tilfælde, hvor en Handling krænker en anden Persons eller Statens subjektive Ret. Forsaaavidt Straf paalægges udenfor dette Omraade, staar vi ikke overfor kriminel Uret, Forbrydelse, men overfor Politiiuret, »Verletzung bloss objektiven Rechtes«^{5a)}.

⁵⁾ Jfr. om *Bornemann's* Lære nedenfor ved Note 29.

^{5a)} Jfr. *Feuerbach*, *Lehrbuch des gemeinen in Deutschland gültigen peinlichen Rechts* (9. Udg. Giessen 1826) § 22 (p. 25—26): »Unabhängig von der Ausübung eines Regierungsacts und der Erklärung des Staats, giebt es Rechte (der Unterthanen im Staate oder des Staates selbst). Diese durch Strafgesetze gesichert, begründen den Begriff eines Verbrechens im engeren Sinne . . . In so ferne der Staat berechtigt ist, durch Polizeigesetze auf seinen Zweck mittelbar hinzuwirken, und durch diese an sich nicht rechtswidrige Handlungen zu verbieten, so ferne giebt es besondere Rechte des Staats auf Unterlassung dieser speciell verbotenen Handlungen, die den Unterthanen ursprünglich rechtlich

Denne Bestemmelse af Strafferettens Omraade er imidlertid for længst forældet. Der hersker nu almindelig Enighed om, at den egentlige kriminelle Uret omfatter adskillige Tilfælde, hvor ingen subjektiv Ret (eller retsbeskyttet Interesse) kan siges at udgøre Angrebsobjektet.

3. Nær beslægtet med Sondringen efter Angrebsobjektet er den, der udskiller Politiureten som omfattende Faredelikter i Modsætning til den kriminelle Uret som omfattende Skadedelikter, jfr. saaledes den første tyske Politistraffelov, Württembergisches Polizeistrafgesetz af 1839 § 12.

Da positiv Ret imidlertid indeholder og maa indeholde en Række meget alvorlige Delikter blandt Faredelikterne, søger man senere at foretage en Indsnævring af det nu fundne Politiuretsbegreb, idet man herfra udskyder de konkrete Faredelikter. Politiovertrædelsen bestemmes herefter som det abstrakte Faredelikt, altsaa som et Delikt, hvis Gerningsindhold (i fuldbyrdet Skikkelse) hverken forudsætter nogen aktuel Krænkelser af eller blot nogen Fareforvoldelse for en konkret retsbeskyttet Interesse, idet alene den gennemsnitlige (»generelle«, »abstrakte«) Farlighed, der ifølge Lovgiverens Opfattelse er forbundet med Forekomsten af vedkommende Gerningsindhold, begrunder Pønaliseringen.

Den saaledes modificerede Begrebsbestemmelse af Politiovertrædelsen i snævrere Forstand som abstrakt Faredelikt har som bekendt vundet megen Udbredelse og maa vel endnu betegnes som herskende Opfattelse baade i tysk og dansk Teori.

Rent bortset fra Spørgsmaalet om dens praktiske Anvendelighed maa det imidlertid erkendes, at der ikke med

möglich waren. Ist das Recht des Staats auf Gehorsam gegen ein bestimmtes Polizeigesetz mit Strafen bedroht, so entsteht der Begriff von Vergehen, Policey Uebertretung«.

denne Definition er vundet det ønskede teoretisk skarpe Skelnemærke, medmindre ethvert abstrakt Faredelikt konsekvent henføres til Politiovertrædelserne, saaledes ogsaa de efter Omstændighederne grove »almenfarlige Forbrydelser« (dansk Strfl. 1930 Kap. 20, tysk Straffelov 27. Afsnit), hvis Strafbarhed ikke forudsætter Foraarsagelse af konkret Almenfare^{5b}). Denne Konsekvens vil man nu fra ingen Side drage⁶). Definitionen af Politidelikterne burde derfor følgerigtigt omskrives til, at Politidelikterne er identiske med visse abstrakte Faredelikter. Men hvilke? Til Besvarelsen af dette Spørgsmaal er der ikke angivet noget juridisk Kriterium. Og dermed synes unægtelig hele Forsøget paa at statuere en kvalitativ Forskel mellem Politiovertrædelser og andre Delikter ud fra Sondringen Fare- og Skadedelikter at være strandet. Dette erkendes ogsaa af *Frank*, idet han udtaler: »In der That scheint es mir ein vergebliches Bemühen zwischen abstrakten Gefährdungsdelikten und polizeilichen Übertretungen vom rein begrifflichen Standpunkte aus unterscheiden zu wollen«⁷). Derimod mener *Frank*, at Sondringen nok kan forsvares

^{5b}) Dette gælder helt klart med Hensyn til de »almenfarlige Forbrydelser«, hvis Gerningsindhold er udformet i Overensstemmelse med det til Grund for deres særlige Behandling liggende (abstrakte) Faresynspunkt, jfr. for dansk Rets Vedkommende Strfl. 1930 § 184. Men det samme maa vistnok antages, selv om Loven har foretaget en saadan retsteknisk Forskydning, at Deliktets Strafbarhed betinges af et vist konkret Indgreb, naar dog konkret Almenfare ikke kræves, jfr. saaledes i Almindelighed Brandstiftelsesforbrydelsen (baade efter dansk og tysk Ret), idet den med et saadant Indgreb forbundne særlige Pønalisering er begrundet i Handlingens generelt almenfarlige Karakter, jfr. *Krabbe* p. 229—30. I tysk Teori henføres saadanne Delikter ogsaa terminologisk til de »abstrakte« eller »generelle Faredelikter«, jfr. v. *Liszt* p. 707, *Frank*, Kommentar ad 27. Afsnit; cfr. derimod *Krabbe* p. 229, der karakteriserer de af dansk Strfl. 1930 §§ 181—183 omfattede Forbrydelser som Skadedelikter.

⁶) Jfr. herved ogsaa *Goos*' berettigede Kritik af *Hegel's* Definition af »Politiuretten« som »mulig Uret« (*Goos*, Om Forbrydelsen p. 37 f.).

⁷) Studien zum Polizeistrafrechte p. 18.

ud fra »praktisch legislative Erwägungen«: Ved de abstrakte (kriminelle) Faredelikter er Muligheden for (konkret) Fare saa stor, at den nærmer sig til Sikkerhed. Der opstilles derfor en uafbeviselig Formodning for (saadan) Fare; ved Politidelikterne er Faren end ikke »ein zu vermutendes Thatbestandsmerkmal«; »sondern der mögliche Eintritt einer Gefahr ist nichts als das Motiv der gesetzlichen Strafdrohung«⁸⁾. Men med denne kunstige Sondring mellem Faren som uafbeviselig præsumeret Moment i Gerningsindholdet og Faren som Lovgivermotiv, synes hverken noget begrebsmæssigt eller praktisk Kriterium vundet. Hvorledes afgøre, om Faren i det enkelte Tilfælde har været blot Motiv for Pønaliseringen, eller om den stil-
tiende præsumeres i Gerningsindholdet? I Virkeligheden er Faremomentet utvivlsomt i lige høj Grad Strafbarhedsmotiv ved alle Faredelikter, baade de saakaldte kriminelle og de saakaldte politimæssige, og hvis man ønsker det, kan man med nøjagtigt samme Ret i begge Tilfælde konstruere en uafbeviselig Formodning om konkret Fare ind i de respektive Gerningsindhold.

En anden Indvending af Vægt kan formentlig ogsaa rejses mod Formuleringen af Politiovertrædelserne som Faredelikter (hvad enten Faren opfattes som Lovgivermotiv eller Moment i Gerningsindholdet), nemlig følgende: der forekommer i positiv Ret adskillige Overtrædelser, som man er enig om at henregne under Politiovertrædelserne, men som end ikke rummer nogen abstrakt Fare. Som Eksempel kan nævnes en Bestemmelse som den, der foreskriver Straf for det Forhold, at en i og for sig køreberettiget Person fører Motorkøretøj uden at have sit Kørekort hos sig. Straffebestemmelsen kan her ikke siges at ville afværge nogen Handling eller Undladelse af konkret

⁸⁾ l. c. p. 19.

eller abstrakt Fare, medmindre der da gives Ordet Fare en unaturlig Udvidelse. Straffetruselen vil her understøtte Gennemførelsen af en Ordensforskrift, hvis Ikkeoverholdelse kan medføre et vist Besvær, men ingen Fare for det offentlige.

De anførte Indvendinger mod Kriteriet Politidelikt lig abstrakt Faredelikt rammer ogsaa det af Goos hævdede Kriterium: Politidelikt lig Overtrædelse af præventiv Lov⁹⁾. Goos fremhæver, at »Overtrædelser af præventive Love . . . adskille sig fra alle andre Forbrydelser derved, at deres Retsstridighed ikke beror paa de Grænser for Handlefriheden, som Hensynet til de ved Loven beskyttede Tilstande paabyde som umiddelbar Konsekvens af eller Korrelat til, at Tilstanden er retsbeskyttet, men skyldes en særegen Udvidelse af Retsbeskyttelsen«. Men naar denne »særegne Udvidelse« bestaar netop deri, at disse Handlinger er forbudt under Straf, skønt de kun »middelbart true den samme retlige Anordning, som visse andre umiddelbart angriber«¹⁰⁾, bliver det Goos'eske Kriterium i Realiteten blot en terminologisk Variant af Farekriteriet.

4. Fra forskellig Side er der i nyere Tid gjort Forsøg paa at fastslaa et andet kvalitativt juridisk Kriterium end Farekriteriet.

Binding genoptager saaledes den paa Angrebsobjektet hvilende Sondring. Medens den kriminelle Forbrydelse er Overtrædelse af et »Verletzungs- oder Gefährdungsverbot«, er Politiovertrædelsen »reiner Ungehorsam«¹¹⁾. Nærmere

⁹⁾ Jfr. Indledning p. 29, p. 90 ff., Om Forbrydelsen p. 37 ff.

¹⁰⁾ Indledning p. 94.

¹¹⁾ *Karl Binding*, Die Normen und ihre Übertretung, 2. Aufl., Leipzig 1890, I § 54, navnlig p. 406—08; Handbuch des Strafrechts, Leipzig 1885, p. 166—72; jfr. I. K. V. l. c. — Binding tager iøvrigt udtrykkeligt Afstand fra Terminologien »Polizei-Unrecht« modsat »Verbrechen« og anvender i Stedet Sondringen »reiner Ungehorsam« eller »rein formelles Unrecht« i Modsætning til »verbotene Güterbeschädigung« eller »Angriffsdelikt« eller »materiellformelles Unrecht« (Normen I p. 409—11).

bestemt synes heri at ligge, at Politiovertrædelsen skulde være belagt med Straf, uanset at den bestaar i en Handling (Undladelse), der er indifferent i Relation til Retsgoderne (de retsbeskyttede Interesser), som den hverken skader eller truer. Dette savner imidlertid naturlig Forklaring. Men hertil kommer, at Konstruktionen af Politidelikterne som »einfache Ungehorsamsdelikte« konsekvent fører til at gøre deres Strafbarhed afhængig af Forsæt, idet Begrebet Ulydighed forudsætter en bevidst Overtrædelse af Normen, der paabyder Lydighed. Naar det dog ikke er Meningen, at denne Konsekvens skal drages, bliver Udtrykket Ulydighedsdelikter om Politiovertrædelser ret vildledende¹²⁾. Det har imidlertid en ikke helt ringe Udbredelse i tysk Terminologi^{12a)}.

5. Man har forsøgt at kvalificere Politidelikterne som særlig Gruppe ud fra en paastaaet Forskel mellem Strafformaalet for dem og de »ægte kriminelle« Delikter¹³⁾. Saaledes skulde Politistraffen være præventiv, Kriminalstraffen repressiv, eller Politistraffen opfattes som baaret alene af Afskrækkelsesformaal. Om disse Forsøg kan det siges, at de maa mislykkes allerede fordi de forudsætter en ikke eksisterende Enighed om Kriminalstraffens Formaal. Heller ikke kan Politistraffen karakteriseres som Tvangs- eller Eksekutivstraf i Modsætning til kriminel Straf. Det karakteristiske ved Tvangsstraffen, jfr. f. Eks. Retsplejelovens § 499, er, at den retter sig mod en endnu

¹²⁾ Jfr. *Frank*, Studien zum Polizeistrafrechte p. 17 f.

^{12a)} I dansk Teori er en noget lignende Opfattelse gjort gældende af *H. C. V. Schau*, Om Straffens Begrundelse og Formaal (1889) p. 165—75, der karakteriserer Politiforseelserne som Handlinger, der »indeholde ren Ulydighed mod Samfundsmagtens Befaling« (p. 167) i Modsætning til de egentlige Forbrydelser, ved hvilke Ulydigheden mod den i Loven nedlagte Befaling er »et rent underordnet Moment i Sammenligning med Handlingens materielt usædelige Karakter« (p. 165).

¹³⁾ Jfr. *Frank* l. c. p. 9 ff.

vedvarende Ulydighed, som den søger at overvinde; Politistraffen anvendes derimod ligesom den almindelige Kriminalstraf i Anledning af en til Afslutning bragt Deliktvirksomhed.

6. Endelig skal her omtales det af *Goldschmidt*¹⁴⁾ gjorte Forsøg paa at karakterisere Politideliktet som et fra Kriminaldeliktet væsensforskelligt Forvaltningsdelikt, der sammen med andre Forvaltningsdelikter, nemlig Postdelikter og Finansdelikter, helt burde udskydes af Strafferetten («Forfatningsstrafferetten» eller »Justitsstrafferetten») og undergives en særlig forvaltningsstrafferetlig Behandling.

Goldschmidt ser ligesom *Binding* det materielt karakteristiske ved Politideliktet deri, at det i Modsætning til Kriminaldeliktet hverken skader eller truer Retsgoder. Hvorfor straffes da? Fordi Politideliktet er en Overtrædelse af den Norm, der forpligter Individet til positivt at fremme Statens Forvaltningsvirksomhed. Med en civilretlig Analogi kan Kriminaldeliktet siges at rumme et *damnum emergens*, Politideliktet et *lucrum cessans*. *Umhauer*, der her slutter sig til *Goldschmidt*, udtrykker maaske Tankegangen klarest i følgende Sætninger: »Der kriminelle Strafrechtssatz bedeutet eine Reaktion der Rechtsordnung gegen deren Störung und bezweckt ihre Rehabilitation. Die Polizeiübertretung ist Pflichtwidrigkeit des zur Mitarbeit am Gemeinwohl verpflichteten Untertans, ihre

¹⁴⁾ *Goldschmidt's* Lære udvikles navnlig i følgende Værker: *Das Verwaltungsstrafrecht* (1902); *Das Verwaltungsstrafrecht im Verhältnis zur modernen Staats- und Rechtslehre* (i Festgabe für Koch) (1903); *Deliktsobligationen des Verwaltungsrechts* (i Mitteilungen der Internationalen kriminalistischen Vereinigung, 12. Bd. p. 220 ff., (1905); *Materielles Justizrecht* (i Festgabe für Hübler) (1905); *Prozess als Rechtslage* (1925); jfr. *Erik Wolf*, *Die Stellung der Verwaltungsdelikte im Strafrechtssystem* (i Festgabe für Frank, II, Tübingen 1930) p. 518, Note 2 (med yderligere Litteraturangivelser) og p. 544—60.

Bestrafung bezweckt Anhaltung des Übertreters zur Pflichterfüllung und damit Ermöglichung einer weitgehenden Lösung der dem verwaltenden Staate obliegenden Aufgaben¹⁵⁾. Politistraffen (Forvaltningsstraffen) indtræder altsaa paa Grund af Ikkeopfyldelse af en forvaltningsretlig Pligt; den er »die Deliktobligation des Verwaltungsrechtes«¹⁶⁾.

Rent bortset fra den Kritik, der kan rejses mod den til Grund for denne Konstruktion liggende Spaltning af Strafferetten i Verfassungsstrafrecht og Verwaltungsstrafrecht¹⁷⁾, er det aabenbart, at det angivne Kriterium ganske mangler Skarphed¹⁸⁾. Goldschmidt har da ogsaa forsøgt de lege lata at angive præcisere Skelnemærker eller dog Indicier for Forekomsten af »Forvaltningsstrafferet«. Et saadant Indicium finder han for det første i vedkommende Forholds processuelle Behandling: »der feste Kadre der Verwaltungsdelikte ist der Inbegriff derjenigen Delikte, wegen derer nach Reichsrecht der Verwaltungsweg angeordnet oder zugelassen ist«¹⁹⁾. Dette gælder efter tysk Ret 1) Postdelikter, 2) Finansdelikter og 3) »sämtliche Übertretungen, wo das Strafrecht der Polizeiverwaltung zusteht: Polizeidelikte . . .«. Men Hovedvægten synes

¹⁵⁾ *Erwin Umhauer*, Ein Beitrag zur Lehre vom Begriff und Wesen des Polizeideliktes, p. 66.

¹⁶⁾ Jfr. Mitteilungen p. 241: »Das Verschulden ist beim Verwaltungsdelikt, wie beim Privatdelikt, wohl ein naturale, aber nicht, wie beim Verbrechen, ein essentielle«.

¹⁷⁾ Jfr. navnlig *Fritz Trops*, Begriff und Wert eines Verwaltungsstrafrechtes, og *Robert v. Hippel*, Deutsches Strafrecht, 1930, II, p. 106 ff.; cfr. mod Trops *Erik Wolf* i den ovenf. i Note 14 anf. Afhandling p. 553—60.

¹⁸⁾ Jfr. *Trops* l. c. p. 16 ff. — I dansk Forvaltningsteori erkendes ogsaa, at det ikke er lykkedes at udfinde et »teoretisk-begrebsmæssigt Kriterium« for Forvaltningsstrafferetten i Modsætning til den almindelige Strafferet, omend det fremhæves, at der »kan bestaa dybtgaaende Forskelle mellem Forvaltningsstraffe og anden Straf«, jfr. *Poul Andersen*, Forvaltningsret I p. 26 ff.

¹⁹⁾ Mitteilungen der I. K. V., 12. Bd. p. 234.

Goldschmidt dog at ville lægge paa følgende, ikke blot processuelle, Kriterium: »Verwaltungsstrafrecht ist da zu finden, wo Gesetzgebung und Praxis von den strafrechtlichen und strafprozessrechtlichen abweichende, d. i. verwaltungsrechtliche Grundsätze anordnen . . .«²⁰⁾. Som saadanne Afvigelser (i gældende Ret) nævnes bl. a. følgende: 1) Juridiske Personers i visse Tilfælde forekommende strafferetlige Delikts-evne; 2) Hæftelse for fremmed Skyld; 3) Straf uden Skyld, saaledes a) indenfor Finansretten, b) indenfor Postretten, hvor der i hvert Fald ikke kræves Skyld i Ordets juridisk-tekniske Betydning, og c) indenfor Politiretten, hvor ganske vist den bl. a. i fransk og prøjsisk Praksis antagne Hæftelse for fait matériel er opgivet, men hvor man dog nøjes med Uagtsonhed, der muligvis præsumeres.

C. Under eet kan det om Forsøgene paa at opstille et kvalitativt Kriterium for Politidelikterne siges, at kun eet af de omtalte Kriterier har en saadan Skarphed, at det teoretisk kan fungere som Sondringsgrundlag, nemlig Farekriteriet²¹⁾, men at man ved den konsekvente Anvendelse af dette Kriterium, som paavist, vilde nødsages til under Politideliktsbegrebet at indbefatte almenfarlige Forbrydelser, for hvilke strenge Frihedsstraffe er foreskrevet²²⁾, — en Konsekvens, der dog ikke drages — medens ethvert, nok saa ringe, Skadedelikt maatte udskydes. I samme Gruppe vilde herefter komme paa den ene Side f. Eks. forsætlig Brandstiftelse, Undladelse af at overholde den ved Politivedtægt foreskrevne Gadefejningspligt (Politi-

²⁰⁾ I. c. p. 238.

²¹⁾ Jfr. Betænkning afgivet af Straffelovskommissionen af 9. November 1917, Motiver Sp. 1.

²²⁾ Jfr. *Krabbe* p. 12: »Fra et formelt strafferetligt Synspunkt er der ingen begrebsmæssig Forskel mellem disse Lovovertrædelser (»: »Politifor-seelser i egentlig Forstand (Overtrædelser af præventive Love)«) og andre Forbrydelser uden Angrebsobjekt«.

delikter), paa den anden Side f. Eks. Mord og ringe Tingsbeskadigelse (Kriminaldelikter). — Ved en saadan Inddeling vilde vel være opnaaet et vist formelt Kriterium, men ikke et Kriterium af real, praktisk Betydning, idet ingen Fællesregler, navnlig heller ikke med Hensyn til Skyldmomentet, vilde kunne opstilles for de saaledes karakteriserede Grupper.

D. En real Sammenhæng gør sig derimod gældende med Hensyn til de formalt uensartede, men kvantitativt ligeartede Delikter, der kan sammenfattes under Synspunktet: ringe Uret. Et Politiovertrædelsesbegreb i denne »videre Forstand« er for tysk Teoris Vedkommende principielt forfægtet navnlig af *Frank*, for dansk Teoris Vedkommende navnlig af *Torp*. Men ingen af disse Forfattere anlægger dog en udelukkende kvantitativ Sondring. Frank vil saaledes under Overtrædelsesbegrebet og de dertil knyttede særlige Retsfølger (de lege ferenda) kun indbefatte »diejenigen Delikte von geringer Bedeutung, durch welche im allgemeinen eine unmoralische Gesinnung nicht betätigt wird«²³); Kriteriet bliver derved ikke rent kvantitativt, men kvantitativt-etisk, og dermed mindre skarpt. *Torp* vil ifølge sine Udtalelser p. 208—09 lade Begrebet omfatte 1) Overtrædelser af præventive Love, 2) ubetydelige Forbrydelser og 3) Handlinger, hvis Retsstridighed beror paa en Anordning af rent positiv vilkaarlig eller ved lokale Tilfældigheder bestemt Karakter o. l. Efter Ordlyden synes der her, i Modsætning til Franks Anskuelse, at medtages alle ubetydelige Delikter plus præventive og visse ikke om kriminelt Sindelag vidnende Delikter, selv om de ikke kan betegnes som ubetydelige. Den virkelige Mening er dog maaske snarere som hos Frank at kombinere det kvantitative og etiske Kriterium. I hvert Fald vil

²³) Mitteilungen der I. K. V., 12. Bd. p. 201.

rent praktisk Gruppen de ubetydelige Forbrydelser opsluge de to andre af Torp nævnte Grupper, naar der ved præventive Lovovertrædelser ikke sigtes til Medtagelse af de almenfarlige Forbrydelser, hvad der efter hele Sammenhængen, jfr. de af Torp p. 208 nævnte processuelle og strafferetlige Regler for Behandlingen af Politiovertrædelser, naturligvis ikke kan være Tale om.

Et helt skarpt og dog realt betydningsfuldt Kriterium for Politiovertrædelses- eller Overtrædelsesbegrebet opnaaes først, dersom det bestemmes alene efter Straffølgens ringe Intensitet (under Hensyn til det for vedkommende Delikt foreskrevne Strafmaksimum), jfr. herfor i nyeste Tid navnlig *Maurice Garçon*²⁴). Forholdet kan da opfattes saaledes, at Lovgiveren selv paa afgørende Maade har indiceret Deliktets mindre »umoralske« eller dets mere »tilfældige« eller »positive« Karakter gennem selve Straffølgens Ringhed.

Omend dette kvantitative, »vide« Kriterium formelt adskiller sig stærkt fra de ovenfor omtalte kvalitative Kriterier, er der en vigtig indre Sammenhæng mellem de to Kriterier. Forholdet er nemlig det, at netop de Momenter, der fra forskellig Side er fremhævet til begrebsmæssig, kvalitativ Udsondring af Politideliktet, erfaringsmæssigt danner Grundlag for en mild strafferetlig Vurdering af vedkommende Deliktstype. Delikter, der er pønaliseret alene af Hensyn til »den gode Orden«, idet de ikke forudsætter nogen Krænkelser eller blot Fareforvoldelse for noget konkret Gode, udgør faktisk Hovedelementet i den »ringe Uret« — den med ringe Straf belagte Handlen; men den »ringe Uret« omfatter tillige visse mindre Skadelikter, hvis ringe Kriminalitet aflæses af selve det for dem foreskrevne lave Strafmaksimum.

Naar Begrebet Politiovertrædelse tages i den her for-

²⁴) Code pénal annoté Bd. III (1930) p. 9 ff.

svarede »kvantitative« Betydning, vil det ses, at ogsaa de i det foregaaende nævnte Eksempler paa objektivt Straf-ansvar i særlige Pligtforhold forsaavidt kan henføres til Politiovertrædelses-Omraadet som Strafansvaret har den ringere Intensitet. Herved understreges den reale Sammenhæng mellem hine Tilfælde og de i dette Kapitel behandlede, idet de omtalte Overtrædelser i særlige Pligtforhold, i hvilke Tendensen til Objektivisering af Ansvar gør sig gældende, som Hovedregel netop kun paadrager Følger af forholdsvis ringe Strafintensitet.

III. Den omtalte objektive Tendens kommer i positiv Ret ogsaa ved den her behandlede Gruppe klarest til Orde i fransk Praksis²⁵).

A. En Dom af *Cour de cassation* af 20. September 1917

²⁵) Om tysk Ret bemærkes, at der i den tyske Rigsstraffelov ikke findes nogen udtrykkelig Udtalelse om Skyldrekvisit for de i 29. Afsnit optagne Übertretungen. Hvis Afsnittet fortolkedes efter samme Princip som det, der anvendes paa Lovens øvrige Afsnit (om Verbrechen og Vergehen), maatte Straffen være betinget af Forsæt, medmindre der i det enkelte Tilfælde var udtrykkelig Hjemmel for at nøjes med Uagtsomhed som Strafbarhedsbetingelse. Der er imidlertid almindelig Enighed i tysk Teori og Praksis om, at dette Fortolkningsprincip ikke kan anvendes paa 29. Afsnit. Under Hensyn til Bestemmelsernes Formaal og Historie antager man, at i hvert Fald Forsætskravet maa opgives uden udtrykkelig Hjemmel, forsaavidt angaar visse af de i Afsnittet indeholdte Übertretungen, nemlig de, der af Teorien betegnes som rene Politiforseelser, jfr. *Frank* § 59 XI. Derimod fastholdes i Almindelighed Kravet om Uagtsomhed som Strafbarhedsbetingelse for enhver i Rigsstraffeloven indeholdt Übertretung, idet dennes almindelige Del (§ 59) antages at udelukke Straf uden enhver Skyld for samtlige af Loven omfattede Delikter i Modsætning til, hvad Tilfældet var i den preussiske Straffelov af 14. April 1851, der udtrykkeligt undtog de blotte Politiovertrædelser fra Lovens Skyldkrav. Det indrømmes, at Rigsstraffelovens Princip undertiden fraviges i Rigssærlovgivningen, saaledes navnlig i fiskale Love, medens det anses for utilstedeligt, at Principet fraviges i de enkelte Landslovgivninger, jfr. *Frank* § 59 XII og de indledende Bemærkninger til 29. Afsnit, *Liszt* § 36 VII, *Frank*, Studien zum Polizeistrafrechte p. 7 ff. — Om Opgivelsen af Skyldkravet i den preussiske Straffelov af 14. April 1851 med Hensyn til Politiovertrædelser jfr. bl. a. *Oppenhof*, Das Strafgesetzbuch für die preussischen Staaten, 5. Aufl. 1867 p. 549.

(D. P. 1922. 1. 127) siger saaledes rent ud, at »en matière de simple police il suffit pour l'application de la loi pénale, que le fait soit matériellement constaté; que l'excuse tirée de la bonne foi n'est plus de nature à faire disparaître la contravention . . .«. I samme Retning gaar adskillige ældre Domme, jfr. for Eksempel *Cour de cassation's Dom af 29. August 1863* (D. P. 1863. 5. 44), og *Dalloz, Code pénal 1881*, resumerer da ogsaa Praksis saaledes (ad Artikel 1, No. 43): »Les contraventions prévues par la code pénal sont punissables par cela seul que le fait matériel de l'infraction est déclaré constant, sans que le juge ait à rechercher l'intention plus ou moins répréhensible de son auteur, ni à se poser dès lors une question de volonté et de culpabilité«, medens *Dalloz, Code pénal annoté 1931* (29. Udgave) kortere udtaler: »L'excuse tirée de la bonne foi ne fait pas disparaître une contravention de simple police«.

Udtalelser som disse kunde tyde paa, at Praksis generelt og ubetinget anerkender, at »contraventions aux règles de police« ifølge deres Natur er objektive Forseelser. Imidlertid maa der dog advares mod for vidtgaaende Slutninger fra Udtalelser om, at god Tro ikke undskylder ved contraventions. Forholdet er nemlig det, at der efter fransk Terminologi kan siges at foreligge »god Tro« (»bonne foi«), naar der blot ikke er handlet med Forsæt (»intention«), jfr. navnlig *Garçon* ad art. 1, No. 83: »plaider la bonne foi, c'est donc nier avoir agi avec intention, avec la connaissance du caractère délictueux de l'acte«. God Tro udelukker herefter Forsæt, men ikke Uagtsomhed. Den herskende Teori fremhæver nu stærkt, at Uagtsomhed (i subjektiv Forstand) bør fastholdes som Skyldbetingelse for contraventions. Hvis denne Teori virkelig er i Overensstemmelse med gældende Praksis, er det klart, at contraventions ikke kan anføres som Eksempel paa Straf

uden Skyld, uanset Reglen, at »god Tro« ikke undskylder her.

En nærmere Undersøgelse af Teori og Praxis viser imidlertid, at den herskende Teoris Krav om et Skydelement for contraventions, mere er et Krav de lege ferenda end en Konstatering de lege lata²⁶). En Gennemgang af en Række konkrete Domstiltælde viser, at det »objektive« Bødeansvar ikke er absolut begrænset til de ovenfor omtalte contraventions i særlige Pligtforhold, jfr. for Eksempel *Dom af Trib. Corr. de Brest af 8. December 1922* (D. P. 1923. 2. 134) og af *Cour de cassation af 12. December 1925* (D. H. 1926 p. 37), der paalægger et saadant Ansvar endog for visse délits, samt Praxis vedrørende contraventions de grande voirie, contributions indirectes med mere²⁷). Hovedregien synes at være, at kun »force majeure« gælder som Undskyldningsgrund for contraventions, jfr. navnlig *Cour de cassation's Domme af 16. December 1921* og *18. Februar 1922* (D. P. 1922. 1. 72), hvorefter code pénal art. 64 »est applicable même en matière de contraventions de simple police«; i disse to Tilfælde forkastes dog Underinstansernes Frifindelser under Henviisning til, at den virkelige force majeure maa have en saadan Karakter, at den »résulte seulement d'un évènement indépendant de la volonté humaine et ne pouvant être ni prévu ni conjuré«.

B. Vender vi os til dansk Praxis og Teori, finder vi ganske vist her ikke en saadan udtrykkelig Opgivelse af

²⁶) Jfr. herved *E. Garçon*: Code pénal annoté, III Bind ved *Maurice Garçon*, Paris 1930, p. 38, No. 276 angaaende god Tro ved contraventions. Det gentages her, at man ikke kan tilstede Strafbarhed paa Grund af »le seul fait matériel«, men med følgende Tilføjelse: »au moins au point de vue théorique« (min Fremhævelse). Og hvad angaar den (af Teorien) krævede Fejl, fremhæves, at »cette faute se présume et . . . est presque toujours inhérente au fait matériel . . .«, hvorved uægteligt Divergens mellem Teori og Praxis udjævnes betydeligt.

²⁷) Jfr. herved yderligere Eksempler fra Praxis hos *Raoul Lajoye*, *De la bonne foi dans les contraventions*, Paris 1886 p. 1 ff.

Skyldkravet som i den citerede franske Praksis, men dog en vis Afsvækkelse deraf²⁸⁾).

1. *Bornemann* lærer saaledes, at »Politiloven sætter Straf ikke blot for den modvillige Handling eller Undladelse, men for enhver Overtrædelse. Dens Øjemed er at bevirke, at Noget overhoved ikke foretages eller undlades . . .«²⁹⁾. Med Sikkerhed kan der dog — ifølge Sammenhængen med Forfatterens øvrige Udvikling — af disse Udtalelser kun udledes en Forkastelse af Forsæt eller grov Uagtsomhed som Strafbarhedsbetingelse. Formuleringen viser imidlertid en Tendens mod en videregaaende Objektivering, for hvilken der i Virkeligheden ogsaa er aabnet Vej gennem *Bornemann's* principielle Opfattelse af Politiovertrædelsernes Strafbarhed som væsensforskellig fra den til Overtrædelsen af »egentlige Retslove« knyttede Strafbarhed, en Væsensforskel, der efter *Bornemann's* Opfattelse netop bunder i Skyldspørgsmaalet i etisk Forstand, idet nemlig Straffen kun ved de egentlige Retsloves Overtrædelse er baseret paa naturlig Skyld (Straffen begrundet i Retfærdighedsteorien), medens den ved Politiovertrædelserne alene hviler paa Hensigtsmæssighedshensyn (Straffen begrundet i Straffetruselsteorien³⁰⁾).

En saadan principiel Modsætning mellem Strafbarheden Karakter og Betingelser ved paa den ene Side Overtrædelser i Almindelighed og paa den anden Side Politiovertrædelser anerkendes derimod som bekendt ikke i nyere dansk Teori. Baade *Goos* og *Torp* tillægger Politiovertrædelsesstraffen ganske samme Karaktermærker som Straf i

²⁸⁾ Jfr. med Hensyn til svensk Ret *Bergendal*, p. 430 der udtaler, at det »beträffande de rena polisförseelserna . . . kan . . . befinnas, att man . . . helt avstår från varje krav på bevisning om (uppsåt eller) oaksamhet«.

²⁹⁾ Samlede Skrifter III p. 188.

³⁰⁾ Jfr. navnlig Samlede Skrifter I p. 404 ff., p. 409 ff., III p. 13 f., p. 18 ff., p. 108 ff., p. 133, p. 186 ff., p. 236 ff. Jfr. ogsaa III Bd. Tillæg I p. XXVII Note 1.

Almindelighed og gør herved principielt ingen Undtagelse med Hensyn til de subjektive Betingelser. Imidlertid anerkendes det dog, at der er Trang til her i højere Grad end ellers at straffe (simpel) Uagtsomhed. *Goos* begrunder dette ret spinkelt ved en Henvisning til, at Politilovene »særlig henleder Opmærksomheden paa den bestemte Handlings Retsstridighed ved en nøjagtig Præcisering, saa at der ikke bliver Tale om det Skjøn om Livets fornuftige Krav, som Lovregelen ellers hyppig kræver til sin konkrete Anvendelse«, hvorfor »Uagtsomheden naturlig bliver strafbar, forudsat at ikke objektive Hensyn, som Erstatteligheden, tale derimod«³¹⁾. *Torp* gaar realt noget dybere ved desuden at fremhæve, at »Fordringen om Forsæt vilde volde Bevisvanskeligheder, der ikke staa i Forhold til disse Sagers Betydning, og som ville være særlig generende paa Grund af deres store Antal og den tildels derved nødvendiggjorte mere summariske Behandling, som her er almindelig«³²⁾. Denne Betragtning, der dog kun ser det processuelle, ikke det materielle reale Grundlag for Skyldkravets Vigen, fører i Virkeligheden let til en faktisk Opgivelse ogsaa af Fordringen om virkelig culpa i det konkrete Tilfælde³³⁾.

2. En saadan videregaaende Objektivisering foregaar nu sikkert ogsaa i et vist Omfang i Dagliglivets Retspraksis. At dokumentere dette gennem Domshenvisninger er imidlertid næppe muligt. Der findes sikkert intet Præjudikat, i dansk Ret, der med rene Ord frakender Skyldspørgsmaalet Betydning ved Politiovertrædelser i Almindelighed, conferer derimod Præmisserne til *S. H. D. i U. 1930*

³¹⁾ *Goos*, Om Forbrydelsen p. 351 f.

³²⁾ *Torp*, Alm. Del p. 401.

³³⁾ Jfr. herved *Poul Andersen*, Forvaltningsret I p. 29, hvor Forfatteren understreger, at Skyldspørgsmaalet ved Forvaltningslovgivningens Straffebestemmelser maa løses paa særlig Maade, idet Uagtsomhed vil være strafbar uden særlig Hjemmel, og ved »Afgørelsen af, om der overhovedet foreligger Tilregnelighed, vil Maalestokken ofte være streng imod Tiltalte«.

p. 579, der — uden Afstandtagen — refererer en fra Tolddepartementets Side hævdet Betragtning om, at det »er stemmende med hvad der i Almindelighed gælder ved præventive Love« at »subjektive Betingelser ikke kræves«. Denne Paastand gaar sikkert for vidt, men enhver, der er fortrolig med Praksis i smaa Bødesager, vil dog formentlig erkende, at der under den hurtige Ekspedition af disse Sager ikke altid tillægges det subjektive Skyldrekvisit nogen virkelig Betydning, selv om det formelt opretholdes.

§ 16.

Hæftelse for Andenmands Bøde.

I. I de hidtil anførte Tilfælde var Straffen kun betinget af et objektivt Forhold hos Strafsubjektet. At dette Forhold kunde tilregnes ham eller en anden Person til subjektiv Skyld var ingen Betingelse.

Forskellige fra disse Tilfælde, er de, hvor Strafsubjektet vel rammes af Straf uden egen Skyld, men hvor dette Ansvar er betinget af, at en anden Person, til hvem han staar i et vist Forhold, har begaaet en Handling eller Undladelse, der opfylder de almindelige Betingelser, objektive og subjektive, for at paadrage Gerningsmanden Strafansvar.

De under den forrige Gruppe anførte Præjudikater viser, at det omtalte Ansvar uden Skyld faktisk ofte er knyttet til Tilfælde, hvor der foreligger et efter almindelige Regler strafbart Forhold fra Andenmands Side. Men sligt var ikke nogen Betingelse for Ansaret. Dette baseredes principielt paa vedkommendes egen, omend kun »objektive« Overtrædelse af en ham personlig paahvilende Forpligtelse eller paa en af ham begaaet almindelig Politiforseelse. Det kunde i disse Tilfælde ikke fri ham for Ansvar, at

der eventuelt forelaa strafbart Forhold hos Andenmand. — Her omtales derimod Tilfælde, hvor vedkommende Strafsubjekt end ikke »objektivt« har krænket nogen ham paahvilende Pligt, men hvor det af en anden forskyldte Strafonde i Strid med Principet om Straffens Personalitet paabyrdes en Person paa Grund af dennes Forhold til Gerningsmanden.

En interessant Overgangsform mellem de to Grupper af Tilfælde danner saadanne, hvor Ansaret er ordnet som i den danske Presselovs § 3, altsaa successivt indenfor en bestemt Kreds af Personer, saaledes at Personer i en given Ansvarsklasse vel er ansvarlige uden (oplyst) Skyld, men kan fri sig for Ansvar ved at oplyse, at Lovens Ansvarsbetingelser er til Stede for en Person i en højere Ansvarsklasse. Forholdet kan her konstrueres saaledes, at Bogtrykkeren, Forlæggeren etc., Udgiveren i Kraft af denne sin Virksomhed er objektivt forpligtet til at sørge for og pønalt garanterer for, at de Skrifter, han befatter sig med, intet strafbart indeholder, dog at han frigøres for Følgerne af sin »objektive Overtrædelse«, dersom han kan oplyse en ansvarlig Forgænger. Men Forholdet kan ogsaa og med samme Ret opfattes saaledes, at de nævnte Personer, dersom de selv er uskyldige i det ved Offentliggørelsen af Skriftet begaaede strafbare Forhold, »hæfter for« den af den skyldige forskyldte Straf. — Om Presselovens Ansvarssystem skal her forøvrigt blot fremhæves, at medens dets præventive Funktion hviler paa de samme Momenter, som begrunder det objektive Driftslederansvar i Almindelighed, adskiller det sig fra alle de anførte Eksempler ved at øge Strafrisikoen udover en blot Bøderisiko og gaar herved utvivlsomt videre, end hvad der rationelt kan forsvares, jfr. de nedenfor i § 17 II anførte Betragtninger¹⁾.

¹⁾ Jfr. ogsaa *Vinding Kruse's* berettigede Kritik i U. f. R. 1928 B. p. 127 ff.

Hæftelsen for Andenmands Bøde forekommer i forskellige Variationer^{1a)}:

I nogle Tilfælde paalægges den saaledes som en solidarisk, i andre Tilfælde som en subsidiær Hæftelse. Den kan være betinget af, at Andenmand blot maa anses at have begaaet det paagældende Delikt, eller af at han ved Dom er kendt skyldig; i sidste Fald kan Ansaret atter være enten principalt eller subsidiært, idet det navnlig betinges af den domfældte Gerningsmands Ikkeerlæggelse af den idømte Bøde. Der tales da undertiden om Hæftelse for Andenmands Straf i Modsætning til Hæftelse for Andenmands Delikt. For den følgende Oversigts Skyld er det ikke nødvendigt at gaa nærmere ind paa disse Sondringer.

II. Lovgivningerne og Praksis i de forskellige Lande viser en ret udstrakt Anvendelse af Institutet²⁾. Hæftelsen angaar navnlig Bødestraffe for fiskale Delikter (Toldbøder, Skattebøder), Postdelikter, Søfarts- og Vejdelikter, Fiskeri- og Jagtdelikter, Skov- og Markdelikter o. l. Det ansvarsbegrundende Forhold er i Regelen et Overordnelsesforhold til Gerningsmanden (commettant — préposé) i Lighed med Husbond — Tjener Forholdet i Danske Lovs 3—19—2 eller Forholdet Ejer — Bruger etc.

III. I dansk Ret forekommer Hæftelse for en af Andenmand paadrægen Bøde i vidt Omfang indenfor den fiskale Strafferet, saaledes navnlig i *Lovene om Ølskat* (Nr. 50, 1. April 1891 § 18; Nr. 130, 8. Juni 1912 § 19;

^{1a)} Jfr. v. Liszt § 58, Note 12.

²⁾ Jfr. for tysk Rets Vedkommende navnlig *Poetsch*, Die subsidiäre Haftung für fremde Geldstrafen nach deutschem Reichs- und preussischem Recht, Berlin 1907; *Haimann*, Die rechtliche Natur der subsidiarischen Vertretungsverbindlichkeit dritter Personen nach den Zoll- und Steuergesetzen des deutschen Reichs, München 1892; *Reuss*, Die Haftung Dritter nach bayerischen, preussischen und Reichs-Strafgesetzen, Würzburg 1900; *Oetker*, Kriminelle und civile Haftung Dritter nach hessischen Rechtsquellen, Stuttgart 1892; v. Liszt § 58, Note 12 med Litteraturhenvisninger.

Nr. 111, 1. April 1922 § 20), *Beskatning af Spiritus* (Nr. 119, 8. Juni 1912 § 26; Nr. 109, 1. April 1922 § 26 jfr. § 24, § 28)³⁾; *Tobaksafgifter* (Nr. 46, 18. Februar 1922 § 35, jfr. § 37; Nr. 182, 8. Juni 1912 § 20), *Lov om Afgift paa Omsætningen i Kafeer, Restaurationer m. m.* Nr. 253, 12. Juni 1922 §§ 14, 15, 16; *Lov om Omsætningsafgift af Chokolade og Sukkervarer m. m.* Nr. 219, 1. Maj 1923 § 22, jfr. § 24; *Lov om Afgift af Benzin* Nr. 132, 29. Juni 1927 § 6. Med enkelte Variationer gaar følgende Formel gennem disse Lovbud: »Virksomhedens (Bryggeriets, Fabrikkens, Destillationsanstaltens, Udsalgets) Ejer eller Ejere hæfter for de dem selv, Forpagteren, Bestyreren eller Folkene (L. Nr. 46, 18. Februar 1922 m. fl.: »Fuldmægtigene eller det øvrige Personale») paalagte Bøder for Overtrædelse af denne Lov og de dertil sig sluttende Kontrolbestemmelser. Forpagteren hæfter desuden for de af ham selv, Bestyreren eller Folkene (L. Nr. 46, 18. Februar 1922 m. fl.: »Fuldmægtigen eller det øvrige Personale») for deslige Overtrædelser paadragne Bøder. — Naar Bøderne ikke kan faas inddrevne, kan de forlanges afsonede af den eller dem, hvem de er blevne paalagte . . .«⁴⁾

Udenfor den fiskale Strafferet er Hæftelsen sjælden. Et særegent Tilfælde er det i Lov om Mark- og Vejfred Nr. 53, 25. Marts 1872 § 8 forekommende: »For Børn under 15 Aar udredes Bøden af deres Forældre eller af dem, hvem Tilsynet med Børnene paahviler i Forældrenes Sted«.

Iøvrigt forekommer Eksempler navnlig indenfor Skibsfarten regulerende ældre, for Størstedelen nu bortfaldne, Bestemmelser, jfr. saaledes *Forbud paa Vimpel-Føring 17. Februar 1741* (». . . Bemeldte Bøder skal Magistraten . . . hos Skipperen, eller om han er uformuende, men har Redere der paa Stedet, da hos dem, een for alle og alle for een,

³⁾ Jfr. L. 114, 1. April 1922 om Tillægsafgift paa Spiritus § 10, 4. Stk.

⁴⁾ Jfr. *Poul Andersen*, Forvaltningsret I p. 29.

strax inddrive, eller og belægge Skibet med Arrest, indtil Betaling sker, som de selv agte at svare til, om de med nogen heri see igennem Fingre«); *Plakat angaaende Tilladelse for Dampskibe at gaa gennem Bommen af 3. April 1843 § 10* (»De idømte Bøder og Skadeserstatninger blive at udrede af Dampskibsførerne mod Regres til Vedkommende«); *Plakat om Afbenyttelse af Ild og Lys i Skibe af 3. Februar 1847 § 11* (»For Indbetalingen af de ifaldne Mulcter eller Skadeserstatningssummer er Skibsføreren ansvarlig mod Regres til Vedkommende«); *Lov om danske Skibes Registrering af 13. Marts 1867 § 27* (»For de nævnte Bøder er Eieren og, i Tilfælde af, at der er flere, samtlige registrerede Eiere ansvarlige Een for Alle og Alle for Een. Forsaauidt vedkommer Actieselskaber, hæfte samtlige Medlemmer af det paagældende Selskabs Bestyrelse derfor«); *Bekendtgørelse for stenolieførende Skibe i Københavns Havn Nr. 65, 23. April 1874 § 13* (»For Indbetalingen af Bøderne . . . er Skibsføreren ansvarlig mod Regres til Vedkommende«), jfr. tilsvarende *Bekendtgørelse angaaende Ind- og Udførsel af Stenolie Nr. 58 af 16. Juni 1877 § 9*.

§ 17.

Sammenfattende Karakteristik af det objektive Bødeansvar.

I. Den ovenfor foretagne Analyse af Politiovertrædelsesbegrebet gav til Resultat, at det ikke er lykkedes kvalitativt at afgrænse Begrebet paa tilfredsstillende Maade fra Forbrydelsesbegrebet i Almindelighed. Er en saadan Sondring ikke mulig, er det klart, at de Forsøg, Teorien har gjort paa at forklare Skyldmomentets Tilbage træden ved det i de foregaaende behandlede Grupper af Overtrædelser ud fra en paastaaet begrebsmæssig For-

skel mellem disse og strafbegrundende Overtrædelser i Almindelighed, maa være mislykkedes¹⁾).

Saadanne Forsøg er navnlig gjort i Frankrig af *Hauriou*, i Tyskland af *Goldschmidt*.

A. *Hauriou's* Lære, der for fransk Rets Vedkommende har særlig Interesse, fordi den i Virkeligheden danner det teoretiske Fundament for den ovenfor omtalte Praksis, er navnlig udviklet i en længere Note i Sirey's *Recueil général* for 1897 (3. 113).

Hauriou knytter sin Kommentar til en *Dom af Conseil d'État af 8. Maj 1896*, der lod Bødestrafen for en *contravention de grande voirie* ramme ikke blot Gerningsmanden, men ogsaa dennes — efter almindelige Regler uskyldige — Husbond (solidarisk med Gerningsmanden). Om denne Dom bemærker Hauriou, at den er Led i en langvarig administrativ Praksis, der viser, at Bøderne for *grande voirie* ikke følger Strafferettens almindelige Maksimer. Hvorledes er da disse Bøders Karakter? Forfatteren svarer: » . . . l'amende de grande voirie est demeurée une pénalité,

¹⁾ Heller ikke kan det erkendes, at det er lykkedes at bestemme den fiskale Bødes Begreb som principielt afvigende fra det almindelige Bødebegreb, jfr. ogsaa *Michoud* p. 256, *Tchernoff*, *Traité de droit pénal financier*, I p. 22 ff., *Trotabas* i *Dalloz*, *Recueil périodique* 1927. 3. 25, der sonder mellem fiskale Kontrolforanstaltninger og Sanktioner. Hvor Domstolene paalægger disse sidste »en appréciant immédiatement, pour la réprimer, l'infraction commise par un contribuable« er der Tale om et virkeligt »délit fiscal, . . . une situation de droit pénal«; cfr. derimod f. Eks. *Garçon*, *Code pénal annoté*, I ad art. 1 No. 48: amendes fiscales er ikke »purement pénales, mais participent du caractère des réparations civiles«, jfr. no. 110, hvorefter saadanne Bøder vistnok kan anvendes overfor kollektive Enheder som havende en »blandet Karakter«; jfr. *Marcel Nast* (*Dalloz*, *Recueil périodique* 1921. 1. 217), der ligefrem betegner det fiskale Bødeansvar som civilt Ansvar. — Gennem en saadan Betegnelse er naturligvis ikke givet nogensomhelst real Karakteristik af Ansaret. Hvorfor gaar det fiskale Bødeansvar langt videre end til en Oprettelse af det ved Overtrædelsen lidte Tab for Statskassen? Dette kan kun begrundes ved, at det fiskale Bødeansvar tjener lignende præventive Formaal som den pønale Bøde iøvrigt, jfr. *Longhi* p. 115 f. og nærmere nedenfor.

mais . . . c'est une pénalité indifférente à la question d'imputabilité . . . Or cette indifférence à la question d'imputabilité signifie que nous sommes en présence d'un délit »objectif«, c'est-à-dire d'un fait puni à raison de sa seule matérialité, et il est bon de montrer . . . que cette notion du délit »objectif« est la notion véritable des contraventions aux règles de police . . . » (min Fremhævelse). Til Støtte herfor udvikler Forfatteren følgende Betragtning: Medens »les crimes et les délits sont des infractions à la fois à l'ordre juridique et à la morale« og som saadanne forudsætter en ansvarlig Vilje, er contraventions »des infractions qui ne sont contraires qu'aux règles de police. Or, les règles de police n'ont qu'un rapport très éloigné avec l'ordre juridique et avec la morale«. De tjener den sociale Nødvendighed at opretholde »au moins provisoirement un certain état de fait«. »La police ne se préoccupe que du fait«. Men »les faits matériels ou les accidents viennent déranger l'état de fait autant que les faits imputables«. Hvis for Eksempel en Urtepotte falder ud ad Vinduet, er Færdselssikkerheden i lige høj Grad angrebet, hvad enten Ejeren er sindssyg eller ej (!). — I Forhold til Staten, fremhæver Forfatteren endelig, er Kontraventionsbøden »un profit, une indemnité« (»l'amende est le prix de la justice«), der med Rette kan afkræves en i øvrigt ikke strafansvarlig Person.

Lignende Betragtninger er fornylig kommet til Orde hos *Saleilles*²⁾, der hævder, at Bødestrafte i det hele taget er Straffe, der ikke (nødvendigvis) forudsætter Vilje: »Elles ont surtout le caractère d'une réparation sociale«, idet de skal genoprette den ved Retsbrudet foraarsagede »dommage moral«: »Toute violation d'une loi de sécurité publique constitue, par elle-même, un dommage moral qui de-

²⁾ De la personnalité juridique (1922) p. 649.

mande réparation, indépendamment de toute question de perversité morale de l'agent ou de déloyauté à l'égard de la société».

Svagheden ved disse teoretiske Konstruktionsforsøg er iøjnefaldende. Dels fører de langt videre end Praxis ved at statuere Ansvar selv i Tilfælde af personlig Utilregnelighed eller oplyst force majeure, dels er Skadeserstatningssynspunktet ganske mislykket: Bødens Størrelse staar ikke i Forhold til den mod det offentlige foraarsagede Skade, Justitsudgifterne dækkes helt eller delvis gennem de udover Bøden idømte Omkostninger, det er uforklarligt, at en Erstatningspligt som den omtalte alene skulde paahvile Delinkventen ved Smaadelikter, ikke ved Delikter, der medfører Frihedsstraf, Begrebet dommage moral er ganske uklart o. s. v. — dels endelig giver hverken Hauriou eller Saleilles nogen real Begrundelse eller Forsvar for Praxis. Hvorfor fraviger Praxis Grundsætningen om bevist culpa eller dolus som Strafbarhedsbetingelse for contraventions, men anerkender dog force majeure som Undskyldningsgrund?

B. *Goldschmidt*, der, som det fremgaar af Udviklingen ovenfor p. 173 f., fremhæver Skyldkravets Tilbagetræden som materielt Særmærke for »Forvaltnings- eller Politideliktet, søger Forklaringen herpaa i den sammesteds omtalte Konstruktion af det saakaldte Forvaltningsdelikt som Ikkeopfyldelse af en forvaltningsretlig Pligt: Forvaltningsdeliktet er begrebsmæssigt »Obligationsverletzung«, nemlig »Verletzung der Subordinationsobligation verwaltungsmässigen Verhaltens«. »Wie aber im Zivilrecht der Gläubiger, der aus der Obligation Schadenersatz verlangt, regelmässig kein Verschulden des Schuldners zur Begründung seines Ersatzanspruches nachzuweisen braucht, so auch nicht die strafrechtliche Verwaltung. Freilich muss dem Verpflichteten, wie im Zivilrecht, so auch im Ver-

waltungsrecht der Nachweis offen bleiben, dass ihn kein Verschulden trifft . . .³⁾.

Det kan ikke erkendes, at dette Forsøg paa ud fra Goldschmidt's Konstruktion at forklare Skyldmomentets Tilbagetræden ved Politiovertrædelserne er vellykket. At Civilretten i Skadeserstatningslæren som almindeligt Princip skulde opstille en afkræftelig Skyldpræsumtion kan ikke anerkendes, og selv om saa var, er der ikke givet nogen real Begrundelse for en Analogi herfra til den saakaldte Forvaltningsstrafferet, men denne Analogi er alene støttet paa den rent konstruktive Formulering af Forvaltningsdeliktet som en Art Ikkeerlæggelse⁴⁾.

II. Ud fra den ovenfor omtalte Opfattelse af Overtrædelserne som Udtryk for den »ringe Uret«, der kun kvantitativt lader sig adskille fra Forbrydelsesområdet i Almindelighed, omend dens Omraade faktisk domineres af visse Deliktstyper, kan en real Forklaring paa Skyldmomentets Vigen indenfor dette Omraade gives, uden at det er nødvendigt at ty til Konstruktioner (som Skadeserstatningskonstruktionen eller Deliktsobligationskonstruktionen) eller nøjes med Postulater.

Gennem denne Forklaring er det ikke Hensigten at give et Forsvar de lege ferenda for Opretholdelse eller Udvidelse af Strafansvarets Objektivitet. Der søges blot paavist de rationelle Elementer, der maa formodes at være til Stede i Retsforeteelser, der trods al Teori stadig spiller en betydelig Rolle i Praxis, uden at den almindelige Retsbevidsthed reagerer særligt derimod. Om disse Elementer for en Betragtning de lege ferenda overvejes af de Mod-

³⁾ Mitteilungen der I. K. V. 12. Bd., p. 243.

⁴⁾ Cfr. ogsaa Erik Wolf i den ovenfor i § 15 Note 14 anførte Afhandling; skønt Wolf i Tilslutning til Goldschmidt bestemmer »Forvaltningsstrafferetten« som »i materiel Forstand Forvaltningsret« (l. c. p. 560), fastholder han dog fuldt ud Skyldkravet for Forvaltningsdeliktets Strafbarhed, jfr. navnlig p. 568—83.

hensyn, der kan anføres mod saadan Objektivering, er et andet Spørgsmaal. Ej heller er det her Opgaven at undersøge, i hvilket Omfang den faktisk stedfindende Objektivering gaar ud over et rationelt Grundlag, omend dette sidste Spørgsmaal indirekte i nogen Grad besvares ved en Fremhævelse af de Momenter, der betegnes som rationelle.

A. Idet foreløbig navnlig tænkes paa det selvstændige Bødeansvar for, hvad der ovenfor er kaldt »objektive Overtrædelser«, skal det straks fremhæves, at den reale Forklaring maa søges i Paavisning af Momenter, der kan bevæge Lovgiveren (Domstolene) til at øge den individuelle Strafrisiko udover, hvad der vilde følge af det ideelle Tilregnelserprincip.

Som ved al Kriminalpolitik gør der sig ogsaa ved Spørgsmaalet om, i hvilket Omfang Bødedelikter skal straffes, en — i Praksis oftest ubevidst — Afvejelse gældende mellem paa den ene Side Hensynet til det ved Straffindgrebet forårsagede Onde og paa den anden Side Hensynet til det ved Undladelse af Straffindgreb forventede Onde for Almenvellet. Ved Bedømmelsen af det førstnævnte Onde maa imidlertid vel erindres, at Strafondets Følelighed ikke alene beror paa dets direkte Indgreb i Retsgoderne, men tillige i høj Grad paa den med Indgrebet forbundne faktiske sociale Vurdering⁵). Hvor Straffen ikke ledsages af nogen faktisk Forringelse af vedkommende Person i det almindelige Omdømme, vil Strafondets Følelighed derved kunne svækkes overordentligt. Ved Overtrædelser (Politiovertrædelser) i Almindelighed er Strafondet baade juridisk og socialt særligt ringe.

I sidstnævnte Henseende fremhæves følgende: De Delikter, der af positiv Ret og almindelig Retsopfattelse karakteriseres som Smaadelikter (Delikter med ringe juri-

⁵) Jfr. *Franz Exner*, Gesellschaftliche und staatliche Strafjustiz. Zeitschrift für Strafrecht, Bd. 40 p. 1 ff.

disk og social Straffølge), er — som nævnt — erfaringsmæssigt hovedsagelig saadanne, der ikke volder nogen direkte Skade paa individuelle Retsgoder⁶). Deres Strafbarhed beror da paa, at de griber forstyrrende ind i eller dog truer Opretholdelsen af en vis ydre Orden, hvis Hævdelse anses fornøden i Almenvellets Interesse. Medens den enkelte Forstyrrelse af denne Orden har en socialt ufarlig Karakter, saalænge den har en undtagelsesmæssig Karakter og Ordenen i det hele og store ligger fast, vilde en almindelig Opløsning af den ydre Samfundsorden være katastrofal. Pønaliserings af en Række isoleret betragtet ringe Delikter tjener (blandt andre præventive Midler) til Forhindring af en saadan Opløsning⁷).

Denne Pønalisering overvejende generalpræventive Funktion er iøjnefaldende. Men medens den generalpræventive Interesse som Hovedregel antages fyldestgjort gennem Pønalisering af doløse Retsbrud, strækker den sig her i dobbelt Henseende videre, idet den dels i særlig Grad fordrer en Pønalisering af culpa og formodet culpa, dels i et vist Omfang af Forhold, der subjektivt ligger under den almindelige culpa-Grænse.

⁶) Et godt Vidnesbyrd om den særlige Trang til Strafprævention paa det her omtalte Omraade afgiver engelsk Ret: Medens Undtagelser fra det almindelige Skyldkrav (*mens rea*) som alt overvejende Regel kun statueres, hvor dette har særlig Hjemmel i Lov (statute), har *common law* i et eneste Tilfælde paa egen Haand fraveget Fordringen om *mens rea* hos Strafsubjektet — nemlig naar der er Tale om *public nuisance*, foraarsaget gennem vedkommendes Underordnede, jfr. *Kenny*, *Outlines of criminal Law*, p. 45—46.

⁷) Jfr. *Garçon*, *Code pénal annoté* Bd. III, ved *Maurice Garçon*, p. 11 (Numrene 69 ff.), hvor Nødvendigheden af at straffe *contraventions* understreges: »Les faits qui les constituent n'ont pas sans doute de gravité morale, mais ils troublent cependant l'ordre public, et leur répétition surtout rendrait la vie sociale incommode, difficile et on peut le dire, sans rien exagérer, quelque fois intolérable». ». . . en imposant aux particuliers des obligations ou des sacrifices pour assurer la liberté de tous, les textes qui punissent les *contraventions* contribuent dans une large mesure à la vie policiée . . .«.

Trangen til her at ramme den blotte Uagtsomhed (culpa i almindelig Forstand) følger allerede af Uagtsomhedens i Forhold til dolus langt større praktiske Betydning ved de her omhandlede Delikter. Mod denne Uagtsomhed er den civilretlige Erstatningsprævention ikke tilstrækkelig effektiv⁸⁾, dels fordi der som Regel ikke vil voldes nogen til Skadeserstatning forpligtende Skade ved Overtrædelsen og Straffetruselen saaledes er alene om at varetage Præventionen, dels fordi der, hvor Erstatningsansvar dog maatte kunne indtræde, hyppigt vil ske en hel eller delvis Neutralisering af den civilretlige Prævention gennem Forsikring; Strafrisikoen kan derimod ikke dækkes gennem Assurance.

Hvis ikke modstaaende Hensyn gør sig gældende, vil den generalpræventive Interesse i at ramme Uagtsomheden pønalt let føre til Forsøg paa at ramme den skjulte Uagtsomhed ved Opstilling af Skyldpræsumtioner baseret paa det objektive Gerningsindhold. Tendensen hertil øges ved selve Straffens (juridiske og sociale) Ringhed, idet det herigennem bevirkede Minus i Straffetruselens Effektivitet søger en Kompensation gennem en saa meget sikrere Ikendelse af Ondet. Hertil kommer endvidere overvejende processuelle Hensyn til en hurtig Ekspedition af Smaasagerne, hvorved indirekte Generalpræventionen styrkes.

Forsaavidt Pønaliseringsen gaar videre end til kulpøse eller formodet kulpøse Forhold, ligger den generalpræventive Funktion i dens Fremkaldelse eller Forsøg paa Fremkaldelse af en særlig Interesse, et særligt Motiv til en positiv Medvirkning fra Borgernes Side til den gode Ordens Opretholdelse⁹⁾. Pønaliseringsens Formaal vil da føre til at belægge forekommende Overtrædelser med Straf, ikke blot

⁸⁾ Jfr. nedenfor § 20 II A.

⁹⁾ Jfr. *Oetker*, Kriminelle und civile Haftung Dritter p. 87 ff.

hvor der positivt kan bebrejdes vedkommende Person et subjektivt dadelværdigt Forhold, men overhovedet i alle Tilfælde, hvor det maatte anses for muligt at afværge det objektive Gerningsindholds Tilblivelse, selvom Undladelsen heraf ikke efter almindelig Maalestok for culpa kunde siges at være uagtsom. Gennem dette i videre Forstand generalpræventive Formaal søges der saaledes skabt Incitamenten til en Handlemaade, der socialt betyder et Plus udover den blotte Undladelse af at foretage tilregnelige Retsbrud¹⁰). Hvor derimod Forholdene, konkret eller generelt bedømt, end ikke giver Mulighed for Afværgelse af det objektive Gerningsindholds Tilblivelse, vilde Pønaliseringen af dette være generalpræventivt meningsløs¹¹).

¹⁰) En lignende Begrundelse kan gives for den præventive Værdi af det civile, ikke skyldbetingede, Erstatningsansvar; jfr. bl. a. *Hauriou*, *Précis de droit administratif et de droit public*, 11. ed., Paris 1927, p. 333 Note 1. Forfatteren omtaler her den franske Lov af 16. April 1914 om Stats og Kommunes Ansvar for Skade voldt ved Uroligheder. Denne Lov bygger paa Lov af 5. April 1884 art. 106 ff., der atter afløste Lov 10. vendémiaire Aar IV, idet den forandrede det heri fastsatte Strafansvar for Kommunerne til et blot Erstatningsansvar. Begrundelsen for den gamle Lovs Strafansvar er den samme, som *Hauriou* anfører for Loven af 1914: »Ainsi, tous les habitants de la commune se trouvent solidairement intéressés à prévenir ou réprimer les troubles, et l'appel énergique à cette solidarité collective pour le maintien de l'ordre local est une très vieille institution que nous retrouvons dans les Capitulaires de Charlemagne et jusque dans le code d'Hammon Rabi, §§ 23 et 24, deux mille ans avant J.-C.»

¹¹) Forskellig fra den ovenfor udviklede generalpræventive Interesse i at objektivere Ansaret under Hensyn til den af Sanktionen ramte Persons Mulighed for Afværgelse af Lovovertrædelsen, er den Interesse, der historisk har ført til at belægge uskyldige Personer uden Afværgelsesmulighed Ansvar for andres Forbrydelser for derigennem at skabe Motiver for disse andre til at handle lovmæssigt, jfr. f. Eks., at Straffen for Majestætsforbrydelse rammer ikke blot den skyldige, men tillige hans Børn. Et Ansvar af denne Art kan ikke retfærdiggøres gennem de ovenstaaende Betragtninger. Det er først og fremmest mod saadant Strafansvars Urimelighed, at Principet om Straffens Personalitet er blevet opstillet og gennemført. Naar nu dette Princip drages i Forgrunden som afgørende Argument mod objektivitet Lederansvar etc. og mod kollektive Enheders Ansvar, maa denne Forskel paapeges, jfr. herved *Ploscowe* p. 47, *Longhi* p. 107.

Det er formentlig navnlig den her paapegede Funktion af Straffetruselen, der forklarer, at man i positiv Ret fortrinsvis afsvækker Skyldkravet ved Overtrædelser i særlige Pligtforhold (Driftsleder-, Ejerforhold etc.). Netop i saadanne Forhold skønnes det i visse Tilfælde at være et naturligt og paakrævet Korrelat til den med Forholdet forbundne faktiske Risiko for Overtrædelser at paalægge den, i hvis Interesse Forholdet bestaar, en ekstraordinær Afværgelsespligt, et »pønalt Garantiansvar«¹²⁾, som han

Dog maa det erkendes, at der paa et enkelt Punkt blander sig en lignende Begrundelse af den pønale Objektivering ind i (Bødehæftelsesinstituttet og i) kollektive Enheders Bødeansvar, nemlig forsaavidt der gennem den Hæftelse, som paalægges Personer uden Afværgelsesmulighed, søges indvirket — ikke paa disse, men — paa de handlende Organer, jfr. nedenfor p. 201—202, p. 232—34. — Et Ansvar af den omtalte Art forekommer i Nutiden navnlig i Skattelovgivningen, saaledes naar det paalægges Dødsboer, ved hvis Behandling det befindes, at Afdøde har betalt for lidt i Skat, at efterbetale den svingagtigt unddragne Skat med dens dobbelte Beløb, jfr. L. 149, 10. April 1922, § 43, Stk. 1, L. 73, 29. Marts 1924 § 28, Stk. 1, idet dette Ansvar, der delvis maa opfattes som pønalt, jfr. *Krabbe* p. 94, fortrinsvis er begrundet ved Hensynet til at motivere de skattepligtige til rigtig Selvangivelse.

¹²⁾ Jfr. herved *Oetker*, Kriminelle und civile Haftung Dritter, p. 90 ff. Oetker sonderer mellem Tilfælde, hvor Garantien er »blot materiel« og Tilfælde, hvor den er »formel«. I første Fald er Garantien retligt forpligtet til at hindre en vis forbudt Handling. Opfylder han ikke denne Pligt (ved Bedømmelsen hvoraf Sætningen ultra posse nemo obligatur gælder), bliver han ansvarlig for det fremmede Delikt som Følge af sit eget Delikt, nemlig Ulydighed mod den Pligtsnorm, der foreskrev ham at forhindre Handlingen; maaske kan han da her tillige gøres (subsidiært) ansvarlig for den Gerningsmanden ikendte Bøde. — I sidste Fald, ved den »formelle Garanties, er Garantien »ren«, d. v. s. Garantien straffes uden eget Delikt (poena sine crimine); Garantien krænker her ingen Pligt, der bød ham at handle (hindre). Men han er interesseret i at hindre det fremmede Delikt. Denne Interesse fremkaldes netop gennem den i Loven indeholdte Trusel om Ansvar.

Teksten ovenfor opgiver terminologisk Oetker's Sondring, idet det navnlig ikke skønnes hensigtsmæssigt at benytte Garantibetegnelsen for de Tilfælde, hvor Ansaret støttes paa eget Delikt. Det reelt væsentlige i Oetker's Udvikling falder derimod sammen med Tekstens Fremhævelse af et pønalt Ansvar støttet paa den præventive Værdi af en gennem Straffetruselen

dog maa kunne fri sig for ved at oplyse vis major («pønalt vis major-Ansvar»¹³⁾).

De ovenstaaende Bemærkninger kan resumeres saaledes: Skyldmomentets Tilbagetræden ved Overtrædelser (Politiovertrædelser), specielt i særlige Pligtforhold lader sig rationelt begrunde, forsaavidt denne Tilbagetræden er et Produkt af de fremhævede to Faktorer, paa den ene Side en udvidet generalpræventiv Interesse i og Betydning af Straffetruselen, paa den anden Side Muligheden af at tilfredsstille denne generalpræventive Interesse (i dens videre Betydning) gennem en forholdsvis lidet byrdefuld Forøgelse af den normale individuelle Strafrisiko.

Saavidt disse Faktorer gør sig gældende, har Skyldkravets Tilbagetræden et rationelt Grundlag. Det maa imidlertid antages, at i positiv Ret ogsaa irrationelle Faktorer virker med til at skabe det objektiverede Strafansvar, saaledes navnlig civilretlige Analogier, idet man, uden at overveje Straffens særlige præventive Funktion, finder det naturligt, at den i et vist Forhold forpligtede er ansvarlig til Udredelse af Bøder efter samme Princip som den civilretlige Garant hæfter for Erstatning. Forsaavidt Spørgsmaalet betragtes de lege ferenda, jfr. nedenfor i § 20, er det vigtigt, at man helt frigør sig for saadanne Analogier og alene undersøger Bæreevnen af den pønalphæventive Interesse i et objektiveret Ansvar.

Disse irrationelle Faktorer kan undertiden resultere i en

skabt Interessedannelse til Iagttagelse af en Handlemaade, hvis Ikke-Iagttagelse efter almindelig Opfattelse ikke vilde kunne karakteriseres som dadelværdigt Forhold.

¹³⁾ Den samme Tankegang kommer til Orde hos *Reuss*, *Die Haftung Dritter*, p. 8, hvor det særlig fremhæves, at Staten i et vist Omfang overdrager »dem Inhaber einer gewissen Autorität« »die polizeiliche Funktion . . . im Umkreis eben dieser Autorität darüber zu wachen, dass nicht delinquent werde, und er wird für die gehörige Ausübung dieser Funktion verantwortlich gemacht«.

Forøgelse af Strafrisikoen udover den forholdsvis moderate Forøgelse, som mindre Bødestraffe medfører, saaledes at der bliver Tale om høje Bødestraffe eller maaske endog Frihedsstraf uden gennemført Skyldkrav, jfr. navnlig den fiskale Lovgivning og Praxis. En vis Formindskelse af Strafondets Følelighed vil der dog her i Regelen ligge i, at den til saadant Ansvar knyttede sociale Misbilligelse som oftest vil være af ringere Intensitet.

At saadanne Tilfælde kan forekomme er for øvrigt intet Argument mod Rigtigheden af at fremdrage de ovenfor fremstillede rationelle Faktorer som typiske for det objektiverede Ansvar. Paa et Omraade som dette, hvor det positive Retsliv saa at sige er overladt til sig selv, uden Teoriens Vejledning og Kritik, vil Lovgivning og Praxis let kunne gaa over Gevind. Men udover et vist begrænset Maal lader den individuelle Strafrisiko sig ikke øge, uden at den almindelige Retsbevidsthed i vor Tid reagerer overfor Udvidelsen som et Overgreb. Naar en saadan Reaktion ikke i samme Grad indtræder overfor de mindre Bødefølger i de foran omtalte Tilfælde, ligger deri netop en Verificering af de fremhævede meré rationelle Momenter i dette Ansvar.

B. Dækker den her givne Karakteristik af det objektive Bødeansvar ogsaa Hæftelsen for Andenmands Bøde? Er det overhovedet rigtigt at henhøre saadan Hæftelse under Begrebet Straf uden (personlig) Skyld? Det er klart, at dette sidste Spørgsmaal maa besvares benægtende, hvis man gaar ud fra en Definition af Strafbegrebet, hvori det personlige Skydelement er optaget som essentielt. Under denne Forudsætning indeholder Spørgsmaalet i sig selv en *contradictio in adjecto*, og Diskussion er dermed paa Forhaand afskaaret. Men med en saadan Definition er jo kun naaet en rent formel Rubricering af det foreliggende Institut som Ikke-Straf, derimod ikke nogen materiel Ka-

rakterisering af Ansaret efter dets Væsen, Betingelser og Formaal. Det er imidlertid denne materielle Karakteristik, der har Interesse.

Først maa det afgøres, om Institutet har en overvejende civilretlig eller offentligretlig Karakter¹⁴).

1. Indenfor Civilretten kunde der nu kun være Tale om at opfatte Bødehæftelsen som en med formueretlige Forpligtelser beslægtet obligatio. Da Hæftelsen hverken kræver noget objektivt retsstridigt eller subjektivt dadelværdigt Forhold hos den hæftende som Betingelse, maatte Institutet, dersom det henførtes til Skadeserstatningsreglerne udenfor Kontrakt, nærmest sidestilles med de i Civilretten forekommende Tilfælde af Skadeserstatningsansvar for retmæssige Handlinger, jfr. ogsaa D. L. 3—19—2. Men der vilde ikke kunne paapeges nogen væsentlig Lighed med dette Ansvar, hverken i Betingelser eller Formaal¹⁵). Navnlig savner Bødehæftelsen det for Skadeserstatningen essentielle Moment at være betinget af, at en Skade er indtraadt, samt det ligeledes for Skadeserstatningen essentielle Formaal økonomisk at genoprette en Skade ved Udredelse af en modsvarende Ydelse til den skadelidte. Hvis man heroverfor vilde indvende, at Staten lider en Skade ved enhver Lovovertrædelse (og en saadan, omend Andenmands, er jo ogsaa en Betingelse for Bødehæftelsen), og at Bøden er den lovbestemte Erstatning herfor, maatte denne Konstruktion afvises under Hensyn til de p. 190 anførte Betragtninger, hvortil her kan føjes, at netop de herhenhørende Lovbud i adskillige Tilfælde foruden Bøde-

¹⁴) Jfr. om Emnet navnlig *Poetsch*, Die subsidiäre Haftung für fremde Geldstrafen (med Litteraturhenviisninger) og de øvrige i § 16, Note 2 anførte Forfattere.

¹⁵) Jfr. angaaende Reglerne om Erstatningsansvar for retmæssige Handlinger *Jul. Lassen*, Obligationsrettens almindelige Del § 35 III, *H. Ussing*, Skyld og Skade, 1914, jfr. yderligere Litteraturangivelser hos Lassen l. c. Note 50.

ansvaret og den dermed forbundne Hæftelse foreskriver et særligt Ansvar for det med den ulovlige Handling forbundne Tab for Statskassen, nemlig ved Afgiftsdelikter, hvor virkelig en konkret Skade er tilføjet Staten, jfr. som Typebestemmelse § 37 i *Lov om Tobaksafgifter Nr. 46, 18. Februar 1922*: »Har den ulovlige Handling . . . medført et Afgiftstab for Statskassen, bliver der ved Siden af den fastsatte Bøde af vedkommende at erlægge den Afgift, som Statskassen saaledes har mistet; kan den ikke udfindes, erlægges foruden Bøden et med denne lige stort Beløb som Vederlag for Afgiften. For Beløbet hæfter Ejeren og den eller de skyldige en for alle og alle for een.«

Medens Bødehæftelsen altsaa mangler det for Skadeserstatningen karakteristiske økonomiske Genoprettelsesformaal, har den utvivlsomt en lignende præventiv Funktion som Reglerne om Skadeserstatning uden Skyld. Paa dette vigtige Punkt er de to Instituter reelt beslægtede. Men den præventive Funktion er jo tillige Fællesmomentet for Skadeserstatnings- og Strafinstitutet i det hele taget, og med Anerkendelsen af den nævnte Lighed, er Bødehæftelsen derfor ikke i højere Grad henført til det ene end til det andet af de to Retsomraader.

Dersom Bødehæftelsen ikke henføres til Skadeserstatningsomraadet, synes den eneste Mulighed for en civilretlig Karakterisering at være Institutets Jævnstilling med Kautionspligten¹⁶⁾. Det kunde her fremhæves, at Bødehæftelsen har en lignende akcessorisk Karakter som den civilretlige Kautionsforpligtelse, at Loven undertiden aabner en ligefrem Regresret for den hæftende mod den skyldige, at den hæftendes Udredelse af Bøden maa antages normalt at fri-

¹⁶⁾ Jfr. om det civilretlige Kautionsbegreb *Jul. Lassen*, *Obligationsrettens specielle Del*, 3. Udg. ved *H. Ussing* p. 138—40, *H. Ussing*, *Kautions* (1928) § 3, § 35.

gøre den skyldige. Men med denne Overensstemmelse i den formale Struktur ophører ogsaa Ligheden. Der kan ikke paapeges noget kontraktmæssigt eller kvasikontraktmæssigt Forhold som Grundlag for Forpligtelsen; den Bødehæftende staar saaledes ikke som civilretlig Kontrahent overfor Staten. Det Forhold, for hvilket han hæfter, har heller ikke selv nogen privatretlig Karakter. En civilretlig Kaution eller overhovedet et civilretligt Institut foreligger der herefter ikke.

2. Den overvejende Mening gaar da ogsaa ud paa, at Bødehæftelsen maa opfattes som et offentligretligt Institut. Idet der nu lægges Vægt paa Hæftelsens formale Lighed med den fra Civilretten kendte Kaution, karakteriseres Institutet ofte som en »offentligretlig Kaution«¹⁷⁾. Men hermed er endnu kun angivet dets ydre Form, ikke dets indre Begrundelse. Hvorfor og under hvilke Betingelser paalægges denne offentligretlige Hæftelse? Der kan formentlig ikke være Tvivl om, at Formaalet for Institutet er at øge Effektiviteten af vedkommende Straffebud. For det første rammes gennem Hæftelsen en Række efter almindelige Regler skyldige Personer, hvis Skyld blot i det enkelte Tilfælde kan formodes at være vanskelig eller ligefrem umulig at bevise. Hæftelsen hindrer derved, at der drages Fordel ved Anvendelse af Straamænd som Gerningsmænd. Dernæst ansporer Lovens Trusel om Bødehæftelsen de eventuelt forpligtede Personer til saa vidt muligt at forhindre de ansvarspaadragende Handlinger eller Undladelser og virker samtidig neutraliserende ind overfor eventuelle Tilbøjeligheder hos det underordnede Personale til at søge at gøre sig fortjent indenfor den paa-gældende Virksomhed gennem Overtrædelser af Reglementer og Lovbestemmelser, der regulerer denne i det

¹⁷⁾ Jfr. *v. Liszt* § 58, Note 12 med Litteraturhenvisninger.

offentliges Interesse. I alle Tilfælde har Truselen om Hæftelse et rent præventivt Formaal: Forhindring af den strafbare Handling, og i alle Tilfælde er Hæftelsen det for denne Trusels Effektivitet nødvendige Onde. Truselen om Hæftelsen har altsaa samme Formaal som Truselen om selve Bødestraffen, Hæftelsen samme Formaal som Bødestraffen selv. Men nu Betingelserne? Det har vist sig, at Bødehæftelsen altid er betinget af et strafbart Forhold fra en Person A samt en vis Relation mellem A og den hæftende B. Denne Relation er som Regel af den Art, at B efter Livets almindelige Erfaring enten har et vist faktisk Medansvar for A's Handling eller dog en særlig Mulighed for at forhindre denne Handling (Undladelse); endvidere karakteriseres Relationen ved, at Fordelen ved den strafbare Handling som Hovedregel vil komme B til Gode (hvad der i sig atter motiverer Formodningen om B's Medansvar). Bestaar denne Relation mellem A og B ikke, vil Truselen om Bødehæftelse være hensigtsløs, idet den da ikke kan have nogen præventiv Virkning. Den naturlige Sammenfatning af de her skildrede Formaal og Betingelser for Bødehæftelsen synes da at være følgende: Bødehæftelsen har samme pønalpræventive Formaal som Bødestraf i Almindelighed; med Hensyn til Betingelserne fraviger den ganske vist Strafferettens almindelige Grundsætning om konkret paavist Skyld som Strafbarhedsbetingelse, men dette sker kun, hvor særlige Momenter skaber enten en Gennemsnitsformodning om Skyld hos B eller om et hertil grænsende Forhold, nemlig Undladelse af en gennemsnitlig mulig Forhindring af et hans særlige Livssfære vedrørende strafbart Forhold. Herefter er Bødehæftelsen reelt begrundet af de samme Faktorer, der dikterer det objektive pønale Ansvar i øvrigt og kan for saa vidt selv betegnes som en objektiv pønal Hæftelse af særlig kautionslignende Struktur. Men herved maa dog fremhæves, at medens det

selvstændige objektive Bødeansvar maatte bortfalde ved positiv Godtgørelse af Skyldfrihed begrundet i vis major eller manglende Tilregnelighed (ovenfor p. 141 og p. 180), gælder en tilsvarende Indskrænkning formentlig ikke med Hensyn til Bødehæftelsen ifølge de herhenhørende Lovbud^{17a)}. Denne betænkelige Udvidelse af Objektiveringen kan, naar Bødehæftelsen opfattes som pønalpræventivt begrundet, kun forklares ud fra det ovenfor omtalte Forhold, at Bødehæftelsen ikke blot skal (søge at) skabe Afværgelsesmotiver hos den bødehæftende selv, men ogsaa hos dennes Folk, nemlig ved Udsigten til, at deres Overtrædelser i Virksomhedens Interesse kan paadrage denne og dermed dem selv Skade^{17b)}.

Ved Bødehæftelsens Henførelse til Strafferetten er dens Plads i Retssystematiken angivet efter dens præventive Funktion som dens væsentligste Karaktermærke. Men heraf tør det ikke udledes, at Bødehæftelsen følger Strafferettens almindelige Grundsætninger med Hensyn til Straf. Ikke blot fraviger den, som omtalt, Hovedgrundsætningen om Tilregnelses- og formentlig ogsaa Tilregnelighedsbetingelsen, men ogsaa paa andre Punkter, saaledes med Hensyn til Spørgsmaalet om Sanktionens Bortfald ifølge Forældelse, Død, Eftergivelse, Betydningen af Sammenstød m. m., maa Reglerne om Straf vige, hvis Fortolkningen af de enkelte positivretlige Bestemmelser viser, at Lovgivningen paa disse Punkter har villet bringe civilretlige Grundsætninger til Anvendelse^{17c)}.

Det følger heraf, at Bødehæftelsen i hvert Fald ikke kan henføres til Strafbegrebet i snævrere Forstand, forsaavidt herunder kun indbefattes de Forholdsregler, der i et og alt følger Strafferettens almindelige Grundsætninger angaa-

^{17a)} Jfr. v. Liszt l. c.

^{17b)} Jfr. nedenfor p. 232—34, 247, 293.

^{17c)} Jfr. v. Liszt l. c.

ende Betingelserne for Strafansvars Paadragelse og Bortfald¹⁸⁾. Naar Bødehæftelsen dog ovenfor er betegnet som en objektiv pønalt Hæftelse af særlig Struktur, ligger heri kun, at den henføres til det videre Begreb af pønalt paavirkede Forholdsregler, der karakteriseres ved, at de under større eller mindre Fravigelse af de almindelige Strafferetsgrundsatninger virker til Opfyldelse af den samme Funktion som udgør det egentlige Strafinstituts sociale Hovedfunktion, nemlig at skabe en udover Erstatningsansvarets Prævention gaaende særlig Forebyggelse mod Lovovertrædelser gennem en til disse knyttet Sanktion, der lige som Straffen vendes bagud mod den til Afslutning bragte Overtrædelsesvirksomhed (Prævention gennem Repression). Disse Sanktioner danner et Grænseomraade mellem den egentlige Straf og andre offentligretlige Indgreb og mellem Straf og civilretlige Retsfølger. Mellem ingen af disse Omraader er der i Virkeligheden nogen skarp Skillelinje. Terminologisk kan man naturligvis tage Afstand fra at benytte Udtrykket »pønale« Forholdsregler og lign. om andet end Straf i snævrere Forstand og i Stedet søge mere neutrale Betegnelser, f. Eks. ved at henhøre Forholdsregler som de omtalte under det brede »Sanktion«sbegreb^{18a)}. Derimod er den negative Karakterisering af objektivt Bødeansvar og Bødehæftelse som »ikke Straf« etc. uheldig, fordi den tilslører den nære reale Sammenhæng mellem disse Forholdsregler og Straffen i snævrere eller egentlig Forstand¹⁹⁾.

¹⁸⁾ Jfr. min Afhandling om Konfiskation p. 55.

^{18a)} Jfr. nedenfor p. 306—07. — Om Terminologien »Sanktioner« jfr. *Georg Cohn*, *Kriegsverhütung und Schuldfrage* p. 50 med Note 22 (indeholdende Citat af *J. Ray's* Definition: »La sanction est la marque imprimée par une Société sur les actes qu'elle réprouve«).

¹⁹⁾ Hvad der ovenfor er sagt om det objektive Bødeansvars pønale Karakter, gælder ikke fuldt ud med Hensyn til de saakaldte Tvangsbøder, der i Modsætning til det almindelige og det objektive Bødeansvar ikke har nogen repressiv Karakter. Systematisk karakteriseres de bedst som administrative Tvangsmidler, jfr. *Poul Andersen*, *Forvaltningsret* I p. 25,

III. Sammenligner man de nu behandlede Typetilfælde af Bødeansvar uden de almindelige Tilregnelsesbetingelser (eller dog med nedsat Skyldkrav) med de Tilfælde, hvor kollektive Enheder i moderne Retsforfatninger gøres bødeansvarlige, viser der sig en iøjnefaldende Sammenhæng med Hensyn til Omraadet for dette Ansvar. Her som der udgøres Grundkærnen i den objektive Pønalhæftelse af Overtrædelser i særlige Pligtforhold, hvis Krænkelse udgør en Fare for det offentlige. Udover denne Grundkærne ytrer Bødeansvaret for de kollektive Enheder sig i lignende Overtrædelsesforhold, hvor Praxis og Teori ogsaa i øvrigt tenderer henimod et objektivt Pønalan svar.

Den reale Begrundelse for de kollektive Enheders Bødeansvar er identisk med den Begrundelse, der er givet ovenfor henholdsvis for Strafbarheden af de objektive pønale Overtrædelser og for Bødehæftelsen²⁰⁾. I alle Tilfælde er der Tale om en efter Omstændighederne som taalelig følt Forøgelse af den individuelle Strafrisiko i en i særlige Forhold begrundet udvidet generalpræventiv Interesse, nemlig

forsaavidt de paalægges administrativt, eller som judicielle Tvangs- eller Sikkerhedsforholdsregler, forsaavidt de foreskrives ved Dom og deres Op-gave er at afværge en konkret Fare, nemlig Faren for Undladelse af den Handling, de skal fremtvinge, jfr. nedenfor § 19, Note 11. Tvangsbøders Anvendelse direkte paa kollektive Enheder frembyder saaledes ingen teoretisk Betænkelighed selv for Tilhængere af den kollektive Enheds ubetingede Strafuansvarlighed; jfr. herved *v. Bar* p. 141 og p. 153, der dog med Urette synes at ville udstrække »Tvangsstraffen« Begreb til Politistraf i Almindelighed, *Frank*, Studien zum Polizeistrafrechte p. 10 ff., der med Rette karakteriserer »Eksekutionsstraffens« Begreb som Tvang til Overvindelse af et endnu vedvarende retsstridigt Forhold, jfr. tilsvarende *Um-hauer* p. 72, jfr. om dansk Teori ovenfor p. 119—20. Lignende Bemærkninger som om Tvangsbøder kan anføres med Hensyn til de saakaldte eksekutive Straffe under Hensyn til deres overvejende eksekutive Funktion, jfr. *Poul Andersen*, l. c.

²⁰⁾ Jfr. *Ploscowe* p. 49: »Il y a un principe de droit, qui justifierait l'application de sanctions pénales aux personnes morales; c'est le principe de la responsabilité pour le fait d'autrui: le »vicarious liability« du droit anglais.»

ved kollektive Enheder dels Hensynet til at ramme skjult Skyld (Medskyld) hos Enhedens individuelle Interessenter, dels Hensynet til at skabe et særligt Afværgelsesmotiv hos disse i Relation til de Virksomheden vedrørende Overtrædelser²¹⁾.

Den nærmere konstruktive Udformning af Ansvarets Karakter kan imidlertid frembyde Vanskeligheder. Staar vi overfor en Underform af det selvstændige objektive Bødeansvar eller af Bødehæftelsen? Eller er der muligvis Tale om en Kombination af disse Instituter eller om en ny, selvstændig Form for objektiveret Ansvar?

Hvis der er Tale om Tilfælde, hvor Ansvaret paalægges Enheden i Form af en Hæftelse for Bøder forskyldt af dens Organer og saaledes, at denne Hæftelse i Relation til Enheden følger samme Regler som i Relation til bødehæftende Enkeltpersoner, kan der ikke være Tvivl om, at Forholdet konstruktivt falder ind under det almindelige Bødehæftelsesbegreb, blot at Bødehæftelsen her ikke rammer Enkeltmand, men en Kreds af Participanter.

Noget særligt fremkommer kun ved det selvstændige Kollektivitetsbødeansvar. Her kan atter sondres mellem saadant Ansvar for i sig selv objektive Overtrædelser (Formaldelikter) og for Delikter, der kan tilregnes Enkeltmand efter almindelige Skyldregler.

Naar Enheden gøres bødeansvarlig for objektive Overtrædelser, kan Forholdet konstrueres saaledes, at hver enkelt af de ved Bøden ramte Interessenter gøres ansvarlig for sin objektive Undladelse af at afværge Overtrædelsen, og Ansvaret vilde da være en ren Underform af det objektive Bødeansvar, som det forekommer i Relation til Enkeltmand. Det kan imidlertid ikke nægtes, at denne Konstruktion har et kunstigt Præg i Forhold til visse af Enhedens

²¹⁾ Jfr. ovenfor p. 138—39 og nærmere nedenfor § 20 III.

Medlemmer. Medens Enkeltmand i de Tilfælde, hvor han i positiv Ret ifalder objektiveret Bødeansvar, enten vil staa i et særligt Pligtforhold, der opfordrer til særlig Afværgelsesvirksomhed, eller personligt vil have begaaet det positive Forhold, der udgør Overtrædelsen, vil Enhedsbødeansvaret i et vist Omfang kunne ramme Personer, der ikke har haft nogen naturlig Opfordring til eller Mulighed for at afværge vedkommende Overtrædelse, endsige positiv Andel deri²²⁾. For disse Personers Vedkommende er Forholdet da snarere analogt med bødehæftende Personers Ansvar, der ogsaa paalægges, uden at den konkrete Afværgelsesmulighed tages i Betragtning. Det kan siges, at disse Personer gennem deres Andel i Enhedsbøden hæfter for den af andre Personer indenfor Enheden, normalt Enhedens Ledelse, ved et objektivt Forhold forbrudte Bøde. Der er imidlertid kun Tale om en begrænset Lighed. De uskyldige Medlemmers Hæftelse gennem Enhedsbøden adskiller sig navnlig paa følgende væsentlige Punkt fra den i Lovgivningerne forekommende Bødehæftelse for Enkeltmænd: Medens denne har en kautionslignende Karakter, er den Hæftelse, der rammer de enkelte uskyldige Medlemmer af Enheden, kumulativ med det Ansvar, der direkte eller gennem Enhedsbøden rammer de Personer, hvis Forhold har begrundet Ansvar. Dette gælder ikke alene de lege lata, men maa ogsaa være saaledes, idet en Udsondring af Enhedens Medlemmer i forskellige Grupper, hvoraf nogle var blot »hæftende«, andre ubetinget ansvarlige, vilde være praktisk umulig. For at undgaa Misforstaaelse paa dette og andre Punkter bør man da ikke sige, at Enhedsbødeansvaret i Relation til Medlemmer uden konkret Afværgelsesmulighed, er en Underform af det almindelige Bødehæftelsesinstitut, men Ansvarer maa i Relation til disse Med-

²²⁾ Jfr. Note 17 b.

lemmer opfattes som en selvstændig Form for objektiveret Ansvar, begrundet i den praktiske Umulighed af at undersøge dem fra saadanne Medlemmer, for hvem det objektive Ansvars almindelige Betingelser er til Stede.

Hvis det drejer sig om Kollektivitetsovertrædelser, der samtidig kan tilregnes Enkeltmand til Skyld efter almindelige Strafferetsgrundsætninger, er det særligt nærliggende at opfatte de uskyldige Komponenters Ansvar (gennem deres Kvota i Enhedsbøden) som en Hæftelse for den af Gerningsmanden forbrudte Bøde. Men ogsaa her vil en saadan Konstruktion let blive misvisende. Generalpræventive Hensyn kræver, jfr. nærmere nedenfor i § 20, at Enhedsansvaret paalægges kumulativt med Gerningsmandsansvaret, og at Enhedsbødens Størrelse fastsættes uafhængigt af Størrelsen af den Enkeltmand idømte Bøde. Det er endvidere tvivlsomt, om der bør tilkomme de uskyldige Medlemmer Regres overfor Gerningsmanden²³⁾, medens der ved en ren Bødehæftelse næppe kan være Tvivl om Regressens Berettigelse. Forholdet er da her, ligesom ved Formaldelikterne, at der vel paabyrdes de uskyldige Medlemmer en Hæftelse i Anledning af en anden eller andre Personers Delikt, men at denne Hæftelse strækker sig videre end til en »Hæftelse for Andenmands Bøde«, idet den har en selvstændig, kumulativ Karakter. Om de reale Hensyn, der nærmere begrunder dette, henvises til Fremstillingen nedenfor i § 20. Her skal blot fremhæves som Resultat af den foregaaende Undersøgelse, at kollektive Enheders Bødeansvar er ensbetydende med et i sin Funktion pønalt Indgreb overfor en Række Enkeltpersoner, at dette Indgreb har samme Karakter og Begrundelse som det ved Enkeltmandsovertrædelser forekommende objektiverede Bødeansvar, men at det i sin nærmere Udformning hverken

²³⁾ Jfr. nedenfor p. 237 ff.

i et og alt kan karakteriseres som en ren Underform af det individuelle selvstændige Bødeansvar for objektive Forseelser eller som en ren Underform af det individuelle Bødehæftelsesinstitut, idet det af praktiske Hensyn ikke kan undgaas, at Enhedsbøden ogsaa rammer Personer, der ikke har den samme Opfordring til og Mulighed for Afværgelse som de Personer, der rammes af det individuelle objektiverede Bødeansvar, og at den rammer dem ikke blot som en Hæftelse for Andenmandsbøde, men som en kumulativ Sanktion.

KAPITEL II.

ANDRE SANKTIONER.

§ 18.

Konfiskation¹⁾.

Den retlige Karakter af Konfiskation (af enkelte Ting) har snart en pønal eller overvejende pønal Karakter, snart en politimæssig eller overvejende politimæssig Karakter²⁾. Efter positiv Ret er Konfiskatets Beskaffenhed det mest afgørende Kriterium for Konfiskationens Karakter, idet Strafkonfiskationen angaar i sig ufarlige Ting, medens Politikonfiskationen angaar Ting af en vis Farlighed³⁾; de to i Begrebet Konfiskation liggende Instituter er imidlertid i positiv Ret som Regel ikke holdt skarpt ude fra hinanden, hvad der giver Anledning til en inkonsekvent Sammenblanding af politimæssige og pønale Synspunkter ved en Række Konfiskationsregler⁴⁾.

Hvad særligt angaar Konfiskation af Ting tilhørende kollektive Enheder, kan først bemærkes, at den i Konfiskatets absolute Farlighed⁵⁾ begrundede politimæssige Konfiskation naturligvis kan anvendes overfor disse, uden at der hermed sker noget Brud paa almindelige strafferetlige Grundsætninger.

Hvor Konfiskatet derimod ikke har nogen absolut farlig

¹⁾ En nærmere Analyse af Konfiskationens retlige Karakter indeholdes i min Afhandling *Konfiskation i Anledning af begaaede Lovovertrædelser*, Kbhvn. 1930, p. 13—76, hvortil henvises.

²⁾ I. c. p. 54 ff.

³⁾ I. c. p. 61 f.

⁴⁾ I. c. Kap. VII.

⁵⁾ I. c. p. 106—109.

Karakter, men kun en saakaldt »relativ farlig«⁶⁾ eller en ganske ufarlig Karakter, vil Konfiskationen i Virkeligheden ikke kunne begrundes ud fra rent politimæssige Synspunkter, men vil i ringere eller højere Grad være isprængt pønale Elementer. Forsaavidt den i saadanne Tilfælde rammer Ting, der tilhører en kollektiv Enhed, uden at det er en Betingelse, at de enkelte i dennes Formue lodtagne Personer er fundet strafskyldige for det Konfiskationen begrundende Forhold, og uden at der tildeles dem nogen Erstatning for det ved Konfiskationen lidte Tab, staar vi overfor en (overvejende) pønalt, »forskelsløs« Konfiskation, det vil sige en pønalt begrundet Konfiskation, der fraviger Regelen om Straffens Personalitet, idet den rammer Konfiskatets Ejersmand, uden Hensyn til, om han er i (paavist) Brøde eller ej⁷⁾. Der foreligger da forsaavidt et Eksempel paa »Straf uden Skyld«, reelt begrundet af de samme Hensyn, som bærer positiv Rets Anvendelse af Bødeansvar uden (personlig) Skyld, derunder det i kollektive Enheders Bødeansvar liggende Eksempel herpaa. Indenfor de forskellige Tilfælde af objektivt Bødeansvar har den forskelsløse Konfiskation det nærmeste Slægtskab med de Tilfælde, hvor det bødebegrundende Forhold laa i vedkommendes Stilling som Ejer af en Ting eller Virksomhed. Ligesom dette Bødeansvar er den her omtalte Konfiskation et objektivt pønalt Ejersansvar, der søger sin Retfærdiggørelse dels i (ikke udalte) Skyldpræsumtioner, dels i Skabelsen af en særlig Afværgelsesinteresse hos den Person, der gennemsnitlig vil have en særlig Mulighed for Afværgelse, og som det paa den anden Side findes rimeligt at paalægge et pønalt »Garantiansvar« som Korrelat til det med Ejendomsretten forbundne »commodum«⁸⁾.

⁶⁾ I. c. p. 107—109.

⁷⁾ I. c. p. 36.

⁸⁾ I. c. p. 36—37, 65.

Den nu omtalte Karakter har den Konfiskation, der rammer kollektive Enheder, hvad enten den konkrete Konfiskationsforholdsregel er uafhængig eller afhængig af Skyld hos Konfiskatets individuelle Ejere. I første Fald følger den kollektive Enheds Konfiskationsansvar som en blot Konsekvens af, at Forholdsreglen ikke sonderer mellem skyldige og uskyldige Ejere. I sidste Fald vil Konfiskationen vel være betinget af, at den kollektive Enhed formelt er kendt skyldig, men som tidligere udviklet, vil en saadan Dom være ensbetydende med en Dom over en Række Enkeltpersoner, hvis Skyld ikke er bevist, og i Forholdet til disse Personer er Konfiskationen da »forskelsløs« i den angivne Betydning.

§ 19.

Fortabelse af Rettigheder og Privilegier. Opløsning og Suspension.

Medens der er almindelig Enighed om, at Kollektiviteter i Anledning af begaaede Lovovertrædelser kan og bør kunne underkastes Sanktioner som Fortabelse af Rettigheder og Privilegier, Opløsning og Suspension, er disse Sanktioners retlige Karakter omtvistet. Medens herskende Teori i Almindelighed frakender dem pønalt Karakter, indregistreres de af Tilhængere af det pønale Kollektivtetsansvar blandt de egnede Kollektivtetsstraffe¹⁾, i Regelen saaledes, at Opløsningen systematisk opfattes som den

¹⁾ Jfr. ovenfor p. 35. Jfr. *Gierke*, *Genossenschaftstheorie* p. 773, *Mestre* p. 285, *Hafters* p. 146—49, *Masaveu* p. 64, *Cicala* p. 130, *Wiewiorska* p. 162, *Radulesco* p. 181, *Givanovitch* p. 186, *Pella*, *Actes du Congrès* p. 593, *Saldana* ibid p. 610, *Valeur* p. 23, p. 70, jfr. p. 32 om Opløsningen af la Confédération Générale du Travail ved Dom af le Tribunal de la Seine af 13. Januar 1921.

strengeste Kollektivitetsstraf, ligestillet med Dødsstraf overfor fysiske Personer²⁾.

I. Hvad nu først angaar Rettigheds- (og Privilegiums)-fortabelsens retlige Karakter, har i dansk Litteratur *Torp* klart paavist, at der ikke, som hævdet af *Goos*³⁾, bestaar nogen principiel Modsætning mellem Straf og Fortabelse af Rettigheder, men at »al Straf netop er Fortabelse af eller Indgreb i en Ret«⁴⁾.

Men dermed er — som *Torp* ogsaa stærkt fremhæver — ikke sagt, at al Rettighedsfortabelse er Straf. De lege ferenda vil *Torp* kun som Straf anerkende saadanne Rettighedsfortabelser (eller Indgreb i Rettigheder), der »opfylder de Betingelser, som et fornuftigt ordnet Straffesystem maa stille til Straffemidlerne«, navnlig Fortabelse af (Indgreb i) Formuen og Lokalfriheden. Det anerkendes imidlertid, at positiv Ret gaar videre, jfr. navnlig Straffelov 1866 § 9. »I Tvivlstilfælde«, siger *Torp*, »maa det antages, at Fortabelse af Rettigheder, der ikke passer ind i vor Rets almindelige Straffesystem, ikke kan anses som Straf, ialtfald for saa vidt denne Retsvirkning kan forklares paa anden fornuftig Maade, navnlig som præventiv Foranstaltning overfor visse truende Retsbrud, hvilket især er praktisk ved Konfiskation, eller som Følge af, at de særlige Forudsætninger, hvortil den paagældende Rets Anerkendelse maa antages knyttet, ere bortfaldne«⁵⁾.

Hertil bemærkes følgende: Ved Fortabelse af (Indgreb i) særlige Rettigheder (lig andre Rettigheder end de, der fortages (indskrænkes) ved Formue- og Frihedsstraffe) i Anledning af begaaede Lovovertrædelser, kan der i hvert

²⁾ Jfr. navnlig *Mestre*, *Masaveu*, *Wiewiorska*, *Pella*, *Saldana*, *Valeur*, paa de i Note 1 citerede Steder; cfr. derimod *Hafter* p. 140.

³⁾ Indledning til den danske Strafferet p. 86 f.

⁴⁾ Alm. Del p. 8 ff.

⁵⁾ I. c. p. 11.

Fald iagttages en lignende Begrebsdualisme som ved Konfiskationsinstituttet, idet Instituttet snart er (overvejende) pønalt, snart (overvejende) politimæssigt begrundet. Kriteriet for, om det ene eller det andet er Tilfældet, er Rettighedens Art, ligesom det ved Konfiskation var Konfiskatets Art. Hvor Rettigheden er af en saadan Art, at dens (fortsatte) Udøvelse af vedkommende Person rummer en gennem Lovovertrædelsen indiceret Fare for ny Overtrædelser, er det rimeligt at formode, at dens Fortabelse har en politimæssig, rent præventiv Karakter; hvor dette ikke er Tilfældet, synes Formodningen i Almindelighed at maatte være for pønalt Karakter ud fra de samme Grunde, der fører til i saadanne Tilfælde at antage Konfiskationen for at være pønalt bestemt. Disse Formodninger er imidlertid netop kun Formodninger og viger saaledes for positiv modstaaende Lovordning af vedkommende Institut i det hele taget eller — hvad der hyppigere vil være Tilfældet — i særlige Retninger.

Er det rigtigt ved Siden af disse to Former for Rettighedsfortabelse (og deres Blandingsformer) at opstille en tredje Form, saaledes som det sker hos Torp, en Form, der er karakteriseret ved, at Rettigheden fortabes, fordi »særlige Forudsætninger«, hvortil denne Rets Anerkendelse er knyttet, bortfalder ved den begaaede Overtrædelse? Det særegne for denne Form for Rettighedsfortabelse kan i hvert Fald ikke findes i det, der umiddelbart ligger i Torps Ord, thi det kan om enhver Rettighedsfortabelse i Anledning af begaaede Lovovertrædelser med samme Ret siges, at Lovovertrædelsen virker som en bristende Forudsætning for Rettens (fulde) Bevarelse. Naar først al Straf opfattes som Rettighedsfortabelse, saaledes som det af Torp erkendes at være Tilfældet, følger heraf, at den omtalte Karakteristik af Rettighedsfortabelsen som Udtryk for bristende Forudsætninger er lige betegnende ikke blot for al Rettigheds-

fortabelse, men for al Straf. Nogen virkelig Særform af Rettighedsfortabelsen er altsaa ikke givet hermed.

Bag den af Torp opstillede tredje Form for Rettighedsfortabelse ligger der imidlertid dybere set en vigtig Realitet. Det karakteristiske ved denne Form er negativt, at den hverken er pønalt eller politimæssigt begrundet; positivt karakteriseres den som et af civilretlige eller forvaltningsretlige Grundsætninger behersket Institut⁶). Forholdet er nærmere det, at der indenfor Privatretten, navnlig i Familie- og Arveretten, indenfor Næringsretten m. m. forekommer særlige Rettigheder, hvis Erhvervelse eller Bevarelse er betinget af, at visse Lovovertrædelser ikke begaas, saaledes at forstaa, at Opstillingen af en saadan Betingelse er en integrerende Del af selve det paagældende Retsinstitut. Hvor Rettighedens Fortabelse da ikke positivt af Loven er karakteriseret som Straf, er den naturlige Opfattelse af Fortabelsen den, at den begaaede Lovovertrædelse indicerer, at de særlige Betingelser, uden hvilke det paagældende Institut ikke kan bestaa, i det konkrete Tilfælde ikke (længere) er til Stede.

Det her sagte finder navnlig praktisk Anvendelse, hvor Rettigheden har Karakter af en Særrettighed, eller med et andet Ord et Privilegium, der af det offentlige er tilstaaet vedkommende, f. Eks. et Handelsmonopol, en Seddeludstedelsesret, en Ret til at oppebære Subvention af det offentlige.

De Eksempler, der fra positiv Ret kan hentes paa Rettighedsfortabelse anvendt paa kollektive Enheder i Anledning af begaaede Lovovertrædelser, hører væsentlig hjemme i den sidst karakteriserede Gruppe samt i Gruppen af politimæssige Forholdsregler. For saa vidt der maatte forekomme Tilfælde, hvor den kollektive Enhed rammes af Rettig-

⁶) Jfr. herved *Poul Andersen*, Forvaltningsretten, p. 29—30.

hedsfortabelse, der efter det sagte realt maa karakteriseres som pønal Foranstaltning, maa saadanne Tilfælde søge deres reale Begrundelse i de samme Betragtninger, der forklarer det objektive Bødeansvar, Bødehæftelsen og den forskelsløse Strafkonfiskation, idet alle disse positiv-retlige Instituter er indbyrdes beslægtede Afvigelser fra Grundsetningen om personlig Skyld som Strafbarhedsbetingelse.

II. Med Hensyn til Opløsning (og Suspension) er det klart, at den ovenfor omtalte Parallelisering — særlig foretaget overfor »juridiske Personer« i snævrere Forstand — af Dødsstraffen og den kollektive Enheds Opløsning i hvert Fald er misvisende. Den forudsætter, at Enheden har en selvstændig, med det menneskelige Liv analog, Tilværelse, og er saaledes et krast Udslag af den ovenfor kritiserede Opfattelse af den juridiske Person som virkelig, villende Person. Selv ud fra denne Opfattelse vilde der forøvrigt kun kunne paavises den ganske ydre Lighed mellem de to Forholdsregler, at ligesom Dødsstraffen bringer den menneskelige Persons Liv til Ophør, bringer Opløsningen den juridiske Persons »Liv« til Ophør. En herudovergaaende indre Lighed vilde forudsætte ikke blot en »Vilje« eller et »Viljesliv« hos den juridiske Person, men ogsaa at denne var i Besiddelse af de særlige fysiske og psykiske Faktorer, der begrundet Dødsstraffens generalpræventive Funktion. Konsekvent maatte man ud fra denne umulige Antagelse opfatte den juridiske Persons frivillige Opløsning som en Art Selvmord.

Bag om al Mystik er det virkelige Forhold naturligvis det, at Opløsningen tilføjer de i den kollektive Enhed partiperende (fysiske) Personer et Onde bestaaende i Berøvelsen af de (økonomiske eller andre) Fordele, der for dem var forbundne med vedkommende Sammenslutnings Eksistens.

Hvad der alene kan give Anledning til en vis Tvivl er,

om dette Onde bør karakteriseres som et Strafonde. Som saadant maatte det da nærmest rangere i Klasse med Formuestraffe, nemlig, hvor Interessen i Sammenslutningen var økonomisk, eller sammenstilles med andre Former for pønal Fortabelse af særlige Rettigheder.

At en Opløsning af kollektive Enheder i Anledning af begaaede Lovovertrædelser kan foreskrives under saadanne Omstændigheder, at Hensigten dermed maa antages at være at tilføje de fysiske Komponenter et sligt Strafonde, skal nu ikke benægtes⁷⁾).

Men Formodningen er afgjort imod, at en saadan Hensigt har dikteret Opløsningsbestemmelserne i positiv Ret. Som Hovedregel finder disse fuldt tilstrækkelig Begrundelse i rent præventive Hensyn. Opløsningen er da Sikkerhedsforholdsregel i Anledning af begaaet Lovovertrædelse, ikke Straf⁸⁾).

Til Belysning af denne Forskel paakræves en kort Redegørelse for Forholdet mellem Begrebet Sikkerhedsforholdsregel i Anledning af begaaede Lovovertrædelser og Strafbegrebet, idet der heller ikke paa dette Punkt foreligger en fast antaget teoretisk Afgrænsning og Terminologi⁹⁾).

⁷⁾ Jfr. om en Række Bestemmelser i den spanske Straffelov, der traadte i Kraft 1. Januar 1929, *Masaveu* p. 61 ff. Jfr. den ovenfor p. 110 citerede franske Dom af 7. Marts 1918.

⁸⁾ Jfr. *H. St. D. i U. 1874 p. 479*, der ophævede Den internationale Arbejderforening for Danmark i Medfør af den gennemsete Grundlovs § 87, jfr. nu Grundlovens § 85, under Fremhævelse af »Muligheden af en voldsom Optræden fra Foreningens Side«, jfr. *H. D. i U. 1924 p. 514*.

⁹⁾ »Sikkerhedsforholdsregel« eller »Sikkerhedsforanstaltning« benyttes i det følgende i samme videre Betydning som den, der i fransk Litteratur normalt knyttes til Udtrykket »mesure de sûreté«, nemlig til Betegnelse af enhver Politiforholdsregel (»mesure de police«). Udtrykket kan imidlertid ogsaa udsondres til en snævrere Betydning, saaledes at det kun angaar en vis Underafdeling af de mod Personer anvendelige Politiforholdsregler, nemlig saadanne, der er forbundne med en særlig Behandling af det menneskelige Individ, jfr. f. Eks. *Battaglini*, *Revue internationale de droit pénal* 1930 p. 354 ff., der til Forholdsregelens Begreb bl. a. kræver, at dens An-

Hvis Strafbegrebet som essentielt Moment indeholdt et etisk begrundet Gengældelsesformaal, vilde en teoretisk skarp Grænse kunne drages mellem Straf og Sikkerhedsforanstaltning, alt eftersom Forholdsregelen maatte antages at have et saadant Formaal eller ej. Noget skarpt praktisk Skelnemærke vilde ganske vist ikke være opnaaet hermed, men dog et teoretisk.

Naar denne Opfattelse af Strafbegrebet allerede under Hensyn til *lex lata* maa opgives, bliver den teoretiske Afgrænsning vanskeligere. Det maa nemlig da anerkendes, at Sikkerhedsforholdsregel og Straf begge er værnende Forholdsregler; de søger begge deres egentlige Begrundelse i Nødvendigheden af deres Anvendelse til Afværgelse af Lovovertrædelser.

Naar der alligevel kan sondres mellem Straf og Sikkerhedsforanstaltning indenfor den Gruppe af præventive Forholdsregler i videre Forstand, som de begge tilhører, beror det paa, at der kan paapeges væsentlige Forskelle i Henseende til de Betingelser hvorunder og den Maade hvorpaa de to Instituter realiserer deres socialværnende Funktion.

Den grundlæggende Forskel maa ses i det Forhold, at Sikkerhedsforanstaltningen i Anledning af begaaede Lovovertrædelser til sit Begreb kræver en konkret Fare for yderligere Overtrædelser fra vedkommende Persons Side, medens Strafforanstaltningen principielt kommer til Anvendelse, uanset om den begaaede Lovovertrædelse in

vendelse »suppose une appréciation de la personnalité humaine» og at den »tend à modifier l'état subjectif du prévenu au moyen d'un traitement physico-psychique». Jfr. i lignende Retning *Givanovitch*, p. 186. Herefter vilde bl. a. Konfiskation af farlige Ting og Opløsning af kollektive Enheder ubetinget falde udenfor Sikkerhedsforholdsreglens Begreb. — Saavel »mesure de sûreté» i snævrere Forstand som de øvrige »mesures de police» kan tillige med egentlige Pønalforanstaltninger sammenfattes under Betegnelsen »mesures de défense sociale» (»socialværnende Forholdsregler»), jfr. bl. a. *Actes du Congrès* p. 593.

concreto giver Grund til at befrygte yderligere Overtrædelser, idet Straffen modvirker den abstrakte Fare for Kriminalitetens Forøgelse, der vilde skabes gennem det ved den ustraffede Lovovertrædelse givne Eksempel, ved repressivt at paalægge Ansvar for den begaaede Overtrædelse¹⁰⁾.

Sikkerhedsforanstaltningen søger at opfylde sit Formaal, at afværge konkret Fare, ved direkte at umuliggøre den farlige Virksomhed (Internering af vedkommende Person, saa længe han frembyder Fare, Konfiskation af farlige Genstande); Straffen, der ikke vender sig mod en konkret Fare, virker indirekte ved at neutralisere kriminelle Motiver eller ved at skabe Motiver til positiv Virksomhed for Lovens Gennemførelse¹¹⁾.

Sikkerhedsforanstaltningens direkte konkrete Fareafværgelse har principielt en specialpræventiv Karakter, Straffens indirekte abstrakte Fareafværgelse principielt en generalpræventiv Karakter. Faktisk vil dog Sikkerhedsforanstaltningen tillige virke generalpræventivt, Straffen tillige specialpræventivt.

Den konkrete Fare kræver Sikkerhedsforanstaltningens Anvendelse principielt uden subjektiv Skyld, Strafinstitutets abstrakte Fareafværgelse gennem Motivdannelse forudsætter principielt subjektiv Skyld som Strafbarhedsbetingelse, idet den ved Strafinstitutet tilsigtede

¹⁰⁾ Jfr. herved *v. Liszt* p. 354: »Die Strafe wird wegen der begangenen Rechtsverletzung verhängt, und wenn sie auch durch ihre Zweckbestimmung in die Zukunft reicht, so ist sie doch als Unrechtsfolge an einen in der Vergangenheit liegenden Tatbestand geknüpft.«

¹¹⁾ En Melleform mellem Straf- og Sikkerhedsforanstaltning danner herefter *Tvangsbøden*: ligesom Sikkerhedsforanstaltningen anvendes den uden repressivt Formaal, alene til Afværgelse af en konkret Fare (fortsat Undladelse af den pligtige Handling); men ligesom Straffen søger den at opfylde sit Formaal indirekte ved at skabe Motiver til at foretrække den lovlige fremfor den ulovlige Handlemaade; jfr. iøvrigt om Tvangsbødens Karakter ovenfor § 17, Note 19.

Motivdannelse maa gøre Straffetruselens Realisation betinget af, dels at Muligheden af en saadan Motivdannelse er given (Udskydelse af Utilregnelighed), og dels af at den skete Motivdannelse gør det muligt at undgaa Lovovertrædelsen (Udskydelse af subjektivt hændelige Handlinger, Nødretstilfælde m. m.). Naar positiv Ret i visse Tilfælde, som ovenfor paavist, faktisk rammer konkret hændelige Handlinger med Straf, sket dette som nævnt, i generalpræventiv Interesse, for at ramme skjult Skyld og for at skabe Motiver til ekstraordinær Agtpaagivenhed i særlige Forhold. Berettigelsen af realt at henføre disse Indgreb til Strafbegrebet (i videre Forstand) og i Modsætning til Sikkerhedsforanstaltningsbegrebet, fremtræder særlig klart af den nu foretagne Modstilling af disse Begreber som væsensbestemt gennem henholdsvis abstrakt og konkret Fareafværgelse. Hvis Opmærksomheden derimod ensidigt rettedes mod de subjektive Betingelser for Anvendelsen af de to Instituter, vilde en tilsyneladende Lighed gøre sig gældende mellem, hvad der her er kaldt pønale Foranstaltninger i videre Forstand (»Straf uden Skyld«) og de ikke pønale Sikkerhedsforanstaltninger.

Anvendt paa det foreliggende Spørgsmaal om den retlige Karakter af juridiske Personers Opløsning i Anledning af begaaede Lovovertrædelser betyder Karakteriseringen af saadan Opløsning som Sikkerhedsforanstaltning ifølge det udviklede, at Opløsningen sker til Afværgelse af en konkret Fare for Lovovertrædelser, indiceret ved den begaaede Overtrædelse. Gennem Opløsningen berøves Medlemmerne det farlige Middel til Begaaelse af Overtrædelser, som den af dem etablerede Sammenslutning har vist sig at (eller maa antages at) være. Forholdet er forsaavidt ganske analogt med den til Konfiskation af farlige Ting knyttede Prævention.

Hvad der her er udviklet om Opløsningens retlige

Karakter, kan uden videre overføres paa Suspension af kollektive Enheders Virksomhed, idet saadan Suspension kan betragtes som en tidsbegrænset Opløsning. Suspensionen kan altsaa fungere som Straf, men vil i Regelen som Sikkerhedsforholdsregel være dikteret af Hensynet til at afværge konkret, omend kun midlertidig, Fare.

FJERDE AFSNIT

BETRAGTNINGER DE LEGE FERENDA

§ 20.

Det pønale Kollektivitetsansvars
præventive Værdi og Forsvarlighed.

I. Gennem den foregaaende Undersøgelse er det kollektive Bødeansvars og visse andre Sanktioners retlige Natur blevet karakteriseret som pønale Foranstaltninger, der afviger fra Grundsætningen »Ingen Straf uden (Bevis for) (personlig) Skyld«. Det er paavist, at en saadan Afvigelse ingenlunde har en enestaaende Karakter, men tværtimod typisk er knyttet til en Række Overtrædelsestilfælde, der paadrager individuelt Bødeansvar, og de lege lata er de Omstændigheder, der rationelt kan begrunde den skildrede Objektivisering af Strafansvaret, søgt fremdraget.

Hele denne Udvikling indeholder ogsaa de lege ferenda tilstrækkelig Advarsel mod en dogmatisk Fastholdelse af det almindelige Skyldkrav og en deraf følgende Forkastelse af kollektive Enheders Strafbarhed. Skyldkravets konsekvente Gennemførelse er vel Idealet, forsaavidt den mindst mulige Strafrisiko derved opnaaes. Men det kan ikke paa Forhaand benægtes, at de sociale Faktorer, der i tidligere Tider mere generelt, og i vor Tid indenfor særlige Omraader, har kunnet avle et videregaaende Ansvar, ogsaa fremtidig paa visse Omraader kan gøre sig gældende med en saadan Styrke, at Hovedprincippet maa vige¹⁾.

¹⁾ Jfr. *Garraud*, *Traité du droit pénal français* I, p. 548: ». . . la défense sociale, qui est le but de la répression, ne saurait s'exercer efficacement, dans certains cas, qu'en relevant la responsabilité collective des individus

Opgaven for de følgende Betragtninger maa derfor først og fremmest være at undersøge, hvorvidt en real Afvejelse af paa den ene Side det kollektive Pønalansvars præventive Værdi (under Hensyntagen til de i det foregaaende fremhævede Faktorer) og paa den anden Side Hensynet til at holde den individuelle Strafrisiko indenfor rimelige Grænser fører til at akceptere et saadant Ansvar. Dette Spørgsmaal kan ikke løses abstrakt, men kun i Forbindelse med et Forsøg paa en nærmere Afgrænsning og Udformning af Ansvaret.

Undersøgelsen maa have en selvstændig strafferetlig Karakter og tør navnlig ikke bygge paa civilretlige Analogier²⁾. En Parallelisering af den for kollektive Enheder nu almindeligt anerkendte udenkontraktlige Skadeserstatningspligt³⁾ og det kollektive Pønalansvar maa saaledes afvises, allerede fordi der ved Pønalansvaret ikke gør sig et lignende Oprettelseshensyn gældende som ved Erstatningsansvaret. Der kan heller ikke analogiseres fra Reglerne om Erstatningsansvar uden Skyld⁴⁾ til et objektivt Pønalansvar. Fælles er kun den præventive Interesse, og selv med Hensyn til denne Interesse vil der ikke uden videre kunne slutes fra Argumentationen for Erstatningsansvar til den præventive Hensigtsmæssighed af et Strafansvar, idet Erstatningsansvaret ofte vil være præventivt tilstrækkeligt eller effektivere end Strafansvaret, jfr. nedenfor.

II. Ved Vurderingen af det kollektive Pønalansvars

agissant collectivement, et pour mieux les attendre, qu'en les punissant comme si leurs volontés individuelles s'unissaient et s'absorbaient dans une volonté collective et unique».

²⁾ Jfr. *Ettinger* p. 141.

³⁾ Jfr. *Jul. Lassen*, *Obligationsrettens almindelige Del* p. 329—30 med Henvisninger.

⁴⁾ Jfr. *Jul. Lassen*, *Obligationsrettens almindelige Del* § 29 III og § 35, *H. Ussing*, *Skyld og Skade*, Kbhvn. 1914.

Hensigtsmæssighed bør den almindelige Problemstilling undgaas, der gaar ud fra Alternativet enten Strafreaktion mod den kollektive Enhed — eller Strafreaktion mod Enkeltpersoner betinget af de almindelige strafferetlige Grundsætninger for individuelt Strafansvar⁵⁾). I denne Problemstilling ligger to Fejlkilder. For det første kan der udenfor det opstillede Alternativ tænkes ikke-pønale Forholdsregler med en efter Omstændighederne tilstrækkelig eller mere hensigtsmæssig Præventivvirkning; for det andet kan der ligeledes udenfor Alternativet tænkes præventivt heldigere pønale Forholdsregler, der fraviger de almindelige strafferetlige Grundsætninger paa anden Maade end ved at ramme kollektive Enheder.

A. I førstnævnte Henseende maa navnlig fremhæves det civilretlige Erstatningsansvar, den politimæssige Konfiskation, det processuelle Forbud, den upønale Rettighedsfortabelse, Opløsning og Suspension som Sikkerhedsforholdsregel⁶⁾. I det betydelige Omfang, hvori disse Forholdsregler, der alle uden Betænkelighed kan anvendes direkte paa kollektive Enheder, kan antages at yde Prævention, viger Interessen i at skabe Straffetruselsprævention⁷⁾. Paa den anden Side maa det anses for sikkert, at disse upønale Forholdsregler her lige saa lidt som ved Enkeltmandsovertrædelser⁸⁾ kan overtage hele Præventionens Funktion.

⁵⁾ Denne Problemstilling forudsættes i Almindelighed, naar Trangen til et pønalt Kollektivtansvar fremhæves paa Baggrund af de kollektive Enheders stigende Antal og Betydning, jfr. f. Eks. *Radulesco* p. 178—79, *Magnol* i *Revue pénitentiaire* 1920 p. 251—52.

⁶⁾ Jfr. om den videre Betydning, hvori dette Udtryk her anvendes, ovenfor § 19, Note 9.

⁷⁾ Jfr. *Vinding Kruse* i U. f. R. 1928 B. p. 127 ff., *Ragnar Bergendal* i Sv. J. T. 1928 p. 425.

⁸⁾ Jfr. *Krabbe* p. 82.

Hvad navnlig angaar den præventivt vigtigste af de nævnte Sanktioner, nemlig Erstatningsansvaret, viser dettes Utilstrækkelighed sig ikke blot ved Lovovertrædelser, der ingen eller ingen betydelig økonomisk individuel Skade medfører^{8a}). Hvor vel individuelle Interesser krænkes, men hvor Skadetilføjelsen vanskeligt eller slet ikke lader sig udmaale efter en økonomisk Maalestok, kan vel det civilretlige Sonings institut⁹) i et vist Omfang opfylde den præventive Trang, men forsaavidt man ved Udmaalingen af Soningskravet først og fremmest lægger Vægt paa at give en passende Opretning for sket Skade, vil man dog i disse Tilfælde sjældent naa op til Erstatningsbeløb af en saadan Størrelse, at der ikke bliver Trang til yderligere Prævention, saa meget mere som Forsikringsvæsenet ogsaa her kan modarbejde denne Funktion af Erstatningskravet.

B. Hvor de upønale Reaktioner kommer til kort, maa de erstattes af eller suppleres med pønale Reaktioner. Hvis nu en ubetinget Fastholdelse af de almindelige strafferetlige Grundsætninger, hvorefter kun de Enkeltpersoner, der efter almindelige Skyldregler er subjektivt ansvarlige for sket Overtrædelse, kan straffes, maatte antages at give en socialt tilstrækkelig Prævention, maatte man naturligvis blive staaende herved. Men naar positiv Ret allerede ved Enkeltmandsovertrædelser faktisk i et ikke ringe Omfang tvinges til at opgive Skyldfordringens konsekvente Gennemførelse, maa man regne med, at praktiske Hensyn i endnu højere Grad hindrer Skyldkravets Gennemførelse ved Overtrædelser i kollektivt drevne Virksomheder. Dels vil Skyld i almindelig strafferetlig Forstand kunne foreligge hos Enhedens overordnede Organer, uden at det er muligt at ramme den bevismæssigt saaledes at Straf-

^{8a}) Jfr. herved *V. L. D. i U. f. R.* 1932 p. 576.

⁹) Jfr. *Jul. Lassen*, *Obligationsrettens almindelige Del* p. 240; p. 248 ff.

forfølgningen, hvis Straffen betinges af oplyst Skyld, maa standse ved det underordnede Organ, der har udført selve Gerningsmandsvirksomheden, omend Omstændighederne peger mod Enhedens Ledelse som hovedansvarlig for det skete Delikt, og dette vil endog kunne være Tilfældet, hvor der foreligger en udtrykkelig, men ved hemmelig Afstemning tilvejebragt Beslutning fra Ledelse eller Generalforsamling om Udøvelse af et strafbart Forhold (hvilket sidste Tilfælde naturligvis er af større teoretisk end praktisk Betydning). Dels og navnlig maa et Strafansvar baseret paa individuel Skyld, selvom ingen særlige Bevisvanskeligheder opstaar, svigte overfor den præventive Opgave at berøve Enhedens Medlemmer og Organer Interesse i, at der til Enhedens Fordel foretages strafbare Handlinger (Undladelser), som det vel staar i de egentlige Interessenters Magt at afværge, men som ikke efter det almindelige Tilregnelsesprincip kan tilregnes disse til Skyld (i Form af dolus eller culpa); og endnu mindre vil det skyldbetingede Individualansvar kunne bidrage til Fremkaldelse af en Interesse hos Enhedens bestemmende Faktorer for positivt at virke til Afværgelse af retstridige Handlinger (Undladelser) som de omtalte. — En Udvidelse af Pønalpræventionen udover, hvad der følger af det individuelle Skyldansvar, kan ske ad to forskellige Veje, enten saaledes, at Strafreaktionen bevares som Individualsanktion, men rettes mod (ledende) Enkeltpersoner, der gøres ansvarlige for Overtrædelser i den kollektive Enheds Virksomhed, under Afsvækkelse eller Opgivelse af det almindelige Skyldkrav, altsaa gennem en Objektivering af Individualansvaret, eller saaledes, at Strafreaktionen rettes mod selve den kollektive Enhed og derigennem mod de individuelle Komponenter eller Interessenter. Der skal nu tages Stilling til disse to Strafformers præventive Værdi, dels i Forhold til det almindelige individuelle

Skyldansvar, dels i deres indbyrdes Forhold, og i Forbindelse hermed til Spørgsmaalet om Betimeligheden af at kombinere det kollektive og individuelle Strafansvar.

III. A. Ud fra et pønalpræventivt Synspunkt kan straks fastslaas, at det som Regel vilde være et daarligt Bytte at erstatte Strafreaktion mod den umiddelbare Gerningsmand med Strafreaktion mod den kollektive Enheds Ledelse eller mod Enheden som saadan¹⁰⁾. Gerningsmandsansvaret er utvivlsomt Kærnen i al Pønalprævention¹¹⁾. At opgive det her til Fordel for et paa en Flerhed af Personer fordelt, intensivt forholdsvis ringere Ansvar, vilde være lidet hensigtsmæssigt^{11a)}. Lige saa lidt bør et Meddelagtighedsansvar efter almindelige Regler opgives til Fordel for et Leder- eller Enhedsansvar. — Hvis man forkaster Teorien om, at den kollektive Enhed er den »virkelige skyldige«, hvem Strafansvaret ifølge en Retfærdighedsbetragtning alene bør ramme¹²⁾, kan der herefter ikke være Tvivl om, at eventuelle Strafreaktioner mod Enheden maa have Karakteren af et — i Præventionens Interesse skabt — Supplement til det almindelige Individualansvar¹³⁾.

¹⁰⁾ Jfr. *Ragnar Bergendal* i Sv. J. T. 1928 p. 426 Note 1 og det der anførte Citat af *Woodrow Wilson* angaaende de uheldige Erfaringer, man i Amerika har gjort med Hensyn til Kollektivitetsansvar i Stedet for Gerningsmandsansvar. Jfr. om Udviklingen indenfor dansk Toldbødepraksis ovenfor p. 114—15.

¹¹⁾ Jfr. *Krabbe* p. 66 f. og i U. f. R. 1926 B. p. 221 ff.

^{11a)} Jfr. angaaende civilretligt Erstatningsansvar Dissensen til Ø. L. D. i U. f. R. 1932 p. 627.

¹²⁾ Ovenfor § 4.

¹³⁾ Ogsaa dette Spørgsmaal om Kollektivitetsansvarets Forhold til Individualansvaret har gennemgaaende været underkastet en alt for dogmatisk Behandling. Fra flere Sider afvises saaledes Kumulation blot ud fra Grundsætningen non bis in idem, jfr. for Eksempel *Bouvier* p. 136, v. *Bar* p. 149, v. *Lilienthal* p. 101. Viljesteoriens Tilhængere, der jo opfatter den kollektive Enhed som den skyldige i Kraft af egen selvstændig Vilje, vil kun tillige straffe Organet, forsaavidt angaar Organets »Überschuss über

B. Hvad dernæst angaar Forholdet mellem den præventive Værdi af et objektiveret pønalt Lederansvar og Enhedens Pønalansvar, kan først bemærkes, at Trusel om Frihedsstraf mod Ledelsen, dersom der virkelig var Udsigt til, at Truselen vilde blive effektueret, normalt vilde veje tungt, og rimeligvis saa tungt, at yderligere Pønalphævention mod Enheden som saadan vilde kunne undgaas. Men som tidligere nævnt maa den præventive Interesse i at objektivere Ansvar vige for Hensynet til en fornuftig Begrænsning af den individuelle Strafrisiko og kan derfor navnlig ikke motivere Straffølger af en saadan Intensitet som Frihedsstraf. Hertil kommer, at den herskende Retsbevidsthed med Sikkerhed kan siges at ville reagere saa stærkt mod Anvendelse af Frihedsstraf uden subjektiv Skyld, at Tanken om ad denne Vej at skabe yderligere Prævention maa betragtes som uigennemførlig.

Noget andet er, at man under Iagttagelse af de almindelige Strafbarhedsbetingelser hyppigt burde skærpe Strafansvaret for Ledere af kollektive Enheder under Hensyn til den med Ledelsen af disse forbundne særlige Magt og Fare for Misbrug¹⁴).

den Gesamtwillen» (*Haften* p. 106 f.), jfr. *Gierke*, *Genossenschaftstheorie* p. 769. — I nyere Behandlinger af Emnet vinder derimod Kumulations-synspunktet Fremgang, baseret paa praktiske Hensyn, jfr. f. Eks. *Hindenburg* i U. f. R. 1902 p. 413, *Gunsburg* og *Mommaert* p. 33, *Martinez* p. 43, *Givanovitch* p. 187, *Pella*, *Actes du Congrès* p. 583 ff. — I engelsk Praksis er ligeledes det »dobbelte Strafsystem» antaget, jfr. *Kenny* p. 66. — I det danske Tolddepartements Praksis paalægges, som ovenfor p. 114 omtalt, Told- og Afgiftsbøder vedkommende Selskab ved dets Direktør, og Departementet anser paa Basis heraf Enheden og Ledelsen for solidarisk ansvarlige for Bøden.

¹⁴) At der ogsaa omvendt kan forekomme Tilfælde, hvor vedkommendes Stilling som Organ for en kollektiv Enhed bør virke strafformildende, fremhæves med Rette af flere Forfattere, navnlig af *Gunsburg* og *Mommaert* p. 33, idet henvises til vedkommendes faktiske Afhængighed af Enheden. Paa Strafferetskongressen i Bukarest kom Betydningen af baade Trangen til en Forhøjelse og Nedsættelse af det individuelle Ansvar, alt efter Om-

Denne Skærpelse vil dog i dansk Ret som Regel paa fyldestgørende Maade kunne ske gennem Strafadmaalingen indenfor den almindelige Strafferamme, navnlig da Straffeloven af 1930 § 51, jfr. Ikrafttrl. § 6, har ophævet legalt Maksimum for Bødestrafte. Ligeledes har det vist sig, at der kan være Trang til en Regel som den af *Lilienthal*¹⁵⁾ foreslaaede, hvorefter enhver, der har foretaget en Handling som Organ for en kollektiv Enhed, strafferetligt skal behandles, som om han havde udført Handlingen for sig selv. Uden en saadan Regel vil man let komme til at staa overfor Lakuner i Beskrivelsen af de strafbare Gerningsindhold, som Domstolene ikke altid tør udfylde gennem Analogi¹⁶⁾.

stændighederne, klart til Orde i den vedtagne Resolution, hvorefter Kongressen udtaler Ønsket om, at »l'application des mesures de défense sociale à la personne morale ne doit exclure la possibilité d'une responsabilité pénale individuelle pour la même infraction des personnes physiques, qui ont l'administration ou la direction des intérêts de la personne morale ou qui ont commis l'infraction par des moyens fournis par la personne morale. Cette responsabilité individuelle pourra être selon les cas, aggravée ou réduite« (Actes du Congrès p. 666 jfr. p. 668).

¹⁵⁾ Vergleichende Darstellung V p. 101.

¹⁶⁾ Jfr. herved *E. Thaller*, *Traité élémentaire de droit commercial*, 7. ed. p. 1258 ff.: Efter Code pénal art. 402, al. 3, kan kun Fallenten selv straffes for »banqueroute simple«; ved sociétés anonymes er derfor ingen, hverken Selskabet eller Lederne, strafansvarlige. Med Hensyn til »banqueroute frauduleuse« (Code pénal art. 402, al. 2), straffes ganske vist meddelagtige, men Meddelagtighed forudsætter en Hovedmand, nemlig Fallenten. F. s. v. angaar sociétés anonymes er der derfor heller ikke her nogen at straffe (for paagældende crime). Derimod, jfr. Forf. No. 2175, p. 1262, kan Direktørerne evt. straffes selvstændigt i Henhold til C. com. 593 (Forstikkelse af Aktiver etc.).

Et grelt Eksempel paa, hvad Mangelen af en Regel, som den i Teksten omtalte, kan føre til foreligger i følgende, af den tyske Rigsret i 1887 afgjorte Tilfælde (E. 16 p. 121):

Aktieselskabet Grube Mansfeld var blevet dømt til at udrede Skadeserstatning til en tilskadekommen Brandmand. Med den truende Eksekution for Øje træder Selskabet imidlertid i Likvidation og overdrager al Formue til et i den Anledning stiftet nyt Selskab (af samme Navn) gennem Kontrakt med Likvidator S. og Repræsentanten for det ny Selskab A.

Naar den omtalte Objektivering af Lederansvaret ifølge det sagte i hvert Fald kun bør kunne faa praktisk Anvendelse med Hensyn til Formuestraf, og naar saadan Formuestraf endvidere, ligeledes af Hensyn til den individuelle Strafrisiko, som Regel ikke de lege ferenda bør kunne overskride mindre Bøder¹⁷⁾ og saaledes ikke altid vil kunne sættes i Forhold til Enhedens økonomiske Vilkaar — omend der ofte kan regnes med, at Bøderne faktisk vil blive betalt af Enheden —, vil den med en saadan Objektivering forbundne Prævention næppe blive saa effektiv, at der ikke kan tiltrænges en yderligere Prævention, og dette saa meget mere som baade det individuelle Gerningsmandsansvar og det individuelle Lederansvars præventive Funktion vil kunne søges modarbejdet gennem Benyttelse af Straa-mænd¹⁸⁾. Og dersom Udviklingen i Fremtiden maatte gaa i Retning af at gøre det individuelle Strafansvar i højere

Disse to Personer ejer Hovedparten af Aktierne i det gamle Selskab. De anklages i den Anledning for Overtrædelse af den tyske Straffelovs § 288. I Underinstansen dømmes de i Henhold til denne Paragraf. Begrundelse: »... die Aktiengesellschaft könne nicht Subjekt einer strafbaren Handlung sein, sie handle lediglich durch ihre statutenmässigen Organe, durch natürliche Personen ... sobald die Gesellschaftsorgane in ihrer Eigenschaft als solche strafbare Handlungen vornehmen, falle die Verantwortlichkeit dafür lediglich auf sie zurück. Sie haben die Strafe verwirkt, die das Gesetz an die betreffende Handlung knüpft«. Hertil bemærker Rigsretten: »... Die Unmöglichkeit, dass eine Aktiengesellschaft oder eine juristische Person als solche eine strafbare Handlung begehe, beruht darauf, dass derselben als einem nur fingierten Rechtssubjekte die natürliche Handlungsfähigkeit und damit zugleich die strafrechtliche Verantwortlichkeit für dasjenige, was ihre Organe in ihrer Vertretung handeln, abgeht. Strafbar können sich deshalb durch ihre Handlungen nur die Vertreter für ihre Person machen. Diese Strafbarkeit aber setzt voraus, dass in ihrer Person und in demjenigen was sie thun, der gesamte Thatbestand der vom Gesetze mit Strafe bedrohten Handlung sich erfülle, wie er in dem einschlagenden Strafgesetze normiert ist — und diese Voraussetzung trifft hier ... nicht zu«. Resultat: Frifindelse! Dette Hul i Lovgivningen er, f. s. v. angaar strafbar Fallit, udfyldt ved § 214 K. O.

¹⁷⁾ Cfr. nedenfor p. 261 ff. om fiskale Bøder.

¹⁸⁾ Jfr. *Gunsburg* og *Mommaert* p. 29.

Grad betinget af virkelig subjektiv Skyld, end Tilfældet er nu med Hensyn til de ovenfor i §§ 12—15 omtalte Overtrædelser, vil Trangen til anden pønal Prævention naturligvis stige yderligere.

C. Antages der saaledes at kunne blive Trang til en yderligere Prævention end den, der kan opnaas gennem individuelle Pønalreaktioner, bliver det imidlertid et nyt Spørgsmaal, om der overhovedet kan opnaas yderligere Prævention gennem Straffetrusel mod Enheden selv.

Den præventive Funktion af en saadan Trusel maa i første Række bero paa, om de samme Momenter, der har vist sig i øvrigt reelt at begrunde en vis Objektivisering af Strafansvaret, gør sig gældende her. Disse Momenter var navnlig dels Hensynet til at ramme skjult Skyld, dels Hensynet til at skabe særlige Afværgelsesmotiver udover Motiverne til den blotte non culpa.

Spørgsmaalet er nu først, om disse Momenter gør sig gældende i Forhold til de menige Medlemmer, eller med andre Ord, om det kan siges, at disse har, eller dog tør formodes at have et vist Medansvar, i hvert Fald en Mulighed for Afværgelse af Kollektivitetens Lovovertrædelser.

Hvad Skyldformodningen angaar, kan Spørgsmaalet maaske med gennemsnitlig Rigtighed besvares bekræftende for de Tilfældes Vedkommende, hvor Overtrædelserne er sket i Medlemmernes Interesse, for at spare dem Udgifter eller tilføre dem positive Fordele. Interessen kan, ligesom ved det objektive Individualansvar, i et vist Omfang siges at indicere Medskyld. Forskellig fra denne Betragtning er den ret ofte til Orde kommende Opfattelse, der vil støtte Kollektivitetsansvaret paa Grundsætningen *cujus commodum ejus periculum*¹⁹⁾. Denne Billighedsbetragtning

¹⁹⁾ Jfr. f. Eks. *Cicula* p. 129; i samme Retning *Hindenburg*, U. 1902 p. 413, 415.

kan ikke i sig selv begrunde en pønal Reaktion, men denne maa støttes paa, at Motivet til det ulovlige commodum's Erhvervelse gennem ulovlig Handlemaade skal neutraliseres ved Reaktioner rettede mod dem, der i sidste Instans skal nyde godt af dette commodum, naar Omstændighederne med tilstrækkelig generel Vægt peger imod dem.

Videre end Skyldformodningen gør det andet af de fremhævede Momenter sig gældende, idet det med Henblik paa adskillige kollektive Enheder med gennemsnitlig Rigtighed kan siges, at Medlemmerne gennem deres Tilknytning til Enheden har en Mulighed for at afværge, at Virksomheden drives paa ulovlig Vis²⁰). En saadan Mulighed kan siges normalt at være til Stede, naar Medlemmerne har Stemmeret om de enkelte Anliggender eller dog vælger Ledelsen eller — som Minimum — har fri Ind- og Udtrædelsesret.

Muligheden, ligesom Skyldformodningen, er imidlertid kun generel, gælder kun forsaavidt Medlemmerne betragtes under eet. De anførte Momenter, der skulde begrunde den kollektive Straffetrusels præventive Funktion, har saaledes isoleret set ingen Gyldighed overfor de enkelte Medlemmer, der positivt har forsøgt at hindre Overtrædelsen eller som i øvrigt kan godtgøre, at de ikke kan have haft nogen Medskyld eller Afværgelsesmulighed, saaledes navnlig Medlemmer, der er indtraadt efter Overtrædelsen, men

²⁰) Jfr. *Magnol* i *Revue pénitentiaire* 1920 p. 249, der afviser den Indvending mod Korporationsstraffen, at den vil ramme uskyldige Medlemmer, med følgende Betragtning: »... on peut espérer que cela pousserait l'ensemble des associés à faire pression sur les organes de direction pour les empêcher de violer la loi pénale et même, au besoin, à changer le personnel dirigeant». Jfr. *Ploscowe* p. 48: »Nous réclamons, pour les membres, le devoir de mieux surveiller leur entreprise; et, si, en dépit de cette surveillance, une infraction est commise, le droit pour nous, de les frapper indirectement». Jfr. i lignende Retning *Cicala* p. 128 Note 1, *Givanovitch* p. 187.

inden Paatalen²¹⁾. Skal saadanne Medlemmer inddrages under Følgerne af Kollektivstraffen, kan dette kun begrundes som den uundgaelige Følge af den i Forhold til Helheden præventivt paakrævede Strafforholdsregel, idet en Undersøgelse af hvert enkelt Medlems individuelle Forhold til Kollektivovertrædelsen allerede af processuelle Grunde som Regel maa være udelukket. Et saadant Offer paa Generalpræventionens Alter skønnes nu ikke at være en uoverstigelig Hindring for det kollektive Pønalansvar; de med enhver Individualstraf forbundne Indvirkninger overfor den skyldiges paarørende indeholder i Virkeligheden et beslægtet Offer²²⁾.

Det maa imidlertid erkendes, at der kan forekomme adskillige Tilfælde, hvor de anførte Momenter overhovedet ikke kan siges at have nogen Realitet i Forhold til Enhedens menige Medlemmer, idet disse staar i et saa fjernt Forhold til Enhedens Ledelse, at de faktisk er ganske uden Indflydelse paa denne, trods eventuelle formelle Regler i Lovgivningen, der søger at sikre Medlemmerne Indflydelse og Kontrol²³⁾. Et Enheds-Bødeansvar vil i saadanne Tilfælde ikke kunne have nogen præventiv Værdi i Retning af at ramme skjult Skyld hos de menige Medlemmer eller i Retning af at stimulere disse til positiv Virksomhed for at afværge Retsbrud, og vil i øvrigt ofte heller ikke medføre nogen følelig Ulempe for de menige Medlemmer. Alligevel kan Enheds-Bødeansvaret ogsaa i saadanne Tilfælde

²¹⁾ Henvisningen til det uretfærdige i, at saadanne Medlemmer rammes, er Kollektivstraf-Modstandernes vigtigste, ofte stærkt følelsesbetonede Argument, jfr. *Roux*, Actes du Congrès p. 69, *Ettinger* p. 137 ff., jfr. *Renard*, Actes du Congrès p. 652. Jfr. herved ovenfor § 17, Note 11.

²²⁾ Jfr. bl. a. *Ploscowe* p. 47. Jfr. ovenfor § 5, Note 11.

²³⁾ Jfr. *L. V. Birck*, Den økonomiske Virksomhed I (Kbhvn. 1928), Kap. XXXV, om Aktieselskaber, hvori »Aktionæren har ophørt at være Driftsherre og Deltager i Produktionen og er blevet en sekundær Laan-giver, der er ganske ude af Stand til at følge Selskabets Virksomhed« (l. c. p. 615).

være af præventiv Værdi, idet det kan virke præventivt i Forhold til Enhedens Organer, navnlig Enhedens formelle Ledelse, undertiden en bag denne staaende faktisk Ledelse, der har en virkelig Afværgelsesmulighed eller skjult Skyld. For disse Personer vil et Enheds-Bødeansvar i Regelen være ubehageligt, selv om Bøden ikke tillige paa-lægges dem personligt, idet de ofte vil være baade økono-misk og personligt saaledes interesserede i Enheden, at Enhedsbøden i Forhold til dem medfører et føleligt Ind-greb, eller idet de dog er interesserede i at undgaa det med en Retssag forbundne Besvær og den deraf flydende Kritik. Naturligvis vil et direkte Lederansvar i saadanne Tilfælde kunne være af større præventiv Værdi end de indirekte Ulemper for Ledelsen, som Enhedsansvaret kan afføde. Men som nævnt vil direkte objektiveret Individualansvar kun kunne statueres indenfor forholdsvis snævre Grænser, hvis ikke den individuelle Strafrisiko skal udvides util-børligt. I Forhold til Enhedens menige Medlemmer vil Enhedsbøden i Tilfælde som de her nævnte kun kunne for-svares ud fra det samme Synspunkt som ovenfor nævnt med Hensyn til de enkelte positivt uskyldige Medlemmer i En-heder, hvor der gjaldt en generel Skyldformodning eller Afværgelsesmulighed i Relation til de menige Medlemmer, altsaa som en uundgaaelig Følge af en iøvrigt paakrævet Strafforholdsregel, og her normalt en Følge, der vil være uden videre Følelighed for den enkelte.

IV. Selv hvor en Afvejelse af pønalpræventive Hensyn og Hensynet til en Begrænsning af den individuelle Straf-risiko ikke direkte vilde føre til at rette Strafreaktionen mod den kollektive Enhed, kan processuelle Hensyn begrunde en særlig præventiv Interesse i en saadan Strafreaktion. Dette vil navnlig være Tilfældet, hvor det straf-begrundende Forhold udvises i en civil Proces med Kol-lektiviteten som Procespart. Udfindelsen af de ansvarlige

Enkeltpersoner vilde her kunne betyde en Ulejlighed og Forsinkelse af Processen, der vilde komme i Strid med Formaålet for Processtraffe. Paa den anden Side vilde Opgivelsen af Processtraf give kollektive Enheder et Fribrev paa Begaaelsen af processuelle Overtrædelser. De processuelle Hensyn afføder saaledes Trang til en Pønalprævention bestaaende i Procesbøder paalagt selve den kollektive Enhed. — Hvad der saaledes gælder Procesovertrædelser, kan ogsaa i et vist Omfang have Gyldighed med Hensyn til Smaaovertrædelser udenfor Proces. Ogsaa her kan Udfindelsen af de ansvarlige Enkeltpersoner volde Anklagemyndighed eller den privat paatalende Sagsøger uforholdsmæssige Vanskeligheder og en præventiv Interesse i at ramme selve Enheden derved skabes. Naturligvis formindskes disse Vanskeligheder og den dertil knyttede præventive Interesse, naar Enkeltmandsansvaret objektiveres til et Formands-, Bestyrelsesmedlemsansvar etc., men selv i saa Fald vil det dog i Regelen være processuelt lettere at rette Tiltalen mod selve Enheden.

V. Gennem ovenstaaende Betragtninger er den præventive Hensigtsmæssighed af at ramme de kollektive Enheder som saadanne forsøgt belyst. Men hermed er kun den ene Side af Sagen taget i Betragtning. Det er naturligvis ikke tilstrækkeligt til at gøre Strafreaktionen anbefalelsesværdig, at den virker præventivt, men som ved det objektive Pønalansvar i Almindelighed, maa Præventionsfordelen afvejes med den derved bevirkede Forøgelse af den individuelle Strafrisiko.

Saa længe de Strafindgreb, der bliver Tale om, begrænser sig til Følger af forholdsvis ringe Intensitet for hver enkelt, hvad der for Eksempel vil være Tilfældet, naar Smaabøder paalægges den kollektive Enhed, synes en saadan Forøgelse af Strafrisikoen i hvert Fald at kunne forsvares. Men nogen større præventiv Virkning opnaas jo

næppe ad denne Vej, og det praktiske Problem er derfor, om det kan forsvares at belaste den individuelle Strafrisiko yderligere gennem videregaaende Forholdsregler mod Enheden.

Dette Spørgsmaal tør vistnok besvares bekræftende under Hensyn til, at der formentlig kan drages en rationel Grænse for Medlemmernes Strafrisiko, dersom denne blot ikke udvides udover den særlige Formue- eller Interessesfære, hvormed de er knyttede til den kollektive Enhed. Der turde da kunne blive Tale om at paalægge Enhederne endog meget betydelige Bøder og andre efter Omstændighederne intensive Straffindgreb som pønalt Konfiskation, Rettighedsfortabelse, Suspension og Opløsning. Overfor det enkelte menige Medlem vilde Strafreaktionen herved ganske vist i Omfang kunne blive videregaaende end ved det foran omtalte objektiverede Pønalan svar i Almindelighed, men Risikoen vilde paa ejendommelig Maade være begrænset til et bestemt Komplex af Goder, der i Forvejen staar under en særlig, navnlig civilretlig, Risiko²⁴).

De her anførte Risikobetrægtninger giver formentlig den reale Begrundelse for den fra alle Sider delte Opfattelse, at Frihedsstraf ikke bør komme til Anvendelse som Strafreaktion overfor den kollektive Enhed. Medens Viljeteoriens Tilhængere, der begrunder dette med, at Enheden vel ejer Formue, men ikke fysisk Frihed, kommer til kort

²⁴) En lignende Risikobetrægtning kommer allerede til Orde hos *Gierke*, *Genossenschaftstheorie* p. 774 ff., hvor Forfatteren til Forsvar for Korporationsstraffens »Retfærdighed« anfører, at den paa ingen Maade er ubillig overfor de uskyldige Enkeltpersoner: »Sie werden in dem, was ihnen zu eigen gehört, nicht berührt. Wenn sie aber in ihrem gliedmässigen Antheil an den ideellen und materiellen Gütern des Gemeinwesens geschädigt werden, so verlieren sie nur, was sie ohnehin bloss durch das Ganze und in Abhängigkeit von dessen Schicksalen und Handlungen besitzen . . . Es liegt in der Natur jedes socialen Organismus, dass seine gegenwärtigen und künftigen Glieder in seinen Lebensprocess verstrickt sind und sein Wohl und Wehe miterleben . . .«.

overfor den Indvending, at det principielt ikke er mere urimeligt at ramme Medlemmerne med Formuestraf end med Frihedsstraf,²⁵⁾ vil det ses, at denne Indvending er ganske uden Vægt overfor det her udviklede Risikospønsynspunkt.

I det ovenfor omtalte Forhold, at Personer, hvis Skyldfrihed og manglende Afværgelsesmulighed positivt er godtgjort, inddrages under den af Kollektivitetsansvaret flydende individuelle Strafrisiko, ligger en særlig Opfordring til at praktisere det kollektive Pønalansvar med den største Varsomhed og navnlig til kun at gøre Adgangen til dets Idømmelse fakultativ.

For de Tab, Enheden eller dens Medlemmer lider gennem Kollektivitetsbøden, kan der blive Tale om at indrømme Regres mod Ledelsen i Overensstemmelse med Selskabsrettens almindelige Regler for Ledelsens Ansvar overfor Enheden og dens Medlemmer²⁶⁾, eller mod den udenfor Ledelsen staaende Enkeltmand eller Gruppe, der kan oplyses efter almindelige Regler om Erstatningsansvar udenfor Kontraktsforhold at bære Ansvar for det bødebegrundende Forhold. At der ikke i Almindelighed kan kræves Erstatning hos Tredjemand for udredet Bøde, kan ikke være af afgørende Betydning mod en Regresadgang, naar det drejer sig om Kollektivitetsbøder, der kan tilføje positivt uskyldige Personer Tab. Men Hensynet til at skabe en særlig Afværgelsesinteresse hos Enhedens menige Medlemmer i Relation til Retsbrud taler dog imod en generel Regresadgang. Hertil kommer, at Regressen kan virke uforholdsmæssigt haard overfor den ansvarlige Enkeltmand, idet Enhedsbødens Størrelse fastsættes i Forhold til Enhedens økonomiske Forhold. Disse Indvendinger mod en generel Regresadgang gælder vel ikke fuldtud med

²⁵⁾ Jfr. f. Eks. *Torp* p. 218, *Ettinger* p. 138.

²⁶⁾ Jfr. *Sindballe*, *Selskabsret* II p. 123—29, III p. 183—84, 188—92.

Hensyn til en Regres, der indskrænkes til at tilkomme saadanne Enkeltmedlemmer, der positivt kan godtgøre at have været uden Skyld og uden Afværgelsesmulighed i Relation til Deliktet og som heller ikke ved Passivitet kan siges at have godkendt dette. En saadan undtagelsesmæssig Regres kunde det vel synes rimeligt at tilstede, og den burde da formentlig kunne gennemføres direkte af vedkommende Enkeltmedlem i Lighed med de Undtagelsestilfælde, hvor et Enkeltmedlem iøvrigt antages at kunne gøre Ansvar gældende ved Domstolene mod Enhedens Ledelse for et ham indirekte tilføjet Tab, altsaa navnlig i Tilfælde af Ledelsens Svig eller Overtrædelse af Foreningens Vedtægter²⁷⁾.

Imod overhovedet at tilstede Regres taler dog, at den eventuelt regrespligtige, naar de for Regressen nødvendige Skyldbetingelser lader sig oplyse, normalt vil have paa draget sig et individuelt Bødeansvar ved Siden af Kollektivitetsansvaret og saaledes i Regelen allerede vil være ramt paa dobbelt Grundlag, baade individuelt og gennem eventuel Andel i Enhedsbøden, samt at det er tvivlsomt, hvorvidt Enhedsbøden og dens Virkninger overfor sagesløse Medlemmer kan opfattes som adækvate Følger af Retsbrudet. Naar Retten udover Individualansvaret har fundet det paakrævet at anvende (den fakultative) Kollektivitetsstraf trods Udsigten til, at uskyldige lider et vist Tab derved, taler da meget for at lade Bødefordelingen være definitiv i den Forstand, at der ikke gennem senere Regres finder en Omfordeling Sted af Ansvaret. Medens det efter det sagte maa betegnes som tvivlsomt, om og i hvilket Omfang der bør indrømmes Regres mod de ansvarlige Enkeltpersoner, kan der uden Tvivl tages Afstand fra det af *Hafter* fremsatte Forslag om Regresadgang mod Sta-

²⁷⁾ *Sindballe*, Selskabsret II p. 127—28, H. D. i U. 1925 p. 874.

ten²⁸⁾, der ikke blot maa betragtes som praktisk uigennemførligt, men ogsaa materielt er stridende mod Kollektivtetsansvarets præventive Formaal²⁹⁾.

*

Gennem de foregaaende Bemærkninger er der taget Stilling til det principielle Spørgsmaal om pønalt Kollektivtetsansvars præventive Værdi og dets Forsvarlighed. Den nærmere praktiske Udformning af dette Ansvar rejser en Række Problemer, der skal behandles i det følgende, saaledes navnlig Spørgsmaalet om en eventuel Afgrænsning af de for Ansaret i Betragtning kommende Enheder (§ 21), Sanktioner (§ 22) og Overtrædelser (§ 23) samt om de Kriterier, der kan opstilles til Adskillelse af Individual- og Kollektivitetsovertrædelser (§ 24). Endelig skal der gøres nogle Bemærkninger om Kollektivtetsansvarets praktiske Gennemførelse i Retslivet (§25).

²⁸⁾ *Hafter* p. 137—38.

²⁹⁾ *Hafter's* Forslag er fremsat som Konsekvens af Opfattelsen af den kollektive Enhed som den »egentlige skyldige« i Modsætning til de enkelte Medlemmer. Straffen skal efter denne Opfattelse ramme »den Verband als solchen« (p. 131). Forsaavidt uskyldige Medlemmer dog faktisk rammes individuelt (Eks.: Bøden bevirker Selskabets Fallit og dermed Medlemmernes Ruin), eller endog nødvendigvis rammes individuelt paa Grund af Straffens Art, saaledes i Tilfælde af Opløsning, maa det offentlige genoprette disse skadegørende Følger af Straffen (p. 137). Erstatningen skal fastsættes »einerseits als ungefährer Ersatz eines unter Berücksichtigung aller Verhältnisse abgeschätzten Nachteils, anderseits als Genugthuung, denn es wird meist der Fall sein, dass die Verhängung einer Strafe gegen eine Körperschaft auf ihre sämtlichen Mitglieder ein ungünstiges Licht wirft . . .« (p. 138). For de Udgifter, Staten herigennem maatte paadrage sig, skulde den have Regres mod den kollektive Enhed (p. 138).

Hele denne Udvikling er et godt Eksempel paa, hvor langt en rent teoretisk Konstruktion (her »Viljesteori«) kan føre bort fra en naturlig og praktisk Behandling af det Problem, den angaar.

§ 21.

De i Betragtning kommende Enheder.

Besvarelsen af, hvilke Enheder der de lege ferenda skal kunne behandles som Strafs subjekter, kan naturligvis ikke deduceres ud fra en med Henblik paa Civilretten opstillet mere eller mindre vid Definition af juridiske Personer som selvstændige Retssubjekter i Modsætning til blot faktiske Fællesskabsforhold¹⁾. Strafferetsvidenskaben er henvist til at bestemme Kredsen af Strafs subjekter selvstændigt ud fra Strafferettens særlige Præventions-, Skyld- og Risikosynspunkter. I det Omfang, i hvilket en kriminalpolitisk Overvejelse fører til at anse det for hensigtsmæssigt og forsvarligt, at Fællesskabsforhold af den ene eller den anden Art gøres til Genstand for selvstændig Strafforfølgning, vil saadanne Forhold kunne karakteriseres som Strafs subjekter, uanset om og hvorvidt de i øvrigt af Retsordenen udstyres med Retsevne. Om Retsvidenskaben under Hensyn til, at en vis Enhed udstyres med Strafs subjektivitet, vil ophøje Enheden til juridisk Person eller lignende, er uden Betydning for vor Undersøgelse.

Det er paa Forhaand usandsynligt, at en selvstændig strafferetlig Undersøgelse skulde kunne føre til en fast Afgrænsning af de i Betragtning kommende Enheder. Enhver Definition er paa dette Omraade i særlig Grad farlig. Erfaringen viser, at de menneskelige Fællesskabsforholds Former kan varieres og atter varieres. Hvis et kollektivt Strafansvar paa bindende Maade indskrænkes til bestemte Former, taler Formodningen for, at det vil lykkes dem, der har Interesse deri, at indrette deres Fællesskab paa en saadan Maade, at det formelt falder udenfor det afgrænsede Omraade. Teorien kan derfor næppe angive mere end vejledende Hensyn for, hvilke Enheder der navnlig vil komme

¹⁾ Jfr. ovenfor p. 5 f. Cfr. derimod *Cicala* p. 130—31.

i Betragtning, og hvilke Enheder der normalt vil falde udenfor det pønale Kollektivitetsansvar.

Ud fra de Sondringer, som de faktisk forekommende Fællesskabsformer giver Anledning til, tages der i det følgende Stilling til Answarets Hensigtsmæssighed ved de vigtigste Kollektivitetstyper.

I. Offentligretlige og privatretlige Enheder.

Et Pønalansvar for offentligretlige Enheder, navnlig Stat og Kommuner, maa formodes at være uden videre præventiv Betydning. Dels vil den præventive Værdi af de i Betragtning kommende Sanktioner forringes, jo mere omfattende den Kreds af Personer er, paa hvem Skaden ved Strafindgrebet fordeles, dels vil de Momenter, der rationelt begrundes, at der paalægges Enhedens menige Medlemmer et Ansvar gennem Kollektivitetsstraffen, nemlig Præsumtionen om skjult Medskyld eller dog Mulighed for Afværgelse, i ringere Grad eller slet ikke gøre sig gældende ved Enheder, med Hensyn til hvilke Indtræden og Udtræden ikke er en frivillig Sag²⁾. Den Prævention, der her kan skabes gennem Straf- og andre Retsregler, maa fortrinsvis virke i Relation til selve de handlende (undladende) Organer og vil i Forhold til disse bedst varetages gennem individuelle Sanktioner. Dog kan det ikke nægtes, at der vil kunne forekomme Tilfælde, hvor Bevisvanskeligheder med Hensyn til personlig Skyld eller overhovedet procesuelle Nemhedshensyn, kan tale for at paalægge offentligretlige Enheder Bødeansvar, f. Eks. i Anledning af Overtrædelser i Forbindelse med saadanne Enheders Handels-,

²⁾ Jfr. *Henri Berthélemy* i *Revue pénitentiaire* 1920 p. 247 f., der principielt erklærer sig for Tilhænger af det kollektive Pønalansvar, men under Fremhævelse af, at der maa sondres mellem kollektive Enheder, hvis Stiftelse beror paa fri Vilje, og saadanne, der etableres af selve Loven (Departementer, Kommuner). Paa Medlemmerne af disse sidste gælder Sætningen »Nul n'est syndique qui ne veut» ikke, og her bør der ikke kunne statueres Strafansvar overfor Enheden.

Industri- eller Befordringsvirksomhed, under de samme Betingelser som for private Enheders Bødeansvar^{2a}). Ansvar vil i saadanne Tilfælde, hvor Alternativet er Enhedsansvar eller intet Ansvar kunne bidrage til yderligere Agtpaagivenhed fra de Organers Side, for hvem en Bødefølgning mod den af dem ledede Enhed prestigemæssigt eller paa anden Maade kan virke ubehageligt. Hvis den almindelige Opfattelse først vænnes til et Kollektivtetsansvar, vil man formentlig heller ikke føle det som unaturligt, at offentligretlige Enheder efter Omstændighederne ikendes Bødeansvar lige saa vel som civilretligt Ansvar^{2b}). Hele dette Spørgsmaal er imidlertid af underordnet praktisk Betydning. Det pønale Kollektivtetsansvars egentlige samfundsmæssige Værdi ligger i Forhold til privatretlige Enheder.

II. Person- og Formueenheder.

Hvis man gaar ud fra Viljesteoriens »Fællesvilje« som Basis for de kollektive Personenheders Pønalansvar, maa man konsekvent afvise pønalt Ansvar for blotte Formueenheder (»Stiftelser«, »Anstalter« etc.), jfr. *Hafter* p. 72 om, at Anstalten »weil sie keinen eigenen Willen hat, auch nicht handeln, also auch nicht delinquieren kann . . .«³).

^{2a}) Jfr. herved den i *U. f. R. 1932 p. 505* refererede Sag (Esbjerg Byraad mod Kristeligt Dansk Fællesforbund for Arbejdere og Arbejdsgivere).

^{2b}) Jfr. for offentligretlige Enheders Pønalansvar (med Henblik paa intern Strafferet): *Gierke*, Genossenschaftstheorie p. 772 (dog med Udskyldelse af suveræne Stater, idet det betegnes som »undenkbar«, at »das souveräne Gemeinwesen vor seinem eignen Strafgericht erschiene und eine Bestrafung seiner selbst heischte und vollzöge!«), *Mestre* p. 259 ff., *Hafter* p. 114 ff., *Pella*, Actes du Congrès p. 585—87; imod: *Cicala* p. 125—26 (under Henvisning til Retsfølelsen). — Om Strafforfølgning mod offentligretlige Enheder i Middelalderen og nyere Tid jfr. den historiske Oversigt ovenfor § 2. — Om Stater som Strafsubjekter i international Strafferet (Folkeret) se ovenfor § 1, Note 7.

³) Jfr. nærmere *Hafter* p. 70—75 med Litteraturhenvisninger, *Makarevicz*, Einführung in die Philosophie des Strafrechts p. 350 f. (ifølge det »psykologiske Grundlag« for Samviljen kan en Stiftelse ikke delinkvere),

Afvises denne Konstruktion, bliver Spørgsmaalet om Stiftelsers Strafbarhed, ligesom de øvrige foreliggende Spørgsmaal, et rent praktisk. Da de Destinatarer, til Fordel for hvem Stiftelsen virker, er uden direkte eller indirekte Indflydelse paa dens Ledelse, kan et pønalt Ansvar ingen præventive Opgaver opfylde i Relation til dem⁴⁾. Derimod kan det maaske have en vis præventiv Virkning i Forhold til Anstaltens Ledere af prestigemæssige og lignende Grunde, jfr. ovenfor om offentligretlige Enheder, og Muligheden af dets Anvendelse bør derfor ikke ubetinget udelukkes. Dets Betydning overfor saadanne Enheder er dog ganske underordnet i Sammenligning med dets Betydning overfor Personenheder.

III. Viljesbestemte og tilfældige Enheder.

De ved tilfældigt Sameje, Dødsfald, Ægteskab, Konkurs etc. opstaaende Fællesskabsforhold kan lige saa lidt som andre Fællesskabsforhold begrebsmæssigt udelukkes fra Kollektivtetsansvaret, men den praktiske Trang til et saadant Ansvar vil her normalt være forsvindende. Kredsen af de individuelle Komponenter vil som Regel være saa begrænset, at Individualsanktioner fuldt ud gør Fyldest; dertil kommer, at Fællesskabet ikke som det viljesbestemte Fællesskab kan være skabt med Henblik paa Foretagelse af en lovstridig Virksomhed, samt at dets Eksistens normalt vil være af kortere Varighed; endvidere vil Bødeforfølgning mod de enkelte Deltagere i Fællesskabet kunne ramme deres økonomiske Andele i dette, uden at der igennem Fællesskabet kan bringes Midler i Ly for saadan Forfølgning. Kollektivtetsansvarets Opgaver vil derfor som alt-

Wiewiorska p. 160—61; cfr. derimod *Gierke*, *Genossenschaftstheorie* p. 629, *Mestre* p. 162 ff., p. 208 ff. Jfr. iøvrigt om Stiftelsers juridiske Personlighed *Hjalmar Karlgren*, *Studier över privaträttens juridiska personer och samfälligheter utan rättspersonlighet* (Göteborg 1929) p. 71 ff., 253 ff.

Om ældre Rets Stilling til Stiftelsers Strafansvar se ovenfor § 2.

⁴⁾ Jfr. *Givanovitch* p. 185.

overvejende Regel være indskrænket til at ytre sig overfor de paa Aftale grundede Fællesskabsforhold^{4a)}).

IV. Virksomhedens Art.

Det fremgaar af ovenstaaende, at Kollektivtetsansvaret fortrinsvis vil faa praktisk Betydning overfor privatretlige, paa Aftale grundede Personenheder. Indenfor disse kan efter Virksomhedens Art navnlig sondres mellem erhvervsdrivende, organisatoriske, politiske, selskabelige og filantropiske Virksomheder. Ingen af disse Virksomhedsarter kan udelukkes fra Kollektivtetsansvaret, men af Udviklingen nedenfor i § 23 om de strafbare Kollektivitetsovertrædelsers Art vil det fremgaa, at Ansvarret overvejende kan tænkes at blive praktisk med Hensyn til de to førstnævnte Grupper af Virksomheder.

V. Enhedens økonomiske og personlige Struktur.

Da praktisk talt kun økonomiske Straffe (Bøde, Bod, Konfiskation) kan faa Betydning overfor Enhederne, kan det i Almindelighed siges, at Strafforfølgning overfor Enheder vil være betinget af, at disse er af en saadan Art, at de ejer Formue, overfor hvilken selvstændig Retsforfølgning (Udpantning etc.) lader sig etablere^{4b)}. Overfor Enheder uden »Selskabsformue« vil Retsforfølgningen være illusorisk (bortset fra strafmæssig Opløsning eller Suspension). I denne Forbindelse kan bemærkes, at der vil kunne blive Trang til en Straffebestemmelse for Handlinger, der gaar ud paa at hindre Gennemførelse af Bødesanktion mod Enheden ved Afhændelse eller Forstikkelse af dens Midler, jfr. herved Strfl. 1930 § 283, der maaske vilde kunne anvendes analogisk (jfr. ogsaa Strfl. 1930 § 158 smh. med Retsplejelovens § 524, 4. Stk.).

^{4a)} Cfr. nedenfor p. 265 om den særlige Regel i den danske Stats-skattelovs § 43.

^{4b)} Allerede af denne Grund kommer uorganiserede Menneskesamlinger (»foule criminelles») ikke i Betragtning som selvstændige Strafsubjekter.

Vi har nu begrænset den praktiske Anvendelse af Kollektivtetsansvaret til privatretlige, paa Aftale grundede, Formue havende Personenheder. Med Hensyn til disse kan navnlig spørges, om de for Civilretten betydningsfulde Sondringer vedrørende den økonomiske Hæftelses Art og Omfang, saaledes om Ansvar for de enkelte Medlemmer af Enheden er personligt eller begrænset, direkte eller indirekte, solidarisk eller pro rata, er af Betydning for det strafferetlige Ansvar. Herpaa kan svares, at der, saaledes som Selskabsdannelsen i vor Tid former sig, ikke kan være Tvivl om, at der er størst praktisk Trang til et Kollektivtetsansvar overfor Aktieselskaber, og at det forsaavidt hyppigst vil være Selskaber med begrænset Ansvar, der vil komme i Betragtning som Strafsubjekter. Men Ansvar for tør paa ingen Maade begrænses hertil. Med Henblik paa de i dansk Ret forekommende Selskabs- og Foreningsformer, kan der saaledes meget vel blive Brug for et Kollektivtetsansvar for Kommanditselskaber, gensidige Forsikringsselskaber, Brugsforeninger, Andelsmejerier, -bagerier og -svineslagterier og andre Andelsforetagender, f. Eks. Andels-Rutebilselskaber, Bygge- og Boligforeninger, Mergelselskaber, Elektricitetsværker, Højspændingscentraler osv., samt Sammenslutninger af saadanne Selskaber eller Foreninger, uanset om Medlemmerne hæfter paa den ene eller den anden Maade, hvad jo hyppigt vil have en ret tilfældig Karakter⁵⁾. Men ved Anvendelsen af Kollektivtetsstraf paa Selskaber eller Foreninger, i hvilke Medlemmerne hæfter personligt, maa det iagttages, at det Ansvar, der gennem Kollektivtetsbøden rammer de individuelle Komponenter ikke gaar ud over, hvad der kan forsvares ifølge de ovenfor i §20 anførte Risikobetragtninger. Det blev der fremhævet, at de enkelte Medlemmers Strafrisiko

⁵⁾ Jfr. *Sindballe*, Selskabsret II p. 9—11, 146 ff.

i Forbindelse med Kollektivtetsansvaret var begrænset til den særlige Formue- eller Interessesfære, hvormed de var knyttet til Enheden, og det forudsattes herved, at denne Sfære kunde udsondres som havende et begrænset Omfang i Forhold til vedkommende Medlemmers økonomiske og menneskelige Risikofære i øvrigt. Kollektivtetsbøden bør derfor ikke paalægges eller inddrives saaledes, at der under Henvisning til, at Medlemmerne af en vis Enhed hæfter personligt, paalægges disse Medlemmer en personlig Hæftelse, som gaar ud over, hvad de efter praktisk Erfaring har maattet regne med at risikere gennem deres Forbindelse med Enheden. Hvis dette Kriterium synes for vagt, maa man formentlig i alle Tilfælde begrænse Bøden til en saadan Størrelse, at den kan udredes af Enhedens Midler uden personlig Hæftelse for Medlemmerne (bortset fra deres Hæftelse for tegnede, men endnu ikke indbetalte Indskud).

Hvad angaar Enhedens personlige Struktur, vil den Gruppe, der her er udsondret som den, med Hensyn til hvilken Kollektivtetsansvaret vil have sin praktiske Anvendelse, jo kunne spænde fra Enheder bestaaende af ganske faa Personer til overordentlig talstærke Enheder. De Enheder, der staar paa Yderfløjene i disse to Retninger, vil i mindre Grad paakalde Kollektivtetsstraf som egnet Sanktion end de øvrige Enheder. Paa den ene Side vil vi navnlig møde det typiske ansvarlige Interessentskab bestaaende af to eller nogle faa Interessenter, paa den anden Side Aktieselskabet med de tusindtallige Aktionærer i Ind- og Udland, der besidder deres Aktier som Anlægs- eller Spekulationspapir uden nogensomhelst Føling eller maaske Mulighed for Føling med Selskabets Virksomhed^{5a}). Overfor det sædvanlige Interessentskab vil en Enhedsbøde normalt

^{5a}) Jfr. ovenfor § 20 ved Note 23.

være ganske upaakrævet og vil i Forhold til personligt hæftende, uskyldige Medinteressenter medføre en Strafrisiko, der ikke kan forsvares ud fra de ovenfor anførte Betragtninger. Individualsanktioner vil her som altovervejende Regel være fuldt tilstrækkelige. Hvad angaar de fra Aktionærernes Kontrol emanciperede Aktieselskaber, vil som ovenfor nævnt Enhedsansvaret vel være præventivt uden Værdi i Relation til de menige Aktionærer, medens det ingenlunde vil være uden præventiv Værdi overfor Ledelsen, navnlig naar Individualsanktioner paa Grund af dermed forbundet Skyldkrav svigter, og det synes ikke urimeligt at paabyrde Aktionærerne den med saadanne Bøder forbundne, for dem i Regelen lidet eller slet ikke følelige, Risiko i Generalpræventionens Interesse. Tilbage staar mellem disse to Fløje hele den omfattende Kreds af som Regel erhvervsdrivende Aktieselskaber, Fagforeninger, Brugsforeninger og Andelsselskaber og lignende Sammenlutninger, hvis Antal og Betydning synes at være i stadig Vækst. Disses pønale Ansvar er Kernen i Kollektivetsstrafferetten.

§ 22.

Sanktionerne.

Ved Besvarelsen af, hvilke pønale Sanktioner der bør finde Anvendelse overfor Kollektiviteter, kan der sondres mellem saadanne Sanktioner, som kendes fra Individualstrafferetten, og saadanne, der udgør specielle Kollektivitetssanktioner.

I. Af de førstnævnte kan straks udskydes Livs-, Legems- og Frihedsstraffe. Saadanne Straffe vilde ifølge deres Natur kun kunne praktiseres direkte overfor Enhedens fysiske Medlemmer og vilde i Forhold til disse indeholde en saadan Forøgelse af deres individuelle Strafrisiko, at

de uden videre Diskussion kan udelukkes, jfr. Betragtningerne ovenfor i § 20. Herom er der naturligvis almindelig Enighed i nyere Litteratur¹⁾, cfr. om middelalderlig Opfattelse ovenfor i § 2.

Tilbage bliver af Individualstrafferettens Sanktioner først og fremmest selvstændig Bødestraf, om hvis Anvendelighed paa Kollektiviteter alle Tilhængere af disses Strafbarhed er enige²⁾, og som tillige anerkendes som den praktisk vigtigste af alle i Betragtning kommende Kollektivitetssanktioner³⁾. Yderligere bør der formentlig gives Adgang til, hvis Udpantningen ikke giver Dækning for Bøden, at erklære Enheden fallit og derved fremtvinge dens Likvidation; Bødekravet bør da paa lignende Maade kunne søges gennemført overfor en til Omgaaelse heraf dannet ny Enhed⁴⁾. Den Hindring for denne Strafarts praktiske Fuldbgyrdelse overfor Kollektiviteter, som laa i vor Rets hidtidige Regel om, at Bøder normalt ikke kunde

¹⁾ Derimod paralleliserer flere Forfattere de paa Kollektiviteterne anvendelige Sanktioner med Individualstrafferettens Livs- og Frihedsstraffe, saaledes at Opløsningsstraf opfattes som Livsstraf over Kollektiviteten, Kapacitets- og Lokalindskrænkninger som Frihedsstraf etc., jfr. navnlig *Mestre* p. 285—88 (»elles vivent, elles peuvent donc être condamnées à mort«), *Masaveu* p. 64—65, cfr. herimod *Hafter* p. 139 ff.

²⁾ *Gierke*, Genossenschaftstheorie p. 773, *Mestre* p. 261—62, 286, *Hafter* p. 140—43, *Pella*, Aperçu sur la criminalité collective p. 74—75, *Actes du Congrès* p. 593, *Valeur* p. 70, *Gunsburg* og *Mommaert* p. 35—36, *Martinez* p. 43, *Masaveu* p. 65, *Cicala* p. 130, *Wiewiorska* p. 162, *Radulesco* p. 180—81, *Givanovitch* p. 186, *Saldana*, *Actes du Congrès* p. 611. — Jfr. ogsaa *v. Lilienthal* p. 100.

³⁾ Jfr. *Hafter* p. 140. — I engelsk-amerikansk Litteratur fremhæves overhovedet kun Bødestraf som egnet Kollektivitetssanktion. — Jfr. herved *New York's Straffelov* (*Bender's Edition* 1932) § 1932: »In all cases where a corporation is convicted of an offense for the commission of which a natural person would be punishable with imprisonment, as for a felony, such corporation is punishable by a fine of not more than five thousand dollars«.

⁴⁾ Jfr. ovenfor § 7, Note 29, om gældende Ret vedrørende Inddrivelse af Bod paalagt af Den faste Voldgiftsret.

inddrives, er jo nu bortfalden ved Antagelsen af Principet i Straffelov 1930 § 52, Stk. 3, om Bøders Inddrivelse ved Udpantning. De ovenfor i § 20 anførte Betragtninger angaaende det pønale Kollektivtetsansvars Værdi og Forsvarlighed har da ogsaa fortrinsvis taget Sigte paa Bødesanktioners Hensigtsmæssighed. Nogen Forvandlingsstraf i Tilfælde af Bødens Ikkeerlæggelse bør naturligvis ikke foreskrives, cfr. Straffelov 1930 § 54. Kollektivtetsbøder maa efter Omstændighederne, jfr. Principet i Straffelov 1930 § 51, Stk. 2, kunne idømmes med endog meget høje Beløb. Ved visse Overtrædelser vil det kunne være praktisk at forme Bødestraffen som Bestanddel af en Bodssanktion, jfr. p. 266 ff.

Af andre individuelle Sanktioner kommer navnlig Bødehæftelse, Konfiskation og Rettigheds- eller Privilegiefortabelse i Betragtning. Om disse Sanktioners retlige Karakter er det fornødne bemærket ovenfor i §§ 17—19, hvor det er søgt paavist, at de efter Omstændighederne vil kunne have en overvejende pønalt Karakter, omend de falder udenfor de af Straffelov 1930 som Strafarter anerkendte Sanktioner, jfr. denne Lovs § 31.

Hvad først angaar Bødehæftelsen, findes denne i Regelen ikke særligt fremhævet som egnet Kollektivtets-sanktion hos Tilhængerne af pønalt Kollektivtetsansvar, hvilket hænger sammen med, at den i Regelen opfattes som civilretlig Hæftelse⁵). Af Hensyn til den individuelle Strafrisiko er der naturligvis lige saa lidt Grund til at udelukke denne Kollektivtets-sanktion, selv hvor den har en pønalt Karakter, som til at udelukke det direkte, selvstændige Enhedsbødeansvar. Trangen til dens Anvendelse vil imidlertid i høj Grad bero paa, i hvilket Omfang man antager, at selv underordnede Organer eller Medhjælpere

⁵) Jfr. herved *Gierke*, *Genossenschaftstheorie* p. 784, *Haften* p. 141, Note 5, v. *Lilienthal* p. 91.

i Enhedens Virksomhed kan paadrage denne selvstændigt Strafansvar, jfr. herom nedenfor i § 24. I det Omfang, i hvilket saadant Ansvar antages, vil der næppe være nogen større praktisk Trang til tillige at lade Enheden hæfte for de individuelt forskyldte Bøder. Hvor derimod det direkte Enhedsansvar glipper, vil det kunne være af væsentlig præventiv Betydning, at Enheden dog hæfter subsidiært for de af dens Organer i Enhedens Virksomhed forskyldte Bøder, idet derigennem Misbrug i Retning af Omgaaelse af Bødeansvaret gennem insolvente Organer kan modvirkes. Der kan da blive Brug for en generel Bødehæftelsesregel som den i italiensk Straffelov vedtagne, jfr. ovenfor § 6, Note 1.

Konfiskation (af enkelte Genstande) fremhæves i lige høj Grad som egnet Kollektivitetssanktion af Modstandere⁶⁾ som af Tilhængere⁷⁾ af pønalt Kollektivtetsansvar. Den bør kunne anvendes, hvad enten den konkrete Konfiskationsforholdsregel efter rigtig Opfattelse er af (overvejende) pønalt Karakter eller ej, saaledes ogsaa — og navnlig — til Inddragelse af ulovligt indvundet Udbytte. Efter positiv dansk Ret har denne vide Konfiskationsadgang overfor Enheder allerede fornøden Hjemmel i Straffelov 1930 § 77 jfr. § 2, endog saaledes, at ikke blot Udbyttet eller dets Surrogater, men ogsaa Beløb, der ikke direkte eller indirekte hidrører fra Forbrydelsen, men blot skønnes at svare til det forbrugte Udbytte, kan inddrages.

Med de nu nævnte Formuesanktioner, Bøde (Bod), eventuelt Bødehæftelse og Konfiskation vil Samfundet staa vel rustet overfor Kollektiviteterne. Nogen Trang til yderligere at hjemle Formuekonfiskation kan der næppe være, naar det tages i Betragtning, at Bøderne skal kunne paalægges uden Maksimalgrænse og skal kunne inddrives.

⁶⁾ Jfr. f. Eks. *Torp*, p. 217, Note 4, *Roux*, Actes du Congrès p. 72.

⁷⁾ Jfr. Litteraturhenvísninger i Note 2.

Fortabelse af Rettigheder og Privilegier hører ligeledes til de almindeligt anerkendte Sanktioner overfor delinkverende Enheder⁸⁾. Som Eksempler paa Sanktionens Anvendelse nævnes Fortabelse af politiske Rettigheder (Valgret tilkommende Kollektiviteter), af civile Rettigheder (f. Eks. til at modtage Donationer) eller Særrettigheder (f. Eks. Seddelmonopol) eller sociale Rettigheder (f. Eks. Arbejdsløshedsunderstøttelse, Bidrag til Sygekasser). Efter hvad der er udviklet ovenfor i § 19 maa det imidlertid antages, at Sanktioner af denne Art i langt de fleste Tilfælde vil falde udenfor de pønalt eller overvejende pønalt karakteriserede Forholdsregler.

Foruden de nu nævnte Individualsanktioner fremhæves hyppigt Æresstraffe som egnet Kollektivitetssanktion, herunder navnlig Publikation af Dommen over den kollektive Enhed, Forbrydelse af Ordner og andre Ærestegn samt Advarsel⁹⁾. At der skulde tilkomme noget af de nævnte Eksempler pønalt Karakter, kan dog næppe anerkendes. Men hvad enten dette er Tilfældet eller ej, vil der næppe i dansk Ret være nogen Trang til særlige Æres-sanktioner overfor Kollektiviteter. Der bør ganske vist være samme Adgang til at slutte en Politisag overfor en Kollektivitet med en Advarsel som hjemlet ved Individual-overtrædelser, jfr. Retsplejelovens § 937, og samme Adgang til at publicere en Straffedom over en Enhed som over en Enkeltperson, jfr. Straffelov 1930 § 164, Stk. 4 og § 273, Stk. 2, men noget Æresindgreb tilsigtes ikke med disse Foranstaltninger. En generel Fortabelse af Rettigheder paa Grund af en »i den offentlige Mening vanærende Handling«, jfr. Straffelov 1930 § 78, hvilken Sanktion efter

⁸⁾ Jfr. Litteraturhenvisninger i Note 2, *Hafter* p. 152—54.

⁹⁾ *Gierke* l. c. p. 773, *Mestre* p. 286, *Hafter* p. 154, *Pella*, *Aperçu* p. 75, *Valeur* p. 70, *Masaveu* p. 65, *Wiewiorska* p. 162, *Givanovitch* p. 186; jfr. *Max Ernst Mayer* p. 97, der anbefaler om muligt at ramme Korporationen paa dens »gode Navn«. Cfr. derimod *v. Lilienthal* p. 100.

dansk Ret ganske vist ikke formelt har Karakteren af Straf, men som dog i sine Virkninger kommer en egentlig Æresstraf nær, kan sikkert ikke anbefales som Kollektivitetssanktion; det fornødne i Retning af at standse Enhedens Virksomhed kan opnaas ved andre bedre egnede Sanktioner, jfr. nedenfor. Overhovedet kan det siges om Æres-sanktioner overfor kollektive Enheder, at de enten er virkingsløse, eller at de, saafremt de virker effektivt, nødvendigvis maa gøre dette ved at tilføje Enkeltpersoner, hvis Skyld ikke er oplyst, en Krænkelser, der gaar ud over, hvad der kan forsvares af Hensyn til den individuelle Strafrisiko.

II. Den anden Gruppe af de Sanktioner, der kommer i Betragtning, har Karakteren af specielt korporative Sanktioner.

Her nævnes først og fremmest Opløsning¹⁰⁾. At denne i Regelen vil have en politimæssig Karakter, men at den i visse Tilfælde kan have en (overvejende) pønal Karakter er omtalt ovenfor i § 19. Spørgsmaalet er da, om Opløsning bør anvendes som Straf overfor Kollektiviteter.

Det er nu for det første klart, at en saadan Strafadgang kun vil kunne have praktisk Værdi, hvis den kombineres med Forholdsregler til Forhindring af, at ny Enhed dannes til Afløsning af den opløste¹¹⁾. Det vil formentlig i saa Henseende være paakrævet at foreskrive Individualstraffe for de Enkeltpersoner, der indtræder i den til Omgaaelse af Opløsningen stiftede Enhed, i hvert Fald forsaavidt disse Personer var Medlemmer af den opløste Enhed. Endvidere maa formentlig Ledelsen af den ved Straffedommen opløste Enhed tilpligtes til under Tvangsstraf at foretage det fornødne til Enhedens faktiske Likvidation.

¹⁰⁾ Jfr. samtlige de ovenfor i Note 2 nævnte Forfattere.

¹¹⁾ Jfr. herved navnlig de af Masaveu p. 62—64 citerede Bestemmelser i spansk Straffelov.

Hvis saadanne Forholdsregler hjemles, kan Opløsningen vel faa praktisk Betydning som Straffemiddel. Men er der Trang til en saadan Straf? Dette Spørgsmaal maa vistnok besvares benægtende, hvis de i det foregaaende omtalte Formuestraffe akcepteres som Kollektivitetsstraffe. Dermed vil Staten være udrustet med tilstrækkelige repressive Midler overfor Enhederne, i hvert Fald, hvis der som ovenfor foreslaaet gives Adgang til at gennemføre et Bødekrav saaledes, at Enhedens Likvidation derved kan gennemtvinges. I øvrigt synes der kun at kunne blive praktisk Trang til Opløsning af Enheden for derigennem at forhindre ny Lovovertrædelser fra Enhedens Side, altsaa ud fra et politimæssigt Fareafvendelsessynspunkt, jfr. Grundlovens § 85, hvilket navnlig kan blive praktisk overfor politiske Organisationer, Bladforetagender o. l. At her et præventivt og repressivt Formaal kan forenes er klart, men hvis det præventive Formaal blot er overvejende, vil det være rigtigt at holde Forholdsregelen udenfor de egentlige Pønalsanktioner¹²⁾.

Der kunde forøvrigt rejses Spørgsmaal om, hvorvidt Opløsning (med de dertil knyttede Forholdsregler) som ren Strafsanktion overhovedet lod sig forene med Regelen i Grundlovens § 85 om Retten til at danne Foreninger i ethvert lovligt Øjemed. Denne Grundlovsregel vilde dog sikkert ikke danne nogen uoverstigelig Hindring for et saadant Strafsystem, hvis der i øvrigt var Trang dertil, idet den ligesom Grundlovens øvrige Regler til Værn for de borgerlige Rettigheder maa underforstaas med de Begrænsninger, der flyder af den almindelige Lovgivningsmagts Ret til at anordne strafmæssige Indgreb i eller Fortabelse af et hvilket som helst Retsgode, forudsat at Lovgivningsmagten ikke herigennem søger at omgaa Grundlovens almindelige Regel om Foreningsfrihed.

¹²⁾ Jfr. v. *Lilienthal* p. 100.

Hvad endelig angaar Hensynet til den individuelle Strafrisiko, vilde denne normalt ikke kunne siges at blive utilbørligt krænknet gennem strafmæssig Opløsning, idet de enkelte Medlemmer dog kun vilde blive ramt i deres særlige Interessesfære som knyttede til vedkommende Enhed. Men det maa dog erkendes, at Indgrebet, alt efter denne Interessesfæres særlige Karakter (politisk, økonomisk, faglig o. s. v.) og Omfang, kan medføre Følger af langt mere indgribende og skæbnesvanger Karakter end den lettere overskuelige Formuestraf, eller omvendt vil kunne være af ganske ringe eller uden nogen Ulempe for nogensomhelst, en Usikkerhed i Indgrebets Konsekvens, der naturligvis ikke taler til Gunst for dets praktiske Anvendelse som Straf. Herpaa vilde dog i nogen Grad kunne bødes gennem Domstolenes fakultative Praktisering af Institutet.

Resultatet er da, at der vel ikke kan rejses afgørende principielle Indvendinger mod Opløsning som Kollektivitsstraf, men at der formentlig ikke er nogen praktisk Trang til en saadan Straf, dersom paa den ene Side Formuestraf akcepteres og paa den anden Side Opløsning som (overvejende) Politiforholdsregel fastholdes.

Som andre specielle Korporationsstraffe fremhæves særligt Suspension af Enhedens Virksomhed, Indskrænkning af dens Virksomhed i Omfang eller stedligt Omraade, enten ved Forbud mod Virksomhed paa bestemte Steder eller ved Forvisning til bestemte Steder.

Om disse Forholdsregler gælder det ligesom om Opløsningen, at der næppe vil være nogen praktisk Trang til strafmæssig Anvendelse deraf, hvis der skabes Repression gennem Formuestraf. Hvad angaar Suspensionen og Kapacitetsindskrænkningerne kan uden videre henvises til de ovenstaaende Bemærkninger om Opløsning med de Modi-

¹³⁾ Jfr. navnlig *Mestre* p. 285—86, *Martinez* p. 43, *Masaveu* p. 64—65.

fikationer, der følger af, at Suspensionen er en tidsbegrænset og Kapacitetsindskrænkningen en delvis Opløsning. Med Hensyn til Lokalindskrænkningerne gælder særligt, at disse overfor visse Enheder vil være uden nogensomhelst Betydning, nemlig naar det drejer sig om Enheder, der lige saa godt kan have deres Sæde det ene som det andet Sted i Landet, medens de overfor andre, der er bundet til et bestemt Sted, f. Eks. gennem Fabriksbygninger eller Marked, vil virke som en Opløsning¹⁴).

Som virkeligt egnede Korporationsstraffe af større praktisk Betydning kan herefter kun anses Formuestraffe, nemlig Bøde (Bod), Bødehæftelse, Konfiskation. Af disse giver Konfiskation og Bødehæftelse ikke Anledning til nærmere Undersøgelse af det Strafbarhedsomraade, indenfor hvilket de kommer til Anvendelse, idet Konfiskation overfor Enheder allerede efter herskende Opfattelse bør kunne anvendes i ganske samme Omfang som overfor Enkeltpersoner, og idet Bødehæftelsens Betimelighed vil være afhængig af, i hvilket Omfang der paalægges Enhedens Medhjælpere Bøder for Forhold i Forbindelse med deres Virksomhed i Enhedens Tjeneste, uden at der paa Basis af saadant Forhold statueres Kollektivtetsdelikt, jfr. herom § 24. En selvstændig Bestemmelse af Strafbarhedsomraadet har derimod Interesse med Henblik paa det direkte Bøde- eller Bodsansvar for Kollektiviteter, jfr. herom den følgende Paragraf.

§ 23.

Omraadet for det pønale Kollektivtetsansvar.

Lige saa lidt som der kan opstilles nogen begrebsmæssig Afgrænsning af de i Betragtning kommende kollektive Enheder, kan der begrebsmæssigt opstilles nogen Grænse for

¹⁴) Jfr. *Haften* p. 151.

Kollektiviteters pønale Handleevne. Logisk kan Forbrydelser som Mened, Mord, Voldtægt, lige saa vel begaas af en kollektiv Enhed, som denne kan gøre sig skyldig i Overtrædelse af Politivedtægt eller Næringslov. I alle Tilfælde er det menneskelig Handlen eller Undladen, der paadrager Enheden Ansvar, og denne Handlen eller Undladen paa Enhedens Vegne kan, i hvert Fald i Form af fysisk eller psykisk Bistand, tænkes i Relation til en hvilken som helst Forbrydelse, uanset i hvilken Grad Gerningsmandshandlingen er betinget af individuelt Forsæt (Mened) eller af Enkeltmands legemlige Handling (Voldtægt)¹⁾.

Spørgsmaalet om en eventuel Afgrænsning af Omraadet for det pønale Kollektivitetsansvar er et rent praktisk, kriminalpolitisk Spørgsmaal, hvis Besvarelse beror paa en Undersøgelse af Trangen til og Ulempen af et saadant Ansvar i Relation til de forskellige Deliktskategorier. Besvarelsen kan derfor ikke faa nogen absolut Karakter, men kan kun give Udtryk for et Skøn. Ved Fremhævelsen af de Momenter, hvorpaa dette Skøn baseres, kan Undersøgelsen imidlertid forsøge at give Bidrag til den praktiske Udform-

¹⁾ Dette stemmer med, hvad der konsekvent følger af Viljesteorien, idet denne ud fra sin Opfattelse af Enhederne som selvstændige Viljevæsener, ikke principielt kan indskrænke Kollektivitetsansvaret til bestemte Deliktgrupper, men maa tillægge Enhederne generel Deliktsevne, saaledes ogsaa i Relation til de groveste, skyldbetingede Forbrydelser, jfr. *Gierke*, *Genossenschaftstheorie* p. 743 ff., *Mestre* p. 244 ff., og navnlig *Haftler* p. 87 ff., 108 ff. Derimod afviger Viljesteoriens Forfattere indbyrdes med Hensyn til Spørgsmaalet, om det i Relation til den enkelte Kollektivitet (begrebsmæssigt) bør kræves, at de Handlinger, der skal kunne tilregnes den, skal falde indenfor en vis Sfære, bestemt ved vedkommende Enheds Virksomhedsomraade, jfr. saaledes *Gierke* l. c. p. 754 ff., *Mestre* p. 255, cfr. derimod *Haftler* l. c., se om dette Spørgsmaal nedenfor § 24 ved Note 20.

Cfr. mod Teksten navnlig de i engelsk og (ældre) amerikansk Praksis og Teori gjorte Forsøg paa at opstille begrebsmæssige Grænser med Hensyn til Kollektivitetsdelikternes Art, ovenfor § 9 III, jfr. nedenfor ved Note 34, *Gunsburg* og *Mommaert* p. 35, *Givanovitch* p. 186.

ning af Kollektivtetsansvaret udover, hvad der vilde følge af blot at opstille den generelle Regel: At Lovgivningens Straffebestemmelser, hvor andet ikke er bestemt eller forudsat, ogsaa omfatter Kollektiviteter²⁾.

Den omtalte Undersøgelse anlægges i det følgende saaledes, at der først tages Stilling til de allerede i dansk og fremmed Ret forekommende Tilfælde af pønalt Kollektivtetsansvar og dernæst drøftes Betimeligheden af en videre Udvikling af dette Ansvar.

I. Som ovenfor i § 9 fremhævet, praktiseres Kollektivtetsansvaret i moderne engelsk-amerikansk Ret først og fremmest ved alment skadelige, mindre Bøder paadragende Overtrædelser, med Hensyn til hvilke det subjektive Skyldkrav ogsaa ved Individualovertrædelser viser Tendens til at træde tilbage eller til helt at opgives. Medens Anerkendelsen indenfor dette Omraade er udtrykkeligt formuleret i engelsk-amerikansk Praksis og optaget i disse Retsforfatningers herskende Doktrin³⁾, indeholder dansk Ret kun et enkelt Støttepunkt for en saadan Praksis (Smørloven), og den herskende strafferetlige Doktrin har hidtil stillet sig absolut afvisende. Det første Spørgsmaal for Teorien med Henblik paa dansk Ret bliver derfor, om der bør gives Tilslutning eller tages Afstand fra Kollektivtetsansvaret indenfor dette Omraade.

Idet der med Hensyn til de mere almindelige Betragtninger angaaende den præventive Værdi af det pønale Kollektivtetsansvar og Hensynet til at begrænse den individuelle Strafrisiko henvises til Udviklingerne ovenfor i § 20, skal her først fremhæves det særlige Forhold for denne Gruppe af Overtrædelser, at en Gennemførelse af Kollektivtetsansvaret indenfor dette Omraade i hvert Fald ikke

²⁾ Jfr. ovenfor p. 55 og p. 121 ff. angaaende Regelen i the Interpretation Act, 1889, s. 2.

³⁾ Ovenfor p. 130.

kan antages at støde an mod den almindelige Retsbevidsthed, men tværtimod maa antages i Almindelighed at ville føles som naturligt. At et Aktieselskab etc. skal kunne ifalde Bøde for Overtrædelser af Nærings- og Sundhedslovgivning, Bygnings- og Brandpolitilovgivning, Politivedtægt og lignende vil for den almindelige Opfattelse være lige saa selvfølgelig, som at det ifalder Erstatningsansvar for skadegørende Handlinger udenfor Kontrakt. At dette Synspunkt har spillet en stor Rolle i engelsk Praxis, fremgaar af de ovenfor p. 124 ff. citerede Domme, der ved at fremhæve, at corporations kun kan begaa Overtrædelser, der ikke forudsætter mens rea, drager det Forhold i Forgrunden, at Strafreaktionen her ikke er knyttet sammen med den moralske Dadel, som ved Strafreaktion i Almindelighed gør det naturligt at kræve et menneskeligt Individ som Strafsubjekt.

Hermed er jo imidlertid blot ryddet en Hindring af Vejen for at anerkende det pønale Kollektivitetsansvar. Nogen positiv Begrundelse af dette er ikke givet. En saadan Begrundelse vilde derimod være givet, dersom det kunde siges, at Kollektivitetsansvaret i disse Tilfælde indeholdt en præventiv Værdi af Betydning. Men om dette er Tilfældet afhænger i nogen Grad af, hvor vidt man mener at kunne objektivere det individuelle Lederansvar⁴). De Bøder, der her kommer i Betragtning vil, selv om de udmaales med Hensyntagen til den kollektive Enheds økonomiske For-

⁴) Ovenfor p. 228 ff. — Jfr. herved *Longhi* p. 114 f., der ønsker en almindelig Bestemmelse optaget i Straffeloven om, at «lorsqu'une disposition d'ordre pénal est adressée à des catégories déterminées de personnes, sans distinction entre personnes capables ou incapables, entre personnes physiques ou personnes juridiques, la disposition d'ordre social doit être adressée aux représentants respectifs, à moins qu'il ne fût disposé expressément ou implicitement d'une autre manière. Ce serait comme si on lisait dans chaque règle: «les propriétaires, possesseurs, concessionnaires, entrepreneurs etc., et ceux qui agissent pour eux».

hold, kun kunne ansættes til forholdsvis smaa Beløb, jfr. Straffelov 1930 § 51, Stk. 2 om Hensynet til Lovovertrædelsens Beskaffenhed ved Bødens Udmaalning, og vil derfor være lidet følelige for Enheder af blot nogen økonomisk Betydning, medens de for den ansvarlige Enkeltmand kan have en noget føleligere Karakter; nogen større Vægt kan der dog ikke lægges herpaa, da man maa regne med, at Lederen normalt vil kunne afholde en ham paalagt Bøde som en Driftsudgift af Enhedens Midler. Endvidere vil Bøder paalagt Enheden kun kunne søges indrevet ved Udpantning, medens der til den individuelle Bøde kan knyttes Afsoning. Hvis det imidlertid de lege ferenda fastholdes⁵⁾, at Bødeafsoning kun bør tilstedes, naar individuel Skyld er oplyst — og dette bør sikkert fastholdes — tilkommer der dog ikke paa dette Punkt det objektiverede Lederansvar noget præventivt Fortrin fremfor Kollektivitetsansvaret. Alt i alt rangerer under denne Forudsætning de to Ansvarssystemer præventivt set nærmest lige ved de her omtalte Overtrædelser. Men hvis Kollektivitetsansvaret maa antages i lige saa høj Grad som Lederansvaret at stimulere Ledelsen til at søge Overtrædelserne forhindret, bør det formentlig foretrækkes under Hensyn til, at det som Regel vil føles som retfærdigere; selv den lille Bøde indeholder i Forhold til den uskyldige Enkeltmand et Irritationsmoment, en vis Krænkelser af Retsfølelsen, der saa vidt muligt bør undgaas, og som ikke vil opstaa, naar Bøden paalægges Kollektiviteten. Et oplysende Eksempel i denne Retning afgiver Motiverne til Smørloven af 1926, der foretrak at gøre Virksomheden som saadan ansvarlig fremfor den som Regel uskyldige Mejeriformand⁶⁾. Hertil kommer, at der vil kunne opstaa en større Ensartethed ved Kollektivitetsansvaret end ved det ob-

⁵⁾ Jfr. de lege lata Justitsministeriets Skrivelse Nr. 162 af 6. Juni 1916.

⁶⁾ Jfr. p. 61 ff.

jektiverede Lederansvar, der snart paalægges Bestyrelsen, snart Direktionen, snart Enkeltmand, snart flere⁷⁾).

Medens det som sagt er noget tvivlsomt, om Kollektivtetsansvaret i præventiv Værdi staar paa Højde med det objektiverede Lederansvar, er det givet, at der er Trang til et Kollektivtetsansvar ved Smaaovertrædelserne, dersom man skarpt vil fastholde de subjektive Skyldkrav for det individuelle Bødeansvar ogsaa i disse Tilfælde⁸⁾. Det vil da ofte være umuligt at udfinde den individuelt skyldige, og selv om dette lod sig gøre, vilde Skyldkravets Gennemførelse kunne medføre uforholdsmæssige praktiske Vanskeligheder, der i høj Grad vilde hæmme den til Strafferegelen knyttede Generalprævention. Allerede praktiske Hensyn vedrørende Bødesanktionens processuelle Gennemførelse, Hensynet til »expediency«, maatte da tale stærkt for Kollektivtetsansvarets Gennemførelse.

Resultatet af de foregaaende Betragtninger er da, at det vel lader sig anbefale at akceptere engelsk-amerikansk Rets generelle Regel om, at Bøder paalægges Kollektiviteter i Anledning af alment skadelige Overtrædelser af den ovenfor p. 131—32 jfr. §§ 13—15 nærmere omtalte Art.⁹⁾. Dette Ansvar maa kunne kombineres med individuelt Strafansvar for de efter almindelige Regler skyldige Enkeltmænd, hvorimod objektiveret Lederansvar i det hele vil kunne undværes, dersom Kollektiviteten direkte kan gøres ansvarlig.

I Forbindelse med Omtalen af de alment skadelige Overtrædelser med mindre Bødefølger kan endnu nævnes, at de ovenfor anførte Betragtninger ogsaa taler til Gunst for at bevare det i dansk Praxis forekomne Selskabsbødeansvar for Procesforseelser som teoretisk ubetænkeligt og

⁷⁾ Jfr. p. 152 ff.

⁸⁾ Jfr. *Sindballe*, Selskabsret II p. 129 Note 43, jfr. p. 116, Note 11.

⁹⁾ Jfr. herved *v. Bar* p. 153 ff.

praktisk, naar Procesbøderne kan inddrives ved Udpantning. —

Ved Overtrædelser med mindre Bødefølger, der ikke har den omtalte alment skadelige Karakter, men direkte krænker Enkeltmands Retsgoder, finder Kollektivtetsansvar, som det fremgaar af Udviklingerne ovenfor i §§ 7—9, ingen almindelig Anerkendelse i de gældende Retssystemer. I dansk Praksis forekommer maaske en enkelt Undtagelse, nemlig med Hensyn til Forfatterretskrænkelse, jfr. ovenfor p. 118 om *Højesteretsdommen i U. 1919 p. 638*, der dog næppe indeholder nogen principiel Anerkendelse. Til Fordel for at anerkende et Kollektivtetsansvar netop ved en Krænkelse som denne, kan materielt anføres, at Forfatterlovens Erstatningsregler giver ringe Prævention, og at der derfor gør sig en lignende Trang gældende til Bødeprævention her, som ved de Overtrædelser, der ikke medfører individuel Skade, og formelt, at den private Paataaleordning med Hensyn til disse Krænkelser let vil medføre, at den krænkede kun udtager Stævning og nedlægger Paastand overfor Selskabet som saadant baade med Hensyn til Erstatning og Straf, og at det i saadanne Tilfælde kan virke formalistisk og ubilligt at afvise Strafpaastanden, fordi den ikke var rettet mod fysiske Personer.

II. Der skal dernæst tages Stilling til Spørgsmaalet om Kollektivtetsansvar ved fiskale Overtrædelser, der navnlig paa Grund af de dertil knyttede efter Omstændighederne meget høje Bøder bør udsondres til særskilt Behandling i Forhold til den ovenfor under I behandlede Gruppe af Overtrædelser med mindre Bødefølger.

Negativt kan den samme Betragtning anføres til Fordel for Kollektivtetsansvaret her som under I, nemlig at dette ikke vil støde an imod den almindelige Retsbevidsthed. Herfor foreligger der indenfor denne Gruppe et godt Er-

faringsbevis i den allerede stedfindende Praksis¹⁰⁾, der fra alle Sider har været følt som ganske naturlig. Da det ud fra den foreliggende administrative og judicielle Praksis kan betragtes som gældende dansk Ret, at Told- og Afgiftsbøder kan paalægges Enhederne, vil en teoretisk Anerkendelse af Kollektivtetsansvaret indenfor denne Gruppe for dansk Rets Vedkommende ikke tilsigte nogen Nydannelse, men blot være en Godkendelse af positiv Ret.

A. Told- og Afgiftsbøder.

Der kan ikke være Tvivl om, at en Tilbagevenden til et udelukkende individuelt Ansvar ved disse Overtrædelser præventivt vilde betyde en Forringelse for den fiskale Retshaandhævelse. Overtrædelserne begaas meget hyppigt af Aktieselskaber, og de Bøder, som det har vist sig nødvendigt at paalægge, er ofte saa store, at der maa regnes med, at Direktøren eller Bestyrelsesmedlemmerne ikke kan betale dem af deres egen Lomme¹¹⁾. Afsoning af disse store Bøder bør i hvert Fald ikke tilstedes overfor Personer, hvis Skyld ikke er godtgjort, og Retsfølgningen mod Enkeltmand maatte saaledes i Reglen standse efter forgæves Udpantning hos denne. Der vilde ikke herved være skabt en blot nogenlunde effektiv Prævention overfor Aktieselskaberne, men hertil maa nødvendigvis kræves, at de store Bøder kan inddrives direkte hos disse.

Ogsaa her maa Selskabsansvaret kunne kombineres med individuelt Ansvar. Om dette bør gøres afhængigt af oplyst subjektiv Skyld, naar det skal kombineres med Selskabsansvaret, er imidlertid tvivlsomt. Det maa erkendes, at den præventive Trang til Strafbeskyttelse ved disse Overtræ-

¹⁰⁾ Ovenfor p. 114 f. Jfr. *Longhi* p. 115.

¹¹⁾ Jfr. *Poul Andersen*, Forvaltningsret I p. 30 f., der bemærker, at det vil være uforeneligt med mange Forvaltningsordninger, om de foreskrevne Straffe ikke skulde kunne idømmes f. Eks. Aktieselskaber, saaledes navnlig m. H. t. Overtrædelser af Afgiftslove, der ofte paadrager Bøder af en saadan Størrelse, at de kun kan udredes af Selskabet.

delser er af ganske særlig Styrke, at Skyldbeviset er særlig vanskeligt, og at den almindelige Opfattelse her i højere Grad end med Hensyn til Bøder for andre Overtrædelser er vænnet til, at Bøden knyttes objektivt til Overtrædelser. Man maa endvidere regne med at staa overfor Kræfter, der vil udnytte enhver Mangel eller Svaghed i Retsshaandhævelsen, og det kan derfor meget godt tænkes, at man vil søge at skubbe et insolvent Aktieselskab frem som ansvarligt, medens Ledelsen, der maaske er i Stand til at betale Bøden, ikke kan bevises at have haft Kendskab til Overtrædelser. Det synes derfor forsvarligt principielt at bevare den nu gældende Praksis, hvorefter baade Selskab og Ledelse gøres ansvarlige normalt uden Bevis for subjektive Betingelser, men med Hensyn til Ansvarets nærmere Udformning vil der kunne foreslaas forskellige Ændringer i gældende Praksis.

Formelt giver det saaledes nogen Uklarhed at ikende »Aktieselskabet ved dets Direktør« Bøden. Selskabet bør, saaledes som Praksis ogsaa var i tidligere Tid, bødefældes i eget Navn. Til dette selvstændige Ansvar maa selvstændigt Ansvar for Enkeltmand knyttes. — Efter Tolddepartementets Praksis opfattes Selskabets og Direktørens Bødeansvar som et solidarisk Ansvar for den samme Bøde. Men hvor individuelt skyldige virkelig kan udpeges, bør der formentlig være Adgang til at paalægge disse Bødeansvar kumulativt med Enheden. Det blot solidariske Ansvar bør derfor indskrænkes til Tilfælde, hvor individuel Skyld ikke er oplyst. — Dernæst synes der i Praksis at have gjort sig en vis Usikkerhed gældende med Hensyn til, hvem det objektiverede Lederansvar har skullet paalægges, idet der vistnok er forekommet Tilfælde, hvor Forbrugsafgiftsbøder er blevet paalagt Bestyrelsen, medens Hovedregelen er, at baade Toldbøder og Forbrugsafgiftsbøder paalægges Direktøren. Denne Hovedregel bør formentlig fremtidig over-

holdes, jfr. Aktieselskabslov 1930 § 48, saaledes at man kun falder tilbage paa Bestyrelsen, hvis Selskabet ikke har nogen Direktør (eller Forretningsfører). — Endelig synes det rigtigt at foreslaa den materielle Ændring i hidtil gældende Praksis, at der gives Ledelsen Adgang til gennem Bevis for Skyldfrihed i alle Tilfælde at fri sig for Bødeansvaret, naar dette paalægges Enheden, idet det maa være præventivt forsvarligt i dette Omfang at opgive det individuelle objektive Ansvar. Nogen væsentlig processuel Gene i Retning af at komplicere den fiskale Retshaandhævelse vil der ikke opstaa herved; langt de fleste af Bødesagerne afgøres administrativt, uden at Skyldspørgsmaalet overhovedet giver Anledning til Diskussion, og kræves Spørgsmaalet virkeligt forelagt Domstolene, vil det med den nævnte Bevisbyrde ikke kunne volde særlige Vanskeligheder eller Tidsspilde.

B. Skattebøder.

Efter de gældende Skattelove er der ingen Adgang til at bødefælde Aktieselskaber eller lignende kollektive Enheder som saadanne for urigtig Selvangivelse, men Ansvarret paahviler den eller dem, der paa disses Vegne har underskrevet Selvangivelsen, jfr. Statsskattelov Nr. 149, 10. April 1922 § 41. Nogen Trang til at paalægge Enhederne som saadanne dette Bødeansvar har heller ikke gjort sig gældende i Praksis. Bødesager er i Regelen blevet ordnet i Mindelighed med de paagældende Aktieselskaber, og man maa gaa ud fra, at disse i Almindelighed har udredet de Underskriverne paalagte Bøder. Nogen praktisk Trang til Reformer gør der sig saaledes ikke gældende. Men teoretisk kan der ikke ses bort fra, at der vil kunne forekomme Tilfælde, hvor Ansvarsregelen i § 41 ikke slaar til, nemlig naar de paagældende Underskrivere er Straa-mænd, overfor hvem den individuelle Forfølgning viser sig illusorisk (selv om der er Adgang til Afsoning), eller

naar Underskriveren eller Underskriverne er afgaaet ved Døden. Til Afværgelse af eventuelle Ulemper herved vilde der teoretisk ingen Betænkelighed være ved at gøre Enheden som saadan ansvarlig, formentlig mest hensigtsmæssigt gennem en Hæftelse for de Underskriveren (Underskriverne) paalagte Bøder.

Det ejendommelige kollektive Ansvar, der forekommer i Statsskattelovens § 43, jfr. Lov 73, 29. Marts 1924 § 28, hvorefter Dødsbo eller Arvinger in solidum skal betale den af Afdøde for lidt erlagte Skat med dens dobbelte Beløb, saafremt den for lave Ansættelse skyldtes Afdødes urigtige Selvangivelse, kan ikke de lege ferenda forsvares ud fra de ovenfor i § 20 anførte Hensyn, idet Regelen vel virker præventivt, men rammer Personer, der ingen gennemsnitlig Mulighed har for at afværge Deliktet eller for overhovedet at indvirke bestemmende paa Gerningsmanden i denne Henseende.

Om den generalpræventive og fiskale Interesse i at skabe Motiver for den skattepligtige imidlertid er saa stærk, at Arvingerne bør bringe det omtalte økonomiske Offer for denne Interesses Gennemførelse er et andet Spørgsmaal. Paa Grund af de Ubilligheder, Regelen kan føre med sig — det kan for Eksempel tænkes, at Arveladeren har handlet netop med Henblik paa at skade sine Tvangsarvinger — burde i hvert Fald Arvingernes Pligt til at betale mere end de for lidt erlagte Skatter kun være fakultativt anordnet.

C. Stempelbøder.

Efter Stempelovens § 37, 3. Stk. skal der, naar Modtageren af et stempelpligtigt Dokument er et Selskab, hvis Bestyrelse bestaar af flere Personer, eller er et af flere Personer bestaaende Firma, kun ikendes een Bøde, men saaledes at samtlige Bestyrelsesmedlemmer eller Firmadeltagere er ansvarlige for Bødens Betaling. Som anført ovenfor p. 115 følger Skattedepartementet i øvrigt i Anledning

af Stempelovertrædelser begaaet paa Kollektiviteters Vegne den Praksis at paalægge et enkelt Bestyrelsesmedlem Stempelbøden. Nogen praktisk Trang til at ramme Enhederne som saadanne har ikke gjort sig gældende og vilde forøvrigt heller ikke paa Basis af de hidtil gældende Regler kunne have været imødekommet, da der hidtil ikke har været Hjemmel for at inddrive Stempelbøder ved Udpantning, men kun gennem Afsoning, jfr. Stempellovens § 44, sidste Punktum. Naar Udpantningsret hjemles, vilde der hverken teoretisk eller praktisk være noget i Vejen for ogsaa her at praktisere et Kollektivitetsansvar; men paa Grund af Stempellovens positive Ansvarsregler og deres Analogi, vilde dets Indførelse kræve en Ændring af Stempeloven, der kun kunde begrundes af Hensynet til at opnaa ensartede Principper vedrørende den fiskale Retsshaandhævelse overfor Enheder.

III. Arbejdsstridigheder.

A. Det i dansk Ret anerkendte Sanktionssystem i Anledning af Krænkelse af Arbejdsoverenskomster med det deri indeholdte pønale Ansvarselement for Arbejder- og Arbejdsgiverorganisationer¹²⁾, vil det sikkert fra et Samfundssynspunkt være i høj Grad ønskeligt at bevare i Fremtiden. Der kan ikke være Tvivl om, at Systemet har udøvet en gavnlig præventiv Virkning i Retning af at forhindre og forkorte ulovlige Arbejdsstandsninger, at det paa en langt effektivere Maade end et rent individuelt Ansvarssystem har gjort Organisationerne interesserede i, at indgaaede

¹²⁾ Jfr. Udviklingen ovenfor p. 68 ff.; cfr. derimod den ved tysk Straffelov §§ 188 og 231 og adskillige tyske Særlove foreskrevne »Busse«, hvis (overvejende) Funktion er at yde den krænkede »Genugtuung« for ham tilføjet økonomisk og immateriel Skade, og som af herskende Teori henføres til Erstatningsbegrebet, jfr. *Liszt* § 67, p. 402—03, *Rosenfeld* i *Handwörterbuch der Rechtswissenschaft* I p. 861 ff. — Jfr. herved *v. Bar* p. 154, der er stemt for en mere almindelig Anvendelse af Bodssystemet overfor kollektive Enheder.

Overenskomster holdes. Naar en Ordning som denne paa et saa vanskeligt Omraade er blevet gennemført med Tilslutning fra begge de direkte interesserede Grubbers Side og i en Aarrække har fungeret saaledes, at de ansvarlige Organisationer paa begge Sider har kunnet anerkende Systemets Retfærdighed og Hensigtsmæssighed, bør Teorien være yderst varsom med at søge dette System »rationaliseret« af teoretiske Grunde. Rent logisk betragtet kunde det f. Eks. synes tiltalende ogsaa her at udforme den pønale Følge som et Bødeansvar, naar man iøvrigt anerkender Kollektivitetens Bødeansvar, saaledes at Bøden tilfaldt det offentlige, medens der iøvrigt efter Rettens Skøn kunde fastsættes en Erstatning tilfaldende den krænkede Organisation, uden at økonomisk Skade behøvede at kunne paavises, og med Ret til at nedsætte Erstatningen under den paaviste Skade. Imidlertid er det meget muligt, at en Ændring i denne Retning i højere Grad end det tilvante Bodssystem vilde understrege, omend ikke forøge, det pønale Element i Sanktionen, og at dette vilde bidrage til at vække Mishag mod Systemet. — Lige saa varsomt bør man behandle Spørgsmaalet om at gøre Systemet helt obligatorisk, saaledes at de i Voldgiftsretsloven indeholdte deklaratoriske Momenter bortfalder. Det er ikke nok, at der er almindelig Enighed i Samfundet om, at indgaaede Overenskomster bør holdes, og at man anerkender, at der trænges til Sanktioner som den gældende Bodssanktion eller egentlige Bødesanktioner, og at Bodssystemet hidtil har fungeret i det hele og store tilfredsstillende. Der maa tillige tages Hensyn til, hvilken psykologisk Rolle det vil spille, navnlig for Arbejderklassen, at den principielle Frivillighed, der har ligget til Grund for hele Voldgiftssystemet med de dertil knyttede Sanktioner, afløses af en obligatorisk Ordning, af »Tvang«. — Det vil endelig være fristende for den strafferetlige Teori at foreslaa, at der kun paalægges

Organisationerne pønalt Ansvar (eller det i Boden indeholdte pønale Ansvarselement), naar der foreligger Kollektivitetsdelikt efter den nedenfor i § 23 givne almindelige Bestemmelse heraf, saaledes at Organisationen i intet Tilfælde bliver ansvarlig uden egen Delagtighed, cfr. den nu gældende Regel i Voldgiftsretslovens § 5 om Organisationens ubetingede Ansvar, naar Konflikten angaar Forstaaelsen af en foreliggende Priskurant med almindelige Bestemmelser eller en almindelig mellem Organisationerne bestaaende Overenskomst, hvilken Regel forekommer mindre vel begrundet. Men atter her maa det erkendes, at der gør sig særlige, organisationspolitiske Hensyn gældende, og Reformer bør i det hele helst ske ikke udefra, men efter Forhandlinger med de direkte interesserede Hovedorganisationer.

B. Medens Overenskomststridigheder (eller »Retsstridigheder«) efter dansk Ret saaledes maa siges at være undergivet i det væsentlige tilfredsstillende Sanktioner, er det stadig et aabent Spørgsmaal, hvorvidt der bør hjemles tvungen Voldgift og i Forbindelse dermed pønale kollektive Sanktioner i Anledning af Interessestridigheder, der ikke angaar overenskomstmæssigt afgjorte Spørgsmaal.

Saa længe det uden videre er lovligt at strejke eller lockoute paa Grund af Interessestridigheder, opstaar Spørgsmaalet om pønale Sanktioner naturligvis ikke. Men allerede naar Samfundet, som i dansk Ret, intervenserer i Arbejdskonflikter gennem en obligatorisk Mægling, melder der sig Spørgsmaal om Haandhævelsen af de obligatoriske Forskrifter i saa Henseende. Bør der eventuelt kunne paalægges den Part, der ikke opfylder sin Pligt til at give Møde til Mægling, Strafansvar? Og dersom Samfundet gaar videre i sin Intervention end til Mægling og ved Lov kræver en bestemt Arbejdskonflikt bragt til Ophør eller indfører en tvungen Voldgift i Interessestridigheder, bliver

Spørgsmaalet om Haandhævelsen af Loven eller Voldgiftskendelsen for Alvor brændende. Kan pønale, kollektive Sanktioner bidrage hertil?

I gældende dansk Ret forekommer saadanne Sanktioner ikke indenfor dette Omraade. Tvungen Voldgift er ikke blevet indført, og hvad Mæglingen angaar, er denne vel i visse Tilfælde obligatorisk, men Loven hjemler intet særligt retligt Ansvar i Anledning af Mødepligtens Forsømmelse¹³). Nogen praktisk Trang til at knytte særlige Sanktioner til Udeblivelse fra Mægling synes heller ikke at have gjort sig gældende, og det maa vistnok ogsaa erkendes, at der ikke kan opnaas nogen gavnlig Virkning af her at anvende Tvangs- eller Strafforholdsregler¹⁴).

Langt mere tvivlsomt og omtvistet er Spørgsmaalet om den tvungne Afgørelse af Interessestridigheder og de hertil knyttede Sanktioner. Dette Spørgsmaal er blevet underkastet en indgaaende Drøftelse af den af Socialministeriet i 1925 nedsatte Arbejdskommission, uden at der kunde opnaas Enighed om de principielle Synspunkter.

Paa eet Punkt synes der dog at have været Enighed indenfor Kommissionen, nemlig om at der maatte kunne forekomme Arbejdskonflikter af en saadan Art og saadant Omfang, at det maatte være ønskeligt eller paakrævet, at Staten i det konkrete Tilfælde intervenerede og bragte Arbejdsstandsningen til Ophør. At dette ogsaa erkendes fra socialdemokratisk Side, fremgaar af det af Ministeriet

¹³) Jfr. Lovbkg. om Mægling i Arbejdsstridigheder Nr. 37, 28. Februar 1927 § 3, 2. Stk.: »Det er Parternes Pligt at efterkomme Forligsmandens Indkaldelse«. Jfr. herved Rpl. § 997, 3. Stk.

¹⁴) Cfr. dog det i Arbejdskommissionens Betænkning I p. 40—41 aftrykte Ændringsforslag Nr. 22 til Mæglingsloven af 21. December 1921: »Det paahviler enhver Arbejder- eller Arbejdsgiverorganisation saavel som enhver Enkeltvirksomhed under eventuel Dagsmulkt, hvis Størrelse fastsættes af Den faste Voldgiftsret, at give Forligsinstitutionen alle ønskede Oplysninger og dokumentere disses Rigtighed«.

Stauning i 1925 udarbejdede Udkast til (foreløbig) Lov om Afslutning af iværksatte Arbejdsstandsninger, jfr. ogsaa det socialdemokratiske Mindretals Bemærkninger i Arbejdskommissionens Betænkning p. 59: »Hvis en Konflikt tilspidser sig paa samfundsfarlig Maade, maa den til enhver Tid siddende Regering paa eget Ansvar afgøre, hvilken Handling den anser for paakrævet . . .«. Det omtalte Lovudkast belyser, hvilke Forholdsregler der i et saadant Tilfælde kan blive Tale om at tage. Efter Udkastet skal de iværksatte Arbejdsstandsninger ophøre straks og Arbejdet iværksættes paa de hidtil gældende Vilkaar, hvorefter en særlig Opmand ved Kendelse skal fastsætte de ny Vilkaar, der skal gælde med Hensyn til de Punkter, paa hvilke der foreligger Uoverensstemmelse og som ikke er ordnet ved vedtagne Overenskomstforslag. Disse Bestemmelser søges haandhævet ved følgende Regler (Udkastets § 5): »Dansk Arbejdsgiverforening og de respektive Arbejderorganisationer er hver især for sit Omraade ansvarlige for, at denne Lovs Bestemmelser om Genoptagelse og Opretholdelse af Arbejdet paa de i Overensstemmelse med Lovens Forskrifter fastsatte Vilkaar overholdes. — Overtrædelse af Bestemmelserne kan efter en af Parternes Begæring eller efter Bestemmelse af Den faste Voldgiftsret optages til Behandling af denne Ret til Afgørelse efter Reglerne i Lov Nr. 536 af 4. Oktober 1919.« Her er saaledes hjemlet en kollektiv Bodssanktion, der i endnu højere Grad end efter Voldgiftsretsloven kan ramme Hovedorganisationerne. Man har i den foreliggende Situation ikke ment at kunne undvære et Ansvar, der ramte de egentlige Magtfaktorer. Ansvarer har imidlertid i højere Grad Karakteren af en Tvangsforholdsregel, der sigter til at gennemtvinge Ophøret af en som ulovlig erklæret Tilstand, end af en repressiv pønalt Sanktion. — Et lignende Sanktionssystem var forøvrigt indeholdt i det af »Det radikale Venstre«

under Lockouten i 1922 i Folketinget fremsatte Forslag til Lov om Voldgift i Arbejdsstridigheder, jfr. Arbejdskommissionens Betænkning p. 19^{14a}).

Det egentlige Tvivlsspørgsmaal er, om der bør skabes en permanent Lovgivning af lignende Karakter. Problemet falder kun indenfor denne Afhandlings Rammer, forsaavidt angaar den sanktionsmæssige Side af Sagen, altsaa kun forsaavidt det antages, at der bør gives en almindelig Adgang til under visse Betingelser at afgøre Interessesstridigheder ved tvungen Voldgift. Der skal derfor ikke her gaas nærmere ind paa de Betragtninger, der bortset fra Spørgsmaalet om Voldgiftsafgørelsens Gennemførlighed anføres mod det tvungne Voldgiftssystem i Interessesstridigheder, saaledes de navnlig fra Arbejdsgiverside anførte Betragtninger, at det skulde virke ødelæggende paa Overenskomstforhandlingerne baade mellem Organisationerne og for Forligsmanden, at det skulde bevirke Overbebyrdelse af Voldgiftsrettens Arbejde og medføre skadegørende Usikkerhed for Erhvervslivet¹⁵), samt Arbejderklassens principielle Modstand mod »under de nuværende økonomiske Samfundsforhold« at »fraskrive sig Retten til at vægre sig ved at arbejde paa andre Vilkaar, end dem, den selv har godkendt«¹⁶); cfr. herimod de af Mindretallene Neumann og Atlung m. fl. anførte Betragtninger¹⁷), hvorefter disse Indvendinger skulde tabe deres Vægt, naar

^{14a}) Jfr. nu ogsaa den af Rigsdagen den 31. Januar 1933 vedtagne Lov om Forlængelse af Overenskomster mellem Arbejdsgivere og Arbejdere og om Forbud imod Arbejdsstandsninger § 2: »I Tiden indtil 1. Februar 1934 skal Iværksættelse af Lockout eller Strejke være forbudt, hvor der er kollektive overenskomstmæssige Aftaler. — Overtrædelser heraf kan efter Begæring af en af Parterne eller efter Bestemmelse af Den faste Voldgiftsret optages til Behandling af nævnte Ret til Afgørelse efter Reglerne om ulovlige Arbejdsstandsninger i Lov Nr. 536 af 4. Oktober 1919«.

¹⁵) Jfr. nærmere Arbejdskommissionens Betænkning 1 p. 54—56.

¹⁶) l. c. p. 59.

¹⁷) l. c. p. 63—66 og p. 70—74.

Loven foreskriver saadanne Betingelser for den tvungne Voldgifts Anvendelse, at denne faar en ganske undtagelsesmæssig Karakter, idet kun Konflikter, der truer Samfundets Livsinteresser og som ikke har kunnet afværges gennem Mægling, henvises til tvungen Voldgift, og idet saadan Henvisning kun kan ske gennem Statsministeren med Rigsdagens Samtykke¹⁸⁾. — Spørgsmaalet, som her foreligger, er blot dette, om man, dersom man skridder til en Lovgivning om tvungen Voldgift i Undtagelsestilfælde som de nævnte, bør knytte kollektive Sanktioner dertil.

Det kunde nu for det første tænkes, at man vel indførte en saadan tvungen Voldgift, men gjorde denne sanktionsløs, saaledes at den skulde virke gennem sit moralske Pres og gennem den Stemning, den vilde fremkalde i den offentlige Mening mod en Part, der ikke vilde tiltræde den. Et Forslag i denne Retning var indenfor Arbejdskommissionen stillet af dennes Formand, *Sv. Neumann*¹⁹⁾. Herefter skulde Voldgiftsrettens Kendelse blive forbinderende for Parterne, medmindre de eller en af dem inden en vis Frist gav Retten Meddelelse om, at Kendelsen ikke kunde tiltrædes. Kun hvis saadan Meddelelse ikke blev afgivet, altsaa hvis Parterne stiltiende godkendte Voldgiftsafgørelsen, skulde Overtrædelse af Kendelsens Bestemmelser kunne optages til Behandling af den faste Voldgiftsret »til Afgørelse efter Reglerne i Lov Nr. 536 af 4. Oktober 1919«.

Til Støtte for en saadan Ordning kan navnlig henvises til, at Statens Tvangsmidler kan befrygtes at vise sig utilstrækkelige overfor den Part, der nægter at bøje sig for Voldgiftsrettens Afgørelse, jfr. Neumanns Bemærkninger

¹⁸⁾ Sidstnævnte Betingelse, Rigsdagens Samtykke, var dog indenfor Arbejdskommissionen kun forelaet af Mindretallet *Atlung* m. fl., ikke af *Neumann*, jfr. Mindretals-Forslagenes Ordlyd i Arbejdskommissionens Betænkning p. 28—30.

¹⁹⁾ l. c. p. 29.

l. c. p. 66. Overfor de relativt faatallige Arbejdsgivere vil der dog ikke være Grund til Frygt i saa Henseende; en strafferetlig Retshaandhævelse vil heller ikke her kunne støde paa særlige praktiske Vanskeligheder. Derimod kan det ikke nægtes, at en Retshaandhævelse, der skal gennemtvinge en Arbejdsstandsningens Ophør overfor omfattende Arbejdergrupperes organiserede Modstand, vil kunne svigte og dermed »i et givet Tilfælde vil kunne sætte Statens Autoritet paa Spil paa et Tidspunkt, da dette vil kunne have meget skæbnesvangre Følger«²⁰⁾. Men hvis man ikke mener at kunne praktisere det tvungne Voldgiftssystem saaledes, at man har Sikkerhed for, at der bag dets Afgørelse vil staa en offentlig Mening, der raader over saadanne Kræfter, at Afgørelsen kan gennemtvinges, bør Konsekvensen heraf dog sikkert være, at man opgiver Tanken om en permanent Lovgivning angaaende tvungen Voldgift. Kan Parterne frit nægte at tiltræde Voldgiften, betyder denne i Virkeligheden ikke mere end en fornyet Mægling og er forsaavidt baade overflødig og skadelig, som Udsigten til en saadan sidste Mæglingsinstans kan vanskeliggøre Forligsmandens Virksomhed uden at skabe Garanti for Konfliktens Ophør. Det her omtalte Forslag fandt da heller ikke Tilslutning fra nogen anden Side indenfor Kommissionen.

Skal den tvungne Voldgift opfylde sin Opgave, maa det altsaa erkendes som nødvendigt at erklære den paa Trods af Voldgiftsavgørelsen stedfindende Arbejdsstandsning for ulovlig og knytte Sanktioner hertil. Erstatningsansvar vil her lige saa lidt som ved Overtrædelse af Arbejdsoverenskomster indeholde tilstrækkelig eller hensigtsmæssig Prævention. Hvad angaar individuelle pønale Sanktioner²¹⁾, vil disse væsentlig kun kunne faa praktisk Betydning

²⁰⁾ *Neumann* l. c. p. 66.

²¹⁾ Jfr. herved den norske Lovgivning om tvungen Voldgift i Interessesstridigheder, Arbejdskommissionens Betænkning p. 172 ff., der principielt

overfor Arbejdsgivere og overfor Lederne af Arbejdernes Organisationer. Bødestrafte maa her antages at ville blive udredet af Organisationerne som saadanne og kan da lige saa godt direkte paalægges disse. Afsoning eller direkte Frihedsstraf overfor Lederne maa befrygtes at skyde over Maalet. Mest praktisk i enhver Henseende maa i dansk Ret det ved Overenskomststridigheder indarbejdede Bods-system antages at være: Strafkarakteren og de dertil knyttede Forestillinger træder her mindre frem, Sanktionen kan direkte paalægges de ansvarlige Organisationer, der dermed gøres økonomisk interesserede i at virke til den lovstridige Tilstands Ophør, og den kollektive Sanktion kan forbindes med individuelt Bodsansvar, hvor dette skønnes fornødent.

I Overensstemmelse hermed er ogsaa det Forslag, der i Arbejdskommissionen fremsattes af Tilhængerne af tvungen Voldgift med bindende Virkning²²⁾. Karakteristisk for, i hvilken Grad den kollektive Bodssanktion stemmer med en almindelig Retsfølelse, er det forøvrigt, at man her uden videre har anset det for selvfølgeligt, at Ansaret kunde paalægges Organisationerne som saadanne.

En Ansvarsordning som den omtalte forudsætter naturligvis, at Arbejdsforholdene præges af Organisationsdan-

har lagt et individuelt Pønalsystem til Grund, dog med en Regel om Organisationernes Hæftelse for Bøder paalagt Lederne.

²²⁾ Forslaget, der fremsattes af *Attlung, Dahlgård, Eskelund, Munch, Sveistrup* og *Westergaard* lyder saaledes (Arbejdskommissionens Betænkning p. 30): »Voldgiftsrettens Kendelse er endelig og har de samme Virkninger som en mellem Parterne indgaaet Overenskomst, saaledes at eventuelle Overtrædelser af Kendelsens Bestemmelser efter en af Parternes Begæring eller efter Statsministerens Beslutning kan optages til Behandling af Den faste Voldgiftsret til Afgørelse efter Reglerne i Lov Nr. 536 af 4. Oktober 1919. — Overtrædelser af Forbud i Henhold til § 10 (mod Arbejdsstandsninger indtil »Voldgiftsdommen« Afsigelse) og af de sammesteds fastsatte Bestemmelser om Arbejds- og Lønningsvilkaar (indtil samme Tidspunkt) kan paa samme Maade indankes for Den faste Voldgiftsret«.

nelser. Opløses Organisationerne, bortfalder Muligheden af kollektive Sanktioner. Derimod er Ansvarsordningen i og for sig ikke betinget af, at Organisationernes Ledelse virkelig har Magt til at iværksætte eller slutte Arbejdsstandsninger. Hvis f. Eks. Ledelsen bøjer sig for en Voldgiftskendelse og kræver Arbejdet genoptaget, medens Organisationens enkelte Medlemmer efter en Urafstemning beslutter sig til at fortsætte den ulovlige Arbejdsstandsning, stemmer det med de nedenfor i § 24 udviklede almindelige Principper for Antagelse af Kollektivitetsdelikt at gøre Organisationen som saadan ansvarlig.

Ved en permanent Lovgivning angaaende tvungen Voldgift vil der formentlig ikke være Anledning til at hjemle andre Sanktioner for ulovlige Arbejdsstandsninger end Bod; derimod vil der i konkrete Konfliktssituationer, under hvilke Bodssystemet viser sig utilstrækkeligt, kunne blive Tale om at træffe særlige Nødforholdsregler for at gennemtvinge Loven; under Arbejdskommissionens Forhandlinger har som saadanne Forholdsregler været nævnt Fratagelse af Valgret, Ophør af Toldbeskyttelse, Bortfald af Stats-tilskud til Arbejdsløshedskasser m. m.²³⁾.

C. Forfølgelse af Enkeltmand.

Hvis det ikke antages, at Loven om Værn for Erhvervs- og Arbejdsmiljø allerede de lege lata giver Hjemmel for et Organisations-Bødeansvar²⁴⁾, kan der være Grund til de lege ferenda at indføre et saadant Ansvar, naar Organisationen aktivt eller passivt har gjort sig delagtig i retsstridig Forfølgelse af Enkeltmand. Nogen større Trang til en Lovgivning i denne Retning synes der dog ikke at være, da Organisationernes Erstatningsansvar for Retsbrud af denne Art og de individuelle Strafsanktioner, jfr. Loven af 27. Marts 1929 og Straffelov 1930 § 260, i Almindelighed

²³⁾ Jfr. Betænkningen p. 66.

²⁴⁾ Jfr. herom ovenfor p. 90 ff.

maa antages at give tilstrækkelig Prævention. Kun hvis det virkelig skulde vise sig paakrævet at idømme de af Loven af 1929 forudsete eksorbitante Bøder, vil det være mest praktisk og retfærdigt at kunne ramme Organisationerne som saadanne²⁵).

IV. Trust- og Kartelmisbrug.

A. Kollektive Aftaler.

Det blev ovenfor p. 104 ff. underkastet Diskussion, hvorvidt den danske Prisaftalelov af 28. April 1931 kunde fortolkes som givende en særlig Hjemmel for et Kollektivitetsansvar for de i Loven omtalte økonomiske Magtmisbrug. Spørgsmaalet maatte formentlig besvares benægtende. Det blev ligeledes paapeget, at der ikke i Almindelighed gør sig nogen Trang gældende til at paalægge Kollektiviteterne som saadanne Bødeansvar for retsstridige Prisaftaler, idet det normalt vil virke tilstrækkeligt præventivt, at Lederne drages til Ansvar under Iagttagelse af de almindelige subjektive Skyldbetingelser. Der kan saaledes ikke uden videre sluttet fra de økonomiske Sammenslutningers stigende Magt til Nødvendigheden af egentlige Kollektivitetssanktioner. Naar det drejer sig om Delikter, der ifølge deres Natur vil blive begaaet af Sammenslutningernes ansvarlige Ledere, vil det individuelle Ansvar i Regelen være mere hensigtsmæssigt. Forholdet ligger altsaa ganske anderledes end ved de alment skadelige Smaaovertrædelser, der kan forekomme i Forbindelse med en vis Virksomhed, og som normalt ikke kan bevises at kunne tilregnes Ledelsen, jfr. ovenfor under I.

Med Henblik paa Undtagelsestilfælde kan det imidlertid være praktisk ogsaa her at supplere Individualansvaret med et Kollektivitetsansvar for at opnaa den størst mulige strafferetlige Prævention. Der bør regnes med den Mulig-

²⁵) Jfr. nærmere p. 101—02.

hed, at den ulovlige Prispolitik drives i Ly af Straamænd, eller at Individualansvar for trufne Aftaler bliver umuligt at praktisere, fordi Aftalernes Kontrahenter er Udlændinge, der ikke kan rammes, eller fordi Kontrahenterne er kollektive Enheder²⁶), hvis Ledelse har Sæde i Udlandet. For saadanne Tilfælde Skyld bør der være Adgang til at paalægge Bøder, der direkte kan inddrives i de ansvarlige Kollektivitetens herværende Midler. En Adgang til Konfiskation af indvunden ulovlig Fordel er ikke tilstrækkelig, da Loven vil ramme allerede de Aftaler, der tilsigter urimelig Prisdannelse, selv om saadan endnu ikke er sket.

Ved Bestemmelsen af Strafsubjektet maa det iagttages, at dette fastsættes saaledes, at Bøden kan inddrives gennem Udpantning og Konkurs overfor den eller de Enheder, hvem den er paalagt. Det vil derfor være mest hensigtsmæssigt, at de enkelte selvstændige Enheder indenfor et Kartel hver for sig paalægges Bødeansvar; naar man til Trustbegrebet henregner Sammenslutninger af Virksomheder, der vel har opgivet deres reelle Selvstændighed, men formelt har bevaret denne²⁷), bør Bøderne ogsaa her paalægges de enkelte Virksomheder.

²⁶) Jfr. herved, at Président de Chambre à la Cour de Cassation, *Matter*, der paa Kongressen i Bukarest uforbeholdent sluttede sig til Ønsket om Strafforholdsregler mod kollektive Enheder, til Belysning af de individuelle Strafreaktioners Utilstrækkelighed særligt fremhæver de i fransk Praksis hyppigt forekommende Tilfælde, hvor et Handelsselskab eller en Bank optræder som Bestyrelsesmedlem i et andet Selskab, uanset om dette i sig selv er lovligt eller ej. *Matter* anser det navnlig for urimeligt, om Strafforfølgningen i saadanne Tilfælde kun skulde kunne rettes mod de individuelle Bestyrelsesmedlemmer, jfr. *Actes du Congrès* p. 633 f.

²⁷) Jfr. *F. Zeuthen* i Bilag 4 til Folketingsudvalgets Betænkning over Forslag til Lov om Prisaftaler m. v., afgiven 20. Marts 1931; *Vinding Kruse* i Bilag 5 til Landstingsudvalgets Betænkning over samme Lovforslag, afgiven 24. April 1931: »Ved Truster i retslig Forstand maa forstaaes Sammenslutninger, hvorved flere hidtil selvstændige Foretagender indgaar et Driftsfællesskab, hvorved de opgiver deres driftsmæssige Selvstændighed udadtil, for derigennem at opnaa en bestemmende Indflydelse

B. Forfølgelse af Enkeltmand.

Loven om Værn for Erhvervs- og Arbejdsmiljøet af 27. Marts 1929 rammer ved sin Straffebestemmelse i § 3, som tidligere omtalt, ikke blot Forfølgelse af den enkelte i Anledning af Arbejdsstridigheder, men ogsaa Forfølgelse, der paa uberettiget Maade begrænser den enkeltes Adgang til Erhverv, og herved er særlig tænkt paa Boycotning, der iværksættes af økonomiske Sammenslutninger til Hævdelse af de i Lovens § 1 omtalte kollektive Aftaler; Bestemmelsen er dog ikke indskrænket hertil, men vil ogsaa kunne ramme Forfølgelse, der foretages af Enkeltmand og, hvad der her er af Interesse, Forfølgelse foretaget af økonomiske Sammenslutninger til Begrænsning af den frie Adgang til Erhverv, selv om denne Forfølgelse ikke sker til Hævdelse af kollektive Aftaler.

Hvis det antages, at Loven af 1929 allerede de lege lata hjemler et Kollektivtetsansvar, jfr. saaledes ovenfor p. 102, vil der ikke være Anledning til særlige Bemærkninger de lege ferenda. Under den modsatte Forudsætning gælder tilsvarende Betragtninger som anført ovenfor under III C.

V. Ved de hidtil behandlede Overtrædelsesgrupper har Spørgsmaalet om Kollektivtetsansvaret de lege ferenda været knyttet til den mulige Forekomst af et saadant Ansvar i allerede gældende Ret. Spørgsmaalet er nu, om der i øvrigt kan opstilles vejledende Synspunkter angaaende Omraadet for en fremtidig Anvendelse af pønalt Kollektivtetsansvar.

Ved Drøftelsen heraf kan de i vor Ret forekommende strafbare Handlinger tages som Udgangspunkt, saaledes at der ved hver enkelt strafbar Handling eller Gruppe af strafbare Handlinger spørges, om det vil være hensigts-

paa Priserne paa vedkommende Bedrifters Varemarked, eller Enkeltvirksomheder, der er organiseret med denne prisbestemmende Indflydelse som Formaale.

mæssigt at knytte Kollektivtetsansvar dertil; eller Udgangspunktet kan søges i de forekommende Arter af Kollektiviteter, saaledes at der for hver enkelt af disse spørges, om der forekommer Overtrædelser eller Grupper af Overtrædelser, som ifølge deres Karakter typisk begaas netop i Forbindelse med den Art Kollektivitetens Virksomhed, og om det i saa Fald vil være hensigtsmæssigt ved disse Overtrædelser at gøre Kollektiviteten som saadan ansvarlig.

En Undersøgelse ud fra et af eller begge disse Udgangspunkter vil imidlertid komme til at indeholde en lang Række Gentagelser af de samme Betragtninger, dersom hver enkelt Overtrædelsesgruppe og hver enkelt Kollektivitet skal behandles særskilt. Og selv om samtlige nu forekommende strafbare Handlinger i Straffeloven og Særlovgivningen og samtlige nu forekommende Arter af Kollektiviteter gøres til Genstand for særskilt Behandling, vil Fuldstændigheden dog være illusorisk, da Lovgivningen hvert Øjeblik kan danne ny strafbare Overtrædelser og da Livet stadig skaber ny Kollektivitetsformer. Fremfor en saadan detailleret Gennemgang med dens Gentagelser og Utilstrækkelighed, maa derfor foretrækkes, om muligt, at give mere almindelige Betragtninger ud fra de nævnte Udgangspunkter.

A. Dersom vi nu først forsøger en Gruppering ud fra Overtrædelsernes Art kan der for det første lægges Vægt paa, om det drejer sig om Overtrædelser med objektiveret Individualansvar eller om Overtrædelser, ved hvilke der gennemføres et subjektivt skyldbetinget Individualansvar. Da dette sidste altid er Tilfældet med Hensyn til de i Straffeloven omhandlede Overtrædelser, jfr. Straffelov 1930 § 19, falder Sondringen forsaavidt sammen med en Sondring mellem Overtrædelser udenfor og indenfor Straffeloven.

Af Udviklingerne ovenfor under I og II fremgaar det

nu, at de vigtigste Overtrædelser af den først nævnte Art allerede med Tilknytning i gældende Ret bør kunne medføre Kollektivtetsansvar. Forsaavidt der i positiv Ret forekommer objektiveret Individualansvar udenfor de under I og II nævnte Tilfælde, er der Grund til at antage, at lignende Betragtninger som dér anført vil tale til Gunst for et (med Individualansvar kombineret) Kollektivtetsansvar. Dette er saaledes Tilfældet med Hensyn til Presseforseelser.²⁸⁾ Som tidligere nævnt bør det individuelle objektiverede Strafansvar under ingen Omstændigheder kunne medføre Frihedsstraf; men hvis Presselovens Ansvarssystem reformeres i Overensstemmelse hermed, vil der sikkert være Trang til en Prævention, der baseret paa, at Udgivervirksomheden som saadan, hvad enten den ejes af Enkeltmand eller en Kollektivitet, gøres direkte bødeansvarlig, og det samme gælder med Hensyn til de øvrige i Betragtning kommende ansvarlige Organer, saaledes Forlæggere og i Fremtiden eventuelt Forhandlere. Der gælder her det samme, som anført ovenfor under I. og II, nemlig at den almindelige Retsbevidsthed ved disse Forseelser allerede er vænnet til at se bort fra det individuelle Skyldkrav og snarere betragte Ansvarret som garantimæssigt, og at selve den stedfindende Objektivering er et Indicium for Trangen til pønale Sanktioner udover det sædvanlige Skyldansvar²⁹⁾.

Naar vi dernæst vender os til de individuelt skyldbetingede Overtrædelser i og udenfor Straffeloven, kan navnlig følgende Momenter fremhæves som relevante for Spørgsmaalet om Trangen til et Kollektivtetsansvar: a) om

²⁸⁾ Jfr. herved den i 1894 ophævede foreløbige Lov af 13. August 1886 om Ansvarret for Indholdet af Dagblade og Ugeblade, jfr. Landstingsudvalgets Betænkning i Rigsdagstidende 1887—88 B., Sp. 1399 ff.

²⁹⁾ Jfr. om Motiveringen for den særlige Ansvarsordning i Presseloven af 3. Januar 1851 § 3, *Goos*, Strafferettens specielle Del III p. 99—100 med Henvisninger.

Handlingen tilsigter økonomisk Fordel for Enheden; b) om Erstatningsansvars-Prævention maa anses for utilstrækkelig i Forhold til Enheden, navnlig fordi Handlingen ikke krænker Enkeltmand, eller fordi der er saa meget at vinde ved Overtrædelsen, at Erstatning eller Tilbagebetaling af indvunden Fordel er en ringe Risiko i Sammenligning hermed; c) om Overtrædelser af den paagældende Art erfaringsmæssigt hyppigt foretages til Fordel for Kollektiviteter eller der dog gennem disse gives særlig Anledning til saadanne Overtrædelser; d) om det individuelle Strafansvar virker lidet præventivt, enten paa Grund af Vanskelighed ved Udfindelsen af den individuelt skyldige eller paa Grund af Straffens ringe Højde.

Hvor intet af disse Momenter gør sig gældende, tør der siges normalt ikke at være nogen Trang til et Kollektivtetsansvar³⁰⁾.

Som Forbrydelser, med Hensyn til hvilke der snarere kan blive Spørgsmaal om Hensigtsmæssigheden af et Kollektivtetsbødeansvar, kan nævnes *dels* saadanne, der tilsigter økonomisk Fordel for Enheden, saasom Forbrydelser vedrørende Penge, Berigelsesforbrydelser, andre strafbare Formuekrænkelser, Betleri og skadelig Erhvervsvirksomhed, *dels* en Række almenfarlige og almenskadelige Forbrydelser (Straffelovens Kapitler 20 og 21) og Legemsangreb, forsaavidt disse staar i Forbindelse med Udøvelsen af den kollektive Enheds Virksomhed.

Med Hensyn til den første af disse Grupper vil der vel

³⁰⁾ Jfr. f. Eks. de grovere Forbrydelser i Straffelov 1930 Kapitlerne 12—16 og de fleste af Forbrydelserne i Kapitlerne 17 (falsk Forklaring og falsk Anklage), 19 (Forbrydelser vedrørende Bevismidler), 23 (Forbrydelser i Familieforhold), 24 (Forbrydelser mod Kønssædeligheden), 25 (Forbrydelser mod Liv og Legeme), 26 (Forbrydelser mod den personlige Frihed), 27 (Freds- og Æreskrænkelser), naturligvis bortset fra de Tilfælde, hvor Krænkelsen i sin Egenskab af Presseforseelse paadrager Kollektivtetsansvar, jfr. ovenfor.

være Adgang til at konfiskere res scelere quaesitae eller et hertil svarende Beløb, jfr. Straffelov 1930 § 77, men hermed kan Enheden kun rammes, naar Forbrydelsen faktisk har bragt Udbytte, og dens Risiko indskrænker sig til Tilbagebetaling af dette Udbytte. I Regelen maa forøvrigt ogsaa ved denne Gruppe de strenge Individualstraffe antages at yde al den Prævention, der kan opnaas, ligesom der rent praktisk ikke hyppigt kan antages at ville forekomme Kollektivitsdelikter af denne Art; men som Eksempler paa Tilfælde, hvor et Kollektivitsansvar dog maaske kunde blive praktisk, kan nævnes Straffeloven 1930 §§ 169, 170, 202—206, 282 (hvis Bødestraf hjemles) og de fleste af Overtrædelserne i Kapitel 29³¹). Endvidere maa her nævnes de Særlove, der, i Regelen under høje Bødestraffe og Frihedsstraf, forbyder Indførsel eller Udførsel af handelspolitiske Grunde, navnlig i Krisetider, og andre krisemæssige Foranstaltninger overfor Erhvervslivet. Der gør sig her en lignende Trang gældende til Kollektivitsansvar som ved Ansaret for Toldovertrædelser. Udsigten til betydelig økonomisk Vinding ved Handlen mod Loven maa ligesom ved disse Overtrædelser saa vidt muligt neutraliseres gennem høje Bødesatser, Overtrædelserne kan her som der paaregnes faktisk hyppigt at ville blive begaaet af kollektive Enheder, navnlig erhvervsdrivende Aktieselskaber, saaledes at der foreligger Kollektivitsdelikt, og det subjektivt betingede Individualansvar vil i saadanne Tilfælde ikke altid ramme de virkeligt ansvarlige Kapitalinteresser.

Hvad angaar den anden Gruppe, kan det navnlig tænkes, at der kan blive Grund til at paalægge Kollektivitsansvar for Uagtsomhedsovertrædelser, der maa lægges vedkom-

³¹) Jfr. den ovenfor p. 116 anførte Dom i U. 1906 p. 161, der forudsætter, at et Aktieselskab kan sættes under Tiltale og dømmes for Overtrædelse af Forordningen af 1. Juni 1832 angaaende Forpligtelsen til at føre behørigte Handelsbøger, jfr. nu Straffelov 1930 § 302.

mende Virksomhed til Last³²), idet Virksomheden, muligvis for at spare Udgifter, ikke har sørget for, at der er truffet tilstrækkelige Sikkerhedsforanstaltninger. Disse Overtrædelser vil netop have den Karakter, som var typisk for de ovenfor under I omhandlede alment skadelige Smaaovertrædelser med objektiveret Skyldkrav. Men ogsaa ved uagtsomt Drab og uagtsom Legemsbeskadigelse, jfr. Straffelov 1930 §§ 241 og 249, vil der kunne være Grund til at gøre den forsømmelige Virksomhed bødeansvarlig, idet Erstatningsansvaret her ofte vil være dækket gennem Ansvarsforsikring. — Ved forsætlige Overtrædelser indenfor denne Gruppe, vil Individualansvaret i Regelen give tilstrækkelig Prævention; men Undtagelsestilfælde, med Hensyn til hvilke der kan være Brug for et Kollektivtetsansvar, kan dog vel tænkes at forekomme³³).

Kan der saaledes i de omtalte Grupper af Tilfælde være en lignende Trang til Kollektivtetsansvar som ved de Overtrædelser, til hvilke der allerede i positiv fremmed og dansk Ret knyttes saadant Ansvar, er der næppe Grund til at udelukke Ansvaret her, fordi de individuelle Overtrædelsers Strafbarhed her er nøjere knyttet til Skyldbetingelsen. Som det fremgaar af Udviklingen ovenfor i 3. Afsnit, jfr. navnlig § 17, kan der ikke anerkendes nogen begrebsmæssig, indre Væsensforskel mellem de »objektive« Forseelser og andre strafbare Overtrædelser. De Gradationer i Strafrisikoen, der er paakrævede ved Individualansvaret under Hensyn til Strafansvarets forskellige Intensitet, spiller ikke den samme Rolle ved Kollektivtetsansvaret, idet det hermed forbundne Indgreb overfor de

³²) Jfr. f. Eks. Straffelov 1930 §§ 182, 183, Stk. 3, 184, Stk. 2, 186, Stk. 2, 187, Stk. 2, 188, Stk. 2, 189, Stk. 2, 190, 192, Stk. 3, 193, Stk. 2, 196.

³³) Jfr. f. Eks. Straffelov 1930 §§ 188, Stk. 1, 189, Stk. 1 (hvis Bødestraf hjemles), 190, 191, 192, Stk. 1—3, 193, Stk. 1, 195, 196.

enkelte Interessenter altid er begrænset til den særlige Interessessfære, hvormed disse er knyttet til den kollektive Enhed, hvad enten det drejer sig om skyldbetingede Individualovertrædelser eller ej. Medens det vilde føles som en mod Retsfølelsen stridende Uretfærdighed, om et Menneske underkastedes Strafsanktion med dertil knyttet social Misbilligelse for et Manddrab, der hverken kunde tilregnes ham som doløst eller kulpøst, vilde der ikke være noget mod naturlig Retsfølelse stridende i, at de i og for sig uskyldige Aktionærer i et Aktieselskab indirekte led et Formue-tab ved, at Aktieselskabet blev idømt Bøde for uagtsomt Manddrab, forårsaget af dets Ledelse gennem utilstrækkelige Forsigtighedsforanstaltninger ved Udøvelsen af Selskabets Virksomhed. — Et vigtigt Indicium for det urimelige i at anerkende Kollektivtetsansvar for Overtrædelser, der ikke er betinget af »mens rea«, men udelukke det ved grovere Overtrædelser, afgiver ogsaa den ovenfor omtalte Udvikling i nyere amerikansk Praksis³⁴⁾.

B. En Afgrænsning af Strafbarhedsomraadet ud fra de i Betragtning kommende Kollektiviteter giver ingen yderligere Vejledning af Betydning.

³⁴⁾ Ovenfor p. 133 f., jfr. § 6, Note 3. — Jfr. *May*, Criminal Law p. 43 —44: »While it is thus well established that corporations may be indicted for nuisances both in the way of misfeasances and nonfeasances, these being liabilities that exist irrespective of criminal intent, it seems by no means clear that the criminal liability of corporations is to be thus limited. A corporation must necessarily act by agents: if it can perform a physical act by them so as to render itself punishable therefore, there seems no reason in principle why it may not also by the same means have a criminal intent attributable to itself as a distinct entity«. Jfr. Dommer *Hough* i Sagen *U. S. v. Mac Andrews & Forbes Co.* (C. C. 149 Fed. 823: »It seems to me as easy and logical to ascribe to a corporation an evil mind as it is to impute to it a sense of contractual obligation. There is an obvious physical difficulty in rendering a corporation amenable to corporal punishment, but there is no more intellectual difficulty in considering it capable of homicide or larceny than in thinking of it as devising a plan to obtain usurious interest« (cit. hos *Clark*, Private Corporations p. 254). Jfr. ogsaa *Ploscowe* p. 51.

Kun faa Overtrædelser har en saadan Karakter, at de kan siges som Hovedregel at være Kollektivitetsovertrædelser. Forsaavidt saadanne dog forekommer, vil der være en Formodning for, at der er Trang til et særligt Kollektivtetsansvar; dette gælder saaledes med Hensyn til Overtrædelser i Forbindelse med Arbejdsstridigheder og med Hensyn til Trust- og Kartelmisbrug, jfr. ovenfor under III og IV. Endvidere kan her nævnes Overtrædelser af de for hver enkelt Kollektivtetsart fastsatte særlige Regler med Hensyn til Stiftelse, Navn, Anmeldelsespligt, Ledelse, Kapitalforhold, Likvidation o. s. v., jfr. navnlig Lovene om Aktieselskaber, Banker, Sparekasser, Forsikringsselskaber, Kreditinstitutioner. Ved Overtrædelser af denne Art vil imidlertid som Regel det individuelle Lederansvar være tilstrækkeligt, muligvis dog kombineret med en Regel om, at Kollektiviteterne hæfter for de Lederne idømte Bøder.

I øvrigt vil Overtrædelserne bestaa i Forseelser, der lige saa vel begaaes af Enkeltmand; hvilke Overtrædelser, der her faktisk hyppigt kan ventes begaaede af vedkommende Kollektivitet, vil naturligvis ganske afhænge af, hvilken Art Virksomhed den driver, og da denne kan spænde over saa at sige et hvilken som helst Omraade, kan der ikke paa Forhaand gives yderligere Afgrænsning end den, der fremgaar af Udviklingen ovenfor med Udgangspunkt i Overtrædernes Art³⁵).

§ 24.

Kriterier til Adskillelse af

Individual- og Kollektivitetsovertrædelser.

Det i nyere Litteratur lidet behandlede Spørgsmaal, hvilke Betingelser der bør opstilles for at tilregne en kollek-

³⁵) Jfr. Eksempler paa Kollektivitetsovertrædelser, for hvilke hidtidig Praksis har paalagt Enhedens Ledelse Strafansvar, ovenfor § 13 II B, *Sindballe*, Selskabsret II p. 116, Note 11.

tiv Enhed den straffbegrundende Overtrædelse, og dermed Spørgsmaalet om, hvilke Kriterier der kan opstilles til Adskillelse af Individual- og Kollektivitetsovertrædelser, rejser navnlig følgende Problemer: Hvem bør overhovedet kunne paadrage Enheden pønalt Ansvar? I hvilket Omfang skal vedkommende pønalt kunne handle paa Enhedens Vegne? Hvilken Betydning skal der tillægges Enhedens Formalitetsregler? Hvilke Krav bør der opstilles med Hensyn til Kollektivitetsdeliktets objektive Form og subjektive Tilregnelse? Disse Spørgsmaal skal behandles her, medens der om det i Forbindelse hermed staaende Spørgsmaal, om der bør opstilles nogen almindelig Begrænsning med Hensyn til Arten af de Overtrædelser, der skal kunne medføre Kollektivitetsstraf, henvises til Fremstillingen i § 23.

I. Ved Afgørelsen af, hvem der bør kunne forpligte Enheden pønalt, maa Vejledning søges i de reale Betragtninger, hvormed Kollektivitetsansvaret begrundes (ovenfor § 20), medens der omvendt ingen Vægt kan lægges paa den ene eller anden konstruktive Opfattelse vedrørende den juridiske Persons Handleevne¹⁾, saaledes navnlig ikke paa den (af Viljesteorien prægede) udbredte Opfattelse, der udsondrer Enhedens Ledere som dens »Organer«, hvis Handlinger er Enhedens »egne«, i Modsætning til blotte Repræsentanter eller Medhjælpere for Enheden, hvis Handlinger kun kan paadrage Enheden Ansvar ifølge Reglerne om Ansvar for andres Retsbrud²⁾.

A. Hvis samtlige Medlemmer af Enheden i Fællesskab

¹⁾ Jfr. angaaende de konstruktive Spørgsmaal *Hj. Karlgren*, *Studier över privaträttens juridiska personer och samfälligheter utan rättspersonlighet*, 15. Kapitel.

²⁾ Jfr. ovenfor p. 27 f., 34 med Litteraturhenvisninger. — I nordisk Litteratur har Organteorien paavirket Læren om den juridiske Persons Erstatningsansvar for Skade udenfor Kontrakt, jfr. *Jul. Lassen*, *Obligationsretten*, alm. Del p. 329—30, *Fr. Stang*, *Norsk Formueret I* (1. Udg.) p. 297 og samme: *Erstatningsansvar* p. 100, Note 3.

har udført den strafbare Handling eller dog enstemmigt har truffet Beslutning om dens Udførelse, f. Eks. ved Generalforsamling eller Urafstemning, kan der naturligvis ikke være Betænkelighed ved at statuere Kollektivitetsdelikt, hvis der maatte være Trang hertil ved Siden af de individuelle Sanktioner, der kan bringes i Anvendelse overfor hver enkelt ansvarlig Person³⁾).

Enstemmighed kan imidlertid ikke fordres som Betingelse for Kollektivitetsdelikt, uden at Strafansvaret bliver illusorisk. Det i den almindelige Retsbevidsthed optagne Majoritetsprincip maa ogsaa anerkendes pønalt, saaledes at Flertallet kan paadrage Enheden Bødesanktion m. m.⁴⁾. Minoriteten maa forøvrigt efter almindelige Retsgrundsatninger have Adgang til gennem Søgmaal eller Forbud at hindre Udførelsen af den af Majoriteten trufne lovstridige Beslutning⁵⁾, og i Tilfælde hvor Minoriteten har vist sin Afstandtagen gennem Foretagelse af saadanne Skridt eller gennem Anmeldelse til Øvrigheden, vil der være særlig Anledning for Domstolene til at undlade at bringe Kollektivitetsstraf til Anvendelse for den udviste strafbare, i saa Fald normalt kun som Forsøg foreliggende Virksomhed.

Nogen større praktisk Betydning vil der dog naturligvis ikke tilkomme pønalt Kollektivitetsansvar baseret paa Enstemmighed eller Flertalsbeslutning⁶⁾, maaske bortset fra

³⁾ Kollektivitetsansvar paa Basis af Beslutninger af omnes anerkendes af alle Tilhængere af kollektive Enheders pønale Ansvar, men spiller i nyere Doktrin langt fra den Rolle som i Middelalderens Lære om kollektivt Ansvar, jfr. ovenfor p. 9 ff., *Hafter* p. 77, hvad der sikkert staar i Forbindelse med Tilfældets aftagende praktiske Betydning.

⁴⁾ Jfr. angaaende Middelalderens Doktrin ovenfor p. 9 ff. og angaaende Viljesteorien ovenfor p. 33 f., jfr. endvidere *Gierke*, Genossenschaftstheorie p. 682, Note 1, *Cicula* p. 127, *Saldana*, Actes du Congrès p. 610.

⁵⁾ Jfr. herved *Cederberg*, Forhandlinger paa det 15. nordiske Juristmøde (1931) p. 64 ff.; jfr. ogsaa *H. D. i U. 1921* p. 250.

⁶⁾ Jfr. *Henry W. Edgerton*, Corporate Criminal Responsibility, Yale Law

Organisationsansvar i Arbejdsstridigheder. Snarere vil der kunne blive Tale om, at Enhedens samtlige Medlemmer eller Flertallet bevirker Kollektivitetsdelikt gennem Undladelse af at opfylde Enheden paahvilende Forpligtelser eller gennem Passivitet overfor underordnede Organers eller Medlemmers retsstridige Forhold.

B. Af langt større praktisk Betydning vil det være, at Kollektivitetsdelikt bør kunne statueres paa Basis af Overtrædelser, begaaet af Enhedens Ledelse⁷⁾, saaledes som denne nærmere er organiseret ved de forskellige Former af Enheder, altsaa for Aktieselskabers Vedkommende Sel-

Journal 1927 p. 831: »It is clearly not necessary that either stockholders or directors in meeting authorize or approve the criminal act; if this were required, there would be few corporate crimes, as the desired result can always be brought about without formal action. Informal authority, as by silent acquiescence in similar crimes, is clearly enough».

⁷⁾ Cfr. den middelalderlige Doktrin, ovenfor p. 9 ff., hvorefter universitas ikke blev ansvarlig for den administrerende Myndigheds Delikt. — Viljesteoriens Forfattere og nyere Tilhængere af pønalt Kollektivitetsansvar, jfr. *Cicala* p. 127, *Givanovitch* p. 185, *Saldana*, Actes du Congrès p. 610, jfr. om engelsk-amerikansk Praksis ovenfor § 9 III, er enige om, at Ledelsens Delikt efter Omstændighederne bør kunne tilregnes Enheden, jfr. om Viljesteoriens Organteori ovenfor p. 27 f., 34 f., jfr. nærmere *Gierke*, Genossenschaftstheorie p. 614 ff., 758 ff., *Mestre* p. 193 ff., 253 ff. (* . . l'organe c'est l'individu ou le groupe d'individus chargés de prendre une décision au nom de l'être moral; le représentant au contraire a une simple fonction déterminée à remplir: et les décisions qu'il prend ne sont pas directement celles de la personne morale*), *Hafter* p. 80 ff., 165.

Medens *Gierke* vilde gøre Kollektivitetsdeliktet betinget af, at Overtrædelserne ikke alene var besluttet af, men ogsaa udført af et Enhedsorgan, jfr. Genossenschaftstheorie p. 672 ff., 758 ff., jfr. *Mestre* p. 253 ff., opgiver *Hafter* p. 82 ff. denne sidste urimelige Begrænsning, jfr. allerede *Erhard's* Entwurf eines Gesetzbuches über Verbrechen und Strafen für Sachsen (Leipzig 1816) Art. 506: »Wenn eine Gemeinheit oder ein Collegium einstimmig oder durch Mehrzahl oder durch Repräsentanten in gesellschaftlicher oder collegialischer Form einen den Strafgesetzen entgegenlaufenden Beschluss fast und denselben entweder mit vereinter Kraft aller oder durch einzelne Mitglieder oder andere ausführt: so ist das Verbrechen der Gemeinheit oder dem Collegium im ganzen zuzurechnen . . .« (cit. hos *Hafter* p. 86).

skabets Bestyrelse og Direktion, for større Foreningers Vedkommende Repræsentantskab etc.

De reale Grunde, hvorpaa Kollektivtetsansvaret støttes, taler i høj Grad for, at Ledelsens Virksomhed tilregnes Enheden. Herved søger Retsordenen dels at skabe Motiver for de menige Medlemmer til saa vidt muligt at sørge for, at Enhedens Ledelse varetages af hæderlige og samvittighedsfulde Personer, dels og navnlig indvirkes der herigennem præventivt direkte i Relation til de ledende Organer selv, i hvis Magt det staar at undgaa ulovlig Handlemaade paa Enhedens Vegne.

For den almindelige Retsopfattelse vil det formentlig ogsaa virke naturligt, at Ledelsens Delikt tilregnes Enheden⁸⁾; allerede almindelig Sprogbrug, hvorefter Enheden »har begaaet« og »er skyldig« i Overtrædelser, begaaet af Ledelsen paa dens Vegne, peger i denne Retning.

Naar det drejer sig om Lederorganer, der selv er kollektivt sammensatte⁹⁾ (Bestyrelse, Direktion bestaaende af flere Personer), vil det ikke ubetinget kunne kræves, at samtlige Medlemmer af Organet har medvirket til det strafbare Forhold. Hvis Forholdet bestaar i Undladelse af at opfylde en Enheden paahvilende Forpligtelse, opstaar dette Spørgsmaal jo ikke, men selv om det drejer sig om Overtrædelser af anden Art, maa Majoriteten eller efter Omstændighederne endog Enkeltmand indenfor Organet kunne paadrage Enheden Ansvar, hvis vedkommende faktisk er i Stand til at udøve eller lade udøve det strafbare Forhold paa Enhedens Vegne, jfr. nærmere nedenfor under

⁸⁾ Jfr. *Bredo Morgenstierne*, Om Erstatningsansvar for andres Handlinger, særlig om Statsansvar for Embedshandlinger, Norsk Retstidende 1887, p. 99, der med Henblik paa juridiske Personers civilretlige Ansvar henviser til, at »umiddelbar Retsfølelse« tilsiger, at Bestyrelsens Handlinger i den juridiske Persons Anliggender opfattes som Handlinger foretaget af denne selv.

⁹⁾ *Gierke*, Genossenschaftstheorie p. 677 ff.

II og III om de opstaaende Kompetence- og Formalitets-spørgsmaal.

Naar Enhedens Ledelse ogsaa formelt er lagt i Enkeltmands, f. Eks. en Fagforeningsformands Haand, maa ogsaa en saadan Enkeltmands Handling (Undladelse) ifølge de anførte Betragtninger kunne tilregnes Enheden¹⁰⁾.

Der kan endelig spørges, om ogsaa en helt udenfor de formelle Lederorganer staaende Person eller Gruppe af Personer kan paadrage Enheden Ansvar, naar vedkommende, uden officielt Mandat, faktisk behersker Enheden og dikterer dens Virksomhed. Forhold af denne Art forekommer sikkert ikke sjældent i Praxis og kunde tænkes at faa endnu større praktisk Betydning, hvis Kollektivtetsstraf indføres. Nogen Trang til at opstille en selvstændig Regel om Kollektivtetsdelikt paa Basis af »faktiske Lederhandlinger« kan dog næppe opstaa, naar det fastholdes, at den formelle Ledelse kan paadrage Enheden Ansvar ikke blot ved positiv Optræden, men ogsaa ved retsstridig Passivitet, idet det da vil være muligt i Tilfælde som de omtalte at begrunde Kollektivtetsansvar direkte paa Enhedens formelle Organers Delikt. Hvis der ikke fra Enhedens eller dens formelle Ledelses Side foreligger en i sig selv ansvarsbegrundende Passivitet overfor faktiske udenforstaaende Magtfaktors Delikt, vil der ikke være Grund til at gøre Enheden ansvarlig.

C. Mere tvivlsomt er Spørgsmaalet, om Enheden bør være pønalt ansvarlig for Overtrædelser begaaet af dens underordnede Organer i Betydning af Personer, der arbejder i dens Tjeneste under de ledende Organers Myndighed¹¹⁾ eller med andre Ord, om der bør statueres et

¹⁰⁾ Jfr. angaaende Domspraksis med Hensyn til civilretligt Erstatningsansvar *Lassen*, Obligationsrettens alm. Del p. 329, Note 24.

¹¹⁾ Dette Spørgsmaal maa naturligvis besvares benægtende af Viljesteoriens Forfattere, der opfatter de juridiske Personer etc. som selvstæn-

pønalt »3.19.2.-Ansvar«. Det forudsættes, at Enheden ikke gennem sin Majoritet eller sin Ledelse, positivt eller passivt, har gjort sig medansvarlig for den paagældende Overtrædelse, i hvilket Fald den, som det fremgaar af ovenstaaende og af Bemærkningerne nedenfor under IV, i hvert Fald bør ifalde selvstændigt Ansvar.

Vedrørende dette Spørgsmaal maa først bemærkes, at der formentlig overhovedet ikke kan angives noget skarpt begrebsmæssigt Kriterium til Afgrænsning mellem Enhedens overordnede »Organer« og blotte »Tjenere«, »Repræsentanter« etc.¹²⁾, hverken saaledes, at der sondres mellem Organhandlinger som Enhedens egne Handlinger og saadanne Handlinger, der kun ifølge et Fuldmagtssynspunkt eller ifølge (Analogien af) Danske Lov 3.19.2 anses udførte paa Enhedens Ansvar, eller saaledes, at der sondres mellem »besluttende« og andre Organer. Bortset fra Enhedens øverste Myndighed, normalt Generalforsamlingen,

dige Viljesenheder, hvis Vilje begrebsmæssigt kun kan give sig Udtryk gennem deres »Organer« i den ovenfor ved Note 2 angivne Betydning.

I engelsk-amerikansk Teori er Spørgsmaalet omtvistet, jfr. paa den ene Side *Winn* p. 408 ff., der anser det for nødvendigt at sondre skarpt mellem »crimes committed or directly authorized by the primary representatives (min Fremh.) of a corporation, and crimes committed by more inferior servants or agents«, idet kun de første bør kunne tilregnes Enheden; paa den anden Side *Henry W. Edgerton* l. c. p. 831—32 og 838—39, der ikke vil anerkende nogen begrebsmæssig Grund for Sondringen og hævder, at denne vil kunne føre til bevismæssige Vanskeligheder; »an authority to A to do a part of the corporation's work incidentally to which the tort was done, is enough to make it responsible. If in the doing of the same work A commits a crime, his want of authorization is no greater and the reasons of policy for holding the corporation are no less«. Hermed stemmer ifølge Edgerton ogsaa nyere amerikansk Praksis, jfr. Domscitater l. c. Note 37 og Note 48, jfr. saaledes the United States Supreme Court's Dom i Sagen *New York Central R. R. v. United States*, hvori udtales: »We see no valid objection in law, and every reason in public policy, why the corporation, which profits by the transaction, and can only act through its agents and officers, shall be held punishable by fine because of the knowledge and intent of its agents . . .«.

¹²⁾ Jfr. ovenfor ved Note 2.

vil de Personer, der arbejder i Enhedens Tjeneste, staa i et vist Afhængighedsforhold til en eller flere overordnede Autoriteter, uden at der paa Forhaand kan drages principielle Grænser for deres Virksomhed indenfor dette Afhængighedsforhold, idet navnlig ogsaa saakaldte underordnede Funktionærer vil kunne have en besluttende Myndighed indenfor deres Omraade, og uden at det ene Organs Handlinger i højere Grad end det andet kan siges at være Enhedens »egne« Handlinger. Afgrænsningen er saaledes, bortset fra positive Lovbestemmelser, rent faktisk og skønmæssig og kan kun udformes med Henblik paa konkrete, eksisterende Kollektivitetsformer, saaledes at man efter den i disse faktisk herskende Funktionsfordeling kan fremhæve visse Organer, navnlig Bestyrelse, Direktion etc., som overordnede, andre, f. Eks. Kontorfunktionærer, Bude, Chauffører, Arbejdere etc. som underordnede Organer eller Medhjælpere indenfor Virksomheden, medens det iøvrigt maa anerkendes, at der forekommer Mellemløst, saasom Prokurister, Kontorchef, højere teknisk Personale etc.

Anlægger vi nu de ovenfor i § 20 fremhævede reale Betragtninger paa Spørgsmaalet om, hvorvidt det faktisk i Forhold til Ledelsen (Bestyrelse, Direktion etc.) underordnede Personale bør kunne bevirke et pønalt Kollektivitetsansvar, kan det vel ikke nægtes, at der ved en Regel herom kan forventes skabt en yderligere Prævention som Supplement til den almindelige Pønalphævention. Dels vil Regelen kunne virke præventivt i Forhold til Ledelsen ved dens Udvalgelse og Instruktion af Personalet, hvilket særligt vil kunne have Interesse med Henblik paa Tilfælde, hvor den til Danske Lov 3.19.2 knyttede Prævention muligvis svigter, fordi de i Betragtning kommende Delikter ikke kan paaregnes at medføre civilretligt Erstatningsansvar, jfr. Bemærkningerne ovenfor p. 61 om Smørloven af 1926;

dels vil det ogsaa kunne være af Betydning direkte at modvirke en eventuel Interesse hos det underordnede Personale selv i at søge at gøre sig fortjent af Enheden og dens overordnede Embedsmænd ved at spare Udgifter eller tilføre den Fordel gennem Overtrædelse af Love og Reglementer, idet Lysten til paa denne Maade at tjene sine Sporer indenfor Virksomheden i nogen Grad kan formodes at ville blive hæmmet, naar Risikoen ved Overtrædelsen bliver ikke blot vedkommende Enkeltmands, men Enhedens egen. Hertil kommer, at Ledelsens Ansvar ofte bevismæssigt vil kunne være vanskeligt paaviselig, selv i Form af retsstridig Passivitet, saaledes at den fulde præventive Effekt af Kollektivtetsansvaret først vil kunne gøre sig gældende, naar det kan paalægges allerede paa Basis af det underordnede Personales Delikt i Virksomhedens Tjeneste. Imod Antagelsen af Kollektivtetsdelikt i disse Tilfælde kan heller ikke uden videre henvises til, at der iøvrigt er Enighed om normalt ikke at anerkende et pønalt 3.19.2-Ansvar, idet Strafforfølgningen og Bødedommen med den dertil muligvis knyttede private og offentlige Omtale vil kunne være af mere ubehagelig Natur for Enkeltmand end de Følger, der rammer Enhedens Interesser gennem en Bødesag mod Enheden.

Paa den anden Side maa det erkendes, at Enhedens Pønalansvar for underordnede Organers eller Medhjælperes Forseelser i mangfoldige Tilfælde vil være præventivt uden Værdi, idet Enhedens Ledelse, endsige dens menige Medlemmer, naturligvis ikke trods al anvendt Omhu vil kunne afværge eller have nogensomhelst Medskyld eller Interesse i alle det underordnede Personales Forseelser mod det offentlige eller mod Tredjemand i Forbindelse med vedkommendes Hverv. Den almindelige Retsbevidsthed vil formentlig ogsaa reagere imod, at der paalægges en Kollektivitet, hvis Ledelse bestræber sig for at føre Virksomheden

paa fuldt lovlig Vis, selvstændigt Bødeansvar paa Grund af en Forseelse fra det underordnede Personales Side, som det ikke har staaet i Ledelsens Magt at afværge.

En tilfredsstillende Løsning af Spørgsmaalet kan formentlig opnaas, dersom Kollektivitetens Ansvar indskrænkes til de Tilfælde, hvor Lovgivning og Praxis ogsaa ved Enkeltmandsovertrædelser tenderer henimod et objektivt Pønalsansvar, jfr. ovenfor §§ 13—15. I disse Tilfælde har den præventive Trang til et pønalt Garantiansvar gjort sig gældende med særlig Styrke, uden at den almindelige Retsbevidsthed reagerer væsentlig mod Ansvarets Objektivisering. Der vil sikkert ogsaa være Enighed om, at der ikke er Grund til at stille de kollektive Enheders Interesser under en mindre Strafrisiko end Enkeltmand, og forsaavidt angaar de ovenfor i §§ 13 og 14 nævnte Overtrædelser i særlige Pligtforhold, er Spørgsmaalet derfor i Virkeligheden kun, om det objektiverede Ansvar i saadanne Tilfælde bør paalægges Enhedens Ledelse eller Enheden selv. Den sidste Løsning bør vistnok foretrækkes, da den undgaar den med ethvert objektiveret Individualansvar forbundne Fare for Krænkelse af vedkommende Enkeltmands Retsfølelse og formentlig giver en lige saa effektiv eller dog tilstrækkelig Prævention som det objektive Lederansvar¹³⁾. I disse Tilfælde bør Forholdet forøvrigt, jævnfør nærmere Bemærkningerne ovenfor i § 17 III, konstruktivt opfattes saaledes, at Kollektiviteterne gøres ansvarlige, ikke for vedkommende underordnedes Delikt, men for Ledelsens objektivt pligtstridige Forhold. — Forsaavidt angaar Politiovertrædelser i Almindelighed, jfr. ovenfor § 15, kan der ganske vist ikke ved Enkeltmandsvirksomheder paapeges et lignende objektiveret Leder- eller Ejeransvar, men Trangen til Objektivisering gør sig dog her saa

¹³⁾ Cfr. dog vedrørende fiskale Overtrædelser, ovenfor p. 262 f.

stærkt gældende og de dermed forbundne Ulemper er, navnlig i Relation til kollektive Enheder, forholdsvis saa lidet følelige, at det vel tør forsvares her at tilregne Enheden de underordnede Organers Delikt, uden at dette kan antages at komme i Strid med herskende Retsfølelse.

I Tilfælde, i hvilke man ikke mener at burde paalægge Kollektiviteten selvstændigt Bødeansvar, kan der ud fra de ovenfor omtalte præventive Hensyn være Grund til at lade Enheden hæfte for de dens Medhjælpere for Forseelser i Forbindelse med Tjenesten forskyldte Bøder, hvilket formentlig i endnu mindre Grad vil kunne krænke Retsfølelsen end det selvstændige Bødeansvar, jfr. den ovenfor i § 6 Note 1 citerede Bødehæftelsesregel i den italienske Straffelov af 1930 Artikel 197¹⁴). I hvert Fald bør saadan Bødehæftelse finde Sted i de Tilfælde, i hvilke Enkeltmand hæfter for de af hans Folk forskyldte Bøder, jfr. herom ovenfor § 16.

D. Nogen Anledning til at statuere Kollektivitetsdelikt paa Basis af enkelte menige Medlemmers Optræden vil der naturligvis i Almindelighed ikke være, cfr. den positive Undtagelse i Loven om den faste Voldgiftsret af 4. Oktober 1919 § 5 (ovenfor p. 77)¹⁵).

¹⁴) Altsaa ikke blot for Tilfælde, hvor Enkeltpersoners Ansvar udstrækkes til Hæftelse for andres Bøder, jfr. *Garraud*, *Traité du droit pénal français* I p. 544 f. — Jfr. *Longhi* p. 113—14, *Aloisi*, *Actes du Congrès*, p. 647—48, *Battaglini*, *Revue internationale de Droit pénal* 1930 p. 353.

¹⁵) *Saldana*, *Actes du Congrès* p. 610, fremhæver som Kollektivtetsansvar begrundende Tilfælde »d'actes réalisés par un de ses (d. v. s. Kollektivitetens) membres par les moyens que les (dites) personnes morales leur auraient fournis, de telle sorte que le délit ait été commis au nom et sous la protection de la représentation sociale, ou au profit de cette même personne morale«. Der er imidlertid ingen Grund til at opstille en saadan Regel særskilt for Handlinger foretaget af (enkelte) Medlemmer, idet Personer, der handler i Enhedens Tjeneste uden at være dens Medlemmer maa kunne paadrage den Ansvar under lignende Betingelser som Medlemmer, der udfører en tilsvarende Virksomhed, jfr. om disse Betingelser under II.

II. Kompetencespørgsmaal af praktisk Betydning kan næppe tænkes at opstaa, naar der foreligger Enstemmighed eller Majoritetsbeslutning med Hensyn til den strafbegrundende Overtrædelse, idet der næppe kan opstaa Bevisvanskeligheder med Hensyn til Spørgsmaalet, om vedkommende Helhed eller Gruppe har handlet i denne sin Egenskab (»omnes ut universi«)¹⁶). Hvor derimod Ledelse eller mere underordnede Organer har handlet paa egen Haand, kan det blive et Spørgsmaal af praktisk Betydning, i hvilket Omfang vedkommende Organ er kompetent til at paa-
 drage Enheden pønalt Ansvar¹⁷).

Herom kan først siges, at vedkommende naturligvis kun kan paa-
 drage Enheden Ansvar for de Handlinger (Undladelser), han begaar i sin Virksomhed i Enhedens Tjeneste, ikke for de Handlinger, han begaar i sin Egenskab af Privatperson paa egne Vegne. Hermed er imidlertid ikke givet nogen praktisk Vejledning, da det Spørgsmaal, man vil staa overfor in concreto, netop er, om der er handlet paa Enhedens eller paa egne Vegne. Besvarelsen af dette quaestio facti, der er fælles for Civilretten¹⁸) og Strafferetten, maa i det hele og store overlades til Domstolsafgørelse i det enkelte Tilfælde. Som Indicier for, at der foreligger Handlen paa Enhedens Vegne, vil det navnlig kunne komme i Betragtning, at Overtrædelsen eller de Handlinger, hvormed den staar i Sammenhæng, udtrykkeligt er udøvet i Enhedens Navn eller ved Hjælp af Red-

¹⁶) Jfr. ovenfor p. 12.

¹⁷) *Gierke*, Genossenschaftstheorie p. 685 ff., 762 ff., *Mestre* p. 253 ff., *Haft* p. 82 ff., 94, 97 f., 123 f.

¹⁸) Jfr. *Jul. Lassen*, Obligationsrettens alm. Del p. 323—27 vedrørende Fortolkningen af »derudi« i Danske Lovs 3. 19. 2., med Litteraturhenvisninger; jfr. navnlig *Fr. Pollock*, *The Law of Torts* (11. Udg., London 1920) p. 73—109, jfr. som ledende Sætning p. 96: »... an employer is liable for frauds of his servant committed without authority, but in the course of the service and in apparent furtherance of the employer's purposes«.

skaber, der er stillet til Raadighed af Enheden, eller at Omkostningerne ved vedkommende Virksomhed er betalt eller skulde betales af Enheden, at de deraf flydende Indtægter eller Fordele er tilfaldet eller skulde tilfalde Enheden, at Overtrædelsen eller de Handlinger, hvoraf den udgør et Led, staar i naturlig Forbindelse med den af Enheden iøvrigt drevne Virksomhed og med vedkommende Organs Opgaver indenfor denne. At der subjektivt er handlet med det Formaal at fremme Enhedens Interesser gennem Overtrædelsen eller de Handlinger, hvormed den staar i Sammenhæng, kan vel ikke kræves, men hvor Overtrædelsen direkte er rettet mod Enheden, saaledes at det er denne, ikke Tredjemand, der bliver Offer for Deliktet, jfr. f. Eks. at Ledelsen bedragerisk tilvender sig Enhedens Midler, vil Deliktet naturligvis ikke kunne opfattes som et Kollektivitetsdelikt; hvis Deliktet er rettet mod Tredjemand, kan det derimod ikke udelukke Kollektivitetsansvaret, at Deliktet tillige direkte tilføjer Enheden Skade, jfr. f. Eks., at en Forenings Ledelse ødelægger Foreningens Ejendele for at unddrage dem fra at tjene Foreningens Kreditorer til Fyldestgørelse (Straffelov 1930 § 292).

Hvis der herefter maa siges at foreligge Handlen paa Enhedens Vegne, bliver det næste Spørgsmaal, om Organet ubetinget skal have holdt sig indenfor Rammerne af den det overdragne Virksomhed¹⁹⁾, eller om det efter Omstændighederne ogsaa bør kunne paadrage Enheden pønalt

¹⁹⁾ Saaledes Teorien i Almindelighed, jfr. *Gierke*, *Genossenschaftstheorie* p. 762—68 («Damit jedoch die rechtswidrige Handlung irgend eines Organes als Körperschaftshandlung gelte, muss dasselbe nicht bloss als solches auftreten, sondern im Bereiche seiner Zuständigkeit funktionieren . . . Nur beruht . . . die Meinung, dass ein rechtswidriges Verhalten niemals in der Kompetenz eines Organes liege, auf einer gründlichen Verwechslung der Begriffe des Könnens und des Dürfens: in Wahrheit giebt es keine Kompetenz, in der nicht die rechtliche Macht beschlossen wäre, Pflichten zu verabsäumen und Rechte zu missbrauchen»), jfr. ovenfor p. 28, *Mestre* p. 225, 254 f., *Hafters* p. 82 (med Hensyn til »die Willensbildung

Ansvar for Overtrædelser, der er Led i Handlinger, som ligger udenfor Organets vedtægtsmæssige eller kontraktmæssige Competence.

Vejledende for Besvarelsen heraf vil den civilretlige Teori og Praxis med Hensyn til kollektive Enheders udenkontraktlige Erstatningspligt kunne være, forsaavidt som der i Regelen ikke kan regnes med at være Grundlag for at gøre Enheden pønalt ansvarlig i de Tilfælde, i hvilke der end ikke tør statueres civilretligt Kollektivtetsansvar. Men den civilretlige Teori og Praxis vedrørende Fortolkningen af Ordet »derudi« i Danske Lov 3.19.2. kan dog ikke give nogen særlig Vejledning med Hensyn til saadanne ledende Organer som Bestyrelse og Direktion, der indenfor vide Rammer selv virker som Hvervgiver og i mange Tilfælde saa at sige fastsætter deres egen Competence. Hertil kommer, at Strafferetten i mindre Grad maa fæste Opmærksomheden ved formelle Competenceregler, der let kan være pro forma eller beregnet paa Omgaaelse, end paa Organernes faktiske Virksomhedsomraade indenfor Enhedens Ledelse. Hvis der imidlertid foreligger alvorligt mente Competencebegrænsninger, som Enheden maa antages at have Vilje og Evne til at kræve respekterede, maa Formodningen være for, at Overtrædelser, der er Led i Handlinger, som falder udenfor den fastsatte Competence, er Enheden uvedkommende, selv om vedkommende Organ subjektivt mener at handle paa Enhedens Vegne, idet det normalt vil være urimeligt at paabyrde andre end Organet selv Strafrisiko for de med saadanne Handlinger forbundne uforudseelige og uafværgelige Overtrædelser. Dersom Enhedens Medlemmer eller højere Organer efter at være kommet til Kundskab om Competenceovertrædelser intet fore-

des Verbandes« i Modsætning til »Ausführung des Verbandswillens«, der som nævnt ovenfor i Note 7 ifølge Hafter ikke behøver at ske ved et »Organ«).

tager sig for at hindre Gentagelse, men udtrykkeligt eller stiltiende godkender denne, maa en saadan efterfølgende Ratihabition dog være tilstrækkelig til at bringe Forholdet ind under Kollektivitetens Ansvar.

Der kan endelig spørges, om der kan opstilles nogen Begrænsning i Enhedens Organers pønale Kompetence udfra de i Betragtning kommende Overtrædelsers Art, saaledes at de Overtrædelser, der kan tilregnes Enheden, skulde staa i en vis naturlig Forbindelse med Enhedens normale Virksomhed²⁰). Nogen Begrænsning udover, hvad der følger af det foregaaende, og af Undersøgelsen ovenfor i § 23 angaaende det Strafbarhedsomraade, der overhovedet kan gælde for Kollektiviteter, kan dog næppe opstilles udfra den enkelte Kollektivitets Kompetenceregler. Enhver strafbar Overtrædelse kan jo siges at ligge udenfor den vedkommende Organ betroede Virksomhed og for saa vidt udenfor hans Kompetence. Derimod følger det af, hvad der ovenfor blev bemærket med Hensyn til Forholdet til Danske Lovs 3.19.2., at der i hvert Fald for mere underordnede Organers Vedkommende bør regnes med de samme Begrænsninger i det pønale Kollektivitetsansvar som i det civile og at der saaledes normalt ikke bør statueres Enhedsansvar for upaaregnelige Skridt, som vedkommende Organ foretager til Opfyldelse af det ham overdragne Hverv.

III. Hvis Overtrædelsen eller de Handler, hvori den

²⁰) Jfr. saaledes *Gierke*, *Genossenschaftstheorie* p. 625, 631 ff., 754 ff. (»Ein Körperschaftsdelikt im Rechtssinne liegt . . . stets nur insoweit vor, als eine unerlaubte Handlung an sich in die der fraglichen Verbandseinheit vom Recht gesetzte Lebenssphäre hineinfällt«), jfr. ovenfor p. 28, *Mestre* p. 225 jfr. 255: »L'organe enfin doit s'être conformé aux règles de compétence qui reconnaissent à tel ou tel le pouvoir de prendre certaines décisions, au nom du groupe; il doit enfin ne pas être sorti de ses attributions dont le délit constituera justement l'exercice abusif«; saaledes skulde et Laaneselskab vel kunne begaa Aager, men ikke Drab; cfr. derimod *Hafner* p. 87 ff.

er et Led, er besluttet af Generalforsamling, Bestyrelse etc. under Tilsidesættelse af de for Enhedens Ledelse gældende Formalitetsregler, f. Eks. med Hensyn til Indkaldelse, Dagsorden, Forhandlingsform, Afstemning osv., opstaar Spørgsmaalet, om saadan Tilsidesættelse udelukker Antagelsen af Kollektivtetsdelikt²¹).

Atter her gælder det, at Strafferetten maa se mere paa Enhedens faktiske Optræden end paa dens Formregler. Hvis Enhedens Medlemmer ikke selv tager disse Formregler alvorligt, er der heller ingen Grund til strafferetligt at tillægge dem Vægt. Hvis derimod Omstændighederne ikke giver Grund til at antage, at Formreglerne kun har Betydning paa Papiret, vil det af Hensyn til Enhedens uskyldige Medlemmer være betænkeligt at statuere Kollektivtetsdelikt, naar de Formalitetsregler, der skulde sikre disse Medlemmer Kontrol med Enhedens Ledelse, ensidigt er blevet sat ud af Spillet af vedkommende Organ. Medlemmer, der omhyggeligt har sikret sig Adgang til Kontrol gennem Regler herom i Enhedens Vedtægter, og som ogsaa udøver et Arbejde i saa Henseende, bør ikke udsættes for Strafrisiko, fordi Enhedens Ledelse eller maaske en enkelt Person eller Gruppe indenfor denne bag Medlemmernes eller den øvrige Ledelses Ryg beslutter Udøvelsen af en Virksomhed, der efter Vedtægterne kun kan besluttes paa en Generalforsamling efter forudgaaende Indkaldelse med dertil hørende Dagsorden. Men ligesom ovenfor maa det antages, at efterfølgende Godkendelse, herunder Passivitet overfor den gennem Formalitetskrænkelse iværksatte Virk-

²¹) Saaledes Teorien i Almindelighed, jfr. *Gierke*, *Genossenschaftstheorie* p. 672 ff. (Den juridiske Person »will und handelt . . . dann und nur dann, wenn ein verfassungsmässiges Organ innerhalb seiner verfassungsmässigen Zuständigkeit in verfassungsmässiger Form funktioniert«, cfr. dog p. 681, Note 1, *Mestre* p. 254 (Organet »doit notamment avoir suivi les formes corporatives«), *Haftler* p. 165.

somhed, vil kunne ophæve Betydningen af den skete Overskridelse.

Nogen større praktisk Betydning kan der iøvrigt næppe tilkomme Spørgsmaalet, da dets Opstaaen normalt vil forudsætte, at det drejer sig om Delikter eller en særlig delikt-affødende Virksomhed, der udtrykkelig skal gøres til Genstand for Behandling og Beslutning paa Generalforsamling, Bestyrelsesmøde etc., medens det pønale Kollektivtetsansvar har sit praktiske Virkefelt i Relation til de Delikter, der uden officiel Forhandling udspringer af Enhedens daglige Virksomhed.

IV. Med Hensyn til Kollektivtetsdeliktets objektive Form og subjektive Tilregnelser skal i førstnævnte Henseende blot bemærkes, at vedkommende strafbare Forholds almindelige objektive Gerningsindhold naturligvis ogsaa maa foreligge, naar Talen er om Kollektivtetsdelikt; særligt er der kun Grund til at fremhæve det ovenfor flere Gange omtalte Forhold, at Passivitet fra Enhedens Medlemmers eller Ledelses Side overfor strafbar Virksomhed paa Enhedens Vegne under Tilsidesættelse af Kompetence- og Formalitetsregler let vil kunne paadrage Enheden Ansvar.

Hvad den subjektive Tilregnelser angaar, maa Strafferettens almindelige Krav i saa Henseende normalt fordres opfyldt i Relation til det Organ, hvis Virksomhed eller Uvirksomhed skal paadrage Enheden Ansvar. Hvis der foreligger Generalforsamlingsbeslutning etc. om Deliktets Udøvelse, vil Majoritetens Forsæt herigennem normalt være tilstrækkeligt fastslaaet; eventuelle Retsvildfarelser kan ikke diskulperes i højere Grad end ved Enkeltmandsovertrædelser. Bortset fra Generalforsamlingsbeslutning etc. maa det handlende (undladende) Organs subjektive Forhold underkastes samme Prøvelse som ved Enkeltmandsovertrædelser. Hvis det drejer sig om Overtrædelser, der

ogsaa i Relation til Enkeltmand medfører objektiveret Ansvar, kan der ske en tilsvarende Indskrænkning af Prøvelsen af de subjektive Betingelser hos det ansvarspaadragende Organ (Ledelsen), jfr. dog ovenfor p. 141 og 180 om, at vis major kan anerkendes som diskulperende ogsaa ved de saakaldte objektive Forseelser.

Med Hensyn til Tilregnelighedsbetingelser bemærkes, at Strafferettens almindelige Fordringer maa være opfyldt i Relation til det ansvarspaadragende Organ, men at der efter Omstændighederne vil kunne foreligge en Kollektivtetsstraf medførende Forsømmelse hos det overordnede Organ ved at overlade Udførelse af Enhedens Funktioner til Personer, der ikke er strafferetligt tilregnelige. At de Medlemmer af Enheden, der indirekte rammes af Kollektivtetsstraffen, selv skal være i Besiddelse af strafferetlig Tilregnelighed, vil derimod af praktiske Grunde ikke kunne kræves. Ogsaa Børn og Sindssyge, der ejer Aktier i et Selskab, som idømmes en Bøde, maa gennem deres Andel i Selskabet deltage i Medlemmernes fælles Risiko i saa Henseende, ligesom de tilregnelige Medlemmer, der først er indtraadt i Enheden efter det bødebegrundende Forholds Begaaelse, og de øvrige uskyldige Medlemmer. Dette er en med Kollektivtetsansvarets praktiske Gennemførelse uundgaaeligt forbunden Ulempe. Nogen større praktisk Betydning vil der dog næppe tilkomme denne Ulempe, da det vanskeligt kan tænkes, at umyndiges Midler i større Omfang vil kunne være anbragt i Enheder, hvis Virksomhed er af en saadan Art, at Domstolene føler sig foranlediget til at praktisere en fakultativ Regel om Kollektivtetsbøder saaledes, at der derved kan voldes væsentlige Tab for uskyldige Medlemmer. — Om Regresspørgsmaalet henvises til Bemærkningerne ovenfor p. 237—39.

§ 25.

Det pønale Kollektivitetsansvars
Gennemførelse.

Retssammenligningen og den foreliggende Litteratur viser, at vi i Øjeblikket er inde i en Brydningstid med Hensyn til Spørgsmaalet om kollektive Enheders Pønalansvar. Hvis den almindelige Opfattelse svinger hen til, at et saadant Ansvar bør kunne statueres i videre Omfang end nu, opstaar der Spørgsmaal om, hvorvidt en saadan Opfattelse vil kunne føres ud i Livet af Anklagemyndighed og Domstole paa egen Haand, eller om Lovgivningsmagtens Indgriben paakræves, og i saa Fald i hvilket Omfang og under hvilken Form.

I. De, der ser Dogmet om de kollektive Enheders Strafansvarlighed som en blot Følge af manglende Erkendelse af Enhedernes virkelige Natur som selvstændige Viljesvæsner, vil kunne hævde, at den rigtige Erkendelse i og for sig bringer Enhederne ind under Straffelovene, saa vidt Naturen af de foreskrevne Strafforanstaltninger tillader det. Forkaster man Viljesteorien og erkender, at der i det pønale Enhedsansvar ligger en Objektivisering af det individuelle Strafansvar, stiller Sagen sig anderledes. Spørgsmaalet er da først, om ikke det individuelle Skyldreksvisit er saaledes anerkendt af herskende Retsopfattelse og Lovgivning, at det kun kan fraviges ifølge positiv Lovhjemmel¹⁾).

Hvad dansk Ret angaar, maa hertil bemærkes, at Straffelovene af 1866 og 1930 saavel som Særlovgivningens Straffebestemmelser bortset fra ganske isolerede Undtagel-

¹⁾ Cfr. herved *Larnaude* i *Revue pénitentiaire* 1920 p. 250: Det kollektive Pønalansvar er nødvendigt. Lov behøver ikke at afventes. «Allons droit au but. Frappons la personne morale pénalement, car il y va d'un intérêt social de la plus haute importance».

sestilfælde utvivlsomt alene er udformet med Henblik paa Enkeltpersoner som Strafsubjekter²⁾. Hvis de efter deres Natur faktisk lader sig praktisere paa kollektive Enheder, ligger der dog næppe nogen bindende Hindring herfor blot i det Forhold, at Lovgiveren ikke har tænkt paa Muligheden af saadant Ansvar. Derimod maa Ansvaret (i Mangel af særlig Lovhjemmel) være udelukket, hvis det vilde komme i Strid med Regler eller Principer, der positivt har givet sig Udtryk i Loven. Her kommer navnlig Regelen i Straffelov 1930 § 19 i Betragtning, idet denne Regel klart forudsætter Uagtsomhed som Tilregnelsens Lavmaal³⁾ saavel indenfor som udenfor Straffelovens Omraade, jfr. ogsaa Principet i Lovens § 20. Ubetinget afgørende kan denne Forudsætning dog ikke være. For det første angaar § 19 kun det direkte Individualansvars Betingelser og har saaledes ikke taget bindende Stilling til den særlige, indirekte Objektivisering, der følger af Kollektivtetsansvarets Anerkendelse. Dernæst og navnlig maa det antages, at § 19, 2. Pkt. maa vige for ældre, ikke udtrykkeligt ophævede Lovbestemmelser, f. Eks. Presseloven⁴⁾, og at den muligvis ogsaa maa kunne fraviges paa særlige Omraader, hvor hidtidig Praksis har fastslaaet et objektiviseret Strafansvar, saaledes ved Nærings- og Afgiftsovertrædelser. Indenfor det Omraade, hvor herefter Individualstraf uden (fuld) Tilregnelse fortsat kan anvendes, danner Skyldkravet i hvert Fald ingen principiel Udelukkelse af Kollektivtetsansvarets Anerkendelse gennem Praksis.

Andre principielle Hindringer foreligger næppe. Den i Straffelov 1930 § 54, 1. Stk. indeholdte Regel om obligatorisk Fastsættelse af subsidiær Frihedsstraf i Forbindelse med Bødefølgelser maa saaledes, som given med Henblik

²⁾ *Krabbe* p. 14.

³⁾ Jfr. *Torp*, Alm. Del p. 396 ad Straffelov 1866 § 43.

⁴⁾ *Krabbe* p. 61.

paa Enkeltpersoners Bødeansvar, efter Forholdets Natur kunne fraviges, naar Bøde paalægges Enheder. Ej heller kan der i hidtidig Praksis siges at foreligge bindende Præjudikater mod Kollektivtetsansvar overhovedet, jfr. ovenfor p. 113 ff. Endelig staar heller ikke længere en generelt anerkendt strafferetlig Teori hindrende i Vejen for Kollektivtetsansvarets Anerkendelse i Praksis.

Hvis det maa antages, at Praksis paa egen Haand kun kan gøre Enheder bødeansvarlige for Overtrædelser, med Hensyn til hvilke Skyldkravet i øvrigt fraviges, vil der utvivlsomt være Trang til udtrykkelig Lovhjemmel for det pønale Kollektivtetsansvar. En saadan Trang, omend mindre fremtrædende, vil dog ogsaa være til Stede under den modsatte Forudsætning til Undgaaelse af Usikkerhed og Uensartethed i Praksis.

Lovhjemmelen kan tænkes udformet dels i Særlovgivningen, dels som en almindelig Regel, der optages i den borgerlige Straffelov.

Da langt det overvejende Tal af de Overtrædelser, for hvilke der vil være praktisk Trang til at paalægge Enhederne Bødeansvar, vil være Overtrædelser af Særlovgivningen⁵⁾, vil man sikkert kunne opnaa gode Resultater ved blot at hjemle Kollektivtetsansvaret i en Række af Særlovene, jfr. om de vigtigste af de i Betragtning kommende Overtrædelser ovenfor § 23.

Naar den almindelige Opfattelse er blevet fortrolig med Kollektivtetsansvaret, vil det imidlertid være praktisk at optage en generel Regel i Straffeloven. En saadan Regel kunde optages som Tilføjelse til Straffelovens § 1 og formuleres saaledes: »Bødeansvar kan paalægges Person- eller Formueenheder, der gør sig skyldige i et Forhold, hvis Strafbarhed er hjemlet ved Lov eller som ganske maa ligestilles med et saadant.«

⁵⁾ Jfr. ovenfor § 23.

Ved en saaledes formuleret Regel tilkendegives 1) Enhedens principielle Pønalansvarlighed, 2) Sanktionens fakultative Karakter⁶⁾, 3) dens Anvendelighed ogsaa i Tilfælde, hvor vedkommende specielle Straffebud kun hjemler Frihedsstraf⁷⁾. Endvidere fremgaar det negativt af Regelen, at Enhedsansvaret ikke udelukker Individualansvaret⁸⁾. Den nærmere Bestemmelse af de i Betragtning kommende Enheder og af Betingelserne for at statuere Kollektivtetsdelikt overlades derimod til Domstolene, jfr. de ovenfor i §§ 21 og 24 anførte vejledende Betragtninger, ligesom disse staar frit overfor, ved hvilke Overtrædelser det findes paakrævet eller hensigtsmæssigt at paalægge Enheden Bødeansvar, jfr. de i § 23 anførte Hensyn. Den generelle Regel omfatter kun Bødeansvar som den eneste praktisk betydningsfulde Kollektivtetsstraf af pønal Karakter, jfr. § 22⁹⁾.

Om de enkelte i Regelen anvendte Udtryk bemærkes følgende:

Udtrykket »Bødeansvar« i Stedet for Bødestraf foreslaas ud fra følgende Betragtninger:

Terminologisk er Foranstaltninger i det foregaaende betegnet som pønale, omend de fraviger det individuelle Skyldkrav, naar de iøvrigt ifølge Betingelser og Formaal overvejende har strafmæssig Karakter, idet der er gjort opmærksom paa, at Begrebet Straf kan anvendes i videre og snævrere Forstand¹⁰⁾. Herigennem er den reale Sam-

⁶⁾ Jfr. ovenfor p. 237.

⁷⁾ Jfr. New York's Straffelov (Bender's Edition 1932) § 1932, citeret ovenfor i § 22, Note 3.

⁸⁾ Jfr. ovenfor p. 227.

⁹⁾ Under Forudsætning af, at Enhedernes direkte Bødeansvar faar det i nærværende Afhandling forsvarede vide Omfang, vil der, som nævnt ovenfor p. 249—50, ikke være synderlig Trang til en særlig Regel om Bødehæftelse; jfr. om Udformningen af en saadan Regel for det Tilfælde, at den maatte faa praktisk Betydning, ovenfor § 6, Note 1.

¹⁰⁾ Jfr. ovenfor p. 203—04.

menhæng med de Strafforholdsregler, der følger det individuelle Skyldkrav søgt fremhævet. Med Henblik paa at lette en eventuel Kodificering¹¹⁾ vil der imidlertid ikke være nogen teoretisk Betænkelighed ved systematisk og terminologisk at holde de i det foregaaende anbefalede Sanktioner overfor kollektive Enheder udenfor det egentlige Strafbegreb. Tværtimod kan det teoretisk opfattes som en Fordel, om man kunde gennemføre at indskrænke Betegnelsen »Straf« til saadanne Forholdsregler, der i eet og alt opfylder de i Almindelighed anerkendte Strafferetsgrundsætninger, derunder de almindelige Skyldbetingelser, idet der herved kunde opnaas en ensartet Terminologi. For en saadan Udsondring taler maaske ogsaa det socialpædagogiske Hensyn, at der gennem Kodificering af Foranstaltninger, der betegner sig som Straf, uden at de betinges af individuel Skyld, kunde ske en Udvanding af den med Straffen i snævrere Forstand normalt forbundne sociale Reaktion. Men hermed er ikke sagt, at de omtalte Sanktioner mod kollektive Enheder kan karakteriseres som »civilretlige« eller »forvaltningsretlige« eller overhovedet bør henføres til andre Dele af Retssystemet end den, der nu betegnes som Strafferetten.

»Formueenheder« er medtaget under Hensyn til de Und-

¹¹⁾ Paa Kongressen i Bukarest opnaaedes saaledes i hvert Fald formelt Enighed mellem Modstandere og Tilhængere af de kollektive Enheders Strafansvar om en Resolution, der udtaler Ønsket om Anvendelse af »mesures de défense sociale« overfor Enhederne. Resolutionen, hvis 2. Punkt er citeret ovenfor i § 20, Note 14 er iøvrigt saalydende: »Le deuxième Congrès international de droit pénal, constatant l'accroissement continu et l'importance des personnes morales et reconnaissant qu'elles représentent des forces sociales dans la vie moderne; considérant que l'ordre légal de toute société peut être gravement atteint quand l'activité des personnes morales constitue une violation de la loi pénale, émet le vœu: Qu'il soit établi en droit pénal interne des mesures efficaces de défense sociale contre les personnes morales, lorsqu'il s'agit d'infractions perpétrées dans le but de satisfaire l'intérêt collectif desdites personnes ou avec des moyens fournis par elles et qui entraînent ainsi leur responsabilité . . .«.

tagelsestilfælde, hvor det vil kunne være praktisk at behandle dem som Strafsubjekter¹²⁾, og for at undgaa Afgrænsningsvanskeligheder mellem Personenheder og Formueenheder.

Udtrykket »gør sig skyldige« indeholder naturligvis ingen Anerkendelse af, at Enhederne som saadanne skulde være i Besiddelse af en selvstændig, overindividuel Vilje eller Bevidsthed, hvilken Konstruktion er afvist i det foregaaende, men er blot valgt i Overensstemmelse med almindelig Sprogbrug som et passende Udtryk for, at det drejer sig om Forhold, der strafferetligt tilregnes Enheden og dermed dennes Interesser.

II. Processuelt kræves næppe særlige, ny Lovregler til Enhedsansvarets Gennemførelse. Retsplejelovens anden og fjerde Bog maa kunne anvendes med de Modifikationer, der flyder af Strafsubjektets særlige Karakter, jfr. Rpl. § 684, 2. Hvor Loven anvender Ordet »Sigtede«, »Part« eller lignende, maa Udtrykket da forstaas som omfattende ogsaa sigtede Enheder. Hvad særligt angaar Værnetinget, maa dette kunne bestemmes efter Regelen i Rpl. § 238 i Tilfælde, hvor Loven med Hensyn til Enkeltperson lægger Vægt paa dennes Bopæl eller Ophold, jfr. §§ 694, 695, 698. Angaaende Forkyndelser maa samme Regler kunne følges som ved civilretlige Søgmaal¹³⁾. Med Hensyn til Retternes almindelige Kompetence kan der efter de ved Lov Nr. 209 af 23. Juli 1932 indførte Ændringer af Retsplejelovens §§ 687 og 688 praktisk talt kun blive Tale om Underretsbehandling (i første Instans) med Hensyn til de Over-

¹²⁾ Jfr. ovenfor p. 242—43.

¹³⁾ Jfr. herom *Sindballe*, Selskabsret I p. 133. — I Code of Criminal Procedure for Staten New York (Bender's Edition 1932) indeholdes i § 677 en udtrykkelig Bestemmelse, hvorefter »The summons must be served at least five days before the day of appearance fixed therein, by delivering a copy thereof and showing the original to the president, or other head of the corporation, or to the secretary, cashier, or managing agent thereof«.

trædelser, der kommer i Betragtning som Kollektivitets-overtrædelser. Skulde der undtagelsesvis blive Tale om Kollektivitetsansvar for en af de til Nævningebehandling henlagte Forbrydelser og der samtidig rejstes Straffesag mod Enkeltperson(er) for saadan Forbrydelse, maatte Retsplejelovens § 700 finde Anvendelse. Hvis der ikke rejstes Sag mod Enkeltperson(er), vilde der, i Betragtning af, at Kollektivitetsstraffen ikke kan overstige Bødestraf, ikke være megen Grund til at behandle Straffesagen mod den kollektive Enhed som Nævningesag, selv om Overtrædelser som Individualovertrædelse krævede Medvirken af Nævninger; men efter Retsplejelovens nuværende Formulering kan nogen Undtagelse fra den ubetingede Nævningebehandling vanskeligt statuere. —

Noget lignende gælder med Hensyn til Paataleretten: Da Kollektivitetsstraffen ikke kan overstige Bødestraf, kunde det efter Principet i Retsplejelovens § 721 synes naturligt, om Politimesteren havde Paataleret, men efter Lovens Formulering vil det være vanskeligt at undgaa en Sondring efter den for Overtrædelser som Individualovertrædelse foreskrevne Straf. Det bedste vilde forøvrigt vistnok være altid at betinge Paatale overfor Kollektiviteter af højere Anklagemyndigheds Beslutning, dels under Hensyn til de Vanskeligheder, der kan være forbundet med Skønnet over, om Kollektivitsdelikt kan antages at foreligge, dels for at opnaa størst mulig Ensartethed i Retshaandhævelsen.

Til Afhjælpning af Tvivl paa de omtalte Punkter vil udtrykkelige Lovregler være hensigtsmæssige, og paa visse andre Punkter kan der rejses Spørgsmaal om Trangen til processuelle Lovregler. Saaledes kunde det maaske anses for rimeligt, om der i Straffesager mod Enheder tillagdes Enhedens Bestyrelse samme Retsstilling som sigtede Enkeltpersoner under Afhøringen; da Bestyrelsesmedlem-

merne imidlertid kun som personligt sigtede bør kunne underkastes Anholdelse og Fængsling efter Reglerne i Rpl. Kap. 71 og 72, vilde man dog formentlig ved at opgive Vidnetvangen og -ansvaret vanskeliggøre Sagens Oplysning i for høj Grad, ja der vilde endog ud fra dette Synspunkt omvendt kunne blive Trang til at modificere Vidnefritagelsesregelen i § 170. Derimod vilde det være anbefalelsesværdigt at hjemle en ubetinget Forsvarerbeskikkelse i Sager mod Enheder af Hensyn til Varetagelsen af de i og for sig uskyldige Interessenters Tarv, idet det da maatte være Enhedens Forsvarers Opgave, eventuelt mod Bestyrelsesmedlemmers og andre Enkeltpersoners Interesse, at understrege de Momenter, der in concreto kunde tale imod at anvende (den som fakultativ forudsatte) Enheds-sanktion og for et blot personligt Ansvar. Hvis der samtidig førtes personlig Straffesag mod Enhedens Bestyrelsesmedlemmer eller andre Organer, vilde det efter Omstændighederne være nødvendigt, at disses Interesser varetoges af et selvstændigt Forsvar. Endelig kan der, som ovenfor p. 248 anført, være Brug for en særlig Regel vedrørende Bødeansvarets Fuldbyrkelse, gaaende ud paa, at Bøddommen (eller -vedtagelsen) ikke blot kan søges opfyldt ved Udpantning, men ogsaa kan danne Grundlag for en Gennemtvungelse af Enhedens Konkurs eller Likvidation¹⁴).

¹⁴) Jfr. herved Code of Criminal Procedure for Staten New York (Bender's Edition 1932) § 682: »When a fine is imposed upon a corporation upon conviction, it may be collected in the same manner as a judgment in a civil action, and if an execution issued upon such judgment be returned unsatisfied, the district attorney of the county may thereupon bring an action in the name of the people of the state of New York, to procure a judgment sequestrating the property of the corporation, as provided by the general corporation law«.

FORFATTER- OG SAGREGISTER

Smaa Tal henviser til Noterne.

- Aagesen*, 3⁵, 119^{12a}, 120.
 actiones noxales, 8.
 Administrerende Myndighed, se
 Ledelse.
 Advarsel, 251.
 Afgiftslove, Overtrædelser af, se
 fiskale Overtrædelser.
 Afhøring af Bestyrelsesmedlem-
 mer, 309.
 Afsoning af objektiveret Bøde-
 straf, 97, 102, 114¹, 115, 186,
 249, 259, 274.
 Afværgelsesinteresse, 66, 194 f.,
 211, 220, 226, 233 f., 237, 242,
 289.
 Afværgelsesmulighed, 46¹¹, 195,
 207, 209, 211, 220, 231 ff.,
 233 f., 241, 243, 265, 292, 293.
 Aktieselskaber, 41, 56 ff., 86, 95,
 113 ff., 121, 139, 233, 245,
 246 f., 262 ff.
 Aktieselskabslovgivning, Overtræ-
 delser af, 121, 160 f., 285.
 Almenfarlige Forbrydelser, 169^{5b},
 281, 282 f.
 Almenskadelige Overtrædelser,
 132, 134, 193, 257 ff., 281,
 282 f.
Aloisi, 54¹, 295¹⁴.
 Amerikansk Ret, 55⁴, 68¹³, 126,
 127, 131³⁸, 133 f., 227¹⁰, 248⁸,
 257, 284³⁴, 290¹¹, 308¹³, 310¹⁴.
 Andelsmejerier, Andelsselskaber,
 117, 245, 247; se i øvrigt
 Smørlovgivning.
 Andenmands Delikt, Ansvar for,
 118 f., 132, 140⁴, 143², 183 ff.;
 se i øvrigt Personalitetsprincip.
Andersen, P., 3⁵, 39¹⁴, 50, 114²,
 118⁷, 166³, 174¹⁸, 182³⁸, 186⁴,
 204¹⁹, 215⁶, 262¹¹.
Andreae, 11¹⁸.
 Anstalter, 242 f.; se i øvrigt
 Stiftelser.
 Apotekerlov, Overtrædelser af,
 145, 160.
 Arbejdsgiverforeningen af 1896,
 første Vedtægter, 74²⁰.
 Arbejdsgiverforeninger, 68 ff.,
 90 ff.; se i øvrigt Organisatio-
 ner.
 Arbejdskommissionen af 1925,
 68¹³, 269 ff.
 Arbejdsstridigheder, 68 ff., 84³⁰,
 122²⁰, 266 ff.
Archbold, 55³, 121¹⁷, 124²¹, 130³¹.
 Arvinger, se Dødsbo.
 Association internationale de
 Droit pénal, 4⁷.
 Australsk Ret, 68¹³.
 Bagatelstrafferet, 166.
Bamberg, 33¹⁰.
 Banker, 122²⁰, 285.

- v. Bar*, 8⁸, 8⁸, 14²⁷, 14²⁸, 15³³, 17², 20⁹, 25¹¹, 50 f., 52⁵⁰, 55², 88³⁸, 121¹⁷, 205¹⁹, 227¹³, 260⁹, 266¹².
Bartolus, 10¹⁵, 11 f., 11¹⁹, 11²⁰, 13²³.
Basdevant, 89.
Battaglini, 54¹, 89⁴⁵, 217⁹, 295¹⁴.
Baty, 143², 144⁴.
 Bedriftsejeransvar, 144, 147.
Bekker, 23, 23¹⁵.
 Belgisk Ret, 69¹³.
Bentzon, 6⁸, 18⁴.
Berendes, 23.
Bergendal, 140⁴, 143², 150⁶, 157⁹, 165¹, 181²⁸, 224⁷, 227¹⁰.
 Berigelsesforbrydelser, 281 f.
 Berigelseskrav, 8.
Berthélemy, 241².
Beseler, 16, 26.
 Besidderansvar, 165.
 Besluttende Organer, 291 f.
 Bestyrelse; Medlemmers Ansvar: 56, 96 ff., 115 ff., 157 ff., 263 f., 265 f.; Kollektiviteter som Bestyrelsesmedlemmer: 277²⁸; Evne til at paadrage Enheden Ansvar: 288 ff.; processuelle Stilling: 309 f.; se i øvrigt Ledelse.
 Betleri, 281.
 Bevismidler, Forbrydelser vedr. 281³⁰.
 Bevisvanskeligheder, 61, 101, 127, 225, 235, 241, 293.
 Beværterlovgivning, Overtrædelser af, 145, 148, 150 f.
Binding, 43³, 171 f., 173.
Birck, 233²³.
Bishop, 134⁴⁷.
 Bod, 70 ff., 82²⁷, 83²⁸, 84^{29, 30}, 135, 138¹, 244, 249, 266 f., 270, 274 f.
 Bogføringsdelikter, 116, 156, 282.
le Bon, 30.
Bornemann, 3⁵, 22, 22¹³, 60¹, 118, 120, 167⁵, 181.
Bouvier, 7¹, 7², 13²⁴, 14²⁶, 21¹¹, 23, 38¹³, 59⁵, 88⁴², 227¹³.
 Boycotning, 90 ff., 122²⁰, 153⁷, 275 f., 278.
 Brandlovgivning, Overtrædelser af, 148^{4a}, 162.
Brice, 23, 121¹⁷.
Brinz, 22¹³.
 Brugsforeninger, 158, 159, 160, 245, 247.
 Busse, 83²⁸, 266¹².
 Byer, 7, 8⁵, 9, 12, 13 ff.; se i øvrigt Kommuner, offentlig-retlige Enheder.
 Bygningslovgivning, Overtrædelser af, 117, 148^{4a}, 152, 160, 162.
Byloff, 50, 51.
 Bøde; som egnet Kollektivtets-sanktion: 35, 47, 50, 248 ff., 303 ff.; retlig Karakter: 47, 51 f., 136, 138 ff.; Anvendelse paa Kollektiviteter i positiv Ret: 60 ff. (Smørlovgivning), 70 ff. (Den permanente Voldgiftsret), 87 ff. (tysk, fransk, rumænsk Lovgivning), 90 ff. (Lov om Værn for Erhvervs- og Arbejdsmiljøet), 104 ff. (Lov om Prisaftaler), 109 (Næringslov) 110 ff. (fransk Lovfortolkning), 113 ff. (dansk Domstols- og administrativ Praksis), 120 f. (fransk Praksis), 121 ff. (engelsk-amerikansk Praksis); som objektiviseret Individualstraf: 96 ff., 138 ff., 227 ff., 262 ff.; se i øvrigt Afsoning, Bøde-

- hæftelse, fiskale Overtrædelser, Erstatning, Inddrivelse, solidarisk Bødeansvar, Tvangsbøder. Bødehæftelse, 52⁴⁹, 54¹, 69¹³, 80, 83, 87³⁰, 88, 135, 142 f., 183 ff., 198 ff., 206 ff., 249 f., 255, 265, 295, 306⁹.
- Børn, Forældres Hæftelse for, 186, se i øvrigt Utilregnelige Personer.
- Calon*, 48.
- Caloyanni*, 5⁷.
- Canadisk Ret, 55⁴, 68¹⁸, 129 f.
- Cederberg*, 287⁵.
- Chefansvar; se Ledelse.
- Cicala*, 48, 165¹, 212¹, 231¹⁹, 232²⁰, 240¹, 242^{2b}, 248², 287⁴, 288⁷.
- Civilretlige Analogier og Konstruktioner, 8, 52, 54¹, 83²⁷, 84²⁸, 112, 119, 120, 136, 143², 173 f., 188¹, 189 f., 190 f., 197 f., 200 f., 223, 249.
- Clark*, 121¹⁷, 133^{44, 46}, 284³⁴.
- Cohn, G.*, 3⁵, 5⁷, 7¹, 7², 18⁴, 30⁵, 31⁷, 42¹⁸, 204^{18a}.
- Coke*, 23.
- Companies, 122²⁰.
- Conseil d'État, 120.
- Constantinides*, 48.
- Coronado Case, 123²⁰.
- corporations, 122 ff.
- corps, 14.
- Criminal Justice Act, 124, 128.
- cujus commodum ejus periculum, 51, 231.
- Dagblade; se Presseforseelser.
- Dalloz*, 52⁴⁸, 144³, 145, 179.
- Damasus*, 11¹⁶.
- delictum personae non nocet ecclesiae, 10.
- Deliktsevne, Kollektivitetens, 27, 41, 42¹⁸, 44.
- Den faste Voldgiftsret, 75 ff., 84²⁹.
- Den permanente Voldgiftsret, 70 ff.
- Departementet for Told- og Forbrugsafgifter, Praksis m. H. t. Told- og Afgiftsbøder, 114 ff., 155.
- »derudi«, 296¹⁸, 298.
- Destinatarteori, 22¹³.
- Direktion; Medlemmers Ansvar: 114 ff., 152 ff., 155 f., 263 f.; Evne til at paadrage Enheden Ansvar: 288 ff.; se i øvrigt Ledelse.
- Dobbelt Strafsystem, 228¹³; se i øvrigt Kumulation.
- Doerr*, 43³.
- Dogmatisk-klassisk Teori, 42 ff.
- zu *Dohna*, 84²⁸.
- Driftslederansvar, 144, 145 ff.
- Droit pénal international, 4⁷.
- Droit pénal interne, 4.
- Dyr, Ansvar for, 88, 161, 164 f.
- Dødsboer, 109, 196¹¹, 243 f., 265.
- Ebermayer, Lobe & Rosenberg*, 43³, 52⁴⁹.
- Edgerton*, 287⁶, 291¹¹.
- Ejeransvar, 63, 119, 129, 144, 161 ff., 211.
- eksekutive Straffe, 172, 205¹⁹.
- Elmqvist, Hj. V.*, 68¹³, 70¹⁴, 76^{21, 22}, 77²³, 82²⁷, 85^{31, 32}.
- Elmqvist, W.*, 74²⁰.
- Eneretskrænkelser, 157, 160.

- Engelsk Ret, 55, 68¹³, 121¹⁷,
 121 ff., 144⁴, 257, 258, 291¹¹.
 Enstemmighed, 15, 286 f.
 Entreprenøransvar, 145, 152.
Erhard, 288⁷.
 Erhvervs- og Arbejdsmfrihed, Værn
 for, 90 ff., 153⁷, 275 f., 278.
 Erstatning; til uskyldige Med-
 lemmer: 46¹¹, 239²⁹; Bødes
 Funktion som: 52, 112, 189 f.,
 199 f.; præventiv Utilstrække-
 lighed: 61, 73, 194, 224, 225,
 274, 292; som Sanktion for
 Overenskomstbrud: 71 ff.; E.
 uden Skyld: 195¹⁰, 199 f., 223;
 kollektive Enheders Erstat-
 ningsansvar: 104, 223, 286²,
 290¹⁰, 298.
Esch, 23¹⁸.
Ettinger, 2³, 20⁸, 36¹², 43¹, 47¹³,
 138², 223², 233²¹, 237²⁵.
Exner, 192⁵.
 Fagforeninger, 51, 68 ff., 88⁴³,
 90 ff., 139, 247; se iøvrigt trade
 unions, labour unions, Ar-
 bejdsstridigheder, Organisa-
 tioner.
 Faktisk Ledelse, 234, 290.
 Fakultativt Kollektivitetsansvar,
 237, 254, 265, 302, 306, 310.
 Falsk Forklaring og falsk An-
 klage, 281³⁰.
 Familieforhold, Forbrydelser i,
 281³⁰.
 Familieansvar, se Slægtsansvar.
 Familiefaders Ansvar, 7¹.
 Faredelikter, 168 ff.
Fauconnet, 6¹, 31 f., 43¹.
Feuerbach, 17², 21, 43², 167.
Fieschi, 18³.
 Fiktion, Begreb, 18⁴.
 Fiktionsteorien, 10 f., 17 ff.
 Fransk Ret, 69¹³.
 Fiskale Overtrædelser, 51, 52⁴⁹,
 58, 59, 62, 87³⁴, 88, 110 ff.,
 114 ff., 119, 132, 133, 135, 146,
 147, 148 ff., 155, 163 f., 185 f.,
 188¹, 196¹¹, 199 f., 261 ff.
 Flertalsbeslutning; se Majoritets-
 princip.
 Folks Brøde, pønalt Ansvar for,
 141, 149; se i øvrigt Anden-
 mands Delikt.
 Forbud, 123²⁰, 224.
 force majeure, se vis major.
 Foreninger, 100, 244 (filantro-
 piske, selskabelige); se i øvrigt
 Fagforeninger.
 Foreningsfrihed, 253.
 Forfatningsstrafferet, 173.
 Forfatterretskrænkelser, 116 f.,
 118, 157 f., 261.
 Forfølgelse af Enkeltmand, goff.,
 153⁷, 275 f., 278.
 Forhandlere, 63, 150.
 Forhyring, ulovlig, 153.
 Formaldelikter; se objektive
 Overtrædelser.
 Formalitetsregler, Betydning af,
 299 ff.
 Formandsansvar, 61, 65 ff., 103,
 115, 152 ff., 290; se i øvrigt
 Ledelse.
 Formel Garanti, 196¹².
 Formueenheder; se Stiftelser.
 Formuekonfiskation, 14, 46¹¹, 250.
 Formuekrænkelser, 281 f.
 Formuestraf; se Bøde, Bødehæf-
 telse, Konfiskation.
 Forsikringselskaber, 89⁴⁵, 245,
 285.

- Forsvarerbeskikkelse, 310.
- Fortabelse af Rettigheder (Privilegier), 11, 19, 35, 53, 69¹³, 88³⁹, 89⁴³, 135, 137, 212 ff., 224, 236, 251, 275.
- Forvaltningsdelikter, 3⁵, 166, 173 ff., 190 f.; se i øvrigt Politiovertrædelser.
- Forvaltningsstrafferet, 173 f., 190 f.
- Forvandlingsstraf; se Afsoning. foule criminelle; se Masseforbrydelser.
- Frank, 43³, 169 f., 172^{12, 13}, 176, 178²⁵, 205¹⁹.
- frank-pledge System, 7³.
- Fransk Ret, 59, 68¹³, 88, 110 ff., 120 ff., 143 f., 145 f., 175, 178 ff., 277²⁶.
- Freds- og Æreskrænkelser, 281³⁰.
- Fredspligt, Krænkelser af, 85.
- Frihedsstraf, 35, 97 f., 100, 130, 198, 228, 236 f., 247 f., 274, 280, 306.
- frith-borhs, 7³.
- Fællesorganisationer; se Sammenlutninger af kollektive Enheder.
- Fællesudvalget til Afgørelse af Arbejdsstrid, Kompetence til at paalægge Bøder, 74²⁰.
- Fællesvilje (Folkevilje, Gemeinwille, Gesamtwille, Kollektivvilje, Korporationsvilje, Statsvilje, volonté générale etc.); se Viljesteorien.
- Garantiansvar, pönalt, 80f., 196f., 211.
- Garçon, E., 88^{40, 41, 42}, 120¹⁴, 143², 145¹, 146², 179, 188¹.
- Garçon, M., 177, 180²⁶, 193⁷.
- Garraud, 23¹⁸, 42¹⁸, 138², 222¹, 295¹⁴.
- Géminel, 7¹, 8⁵, 8⁷, 11²¹, 13²³, 14²⁴, 14²⁵, 16³⁴, 88⁴¹, 120¹⁴, 121¹⁵, 146².
- Gejstlige Korporationsstraffe, 11, 12.
- Gemeinrechtliche Doktrin, 15.
- Generalforsamlingsbeslutning, 226, 287, 291, 301.
- Gierke, 2, 7¹, 7², 8⁴, 8⁵, 8⁶, 10¹¹, 10¹⁴, 14²⁹, 15^{30, 31}, 16, 26 ff., 35, 45, 212¹, 228¹³, 236²⁴, 242^{2b}, 243³, 248², 249⁵, 251⁹, 256¹, 287⁴, 288⁷, 289⁹, 296¹⁷, 297¹⁹, 299²⁰, 300²¹.
- Gilder, 15.
- Givanovitch, 48, 212¹, 218⁹, 228¹³, 232²⁰, 243⁴, 248², 251⁹, 256¹, 288⁷.
- Glossatorisk Ret, 9 f.
- God Tro, ved contraventions, 179 f.
- Godkendelse, 10, 12, 15, 299, 300 f.
- Goldschmidt, 51⁴⁷, 166⁴, 173 ff., 188, 190 f.
- Goos, 3⁵, 6¹⁰, 44, 60¹, 118 ff., 150⁶, 166⁴, 169⁸, 171, 181 f., 213, 280²⁹.
- grande voirie, 88, 120 f., 188 f.
- Grundejeransvar, 161.
- Gumplowicz, 31⁷.
- Gunsburg og Mommaert, 14²⁴, 32, 48, 89⁴³, 228^{13, 14}, 230¹⁸, 248², 256¹.
- Hafter, 4⁶, 8⁵, 8⁶, 9¹⁰, 11¹⁷, 15³², 16³⁶, 17², 21¹¹, 22¹³, 30, 34 f., 36¹¹, 41¹⁷, 42¹, 46¹¹, 55², 121¹⁷,

- 212¹, 213², 228¹³, 238f., 242^{2b, 3},
248^{1, 2, 3}, 249⁵, 251^{8, 9}, 255¹⁴,
256¹, 287³, 288⁷, 296¹⁷, 297¹⁹,
299²⁰, 300²¹.
Haimann, 185².
Handelsselskaber, 13²³.
Handlen paa Enhedens Vegne,
296 f.
Hansen, A., 71¹⁸.
Harris, 121¹⁷.
Hauriou, 33, 51⁴⁷, 120¹⁴, 188 ff.,
195¹⁰.
Hegel, 169⁸.
hemmelig Afstemning, 101, 226.
Hindenburg, 3⁵, 6⁹, 32, 50 60¹,
123²⁰, 231¹⁹.
Hippel, 52⁴⁹, 52⁶⁰, 87³⁸, 174¹⁷.
His, 7¹, 14²⁸, 15³¹.
Hiscock, 134⁴⁷.
Historiske Oversigter, 4, 6 ff.,
70 ff., 166 f.
Holt, 124.
Hough, 284⁸⁴.
Hunde, Ansvar for; se Dyr.
Hurwitz, Konfiskation, 52⁶¹, 83²⁸,
109^{31a}, 118⁶, 163³, 204¹⁸, 210¹⁻⁸.
Hæftelse for Andenmands Bøde;
se Bødehæftelse.
- Ikkeopfyldelse af særlig Forplig-
telse, 119, 122²⁰, 125, 126,
129, 131, 133, 135, 142, 145,
146 f., 289.
Illum, 90¹.
Inddrivelse af Kollektivtetsbøde,
63, 64, 84²⁹, 108, 109, 114¹,
115⁵, 244, 248, 259, 277, 310.
individualskadelige Overtrædel-
ser med mindre Bødefølger,
261.
- infractions matérielles, 111 ff.,
179.
Innocens IV, 10, 18³.
Interessentskaber, 107²⁹, 156,
246 f.
Interessestridigheder; se Arbejds-
stridigheder.
International Law Association,
5⁷.
Interpretation Act, 55, 123.
Italiensk Ret, 13, 54¹, 89⁴⁵.
- Jellinek*, 32⁹, 38¹⁴, 50, 52⁴⁷, 166².
Jernbaneselskaber, 88, 110, 124 f.,
126 f., 155.
Jhering, 22¹³.
Juridiske Personer, 6, 17¹, 138,
240.
Justitsstrafferet, 173.
Jørgensen, P. J., 7¹.
- Kanonisk Ret, 10 f.
Kapacitetsindskrænkninger, 248¹,
254 f.
Kapitalstraf, 12.
Karlgren, 22¹³, 243⁸, 286¹.
Karlowa, 8⁵.
Karteller, 95, 105 ff., 277 f.
Kaution, Bødehæftelse som, 200f.
Kenny, 55³, 121^{17, 18}, 124²¹, 130^{3a},
31, 33, 132^{37, 39, 41}, 144⁴, 193⁶,
228¹³.
Klassisk Strafbegreb, 42 ff.
Klubber, 160.
Knoke, 61⁰, 22¹³.
Kohler, 9¹⁰, 13²², 50, 52⁴⁷, 166¹.
Kolderup-Rosenvinge, 7¹.
Kolindsund-Sagerne, 94 f.
Kollektiv Psykologi, 40¹⁸.

Kollektive Arbejdsoverenskomster; se Arbejdsstridigheder.

Kollektivtetsansvarets Omraade, 11 f., 29, 35, 127 ff., 205, 255 ff.

Kollektivtetsdelikt; Kriterier for, 10, 12, 15, 28, 35, 268, 275, 285 ff.; egentlige Kollektivtets-overtrædelser, 11 f., 106 f., 135, 285.

Kollektivtets sanktioner, 11, 12, 14, 35, 51, 247 ff.; se i øvrigt Bod, Bøde, Bødehæftelse, Fortabelse af Rettigheder, Frihedsstraf, Kapacitetsindskrænkninger, Konfiskation, Legemsstraf, Livsstraf, Lokalindskrænkninger, Opløsning, Suspension, Æresstraffe.

Kolonilovgivning, 7², 88, 135³.

Kommanditselskaber, 107²⁹, 245.

Kommuner, 8⁵, 11¹⁷, 14, 15, 16³⁶, 88, 121, 139, 153, 195¹⁰, 241.

Kompetence, 28, 33¹⁰, 296 ff.

Konfiskation, 35, 52, 53, 109, 110, 118, 119, 135, 136, 146, 210 ff., 213, 218⁹, 220, 236, 244, 250, 255, 277, 282.

Konkurrence, uretmæssig, 153 f., 160.

Konkursboer, 109, 243.

Konkursforbrydelser, 229¹⁶.

Konkursforfølgning, se Inddrivelse.

Kontraktbrud, 51, 119; se i øvrigt Arbejdsstridigheder.

Konventionalbod, 75, 83²⁷.

Korporationer; se corporations, corps.

Korporationsstraffe; se Kollektivtets sanktioner.

Korpsaand, 31, 37 f.

Krabbe, 3⁵, 169^{5b}, 175²², 196¹¹, 224⁸, 227¹¹, 304^{2,4}.

Krigsforebyggelsesret, Krigsret, 3⁵, 4⁷, 7², 8⁵, 31⁷, 42¹⁸.

Kriselove, Overtrædelser af, 282.

Kruse, Vinding, 1², 6⁹, 18⁴, 100, 105²⁷, 107²⁹, 108³¹, 122²⁰, 184¹, 224⁷, 277²⁷.

Kumulation, af Kollektivtets- og Individualansvar, 11, 28, 35, 89, 127, 207, 208 f., 227¹⁸, 238, 262 f., 274, 306.

Kønssædeligheden, Forbrydelser mod, 281³⁰.

labour unions, 123²⁰.

Lajoie, 180²⁷.

Lakuner i Individualstrafferetten, 125, 229.

Lambert, 123²⁰.

Larnaude, 303¹.

Larsen, J. E., 7¹.

Lassen, Jul., 199¹⁵, 200¹⁶, 223^{3,4}, 225⁹, 286², 290¹⁰, 296¹⁸.

Laurent, 21¹¹.

Ledelse; Ledernes individuelle Ansvar: 49, 96 ff., 107 f., 114 ff., 125, 145 ff., 196, 226, 228 ff., 234, 237 f., 258 ff., 262 ff., 276, 294; Evne til at paadrage Enheden Ansvar: 9, 10, 12, 288 ff.; Kollektivtets sanktionens Følger for: 139; se i øvrigt Bestyrelse, Direktion, Formands ansvar.

Legale Viljesteori, 22¹⁸.

Legemsstraf, 11, 130, 247.

Levy-Brühl, 31⁷.

Likvidation, 248, 310.

- v. Lilienthal*, 9¹⁰, 50, 52⁶⁰, 55², 88^{38, 89}, 121¹⁷, 166², 227¹³, 229, 248², 249⁵, 251⁹, 253¹².
- v. Liszt*, 32⁹, 36¹¹, 50, 84²⁸, 87³⁷, 88³⁸, 146³, 169^{6b}, 178²⁸, 185^{1a, 2}, 201¹⁷, 203^{17a, 17c}, 219¹⁰, 266¹².
- Liv og Legeme, Forbrydelser mod, 12, 13, 127, 128, 129, 130, 256, 281³⁰, 283, 284.
- Livsstraf, 12, 13, 35, 130, 212 f., 216, 247 f.
- Lokalindskrænkninger, 35, 248¹, 254 f.
- Longhi*, 18⁸, 48, 54¹, 146³, 188¹, 195¹¹, 258⁴, 262¹⁰, 295¹⁴.
- Lovhjemmel for Kollektivtetsansvar; generelle Regler: 13 f., 15, 54¹, 55, 248³, 305 ff.; Særregler: 60 ff., 68 ff., 87 ff., 90 ff., 104 ff., 109, 110 ff., 305; se i øvrigt processuelle Lovregler.
- Lukkelov, Overtrædelser af, 127²⁶.
- Magnol*, 48, 224⁵, 232²⁰.
- Majoritetsprincip, 10, 15, 33 f., 127, 287.
- Makarewicz*, 7¹, 7², 50, 136⁵, 137⁸, 242³.
- Malblanc*, 17².
- Manddrab; se Liv og Legeme, Forbrydelser mod.
- Margarinelovgivning, Overtrædelser af 154, 159.
- Mark- og Vejfredsdelikter, 185, 186.
- Martinez*, 14²⁴, 48, 228¹³, 248², 254¹³.
- Masaveu*, 54¹, 212¹, 213², 217⁷, 248^{1, 2}, 251⁹, 252¹¹, 254¹³.
- Masseforbrydelser, 30, 35, 37, 40, 244^{4b}.
- Materiel Garanti, 196¹¹.
- Matter*, 48, 110³², 277²⁸.
- Matzen*, 7¹.
- Maurer*, 14²⁸.
- May*, 121¹⁷, 133⁴⁴, 284³⁴.
- Mayer*, 50, 52^{49, 50}, 251⁹.
- Mejeribestyrer, -formand; se Smørlovgivning.
- Mened, 127, 130, 256.
- Menige Medlemmer; Kollektivitetssanktionernes Følger for og Begrundelse i Forhold til: 138 f., 205 ff., 231 ff., 241, 246 f., 252, 254, 293; Regresadgang: 237 ff.; Evne til at paadrage Enheden Ansvar: 15, 77 f., 267 f., 295; se i øvrigt Afværgelsesinteresse, Afværgelsesmulighed.
- mens rea, 130 ff., 193⁵, 284.
- Merkel*, 50.
- Mestre*, 6¹, 8⁴, 9, 10¹³, 10¹⁵, 11¹⁸, 11¹⁸, 11²⁰, 13²³, 16, 16³⁴, 17², 20⁹, 21¹⁰, 22¹³, 24¹⁸, 29 f., 32⁸, 33 f., 40¹⁶, 42¹, 46¹¹, 59⁶, 88^{40, 42, 43}, 120¹⁴, 212¹, 213², 242^{2b}, 243³, 248^{1, 2}, 251⁹, 254¹³, 256¹, 288⁷, 296¹⁷, 297¹⁹, 299²⁰, 300²¹.
- Mesures de defense sociale 218⁹, 307¹¹.
- Michoud*, 22¹³, 50 f., 88⁴⁰, 120¹⁴, 188¹.
- Middelalderlig Ret, 1, 13 f.
- Minedelikter, 89.
- Minoritetsbeskyttelse, 287.
- Mitteis*, 9¹⁰.
- Mommsen*, 8⁸, 8⁶.
- Morgenstierne*, 289⁸.

Munch-Petersen, 64⁶.

Mühlenbruck, 19⁷.

Mægling, Ansvar for Udeblivelse fra, 268 f.

Møller, Ax., 5⁷.

Naquet, 50, 51.

Nast, 52⁴⁸, 188¹.

Neumann, 272 f.

non bis in idem, 227¹⁸; se i øvrigt Kumulation.

Normative Funktion, Krænkelser af Arbejdsoverenskomsts, 85.

Norsk Ret, 69¹⁸, 273²¹.

Næringslov, Overtrædelser af, 56, 109, 131³⁶, 150, 153 f., 158 f.

Næstformands Ansvar, 153.

Nævningesager, 309.

Objektive Gerningsindhold, Kollektivtetsdeliktets, 301.

Objektive Overtrædelser, 110 ff., 130 ff., 140 ff., 145 ff., 161 ff., 165 ff., 183 f., 192 ff., 206 ff., 257 ff., 279 f., 294 f., 301 f.

Objektiveret Bødeansvar; se Bøde, Bødehæftelse.

Oetker, 185², 194⁹, 196¹².

Offentliggørelse af Dom over kollektiv Enhed, 251.

Offentligretlige Enheder, 46¹⁰, 241 f.; se i øvrigt Byer, Kommuner, Stater.

Olshausen, 43³.

Opløsning, 8, 15, 35, 52, 53, 54¹, 60¹, 69¹³, 88³⁹, 88⁴⁸, 111, 119, 135, 137, 212 f., 216 ff., 224, 236, 244, 248¹, 252 ff.

Oppenhof, 178²⁵.

Ordonnance af 1670, 13 f.

Organ, Organteori, 27 f., 34 f., 286, 288⁷, 290 ff.; se i øvrigt besluttende Organer, underordnede Organer, Ledelse.

Organisationer; Definition i Voldgiftsretsloven: 5⁸, 86; Ansvarsbetingelser: 77 f., 80 ff., 85, 104, 267 f.; Bekæmpelse af Magtmisbrug: 93 ff.; politiske O.: 244, 253; se i øvrigt Arbejdsstridigheder.

Overenskomstsstridigheder; se Arbejdsstridigheder.

Overtrædelser; se objektive O., skyldbetingede O., fiskale O., alment skadelige O., individualskadelige O., Politiovertrædelser, Presseforseelser, Procesovertrædelser, samt Overtrædelser af Aktieselskabs-, Apoteker-, Beværter-, Brand-, Bygnings-, Krise-, Lukke-, Margarine-, Nærings-, Patent-, Skibsfarts-, Smør-, Sundheds-, Valuta-, Varemærkelovgivning.

Paataleret, 309.

Passivitet, 85, 104, 124 ff., 288, 290, 298 f., 300 f.; se i øvrigt Godkendelse, Ikkeopfyldelse af Forpligtelse.

Patentlov, Overtrædelser af, 57.

Pella, 5⁷, 30 ff., 37, 40¹⁵, 48, 89, 89⁴⁴, 212¹, 213², 228¹³, 242^{2b}, 248³, 251⁹.

Penge, Forbrydelser vedrørende, 281.

Personalitetsprincip, 42, 45 ff., 184, 195¹¹.

- Personforandring mellem Delikt og Straf, 45, 232 f., 302.
 Personlige Frihed, Forbrydelser mod, 281³⁰.
 Personlige Struktur, Enhedens, 246.
 Personligt Ansvar for Kollektivtetsbøde, 246.
Ploscoive, 48, 195¹¹, 205²⁰, 232²⁰, 233²², 284³⁴.
Poetsch, 185², 199¹⁴.
 Politiovertrædelser, 50, 52, 155, 160, 165 ff., 187 ff., 257 ff., 294 f.
 Politistraf, 42¹, 51, 136.
Pollock, 296¹⁸.
 Postdelikter, 173, 174, 175, 185.
 Postglossatorisk Ret, 11.
 Praktisk Enhed, 6⁹.
 Presseforseelser, 60¹, 62, 184, 253, 280, 281³⁰.
 primary representatives, 291¹¹.
 Prisaftaler, 104 ff., 276 f.
 Privilegier, Fortabelse af; se Fortabelse af Rettigheder.
 Procesovertrædelser, 51, 113 f. (dansk Praksis), 119, 135¹, 234 f., 260 f.
 Processuelle Lovregler vedr. Kollektivtetsansvar, 13 f., 15, 87, 124, 128, 308 ff.
 Processuelle Nemhedshensyn 6, 194, 234 f., 241, 260.
 Præventive Love, Overtrædelser af, se Politiovertrædelser.
 Præventive Værdi; af individuelt, pønalt Skyldansvar: 61, 102, 107, 108, 127, 225 f., 227, 277²⁶; af individuelt, pønalt, objektiveret Ansvar: 228; af pønalt Kollektivtetsansvar: 222 ff.; af upønale Forholdsregler: 224 f.
 public nuisance, 132, 134, 193⁶.
Pugliese, 30.
 Pønalt Bedriftsejeransvar, Besidderansvar, Driftslederansvar, Ejeransvar; se Bedriftsejeransvar o. s. v.
Radulesco, 1¹, 33, 48, 55⁴, 89⁴⁴, 212¹, 224⁶, 248².
Rappaport, 48.
Ray, 204^{18a}.
 Regres, 187, 208, 237 ff.
Renard, 233²¹.
 Repræsentationsteori, 10, 12, 28, 33.
 Retfærdighedshensyn, 15, 17², 36¹¹, 42¹, 82, 227, 233²¹.
 Retsbevidsthed, Retsfølelse, 191, 198, 228, 242, 258, 259, 261 f., 274, 280, 284, 289, 293, 294, 295.
 Retsfølgning; se Inddrivelse.
 Retsstridigheder; se Arbejdsstridigheder.
 Retssubjektivitet, Betingelser for Enheders, 5⁸.
 Retsvildfarelse, 301.
 Rettighedsfortabelse; se Fortabelse af Rettigheder.
Reuss, 50, 185², 197¹³.
Roffredus, 11¹⁸.
 Romerret 1, 4⁶, 8 f.
Rosenfeld, 84²⁸, 266¹².
Rousseau, 16³⁴.
Roux, 41, 45 ff., 49³⁰, 52⁴⁸, 52⁵⁰, 88⁴⁰, 43, 143², 233²¹, 250⁶.
 Rumænsk Ret, 89.

- Saldana*, 212¹, 213², 248², 287¹, 288⁷, 295¹⁶.
- Saleilles*, 50, 51⁴⁷, 166², 189 f.
- Saliceto*, 11²⁰, 17².
- Sameje, 243.
- Sammenslutninger af kollektive Enheder, 97, 245, 277²⁶; se i øvrigt Karteller, Truster.
- Sanktion, Begreb, 204; se i øvrigt Kollektivitetssanktioner.
- Sassoferrato*, 11.
- Savigny*, 1, 8⁶, 10, 16, 17 ff., 18⁵, 19⁶, 19⁷, 22¹², 26, 43².
- Schau*, 172^{12a}.
- Scheel*, 3⁵, 6¹³, 17¹, 22, 22¹³, 60¹, 119 f.
- Septemberforliget, 71, 72.
- Serpillon*, 14²⁵.
- Sighele*, 30.
- Sikkerhedsforanstaltninger (-forholdsregler, mesures de sûreté), 45⁷, 47, 54¹, 217 ff.
- Sindballe*, 6⁹, 160¹¹, 237²⁶, 238²⁷, 245⁵, 260⁸, 285³⁶, 308¹³.
- Sintenis*, 19⁷.
- Skadelig Erhvervsvirksomhed, 281.
- Skattelovsovertrædelser, 115, 264 f.; se i øvrigt fiskale Overtrædelser.
- Skibsfart, Overtrædelser af Bestemmelser vedr., 113, 132³⁸, 147, 185, 186 f.
- Skovdelikter, 88, 121, 163, 185.
- Skyldbetingede Overtrædelser, Kollektivtetsansvar for, 130 ff., 133 f., 208 f., 280 ff.
- Skyldprincip, Strafferettens, 42 f., 174¹⁶, 219 f., 303 ff.
- Slægtsansvar, 1, 6 f.
- Smørlovgivning, Overtrædelser af 60 ff., 148, 154, 156.
- Social Repression, 192, 198, 293.
- Socialværende Forholdsregler, 218⁹.
- societas delinquere non potest, 54.
- Sociologiske Undersøgelser, 31⁷, 38.
- Solidarisk Bødeansvar, 117, 155, 157, 187, 188, 228¹³, 263.
- Soningskrav, 225.
- Spansk Ret, 54¹, 217⁷, 252¹¹.
- Specialitetsprincip, 18 f., 20 f.
- Spekulation, ulovlig, 89.
- Stang*, 286².
- Stater; pønalt Ansvar for Folke- retskrænkelser: 3⁵, 4⁷, 7, 31⁷, 32, 38, 42¹⁸; med Henblik paa intern Strafferet: 3⁵, 241 f.
- Steincke*, 83²⁷.
- Stempellovsovertrædelser, 58, 115 f., 265 f.; se i øvrigt fiskale Overtrædelser.
- Stephen*, 7², 55³, 121¹⁷, 122²⁰, 130^{31, 34}.
- Stieber*, 19⁷.
- Stiftelser, 6, 35, 242 f., 307 f.
- Stormagasiner, 154⁸.
- Straamænd, 108, 201, 230, 250, 264, 277.
- Strafbegreb, 198 f., 203 f., 217 ff., 306 f.
- Strafevne, Kollektivitetens, 27, 41, 42¹⁸, 44.
- Straffercgister, Indførelse af Kollektiviteter i, 87.
- Strafferetskongres i Brüssel, 4⁷.
- Strafferetskongres i Bukarest, 2¹, 4⁷, 45, 48, 228¹⁴, 307¹¹.

- Strafformaal, 172 f., 192 ff., 201 ff., 204, 217 ff.
- Strafrisiko, individuel, 184, 192 ff., 197, 205, 222 f., 228, 234, 235 ff., 245 f., 247, 252, 254, 283 f.
- Strafsubjekter; de i Betragtning kommende Enheder: p. 240 ff.; se i øvrigt Aktieselskaber, Andelsmejerier, Andelsselskaber, Anstalter, Arbejdsgiverforeninger, Banker, Brugsforeninger, Byer, companies, corporations, corps, Dagblade, Dødsboer, Fagforeninger, Foreninger, Fællesorganisationer, Gilder, Handelsselskaber, Interessentskaber, Jernbaneselskaber, Karteller, Klubber, Kommanditselskaber, Kommuner, Konkursboer, labour unions, offentligtretlige Enheder, Organisationer, Sameje, Sammenlutninger af kollektive Enheder, Stater, Stiftelser, Stor- og Magasiner, syndicats professionnels, trade unions, Truster, unincorporated associations, Ægtefæller.
- Subjektløse Rettigheder, 22¹³.
- Sundhedslovgivning, Overtrædelser af 56, 148⁴, 154 f., 157 f.
- Suspension, 52, 53, 54¹, 88⁴³, 135, 137, 212, 221, 224, 236, 244, 254 f.
- Svensk Ret, 68¹³, 150⁶, 157⁹, 181²³.
- syndicats professionnels, se Fagforeninger.
- Taff Vale Case, 123²⁰.
- Tarde, 6¹, 30, 31⁷.
- Tchernoff, 188¹.
- Terminologi, 5 f. (kollektive Enheder, juridiske Personer), 17 (juridiske Personer), 83²⁸ (pønalt Karakter) 108³¹ (Truster, Karteller), 143² (Ansvar for Andenmands Delikt), 165 ff. (Politiovertrædelser), 169^{5, 11} (Faredelikter) 179 (»god Tro« ved contraventions), 196¹² (pønalt Garantiansvar), 198 f. (Strafbegreb), 203 f. (Strafbegreb), 217⁹ (Sikkerhedsforholdsregel), 306 f. (Strafbegreb).
- Thaller, 229¹⁶.
- Thouret, 16³⁴.
- Tilregnelser. Kollektivtetsdeliktets, 301.
- tithings, 7³.
- Told- og Afgiftsbøder, 110 ff., 114 f., 262 ff.; se i øvrigt fiskale Overtrædelser.
- Torp, 3⁵, 32⁵, 40, 42¹⁸, 44 f., 52⁵⁰, 150⁶, 176 f., 181 f., 213 ff., 237²⁵, 250⁶, 304³.
- trade unions, 122²⁰.
- Trang til Kollektivtetsansvar, 1, 9, 43, 47 ff., 102 f., 224⁵, 245, 249 f., 253, 275 f., 276 f., 280 f., 303¹.
- Trops, 174^{17, 18}.
- Trotabas, 52⁴⁹, 188¹.
- Truster, 95, 105 ff., 276 f.
- Tvangsbøder, 108, 118, 119, 122²⁰, 135, 136⁴, 172 f., 204¹⁹, 219¹¹.
- Tysk Ret, 43³, 57 ff., 68¹³, 87 f., 175, 178²⁶, 266¹².

- Uagtsomhed, Ansvar for 194, 282 f.
- Udlandet, kollektive Enheder med Ledelse i, 277.
- Udpantning; se Inddrivelse.
- Udvandrere, Ansvar for Fuldmægtige, 147.
- Ulydighedsdelikter, 42¹, 167^{5a}, 171 f.; se i øvrigt Politiovertrædelser.
- Umhauer*, 173 f., 205¹⁹.
- Underordnede Organer, Evne til at paadrage Kollektivtetsansvar, 249 f., 290 ff.
- Undladelse, Ansvar for, i engelsk Praksis 124 ff., se i øvrigt Passivitet.
- unincorporated associations, 122²⁰.
- universitas, Delikts- og Strafevne, 9 ff.
- Urafstemning, 287.
- Uskyldige Medlemmer, Kollektivtetsansvarets Følger for, 12, 46¹¹, 195¹¹, 207, 232 ff., 237 ff., 284; se i øvrigt Personforandring, utilregnelige Medlemmer.
- Ussing, C.*, 73, 80, 82²⁶, 27.
- Ussing, H.*, 18⁴, 199¹⁵, 200¹⁶, 223⁴.
- Utilitetshensyn, 2, 47 ff.
- Utilregnelige Personer; Kollektivtetsansvarets Følger for: 12, 302; objektiveret Bødeansvar og Bødehæftelse: 141, 203.
- Valeur*, 7², 24¹⁸, 49²⁹, 55², 55⁴, 59⁷, 88^{40, 43}, 121¹⁷, 123²⁰, 124²¹, 129²⁹, 132^{42, 45, 46}, 212¹, 213², 248², 251⁹.
- Valutalovgivning, Overtrædelser af, 109^{31a}.
- Varemærkelov, Overtrædelse af 154.
- »ved«, Virksomhed paalagt Ansvar ved Formand, Direktør, Bestyrelse etc., 63, 64, 67, 114 f., 116 f., 263.
- vicarious liability, 143², 144⁴, 205²⁰.
- Vidal* 52⁴⁸.
- Vidnetvang og -ansvar, 309 f.
- Viljesteorien, 2, 5⁷, 19⁷, 24, 25 ff., 216, 227¹³, 239²⁹, 256¹, 288⁷, 290¹¹, 303.
- Villefranche*, 46¹¹, 143².
- vis major, 141, 180, 190, 197, 203, 302.
- Vislø*, 68¹².
- Wavianos*, 48.
- Voldgift; se Arbejdsstridigheder.
- Værneting, 308.
- Wachenfeld*, 43³.
- Wharton*, 121¹⁷, 133⁴⁴.
- Wiewiorska*, 30, 212¹, 213², 243³, 248², 251⁹.
- Wilda*, 7¹.
- Wilson*, 227¹⁰.
- Windscheid*, 22¹³.
- Winn*, 121¹⁷, 124²¹, 127²⁶, 131³⁵, 132^{40, 43}, 133^{45, 46}, 134⁴⁷, 144⁴, 291¹¹.
- Wolf, E.*, 173¹⁴, 174¹⁷, 191⁴.
- Wolff*, 146³.
- Zeuthen*, 107²⁹, 108³¹, 277²⁷.

Ægtefæller, kollektivt Ansvar, 58,	Økonomiske Fordel, Overtrædel-
243.	ser tilsigtende Enhedens, 63,
Æresfornærmelser; Kollektivite-	91, 226, 231, 281 f., 297.
ters Beskyttelse mod: 32, 39.	Økonomiske Struktur, Enhedens
51; Ansvar for: 281 ³⁰ .	244 ff.
Æresstraf, 35, 39, 251 f.	Ørsted, 3 ⁵ , 118, 118 ⁹ , 120.
-